

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УЛУТТУК
ИЛИМДЕР АКАДЕМИЯСЫ

ГУМАНИТАРДЫК ЖАНА ЭКОНОМИКАЛЫК
ИЛИМДЕР БӨЛҮМҮ

Ч. АЙТМАТОВ АТЫНДАГЫ
ТИЛ ЖАНА АДАБИЯТ ИНСТИТУТУ

«ЗАЛКАР АКЫНДАР» СЕРИЯСЫ

**БАЛЫК, СОЛТОБАЙ,
ЖАНЫШ ЖАНА СОВЕТ
ДООРУНДАГЫ АЙРЫМ
ТӨКМӨ АКЫНДАРДЫН
ЫРЛАРЫ**

8-ТОМ

Академик **Абдылдажан Акматалиевдин**
жалпы редакциясы астында

Түзүүчүлөр:
Нуржан Нарынбаева, Гүлбара Орозова

БИШКЕК
«ПРИНТ-ЭКСПРЕСС» – 2016

УДК 821.51
ББК 84 Ки 7-5
Б 60

Кыргыз Республикасында 2014–2020-жылдары мамлекеттик тилди өнүктүрүүнүн жана тил саясатын өркүндөтүүнүн улуттук программасы боюнча Кыргыз Республикасынын Президентинин Жарлыгынын (2014-ж. 2-июнь, № 119) жана Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн токтомунун (2015-ж. 6-апрель, № 151) негизинде жарык көрдү.

Басмага Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун Окумуштуулар кеңеши тарабынан сунуш кылынды.

Р е д к е н е ш:

<i>Аеі асәәеәә А.А.</i>	<i>І опааа Н.А.</i>
<i>Аәәәәсеәә N.</i>	<i>Наауеіа О.</i>
<i>Аеәі әеіаа А.А.</i>	<i>Оіеөіі әеәәә Е.О.</i>
<i>І адасүеіа О.</i>	<i>Үдеәәәәә А.Ү.</i>

Рецензенти Ш. Искендерова – филология илимдеринин кандидаты

Б 60 Балык, Солтобай, Жаныш жана Совет доорундагы айрым төкмө акындардын ырлары. 8-том. Баш сөзүн жазгандар жана түзгөндөр: Н.Нарынбаева, Г.Орозова – Б.: «Принт-экспресс», 2016. – 492 б. («Залкар акындар» сериясы)

ISBN 978-9967-12-594-0

Бул жыйнакка кыргыздын айтылуу төкмөлөрү Балыкооз, Солтобай, Жаныш жана совет доорундагы айрым төкмө акындар Алтымыш Мундусбаев, Төлөнбай (Төлөбай) Акынбеков, Тайгара Жумаев, Шоорук Мырзакматов, Мамасейит Базарбаев жана Сапар Алибаевдин ырларынын эл ичинде кенири таркаган үлгүлөрү кирди.

Б 4702300200-16

УДК
ББК 84 Ки 7-5

ISBN 978-9967-12-594-0

© КР УИА, 2016
© «Принт-экспресс», 2016

ЫРЧЫЛЫК ФЕНОМЕНИ

Баш сөз

Доорлор алмашып, замандан заман өзгөрсө дагы, айтылуу эл акындарыбыздын ыр аркылуу айтып кеткен ойлору сөз өнөрүн аздектеген элдин эстү-тумунан өчүп калбай, күнү бүгүнкүдөй актуалдуу болуп турушу – илимде, бөтөнчө акындар чыгармачылыгындагы поэзия үлгүлөрү, бир далай адабий, тарыхый, философиялык изилдөөлөрдүн бутасы болуп келүүдө. Мындай илимий иликтөөлөрдүн максаты көбүнчө ырчылыктын жеке касиетин ачууга караганда ырчы жараткан, же улантып алып келе жаткан поэзия туундуларынын маани-мазмундук идеясын философиялык же филологиялык нукта ачууну көздөйт, же ал жашап өткөн доордун коомдук-саясий, тарыхый-социалдык фонун ачыктоого көбүрөөк багытталат. «Актаңдай», «жезтаңдай», же «кара жаак-жезтаңдай» атыккан, азыркы илимдин тили менен айтканда «легендарлуу» ырчыларыбыз кайдан, кантип чыккан? Төкмөчүлүктүн, жана ушул өнөр менен эле бирдей керемет көрүнүшү менен таңдандырган манасчылык касиет кыргыздын ырчы-жомокчуларына кайдан келген? Анын себеби ырчылыктын башаты байыркы аң-сезимдин агымы менен тамырлаш. Аны В.Радлов, Е.Мелетинский жазгандай, абалкылар керемет күчтөрдүн таасири деп сезишкен: «Ырдын жаралуу башаты акылга сыйбас күчтөрдүн таасирин-

де жатат – алар ырчынын түшүнө кирип аян берет деген ынаным айтылып келет. Нивхилерде бул кереметтүү күч ырчынын тил учунда отурган болот¹. Демек, бул маселе аң-сезимдеги психо-физиологиялык сырлардын топтомун камтып, алдыда аталып өткөндөрдөн сырткары дагы бир канча илимдердин башын бириктирген антропология илиминдеги этнопсихология багытынын «башын оорута» турган талаштуу соболдордон турат.

Мындай көрүнүштү А.Лорд, Л.Штернберг, Дж. Фрэзер, Э.Тэйлор, В.Пропп, Е.Мелетинский өңдүү илимпоздор жер жүзүндөгү башка элдердин маданиятынан дагы көрүп-билип, ага таң болуп, тамырына үңүлүп, табышмагын чечмелөөгө акыл-билимин жумшаган. «Манасты» изилдөөгө алган В.Жирмунский манасчылар Келдибек, Сагымбай, Саякбайдын айтуучулук кудуретине тан берүү менен, ырчылык касиеттин башатына кайрылып мындай дейт: «Белгилүү болгондой, алгачкы коомдо элдик поэзия магиялык жөрөлгөлөр менен тыгыз байланышта туруп, алар жортуулга чыкканда жеңишти, аң уулаганда олжолуу кайтууну, же дагы башка жалпы элдин жамааттык мээнетин үзүрлүү болушун көксөгөн ыргактуу алкыш-тилектер болгон. Ошондон улам – ырдын магиялык кереметтүү күчүнө ишенүүнүн калдыктары элдик уламыштарда, жомоктордо сакталып калган. Ошондон улам – коомдук өнүгүүнүн абалкы баскычтарында ырчы менен бакшы-шаман, ырчы менен эмчи-домчу бир эле киши болгон. Кийин гана алардын арасы ажырымдалып, эл арасында аткарган кызматы айырмалана баш-

¹ Радлов В.В. Из Сибири. Страницы дневника. – М.: ГВЛ, 1989. – С. 348–354; Мелетинский Е. Первобытные истоки словесного искусства / В кн.: Ранние формы искусства. – М., 1972. – С.156.

таган. Маселен, карель-фин калкынын «Калевала» эпосунун каарманы Вейнемейнен айтканы жаза кетпеген сыйкырчы-ырчы болсо, орто кылымдагы түрк-огуздардын эпосундагы Коркут баба – эпикалык ырчы («узан»), ошол эле учурда өз уруусунун даанышман кеңешчиси, бакшы-шаман. Орто Азия элдеринде «бахши» («баксы») сөзүнүн кош жарыш мааниде жашап жүрүшү дал ушул баштапкы байланышты далилдеп турат. Өзбектерде «бахши» бир эле маалда эпос айтуучу дагы, бакшы-шаман дагы; себеби өткөн замандарда бул эки «кесипти» бир эле киши аркалап жүрчү экен; түркмөндөрдө «бахшы» – эл ырчысы, казактарда «баксы» – эмчидомчу, алтай, тыва элинде – бакшы-шаман. Кыргыз манасчылары дагы эзелки убактарда ушундай кош кызматты аткарып келишкен: бирөө сыркоолосо, же мал ылаңдап калса, төрөөт катуу болуп, аял кыйналып жатса манасчыларды чакырып келип «Манас» айттырышкан ж.б.»¹.

Албетте, илимий-техниканын өнүгүүсү, ааламдашуунун албуут толкуну улуттун нукура маданиятын турмуш «жээгинен» улам сүрүп, элдик эстутумдан «жууп» салууда. Албан илимпоз А.Лорд устаты М.Пэрринин изи менен жараткан белгилүү эмгегинде айтуучулуктун жаралуу жана сакталуу шартына мүнөздүү эки белгини байкайт. Эгерде мындай белгинин экинчиси жазуу-сызууну билбеген кишинин ырчылык шыгы ойгонгон жеке дилгирлиги, тынымсыз эмгегинин жемиши болсо, биринчиси ошол коомдун сабаттуулуктан обочо туруп, элдин бүтүндөй турмуш шарты өз тарыхын эстутумда сактап, жалаң гана оозеки түрдө муундан-муунга өткөрүп берүү салтында ырчылык-

¹ Жирмунский В.М. Введение в изучение эпоса «Манас»/ В кн.: Тюркский героический эпос. – М., 1974. – С.29; анын эле: Среднеазиатские народные сказители. – М., 1947.

төкмөлүк өнөр «гүлдөп» турарын көрсөтөт: «Жазуу сабаты таптакыр жок коомдо, же кат иштерин атайын катчылар гана жүргүзүп, караламан калың эл кат-сабат менен иши жок элде оозеки жорго сөздүн күчү барктуу, ал элдин тарых жылнаамасы элдин эсинде уламыш түрүндө «гүлдөп» жашайт, андайда эпикалык ыр аябай өрүш алат. Төтөн калктын жашоо турмушу кызыктуу өтүп жатса, оозеки сюжеттердин өнүп жайылышында чек болбойт. Тескерисинче, коом кат-сабатка баш коюп, анысын оозеки эпикалык поэзиянын сюжеттерин кагазга түшүрүүгө колдоно баштаса, оозеки эпиканын күйөрмандары, мурдагы угуучулар сабаттуу окурмандарга айланат дагы – ошону менен бара-бара эсил кайран эпостун же төкмөлүктүн күнү бүтөт»¹.

Брасында эле, жазма маданиятка өткөндөн бери төкмөлөрдүн, чечендердин саны азайып, алардын аңызга айланган өмүрүн кагаздан окуп, телерадиодон угуп-көрүү менен чектелип калдык. Ушундайда Ч.Айтматовдун эскерүүлөрүнөн эске түшөт: «Азыр жолоочулап жолго чыкканда ар бир машинанын ичинде радио, же магнитофон аппаратуралары бар, жолоочуга ырдап жол кыскартуунун зарылдыгы жок: каалаган музыкаңды же ырыңды угуп кете бер. Бирок азыркы поп, рок ырларын уккан жаштарды менин Даниярым көрсө кандай гана боору ооруйт эле... Даяр музыка, кассета, дисктер ички кылдат сезимдер аркылуу жан дүйнөгө келүүчү керемет касиеттен жарала турган обондорду жок кылып жиберүүдө»². Жазуу маданиятынын калктын калың катмарына жайылышы, технологиялардын өркүндөшү адамзат аң-сезимине төңкөрүш

¹ Лорд А.Б. Сказитель. – М.: Восточная литература, 1994. – С.24.

² Айтматов Ч. Балалыгым. – Б., 2004. 117-6.

жасап, оозеки сөз кудуретине маани берип, ар бир уккан ыр, аңыз көкүрөккө кадалган СӨЗ күчү жер жүзүнүн көп элдеринде эбак техникага ордун бошотуп берген. Мындай өзгөрүүлөрдү К.Маркстын: «Европа элдеринде ок атуучу куралдын пайда болушу – эпикалык эрдиктин жоголушу» дегенин Крале Марко: «баатырлардын доору бүттү, анткени эми коркок деле ок менен эр жүрөктү өлтүрө алат»¹ деп толукташы замана төңкөрүштөрүнүн терс тарабын образдуу ырастайт.

Ошондо дагы эл ичинен төкмөчүлүктүн, манасчылыктын мууну улам жаңырып, урпактарда уланып жатышын кандайча түшүндүрөбүз? Ушул суроолорго Г.Гачевдин ой бүтүмдөрүнөн кызыктуу жоопторду табууга болор эле. Окумуштуу кыргыз элиндеги акындык көрүнүшкө мындайча мүнөздөмө берген: «Оболу ыр деген тек гана оюн-зоок өнөрү эмес эле. Бир бүтүндөй ыйык купуя мазмунга чыңала толуп, жалаң гана арбоодон, дубадан жаралган тиленип-жалынууну билдирип, жаратылыш менен кишилердин кудурет күчүн таразалап айкалыштырып туруучу күч болгон». Бирчылыктын жаралуу булактарын изилдөөгө алган казак фольклористи Е.Турсунов палеолит, неолит доорунан берки өнүгүүнүн изине түшүп үңүлүп олтуруп, ырчылык ырасында эле уруулар аздектеген жашыруун ыйык (сакралдуу) ырым-жөрөлгөлөргө байланыштуу түптөлө баштагандыгын мисалдар менен ырастайт. Аңчылык доордогу ритуалды жана кийинки дыйканчылыкты өздөштүрө баштаган мезгилдеги түшүмдүүлүктү тиленүү ырымдарын ырчылык касиети бар уруу мүчөлөрү аткаруу салты² Гачевдин тыянагын

¹ Гачев Г. Неминуемое. Мировая литература в одном произведении // В кн: Ускоренное развитие литературы. – М.: Художественная литература, 1989. – С. 401.

² Турсунов Е. Возникновение баксы, акынов, сэри и жырау. – Астана: Фолиант, 1999.

тастыктайт: «Ырчы, акын жөн гана көркөм өнөр ээси, оюн-зооктун же бай-манаптын жарчысы, үлпөттөрдүн көркү, таңтамашанын каармандары деп ойлобош керек. Акын өз элинде жардамчы кызматты эмес, эң башкы кызматты аткарышат – алар кан менен байлардан дагы жогору турат. Алар бир эле маалда ыйык салтты сактоочулар, даанышмандар жана ойчул-акындар»¹. Уруулук-феодалдык заманда уруу башчыларына саясатты туура багытта жүргүзүүдөгү төкмө ырчылардын ролу, демек, алардын келечекти көрө билген көсөмдүгү көөнө ынанымдардан түптөлгөн баштапкы касиеттен уланып келе жаткан жөндөмдүүлүк экендиги улуу жомок «Манастан» баштап санжыра-уламыштарда дагы ырасталат эмеспи. Бизге жуук замандан мисалга алсак, Арстанбектин устаты Калыгул олуя Ормон хандын кеңешчиси болгондугу белгилүү².

Адатта «Биз, кыргыздар, байыркы элбиз» деп көп айтышып, анын бир аргументи катары биздин эрага чейинки 201-жылы «кыргыз» этнониминин Кытай тарых жылнаамаларында катталып калышын алдыга тартышат. Бирок ошол байыркылыктын издерин кыргыз калкы канында, илимдин тили менен айтканда генинде, генетикалык кодунда алып келе жаткандыгын анча таназар ала беришпейт. Болбосо манасчылыктын феноменин кантип түшүндүрүүгө болот? Албетте, таза материалисттик көз караштан ой жүгүрткөндө аны биринчиден «укумдан тукумга улантып берүү» дейбиз. Ал фактордун өбөлгөсү – устат-шакирт усулу. Улуттук илим – манасчылыкты да төкмөчүлүктү да ушул өбөлгө аркылуу түшүндүрүп жүрөт.

¹ Гачев Г. Ошондо. – С. 395

² Осмоналиев М. Калыгул Бай уулунун мурастары жана акындар чыгармачылыгындагы жалпылыктар // Автореф. - Б., 2014.

Бирок ал өбөлгөгө шарт түзгөн негизги фактордун түпкү маңызы эмнеде. Эмне үчүн, алсак, казак, өзбек же түркмөн калкында манасчылык сыңары кеңири таркаган айтуучулук көрүнүш анча өрүш ала алган эмес. Эгерде устат-шакирттик жол менен айтуучулук, эпикалык төкмө өнөрдүн апогейине чыга ала турган болсо, аталып өткөн же дагы башка эл өкүлдөрү эмнеге өздөрүнүн Тыныбегин, Сагымбайын же Саякбайын чыгара албады. Демек, бул касиет илимде сыры ачыла элек генетикалык же психо-физиологиялык өңүттөгү ички факторлордун шарапаты менен кыргыздын шыбагасына гана түшкөн көрүнүш. Илимдеги күчүнүн далайын Токтогулдун чыгармачылыгын изилдөөгө арнаган Ж.Таштемировдун тыянактары менен дагы айтылгандарды ырастап кетели. Окумуштуу ырчылыктын жаралуу жана калыптануу жолуна көз салып олтуруп, төкмөлүк өнөрдү өркүндөтүүдөгү таалим алуунун ролуна токтолуп мындай дейт: «Тажик жана өзбек акындары-бакшылары устатынын айткандарын кагазга жазып алып (алдын биз сыздык – Н.Н.) үйрөнөт, же нечен айлап-күндөп жанынды жүрүп жаттап алат. Кокус толук үйрөнбөсө, калган үзүндүлөрүн жазып кетип үйрөнөт. Кыргыз менен казак жаштарынын таалим алуусу башка. Айрыкча кыргыз акындары бир укканын бүтүн бойдон илип алууга, аны андан ары өзүнчө айтып берүүгө жөндөмдүү, анткени алардын чыгармачылыгы сөз өнөрүнүн ушундай татаал ыгына шартталган. Ал эми толук «илип ала албай» калган же жадысынан чыгарып жиберген жерлерине өздөрү тарабынан кошуп коюшу ыктымал. Мунун өзү импровизация өнөрүнүн күчтүү өнүккөндүгүнө байланыштуу»¹. Изилдөөчүнүн

¹ Таштемиров Ж. Токтогул жана акындык поэзия. – Ф.: Илим, 1980. – 83-б.

айткандарынан кыргыз акындарындагы эки жөндөмдүүлүктү байкайбыз: биринчиси – эстутумдун бекемдиги; экинчиси – кыргыз ырчылар арасында төкмөлүк салттын терең тамырлашы. Ал эми бул көрүнүштүн кыргыз ырчылары ичинде гана байкалышы – улуттун гендик деңгээлинде укумдан-тукумга берилиши эмей эмне.

Эгерде кыргыз төкмөлөрү эбегейсиз эпикалык полотнолорду жаратуучулар жана сактоочулар болсо, казак жыраулары өлөң менен айтыштын салтын аздектеп келгендер. Арийне, аталган түрк тилдүү элдерин жан дүйнө маданиятында жашап келе жаткан «ырчылык» деген улуу өнөрдүн башталышы абалкы замандарда дүйнө калктарынын бардыгында байкалган. Гомердин заманынан бери эпикалык ырчылык (айтуучулук) бир кишинин өмүр бою тутунган кесиби болгон, анткени элдин бардык катмарынын (массанын) муктаждыгы бар эле: «Эпостун оозеки аткарылуусу муундардын эстутумуна ушунчалык сиңип калгандыгы алардын мазмунуна карай мамилесинен байкалат. БИрдан алган таасирдин күчтүүлүгүн Грузин элинде Шота Руставелинин «Жолбос терисин жамынган баатыр» поэмасын аткаруу далилдейт. Поэма кээде темин бастырып жаткан убакта аткарылып, угуп жаткандар: «Ооба! Дал ошондой! Мен да көргөм!» деп коштоп сүрөп турушат. Мындайда эпикалык дүйнөгө жан дили менен берилгендиктин күчү аябай байкалат»¹. Кавказ калкынын мындай мамилеси кыргыздар «Манасты» укканда кошо сүрөп, окуяларында кошо аралашып: ыйласа ыйлап, кубанса кошо кубанып сүрөгөнүн эске салат. Эл арасында ырдаган төкмөлөр дагы угуп отургандардын мамиле-маанайына тикелей көз каранды болгон-

¹ Электрондук ресурс: <http://simposium.ru/ru/node/11074>

дугу маалым, эл сүрөөнү аларды эргитип же тескери-синче сүрдөнтүп турган. Төкмө ырчыларды эл, демек, угуп тургандар шыктандырган, интерактивдүү шартта элдин сынына толгон, же ката кетирген учурларынан кийинкиге сабак алуу менен такшалып жетилген, демек, төкмөлүк шыктын өркүндөшү ургаал (интенсивдүү) жолго коюлган. Ушул тажрыйба улуттун калың катмарынын сөз өнөрүнүн культуна аздектөөсү – ырчылыктын калыптануусундагы сырткы факторлордун эң башкысы дээр элек.

Көчмөн цивилизациядагы оозеки маданияттын эң күчтүү тарабы – өз тарыхын эстутумда сактай билүү жөндөмүнүн ушунчалык жетилиши. Өткөндүн өрнөктүү учурлары дал ушул жомокчу, санжырачы, ырчы-төкмөлөрдүн оозеки баяндоосунда чагылдырылган. Жомок же аңыз бабалардын аңдоосунда азыркыдай мааниде эмес – нукура тарыхты, чындыкта болгон өтмүштү туюндурган. Белгилүү го, «Каныкейдин жомогу», «Алмамбеттин жомогу» – эпикалык кейипкерлердин өмүр таржымалы, автобиографиясы. Демек абалкынын ыр дүйнөсү – азыркы жазгыч жазуучулардын жеке фантазиясынан жаралган чыгармадай эмес, муундан муунга аздектеп өткөрүлгөн улуттук летописи болгон: «Жазуу-сызуу билбеген жаңы Грециянын төкмө ырчысы көз карандысыздык үчүн күрөшкөн баатыр тууралуу ырын төккөндө анысын урпактарга сакталып калуучу маанилүү булак катары эсептеген»¹. Демек ырдын кызматы – адамзат тарыхында кылымдарды тепчиген эпикалык ой жүгүртүүнүн бузулбас мыйзамын сактоо болгон.

Айтуучунун, төкмө ырчынын тагдыр жүгүн Лорддон мыкты түшүнгөндөр сейректир: «Эпикалык ырчынын, дааналап айтканда, айтуучунун

¹ Электрондук ресурс: <http://simposium.ru/ru/node/11074>

өнөрү – устаныкындай, дарыгердикиндөй, эмчи-домчу, төлгөчүнүкүндөй эле кесип. «Мен ырчылыкты өз алдымча үйрөнгөнмүн, – дейт Одиссейдеги ырчы (XXII, 347), – бирок жараткан мага ырды катарлап төгүп айтуу шыбагасын ыйгарган». «Бир периси колдогон ырчы» (Од. VIII, 63). «Бирчы өнөрү менен жан багат, бир дубандан экинчи дубанга эл кыдырып, колунда барлардын той-тамашасында эл алдында ырдап жүрөт. Өз алдынча ырдап калган ырчы же айтуучу» деген сөз эпикалык ыр анын оозунан өзүнөн өзү куюлуп турат дегенди билдирет. Бирчы бул касиет өзүнө кантип келип калгандыгы жөнүндө көп деле ой жүгүртүп отурбайт, бул жогорку күчтөр тарабынан ага ыйгарылган керемет көрүнүш деп билет»¹.

Эпикалык поэзиянын жана акындык төкмөлүктүн мынчалык узак өмүрүнүн сыры эмнеде. Элдик оозеки ырчылык тим гана оюн-зоок (шоу), же азыркы түшүнүктөгүдөй бирөөнүн «хоббиси» эмес, ал жаралганда каны менен кошо жаралган шык, укумдан тукумга уланган салттуулук, аны өркүндөтүүгө шыкак берген устат-шакирт усулу, акырында, тандалган гана пенденин жазмышына таандык жоопкерчиликтүү тагдыр деп билүү керек го.

НАРЫНБАЕВА Нуржан

¹ Лорд А.В. Сказитель. – М.: Восточная литература, 1994. – С. 41–42.

АВТОРЛОР ТУУРАЛУУ¹

XVIII–XIX кылымдар кыйырында жашап өткөн Балыкооз (Бекмурат) Кумар уулу (1799-1887) өз доорунда чоң манасчы болгон. Талас өрөөнүндөгү Сокур Калча, Назар, Эсенаман, Чонду сыяктуу акындар «Манас» айтууну Балыктан үйрөнгөн экен дешет. Тилекке каршы анын өз айтуусунда бизге жеткен жок. Баласы Найманбай үйрөнүп айтып жүрүүчү экен. «Таластын көрүнүшү», «Күмбөз туурасында», «Таласты мактоо» (Сокур Калчанын айтуусунда – «Семетей» бөлүмүнөн) сыяктуу чакан үзүндүлөрү колго тийди. Албетте, бул материалдар анын манасчылык кудуретин аныктай албайт. Алардын айрымдары жыйнакка кирди. Маалымдоочулардын кабарына караганда эпикалык арымдагы чоң акын болуп, «Манастан» тартып, «Эр Төштүк», «Сарынжи-Бөкөй», «Эр Табылды жалгызым», «Кан Шырдак», «Кожожашты» айтуучу экен. Ошондой эле сөз түйүнүн чечкен санжырачы, айтыш өнөрүнүн ири устаты жана өз өмүрүндө санат, коштошуу, мактоо сыяктуу салттуу ырларды дагы жараткан көрүнөт. Алардан айрым үзүндүлөр гана бизге жетти. Маалымдоочулар ата-тегин, жашаган ордун белгилүү денгээлде толугураак баяндашат. Түпкү теги – Кочкордогу сарыбагыш элиндеги чоң

¹ Авторлор боюнча маалымат Б.Кебекова түзгөн Кыргыз эл ырчылары (Б., 1994) жана С.Кайыпов түзгөн Эл ырчылары (Ф., 1981) аттуу жыйнактардан алынып, редакцияланып берилди (түзүүчүдөн – Н.Н.)

чарыктан. Чоң аталары тууган ичиндеги нааразычылыктан улам жер которуп көчүп, Шамшы өзүнүн бойлоп бир аз туруп калышат. Андан Кетмен-Төбөгө ооп, Балык ошол жерде төрөлөт. Атасы эрте өлүп, энесинин төркүнүн каралап, Таласка көчүшөт. Султанаалы Азизберди уулу, Шапак Рысмендиев сыяктуу маалымдоочулар акынды көрүп, баарлашып калгандыктан, анын тулку-бою, кебете-кешпири, кулк-мүнөзү, жүрүм-туруму, таң калтырган чыгармачыл керемети жөнүндө реалдуу маалымат беришкен. Аны сөзгө чечен, туура сөздүү, өктөм, ачуу тилдүү, ырдаганда өзүнчө бир сыйкырдуу дүйнөгө аралашып токтоно албай, буркан-шаркан түшүп күркүрөп кеткен зоболосу зор өнөрпоз катарында мүнөздөшөт. Талас жергесинде чоң манасчы катарында калкка таанылып, Ажыбек датканы баарлап, бир топко туруп калат. Ажыбек, Бүргөгө кадыры сиңип, эл башкаруу ишине да аралашат. Байтик улам чакырты бергендиктен, Чүйгө көчүп келет. Бул тууралуу коштошуу ырында ачык маалымат берет. Чүйдө да чоң манасчы аталып, кадырлуу, сыйлуу жүрөт. Байтик өлгөндөн кийин Кочкорго көчүп барып, ал жерден Шамей менен араздашып, кайра Ала-Арчага келип, ушул жерде каза таап, сөөгү Боз Бөлтөккө коюлат.

Балык өз учурунун зор таланттуу акыны болсо дагы, чектелген гана чыгармалары колго тийди. «Манастын» башаты катарында «Оторкан» аттуу эски чыгарманы айтуучу экен. Ал бизге поэтикалык формасын жоготуп, негизинен санжыра түрүндө келип жетти, ал дагы толук эмес. Чыгарманын мазмуну арабдардын Орто Азияны басып алган мезгилин чагылдырат. Бирок анын кайсы булактан тарагандыгы, Балыктын кимден үйрөнгөндүгү, мурун кандай айтылгандыгы жөнүндө маалымат жок. Аксылык акын Абат Алымкул уулу менен

айтышып женет (Инв. № 7а). Качан, кайсы жерде беттешкендиги жөнүндө маалымат жок. Чакан, балким толук жеткен эмес чыгар. Айтыке менен айтышы эл арасына кеңири тараган. Бир нече маалымдоочудан катталган (Инв. № 7а (200), 215 (426), 59 (1319), 250 (461)). Эки чоң акындын беттешүүсү өтө курч жагдайда өтүп, Балык өнөрлөшүнүн сөздөрүнө орундуу жооп таап женип кетет. Балыктан беш уул калат. Балдарынын арасынан акындык шыгы барлары болсо дагы, алардын ичинен атасынын жолун жолдоп, ырчылык өнөрдү Найманбай гана уланткан. Балык ар кандай жанрда күч сынаса дагы, чыгармачылыгынын негизги багыты боюнча жомокчу акындардын тобуна кирет.

Солтобай (1834-1918) өз заманында чоң ырчы аталган ырчылар поэзиясынын ири өкүлү. Ысык-Көлдүн тескейинде төрөлүп, Каракол уезди, Жуукуда каза табат. Сөөгү Таш-Кыя бейитине коюлган дешет. Теги – бугу уруусунун желден уругунан. Арстанбек менен замандаш жана тентуш болгон, аны устат эсептеп, пир туткан. Экөө тең бир чети бугу уруусунан болуп, экинчи четинен бир аймакта жашагандыктан, көп жылдар чыгармачылык байланыш түзүп, таасир-таалим алган. Ал Солтобайдын коштошуу ырларынан, айрыкча «Боромбайдын керээзи» аттуу чыгармасынан ачык байкалат. Устатынын чыгармаларын эл арасында ырдап жүрчү экен. Арстанбек менен Сүйүмбайдын айтышы Солтобай аркылуу бизге жетти. Арстанбек өлөр алдында «келтирип айткын сөзүмдү, кейитпегин өзүмдү» деп керээз калтырат, ал чыгармасы толук сакталбаса дагы бизге белгилүү. Солтобай өз мезгилиндеги уруу башчылары менен тизгиндешип, кези келсе мактап же сындап, эл арасында кадыр-баркка ээ болот. Айрыкча оң-сол кыргызына гана эмес өзбек, казак сыяктуу коңшу элге да кадыры артып, орус

падышачылыгына да таанылып ишенимине өткөн Шабдан манапты кордоп ырдагандан кийин баатырчы аталып, аброю артат. Солтобай чыгармачылык өмүрүндө кошок, жоктоо, мактоо, кордоо, коштошуу сыяктуу салттуу ырларды көп жараткан экен, тилекке каршы, акындын адабий мурасы толук колго тийген жок. Музыка өнөрүн өзү менен кошо ала кетти. Буга себеп: ал дагы өткөндө эскичил, уруу ырчысы катарында чыгармачылыгы иликтөө, изилдөө алкагынан четтетилген акындардын катарында турат. Солтобайдын чыгармаларынын ичинен «Боромбайдын керээзи» акын тарабынан поэтикалык формага түшүрүлүп, мааниси кеңейтилген. Шабданды мактап, кордоп ырдаган ыры, Текес-Жылдыз, Ысык-Көл менен коштошуусу жана Назар семетейчи менен кайым айтышынан үзүндү сыяктуу азыноолак гана мурасы бизге келип жетти. Бирок кордосо да, мактаса да чегине жеткирген чоң акын экендиги ушул чыгармалардан көрүнүп турат. Кантсе да Солтобайдын таасын талантына, чебер сүрөткерлигине коштошуу ырлары ачык күбө. Мында сөз демейдегидей ырчынын жеке керт башынын тегерегинде гана жүрбөстөн, чыгарманын аймагы бир топ кенен, анда калк тагдыры, атажурт келечеги, адеп-нуска, ыйман-ынсап, замана мыйзамы, элдин турмуш-тиричилиги, социалдык ал-абалы жөнүндө коомдук курч маселелер козголуп, чыгарма коштошуу ырынын жанрдык чегинен чыгып, өз алдынча поэмага тете окуяны ичине алат. Солтобайдын чоң акындыгы өз доорунун тарыхый-турмуштук кырдаалын, калк муктаждыгын, кайгы-касиретин терең туюп, эл сезимине жеткире ырдашында, сөз кудуретинин бийиктигинде турат.

Жыйнакка кирген ырчылардын экинчи тобу жогорудагы залкар ысымдардан мезгили боюнча бир кыйла кийин турат. Төлөнбай (Төлөбай) Акын-

беков – жамакчы ырчы, сабаты жок. Фондудагы материалдарга таянсак, ал 1889-жылы туулган, Совет бийлиги жаңы орногондон баштап эле жаңы доордун акыйкаттыгын даазалаган ырларды чыгарган. Ырлары жыйнакка тандалып, айрым кыскартуулар менен кирди. Оозеки поэзиябыздагы өтө арбын учураган жана көп ырдалып, ыр куруу ыкмалары белгилүү даражада даяр болуп калган санат, насаат, терме сыяктуу түрлөргө кайрылбагандыктан, ырларынын бардыгы өз өмүр баянынын айрым бир ирмемдери экендиги ачык байкалат. Элдик поэзиядагы ырчыдан ырчыга көчүп жүргөн туруктуу саптар учурабайт десе болот, Ошондуктан акындын ырчылык деми, өзүнө тиешелүү тили ачык сезилет. Анын ырларынын күчү эч бир буйдалбаган элпектигинде, бет алдында болуп жаткан чындыкка, турмуштук окуяга карата жасап-түзөөсүз айтылып жаткандыгында.

Тайгара Жумаев – жаш кезинен ырдап чыккан, өз жергесине таанымал, санат, терме, ашыктык ырларын чыгарып, башка акындардын ырларын дагы аткара билген төкмө акын. Ал 1894-жылы азыркыча Ноокат районундагы Ак-Булак кыштагында туулган. Ботобай ырчы менен үзөңгүлөш жүрүп, ырчылык жөндөмүн телчиктирген жана Каар, Зайыр сыяктуу айылдык ырчылар менен ырдашып, акындык поэзиясынын тың өкүлдөрүнүн бири болгон.

Анын чыгармачылыгы жергиликтүү элдик поэзия менен тыгыз байланышта. Кыргызстандын түштүгүндө аябай өөрчүгөн санат, насаат жана ашыгылык ырларын көп ырдап, бүткүл чыгармачылык дарамети, ырчылык жүзү ушул темадагы ырларында ачылат. Акындын өзү жөнүндө: «Санат ырды саз айтам, бирин койбой таза айтам, ашыгылыктан ак айтам» деп ырдаганы чыгармачылыгы

ушул багытта өнүккөндүгүн айгинелеп турат. Жогорудагы Балык, Солтобай, Жаныш ырчыларга караганда чыгармалары тематикалык жактан айырмаланат.

Шоорук Мырзакматов Өзбек ССРинин Фергана областынын Риштан районундагы «Янги Хаят» колхозунун Жайылма айылында турган. Шоорук 1895-жылы Баткен районунун Газы кыштагында туулган, айыл-кыштактарды коллективдештирүүдө жана аны бекемдөөдө көп кызмат өтөгөн. Акын согушка аттанган жоокерлерди дайыма узатып, аларды жеңишке үндөп, ырдап жүргөн. Уулу менен коштошкон атанын, эненин, жары менен коштошуп боздоп калган жубайлардын кайгысын ырга айлантып турган. «Мен кечээ 50 жашка келгенде ырдадым. Мал багып жүрүп, аскерге кеткен балдарды ырдап жүрүп ырчы болуп кеттим» деп эскерет (Инв. № 5214 6-дептер). Шоорук көргөнүн көргөндөй төгүп ырдай берет. Анын ар бир ырынан, сөздөрүнөн табигый куудулдугу дагы көрүнүп турат.

Мамасейит Базарбаев – төкмө акын. Ал 1905-жылы, азыркы Араван районунун «Пахтачы» совхозундагы Төө-Моюн айылында туулган. Жети жашында атасынан жетим калып, Ноокаттын Кыргыз-Ата айылындагы таякелеринин колунда тарбияланган. Өзү сабатсыз. Жергиликтүү ырчылар Ботобай, Мамасадык, Төрөкул ырчылардын ырларын өз оозунан угуп, ырчылык шыгын арттырууга аракеттенген. Бирок көп убакыттар бою эл аралап, журт алдына чыгып ырдаган эмес. 1941-1945-жылдардагы Ата Мекендик согушка катышып, бир нече жолу жарадар болгон. Согуштагы баатырдыгы үчүн III даражадагы Данк ордени менен сыйланган. 1937-жылы өткөрүлгөн элдик өнөрпоздордун олимпиадасына катышкан. 1946-жылы да эл чыгармачы-

лыгынын республикалык кароосуна катышып, биринчи орунду жеңип алган. Ырчылык таланты жогору бааланып 1-даражадагы диплом жана акчалай сыйлыктар ыйгарылган. М.Базарбаев 1976-жылы өткөрүлгөн элдик таланттардын кароосунда биринчиликке татыктуу болгон акын. Терме, насаат ырларын көп ырдайт. Элдик чыгармалардын ичинен «Мырза уулду» жана айрым жомокторду ыр менен айтат.

Саттар Алибаев 1928-жылы Ош областынын Баткен районундагы Зардалы айлында туулган, билими орто, колхоздо ар кандай кызматтарды аткарып келген. Чыгармачылыгы 1962-жылдан башталат. Элдик санат, насаат ырларын көп билген. Анын ырларынан «Терме, насааты» бир аз кыскартуулар менен жыйнакка киргизилди.

Алтымыш Мундусбаев 1935-жылы Токтогул районундагы Ичке-Сай айылында туулган. Жаштайынан эле ырга, көркөм сөзгө жакын болуп, өзү да жамактата ырдай калып жүргөн. Өзү кадимки Коргоол ырчыны устатым деп эсептейт. Коргоол ырчы менен бирге жүрүп, андан ырчылык чеберчиликти, төкмөчүлүктүн сырларын үйрөнгөн. Анын ырларынын көпчүлүгүн эсине тутуп калган. Коргоолдун ырларын жыйноодо Мундусбаевдин эмгеги зор. Коргоол ырчыдан угуп, Токтогулдун айрым санат ырларынан жазып тапшырган. Чыгармачылыгына төкмөлүк менен катар жазмачылык да мүнөздүү, чыгармалары төкмөчүлүктүн, импровизация салтынын алкагында жаралган. Адегенде жамактап ырдап, анан ошол бойдон кагазга түшүрөт. Бул жыйнакка анын айрым ырлары гана киргизилди.

Жыйнакка кирген ырлар XIX кылымдын биринчи жарымында ырдап чыккан Балык ырчыдан баштап таланты совет доорунда телчиккен төкмө

ырчы А.Мундусбаевге чейинки акындардын бир катарынын өнөрүнөн кабар бере алат.

Көпчүлүк акындардын чыгармаларында азыркы учурда колдонулуудан чыгып калган сөздөр, тушүнүктөр, мисалы, Балыкта, Т.Жумаевде, М.Базарбаевде, Ш.Мырзакматовдо, С.Алибаевде кээде бүтүндөй түрмөктөр учурайт. Мындай учурларды бузбай, өзгөртпөй өз калыбында берилди.

**БАЛЫКООЗ
(БЕКМУРАТ)
КУМАР УУЛУ**

БАЛЫКООЗ (БЕКМУРАТ) КУМАР УУЛУ

ЖАЗ

Жаркыраган жаз келди,
Келгин өрдөк, каз келди.
Асмандап учуп куу келди,
Ак мөңгүдөн суу келди.
Жазгы аракет күч алды,
Күн чымырап узарды.
Жер жарылып, чөп чыкты,
Желин айрылып сүт чыкты.
Асмандын нуру себилип,
Учкан чандар жеңилип,
Жер көгөрдү семирп.
Көк жашыл болуп мактанды,
Өсүмдүк калбай бүт чыгып.
Жандуунун баары шаттанып,
Шиберлүү талаа бүрдөдү,
Жандуунун баары кубанып,
Тил чыгарып сүйлөдү.
Бак-дарак калбай бүрдөдү,
Жемиштүү жыгач гүлдөдү.
Кызгалдак жайнап кызарып,
Жер бети килем түрдөндү.
Бурчактап бутак жарылып,
Желе салып жабылып,
Чөптүн башы гүл алып,
Этеги катар бүр салып,
Көк жашыл укмуш түр сайып,

Көк жалбырак калдайып,
Көлөкөсү далдайып,
Күнүн санап өсүүдө
Көбөйүп улам барбайып.
Оттогон малды карачы,
Бат эле тоёт чандайып.
Малдын көөнү жайланып,
Эти майга майланып,
Каалашынча жеп жатат
Түрлүү чөптөр чайпалып,
Мал тоюнуп мактанды,
Жандуунун баары шаттанды.

ЖАЙ

Жаз мезгил өттү, жай келди,
Чөп дарак гүлдөп термелди,
Жер жүзү сонун көк жашыл,
Көнүл ачык бир асыл.
Күн ысыды узарып,
Жайкы чилде күч алып,
Кубулган кооз түс алып,
Түрлүү өсүмдүк бүрдөдү,
Килем түр сайып түрдөдү.
Күн талашып жулунуп,
Кымкаптай сонун кубулуп,
Гүл ачат улам чубуруп,
Жүздөгөн чөптүн түрү бар,
Ар кандай түстө гүлү бар.
Жагымдуу сайрап үн салган
Ар түрлүү куштун үнү бар.
Жайкалыш өскөн шибери,
Жаратылыш соккон килеми.
Түрлүү жыт берет илеби,
Төшөгөн шырдак шибери.

КҮЗ

Күздөөнү көздөй мал кетти,
Жалтылдаган жай кетти,
Жалбырактан ал кетти.
Ар түрлүү болот жалбырак,
Бышканда түшөт шалдырап,
Жаргактай сары жалтылдап,
Жабыла учуп калтылдап.
Аралап бассаң аларды
Дабыш чыгат шартылдап,
Топтолушуп куралып,
Келгин куштар чубалып,
Төлдөгөн жерди кыйбастан,
Имерилип буралып.
Ысык жакка суналып,
Келерки жазда келем деп,
Үн салышты кубанып.
Чөп, дарак бышты саргарды,
Күн салкыны шанданды,
Эрте оргон бүтүп орогун,
Күз айлары аяктап,
Отун, сууга камданды.
Кышкы камы болбогон,
Эми чындап сандалды.
Камдууларга жалдырап,
Жардам берсе жан калды.
«Тону жокко салам айт.
Өтүгү жокко өзүм барам» –
Деген кабар жанданды.

КЫШ

Жалбырак калбай күбүлдү,
Камы жок жандан түнүлдү.
Өттү кетти сары күз

Келди ызгардуу каардуу кыш.
Батыштан шамал тездеди,
Айылга бетин кездеди.
Кар аралаш бороону
Каптап кирди короону.
Күн бүркөлүп бозондоп,
Бороон, чапкын озондоп.
Асманды булут каптады,
Жөө туман карды таптады.
Бубак басып чөптөрдү,
Чыныгы аяз башталды.
Аяздуу суук кыш болуп,
Шамал бороон туш келип,
Борошо уруп бүлдүрүп,
Жонду чайлап дың кылып,
Суунун баарын тондуруп,
Себелеп тынбай төгүлүп,
Жер бети аппак көрүнүп,
Жер жүзү карга чөмүлүп,
Чөп калбай баары көмүлүп,
Жолсуз жерден жыгылып,
Терең карга тыгылып,
Жол байланыш кыйындап,
Суук шамал ырылдап,
Закым жүрүп зырылдап,
Бети-колду какшатып,
Оору жанды аксатып,
Кулак үшүп калдайып,
Бутун тонуп солдоюп,
Бак-дарак куурап майышып,
Үн чыгып ырдап кайышып,
Кулак-бетин сайышып,
Көчкү жүрүп кырылдап,
Төө боздогон ыр ырдап,
Тешиктен суук ырылдап,
Учкан карлар шыбырлап,

Ышкырды бороон зырылдап,
Суук тийип кырылдап,
Мурун бүтүп бырылдап,
Ырайым кылып койгон жок
Күн азыраак жылымдап,
Уйгу-туйгу аламан,
Тындырбай карды сабаган.
Сууктап жандуу жадаган,
Жаз келишин самаган,
Каардуу суук өнөрүп,
Көк мурун аяз көгөрүп,
Аябай чилде күч алып,
Мурут-сакал муз алып,
Мурдун тонуп кызарып,
Мал жатчу жерди сыз алып,
Сары суулап муз алып,
Тазалап турбай короону
Тонголок тонуп, күч алып,
Мал жата албай бут талып,
Күч алды аяз камчылап,
Шыбыргак учуп жалтырап,
Ачка малдар калтырап,
Туралбай ачка жан чыдап.
Камдуунун малы ойноду,
Камсыздын малы тойбоду.
Жалкоо ээси чөп жыйбай,
Түндөп оттойт ак карда
Ачка өлүүгө жан кыйбай,
Мүйүз аяз бүгүнкү,
Кийиз аяз кийинки.
Ызгардуу суук мактанып,
Чилде аязга капталып,
Аябай жааган калың кар
Денеге ээрип чапталып.
Мал өлүм качан токтолот
Ачка өлүүдөн сакталып,

Сакым аяз күч алып,
Согул турат сапталып.
Бороондуу түндө калчылдап,
Тизеден чыккан ак карда
Карды тебет алсырап,
Чөп таба албай ал жерден
Улам басат салпылдап,
Кар тебе албас уй малдар
Көтөрүм болуп шалкылдап,
Арыктап малдар жоошунуп,
Кыш узарып жутка созулуп,
Капсалаң келип кошулуп,
Жылымдап жаан аралап,
Артынан суук сабалап,
Чөптүн баары муз болуп,
Коркунуч мезгил туш болуп,
Үйөр жүрүп чор каптап
Курсак тойбой шор кайнап,
Качыратып муз чайнай
Чылпак басып, көз кайнай.
Жегенде ичти какшатып,
Ич өткөн оору баштатып,
Бала салып таштатып,
Сөөккө тери капталып,
Мал ылаңы башталып,
Мал жукарып ичкерип,
Ден соолукка күч келип.
Калчылдап дайым кайыгып
Адамды тиктеп жалынып.
Башын чулгап табынып,
Жай мезгилди сагынып
Чөп берет деп зарыгып,
Абдан үшүп чаалыгып,
Ээсине чындап таарынып,
Чөптү кардан табалбай,
Эки көзү карыгып,

Бир тутам чөп көргөндө
Алыстан чуркайт чамынып,
Чачыкта¹ музу чабылып,
Айласыздан алы жок
Өз жүнүн жейт жабылып,
Талаада чөп болбосо,
Кайда барат кангырап.
Кирип жатчу үйү жок,
Кышкы камдын бири жок,
Арызданууга тили жок,
Бул эмине болду деп,
Текшерүүчү киши жок.
Этти жеген ээсинин
Бул абалы менен иши жок,
Үйүндө жатат карды ток.
Малдын көнү ысык чок,
Ак кар жаады сабалап,
Карга, кузгун ач бөрү
Кирип келди камалап,
Артынан ээрчип жойлоду.
Талаада калган ач малдын
Асылып жанын койбоду,
Жара тартып тойлоду.

МАНАСТЫН КҮМБӨЗҮ ТУУРАСЫНДА

Алтымыш эркеч майына
Кыш бышырып бек урган.
Алты кылым өткөнчө
Бузулбасын деп урган.
Жетимиш эркеч майына
Кыш бышырып бек урган,
Жети кылым өткөнчө

¹ Ч а ч ы к – уйдун куйругунун учундагы өскүлөң кылы.

Бузулбасын деп урган.
Бетине накыш¹ салдырган
Кышын күлботодон² алдырган.
Турпагын алып элеген
Ылайын чыраштан³ салып бөлөгөн.
Кумданга кыш бышырган,
Кышы бекем болсун деп,
Кенчи ылайдан төшөгөн.
Ылайын баскан ат менен
Бетине накыш салдырган.
Араби чийип кат менен
Устасын ылай элеткен.
Урум журту билбейт деп,
Жазуусун араби менен сүйлөткөн.
Алды жакка таш коюп,
Белбоодон көтөргөн.
Бекем болуп турсун деп,
Кенчи ылай менен бек урган.
Уста салып кыш куйган.
Уруучу элге мал сойгон.
Иштемекке сарт алган,
Арабидан уста алып,
Мындай сарай ким салган?!
Көргөн адам таңданган,
Бүгүн калса күмбөздү
Көрбөгөн адам калбаган.
Орустун журту ойлонгон,
Кытайдын журту кыйналган.
Муну Урум пашаа салды деп,
Өзгө пашаа ыйлаган.
Өнөрү журттан артты го
Өнөрүн журтка даң кылып,

¹ Н а к ы ш – сайма, түр.

² К ү л б о т о – көгүш түстөгү ылай.

³ Ч ы р а ш (чыранч) – чайыр, клей.

Өзүндөй акын айтты го.
Өзгөчө тууган Манасын
Ушу жерге жатты го.
Кең Таластын өзөнү,
Какыр дөбө кезеңи.
Баатыр Манас жактырды,
Асты жакта түзөнү.
Кең-Кол ата куйганы,
Эр Манастын күмбөзү,
Күн чыгышта турганы.
Урумдан алган устасы,
Окшомдуу кылып урганы.
Мазар камыр төбөсү,
Асты жаккы түбүндө
Эр Манастын сөрөсү.
Кең-Колдун куйган боюнда
Мазар терек чынарды,
Чынарың сынбай турарбы,
Алган экен устаны,
Азаматым Ыраман
Окшомдуу кылып урарбы.
Асты жагы Кең-Колдо
Булун-булун сазы бар,
Булунда жүргөн казы бар.
Тобулгу, талы билинбейт,
Токойдон жери көрүнбөйт.
Кекилик менен корозу
Бирге жүрсө билинбейт.

ТЕРМЕ

Айт, айт десе токтобой,
Ашуудан шамал соккондой,
Аксы менен Таласты айт,
Алмамбет менен Манасты айт,

Сыргак менен Чубакты айт,
Журт атасы Бакайды айт,
Казак ханы Көкчөнү айт,
Баатыр баркын билбеген,
Көөдөнүндө бөксөнү айт.
Токтогулдай ырчыны айт,
Толубайдай сынчыны айт.
Кош канаттуу тулпарды айт,
Колго түшкөн ултанды айт,
Каары катуу баатырды айт,
Калкты бузган аксымды айт,
Өтө кызыл манатты айт,
Өткөн элде санатты айт,
Семетейдей уулду айт,
Көзкамандай чуулуну айт.
Болуп өткөн тарыхты айт,
Жалганды айтпай, чындыкты айт,
Укканды айтпай, көргөндү айт,
Кол баштаган чорону айт,
Кордук коргон эренди айт.
Журт жыйнаган датканы айт,
Кош сүйлөбөй чыныңды айт,
Акылмандын сырын айт.
Акындардын ырын айт.
Кедейлердин мунун айт.
Кейигендин ыйын айт.
Баланын балдай сөзүн айт,
Аптиек китепти айт.
Аны окуган молдону айт,
Калк баштаган энени айт,
Кадими жакшы жеңени айт,
Гүлдөй бүрдүү кыздарды айт,
Гүлгүн чырак жаштарды айт,
Арыстандын сүрүн айт,
Айбыккандын түрүн айт,
Балбандардын күчүн айт,

Сыр найзанын мизин айт,
Колу чебер узду айт,
Барымта кеткен кызды айт,
Карчыгадай камбылды айт,
Булбулдун мукам үнүн айт,
Ак тайлактын жүнүн айт,
Адамзаттын күнүн айт,
Туулуп өскөн жеринди айт,
Куттуу кыргыз элинди айт,
Чөлүн айтпай, тоосун айт,
Чөбүн айтпай, гүлүн айт,
Талаасын айтпай, төрүн айт,
Тамагын айтпай, наркын айт,
Кадырлашкан калкын айт,
Жети атанды жиктеп айт,
Жетесизди жектеп айт.
Атан төөдөй эрди айт,
Аргымак тууган бээни айт,
Жүк көтөргөн нарды айт,
Коноодон¹ чыккан күлүктү айт,
Карышкыр алган бүркүттү айт,
Калкты кыскан чүрчүттү айт,
Мал уурдаган кескени айт,
Элди бузган эскини айт.
Алганды айтпай, бергенди айт,
Душманды жеңип келгенди айт.
Бурама темир, сом темир,
Бурбай соккон устаны айт,
Буулугуп жааган булутту айт,
Булкунуп аккан булакты айт,
Бүлбүлдөгөн чыракты айт,
Кырга капкан салганды айт,
Кызыл түлкү алганды айт.
Жонго капкан салганды айт,

¹ К о н о о – алыскы аралыкка чабылуучу ат чабыш.

Жолборс атып алганды айт,
Көз мелжиген бийикти айт,
Зоодо жүргөн кийикти айт,
Ардактаган айлыңды айт,
БЙман күткөн карыңды айт,
Керилип кетмен чапканды айт,
Адал дүйнө тапканды айт,
Ага-тууган бакканды айт,
Жоболондуу жоону айт,
Олжого кеткен бойду айт,
Оорукта калган койду айт,
Таттуу болгон өмүрдү айт,
Күйүт тарткан көңүлдү айт,
Шейит болгон жигитти айт,
Жесир калган зайыпты айт.
Жезиттин түшүп торуна
Азап тарткан майыпты айт.
Талкаланган шаарыңды айт,
Талоонго түшкөн малыңды айт,
Ташыркаган жаныңды айт.
Кытайга жеткен кыргызды айт,
Каныкей, Чүрөк нур кызды айт,
Адыр-адыр белиңди айт,
Арманы көп элиңди айт.
Кырдуу-кырдуу жеринди айт,
Күйүткө түшкөн элиңди айт,
Суусамырдын төрүн айт,
Сулайка сындуу сулууну айт,
Мергенчинин көзүн айт,
Берендердин сөзүн айт,
БИнтымак кеткен айылды айт,
БЫрыс качкан жайыңды айт.
Тууган элдин туусун айт,
Шаркырап аккан суусун айт,
Кымыздык өскөн тоосун айт,
Кыркышып өткөн жоосун айт,

Баатырларын бөлүп айт,
Басташкандын жөнүн айт,
Жаман тууган жайын айт,
Жараткандын каарын айт,
Кыргын-сүргүн кылганды айт,
Эртели-кеч ыйманды айт,
Кызыл кырман жыйганды айт,
Күмүштү айтпай, алтынды айт,
Баатыр тууган катынды айт,
Ашкебини¹ сөгүп айт,
Акын болсоң төгүп айт.
Ак, караны ылгап айт,
Адилетти коргоп айт,
Арамзаны кордоп айт.
Көзгө атар мергенди айт.
Кырдан теке тергенди айт.
Аскар тоону басканды айт,
Адашып элден качканды айт.
Кара өзгөй канкорду айт,
Калп сүйлөгөн анткорду айт.
Адам жанын кыйганды айт,
Касам ичкен урганды айт.
Адилеттүү акимди айт,
Айыл башы асылды айт.
Калк ичинде калысты айт,
Ат жетпеген алысты айт,
Элге келген эшенди айт,
Жабыктырган кеселди айт,
Кызыл тилдүү чеченди айт,
Жоо чапкан айылды айт,
Балта тийген кайыңды айт,
Жетим калган баланы айт,
Башчысыз калган калааны айт,
Бейопа келген жалааны айт,

¹ А ш к е б е – соргок.

Бейажал келген өлүмдү айт,
Перзентсиз өткөн атаны айт,
Кербен саткан матаны айт,
Үлпөт курган жыйынды айт,
Эл башкарган кыйынды айт,
Эңишке түшкөн балбанды айт,
Эңкейип буттан чалганды айт,
Сайышка түшкөн баатырды айт,
Салтты билбес капырды айт,
Кайыры жок байынды айт,
Калк чогула келгенде
Каржалып турсаң жайынды айт,
Ак болоттун мизин айт,
Алгыр куштун көзүн айт,
Ала-Тоонун көркүн айт,
Ач албарстын курчун айт,
Ата-бабаң, журтуң айт.

БАЛЫК МЕНЕН АЙТЫКЕНИН АЙТЫШЫ

Балык менен Айтыкенин беттешүүсү Төрөгелди манаптын үйүндө өтөт. Өргөөдө чогулуп отургандар эки ырчыны айтыштырмак болгондо Төрөгелди Балыкка кайрылып: «Санат ырдан баштагың» – дейт. Айтыкеден 2 жаш улуу болгондуктан Балык баштап ырдайт.

Б а л ы к:

Айт, айт десе Алланы айт,
Аты жакшы кудайды айт,
Кулуя¹ айтпай, куранды айт,
Куп жасаган ыйманды айт,
Адырга бүткөн бозонду² айт,
Азапка түшкөн тозокту айт,

¹ К у л у я – ар. курандын 109-сүрөөсүнүн башталышы.

² Б о з о н – дөңсөө, дөбөчө.

Алда кылган ар ишти айт,
Адам жыргар бейишти айт,
Адам ата, Ово эне,
Жоктон бүткөн турбайбы,
Азазил шайтан ибилис
Оттон бүткөн турбайбы,
Азирейил периште
Желден бүткөн турбайбы?
Ак пайгамбар Мукамбет
Аерден бүткөн турбайбы.
Он сегиз миң ааламдан
Мурда бүткөн турбайбы?
Жебирейил жан алгыч
Сурдан бүткөн турбайбы.
Адам ата, Ово эне,
Арбагыңа тобо эне,
Чийки буудай жебесе,
Бул азап бизге жок эле.
Бул дүнүйө шум жалган,
Өлбөй тирүү ким калган,
Пайгамбар, сава баары өткөн,
Наманган ылдый дайра өткөн.
Топон болуп суу өткөн,
Ошондон сактап Нух¹ өткөн.
Шум дүнүйө жалганга
Ишенип белиң байлаба.
Алла таала кудурет
Асманды жасап көк кылган,
Ар түрдүү жанды көп кылган,
Устуну жок көк кылган,
Урулуу жанды көп кылган,
Танабы жок жер кылган,
Ажалсыз жанды жаратпай,
Санаа менен чер кылган,

¹ Н у х – пайгамбардын аты.

Жер үстүнө эл кылган,
Элге пайда болсун деп,
Булут, жаан, жел кылган.
Жер бооруна тоо кылган,
Бир адамдын тукумун
Бирине бирин жоо кылган.
Бир күндөрдө баарына
Кылган ишин кайсы деп,
Катуу кыйын доо кылган.
Асманга жасап ай кылган,
Бир адамдын тукумун
Биринен бирин бай кылган.
Авага жасап күн кылган,
Күн батырып, түн кылган,
Бир адамдын тукумун
Эчен бөлөк дин кылган.
Айды асмандан жүргүзгөн,
Жарыгын жерге тийгизген,
Күндү асмандан жүргүзгөн,
Ысыгын жерге тийгизген.
Ушу жалган дүйнөнүн
Кысыгын жерге тийгизген.
Бул дүйнөнүн жалганы
Жалгандыгын көрдүнбү,
Эчен калктан калганы,
Бул дүнүйө кызыккан,
Шайтандын тилин алганы.
Бул дүнүйө бекер го,
Бекер дүйнө кетер го.
Бул дүйнөгө кызыккан,
Шайтандын иши экен го.

А й т ы к е:

Кара жолтой Бекмурат,
Бекмурат бокту жеп турат,
Сага айта турган кеп турат.

Бекмурат эмес Балыксын,
Сарбагыштын ичинде
Сасыган чоң чарыксын¹,
Багымдат намаз билбейсиң,
Байгамбар сөзүн сүйлөйсүң.
Баш капырсын Бекмурат,
Чаар китепти билбейсиң.
Чала жинди Бекмурат,
Чалыяр сөзүн сүйлөйсүң.
Куран окуп билбейсиң,
Куруп калган Бекмурат,
Курулай сөздү сүйлөйсүң.
Сен берметтен теспе алдыңбы,
Мечиттүү жерге бардыңбы?
Колуңа теспе алдыңбы,
Кожолуу жерге бардыңбы?
Базар болгон Чүйүң жок,
Токутуп минген жоргон жок,
Окутуп билген молдоң жок,
Кошчу болгон иниц жок,
Кол берип келген пирин жок.
Алланын айткан ак сөзүн
Муну ыр экен дебегин.
Мындан кийин пачагар.
Мындай бокту жебегин.
Кызыталак Бекмурат
Бу кебинди таштагын.
Бөлөк сөздөн баштагын.
Эриккенче көп айттын,
Эси жогум Бекмурат,
Эгемдин сөзүн неге айттын?
Акылы жок Бекмурат,
Алда канча кеп турат,

¹ Балыктын уруусу – сарбагыш ичиндеги чоң чарыктан.

Алланын сөзүн неге айттың?
Кара комок тезектей,
Өчкөнүндү айтамын.
Ак тасмадай кыдырып,
Аягы Талас, башы Чүй,
Бирин койбой кыдырып,
Көчкөнүндү айтамын.
Сен көк байталың токудун,
Солтонун богун чокудун,
Саруунун баарын сапырдың.
Кушчунун баарын куураттың,
Сарыбагышты унуттуң.
Кара жолтой кысталак,
Ажыбекти аймадың,
Алды-кийнин жалмадың,
Чоңойгондо жуттуң Чомойду,
Карыганда жуттуң солтодон
Эшкожо менен Канайды.
Солтонкулду чокудун,
Башына куран окудун.
Кудаярды кулгудун,
Ылдый көчүп чулгудун,
Кайтып келип бул жерден
Ормонбекти отодун.
Субанбекти сугундун,
Ныязбекти сыйпадың,
Карасарт менен Кубатты
Катмары менен кайсадың,
Өзүң нече жашадың?
Нарбото менен Сарыптын
Элин жуттуң, Бекмурат.
Калмышында Көкчөнүн
Белин жуттуң, Бекмурат.
Ажыбек менен Сазандын
Ашын жуттуң, Бекмурат.
Кудаяр менен Нурактын

Башын жуттун, Бекмурат.
Кара жолтой капыр кул,
Эми Ормонумдан оолак жүр.
Ырыскулбектен ыраак жүр,
Төрөгелдимден төмөн жүр.
Жакын барба Жантайга,
Субанымды сураба.
Ачык күнү тутулду,
Караболот, Шааболот
Ырысынын баарынан
Кабакка кирип кутулду.
Сен сарууга кете бер,
Кара жолтой Бекмурат,
Сатылганды жута көр.
Керме тоодон алыс кет,
Сага айтамын мындай кеп.
Кушчу менен саруудан
Кайта мында келбегин,
Кандарымды сен көрүп,
Эмне үчүн дегдедин?
Минген атың жээрде
Кызыталак Бекмурат,
Сенин айлың кай жерде?
Бул жеримден кете бер,
Кең Таласка жете көр.
Кудай алган Бекмурат,
Кекилик басып, эт жеген,
Керденинди бит жеген,
Кыргоол басып эт жеген,
Кыр жонунду бит жеген.

Б а л ы к:

Бейшембинин күнүндө,
Жуманын кадыр түнүндө,
Орозонун онунда
Чоң ноороздун сонунда,

Ак сакалдуу бир киши
Түнөп кеткен үйүмө,
Түкүрүп кеткен оозума.
Бекмурат болчу өз атым.
Балыкооз башка атым.
Айткамдын анан санатты.
Айтып жүрүп ошондо
Алгамын далай манапты.
Барча, макмал ийнимде
Сен өндөнгөн акмактын
Баарысы калган кийнимде.
Айтпай кантип коёюн,
Алданын берген аянын,
Оозума салган ак сөзүн
Эмне үчүн менден аядың?
Сен жүрөсүң адашып,
Менин кебим талашып.
Өзүн наадан айбансың,
Акылыңан тайгансың.
Босогодо таягым,
Бозо куйчу аягым,
Жөн эле кечке тантырап,
Болбой калды саягым.
Көйнөктү кийип сеп кылдың,
Кудай алган Айтыке
Көчкөндүн несин кеп кылдың?
Катар-катар нар тиркеп,
Кара сууну кыдырып,
Казак көчкөн эмеспи.
Сары сууну кыдырып,
Ногой көчкөн эмеспи.
Жалгыз аттуу сен тургай,
Казак, кыргыз аралап,
Кечээ Туруш, Чомой көчкөн эмеспи.
Өтүктү кийип сеп кылдың,
Төбөндөн тийген Айтыке,

Өлгөндүн несин кеп кылдын,
Өчкөндүн несин кеп кылдың?
Айлыңдан киши өлбөсө,
Атаң кайда Айтыке?
Элиңден киши өлбөсө,
Энең кайда Айтыке?
Кудаярга сарт кылган,
Ажыбекке дарт кылган,
Карагайдан ноо кылган,
Ормонбек менен Субанбек,
Кененсары жоо кылган.
Кара күчкө кеп айтып,
Как ушундай доо кылган,
Капыр сендей адам жок,
Элде сендей наадан жок,
Жүзгө чыккан Ныязбек
Жүдөгөндөн өлбөйбү,
Токсондогу Карасарт
Алжыгандан өлбөйбү?
Ырысы бар сарбагыш
Өлүп турат карысы,
Бөлүп-бөлүп жыртышын
Тумар кылат баарысы.
Ырысы жок саяктын
Карысы коюп, жашы өлөт,
Катыны коюп, кызы өлөт.
Кандай жорук баштадың,
Өлбөгөн киши сен болсон,
Эралыдай жакшыны
Кайсы жерге таштадың?
Ашык ойноп уткансың,
Каранын каны Тайлакты
Тирүүлөй кармап жуткансың.
Атантайды аймадың,
Жаркынбайды жалмадың.
Ойлоп карап олтурсам,

Сен жутупсуң далайды.
Журтта калган күчүктөй,
Үргөн айлың кимдики?
Жумгалдан көчүп тентиреп,
Жүргөн айлың кимдики?
Кой ээрчиген дөбөттөй,
Үргөн айлың кимдики?
Кочкордон көчүп тентиреп,
Жүргөн айлың кимдики?
Саяктан качып сен келип,
Араң жүрсүн сенделип,
Чоң Тайлактын ашында,
Кемегенин башында
Сенин энең Жаңылга
Эки кары бөз берип,
Эптеген жерим дагы бар.
Топко түшүп күрөшсөм,
Балбан жайым дагы бар,
Чапма нике кыйдырып,
Сенин энең Жаңылды
Алган жерим дагы бар.
Ойноп айтсам Айтыке –
Ала күчүк кулумсун.
Чындап айтсам Айтыке –
Арам сийдик уулумсун.
Менин атым торудур,
Менин элим сураган,
Маңдайыңдын шорудур.
Сен кызыл тил бурасан,
Кызыталак Айтыке,
Менин элим сурасан,
Мен айтайын айлымды.
Угуп тургун дайнымды.
Кең-Кол Талас боюнда,
Кербендер өтчү жолунда.
Кайнардын кара көзүндө,

Как чынардын өзүндө.
Кең-Колдун маңдай жагында,
Манастын тиккен багында.
Кудай алган Айтыке,
Кыргоол басып эт жесем,
Уруп алар таяк бар.
Кыр жонумду бит жесе,
Терип берер битимди,
Айтыке кулдай саяк бар.
Кекилик басып эт жесем,
Уруп алар таяк бар.
Керденимди бит жесе,
Терип берер битимди,
Айтыке кулдай саяк бар.

Балык каткырып күлүп ырын бүтүргөндө Төре-
гелди: «Сен жеңилдин» деп ачууланып Айтыкени
жекирип калат. Ошондо

А й т ы к е:

Сарбагыштын манаптар,
Куруп калган саяктын
Айткан сөзүн карактар.
Кытылдашып күлүштү,
Жалгыздыгын билишти,
Ээ болбодум өзүмө
Ноопай койдум сөзүмө, –

деп арман кылып үйдөн чыгат. Айтыке атына ми-
нип жөнөгөндө Балык экинчи ооз ачтырбай коюу
максатында кордоп ырдайт:

Акылыңдан шаштыңбы,
Айтыша албай качтыңбы,
Сен байтал белең качкандай,
Мен айгыр белем ашкандай,
Сен чебич белең качкандай,
Мен теке белем ашкандай.

Сен чебич болуп, мен теке,
Ырчыдан болдум мен жеке.
Мен карчыга, сен карга,
Мындан кийин Айтыке,
Мен барган жерге сен барба.
Мен ылаачын, сен турна
Ыза болуп сен турба.
Мындан кийин Айтыке,
Бет алышпа өзүмө.
Бет алган жерде жыгамын,
Атышканга мергенмин,
Айтышканды жеңгемин.
Мурда да сени көргөмүн,
Ары болсоң кулумсун,
Бери болсоң уулумсун,
Угуп жүргүн сөзүмдү,
Ачып жүргүн көзүңдү,
Таанып жүргүн өзүмдү.

Айтыке кеткенден кийин Балык Төрөгелдиники-
не калып, күндөп-түндөп «Манас» айтат.

ТАЛАСТЫН КӨРҮНҮШҮ

Таластын башы кош өзөн
Караколдо көп өзөн.
Талды-Булак, Сары Талаа
Мал күздөгөн шибери,
Баатыр Манас жылкы айдап,
Күздөмөккө жиберди.
Өрдөк, казы белүнбөйт.
Шиберине киргенде,
Кулун, тайы көрүнбөйт.
Кара-Чоку оюнда
Ордо салган оюну.
Он сан ойрот баш кошсо,

Өрдөктөй чыгат моюну.
Ой-Чиликтин оюнда
Манастын керген желеси.
Кырк жигити атын чаап.
Ойноп өскөн сереси.
Аркар, кулжа куюлат,
Тегерек деген немеси.
Саз аралаш төмөндө
Таласка куйган Чон өрдө
Манастын байпагы макмал болгон жер.
Манастын кырк жигити байланган,
Алтын жапкан кемерди.
Күзгө жакын жылкы айдап,
Желе керип бээ байлап,
Кара-Кыя сенирди,
Өйүз-бүйүз барлаган.
Кара жылга, кызыл таш,
Эки чаттын кошкону,
Азырак камышы бар болгон саз.
Бала-Чычкан, Маралды,
Башка сайын көрдүнбү,
Чоң Чычкан менен Ит-Албас
Өзөнүндө бардыр саз.
Мал жайлоого жай болот,
Үстүндө бар Сандык таш.
Таласка ашып түшкөн соң,
Манастын иши оң болду.
Үч Кошой, Жаркарт үстүндө
Мал салууга байкасам,
Башкасы мындай болбоду.
Башкасыны жактырбай,
Баатыр Манас төрөбүз
Кең-Колго келип орноду.
Кара-Ой менен Кырк-Казык
Эгин айдап алгын деп,
Таштап кетти бакырды.

Чычырканак, Беш-Булак
Күздөп өттүк жылкы айдап,
Жылкычылар бээ байлап.
Өзөнү тар, ташы бар,
Өзгөчө жакшы жер эле,
Жайлоого ысыктык кылат жаныбар.
Биз жайладык Калбаны,
Тардык кылды жылкыга
Биз жайлабаган жер калбады.
Кашка-Суу менен Көк-Адыр,
Олжо үлөшкөн мал алып,
Кырк жигит менен көп баатыр.
Бешташтын тоосу бийик деп,
Мергени барган кийиктеп,
Аркарын аткан адырдан,
Кулжасын аткан курбудан,
Текесин аткан сеңирден,
Булар тилеп жүргөн теңирден,
Бугусун кууган сайынан,
Карагай, арча көп болот,
Булар атылбаган жайынан.
Эми Кең-Колго келип жай алды,
Жылкысы шиберге келип жал алды,
Малы башка жерден токтобой,
Таластан келип май алды.
Кең-Колдун өзөн башында,
Бакайдын үңкүр ташында,
Баркырак менен Башкы-Суу
Мал жайлачу өзөнү,
Бакай барып мал коёт,
Байкагыла тегиз деп,
Жалгыз талдын кезеңи.
Тай, кунанын үйрөткөн,
Азоолорун кармабай,
Далай укурук кыйраткан.
Азоо кармап, тай сойгон,

Алда Манас эрим ай,
Адамдын көөнү куунаган,
Асыл Кең-Кол жерим ай.
Мал жайлоого тар кылган,
Жошосу шоошак¹ сары май,
Өз курбудан бай кылган,
Асыл Манас, бегим ай.
Жалгыз башың кан болду,
Марттыгың журтка дан болду.
Терек менен Чачыке
Мал айдасак чаң болду,
Мал салууга өзөнү
Жылкы жүрбөс тар болду.
Далай адам жетем деп,
Кан Манаска зар болду.
Опо менен Коргон таш,
Асыл Манас төрөбүз,
Кыргыз журтка болду баш.
Кыштын күнү болгондо,
Жатар эле жылкысы.
Терс-Кол менен Жошого.
Төмөн жагын карасаң,
Кара-Шоро, Кара-Саз,
Күн чыгышта Кара-Таш.
Камыр бөлөк дөбөсү,
Мазар кылып койгонго
Эр Манастын сөрөсү.
Төмөн жагын карасаң,
Көз-Мойноктун кезеңи.
Кезеңге чыгып карасаң,
Алды жакта көрүнөт,
Ак-Дөбөнүн түзөнү.
Табылгысы куруктай,
Ак куурайы шырыктай.

¹ Ш о о ш а к – саздак жердеги чөп.

Аралап барсаң элигин
Айдаган малдай өрүптүр.
Мандай жагын карасан,
Алтыбайдын ачык саз,
Аралашат өрдөк, каз.
Кең Таластын өзөнү
Кыдыра бүткөн кырчын тал.
Кыйла жерди көргөмүн,
Кызыгат муну көргөн жан.
Өзөн өөдө чынар бар,
Чынарга тийген мунар бар.
Мен көрбөгөн жер барбы,
Окшобойт мындай жаныбар.
Кырк-Казык менен Ак-Жарды
Мындай жерди алам деп,
Баатыр Манас эр төрөм,
Кыйла чачкан эмеспи,
Кызыл дилде, ак зарды.
Ак-Чий менен Кең-Арал,
Жылкы менен бир жүрөт,
Бугу менен көп марал.
Мунун балдырканы билектей,
Маралдары кашка инектей,
Короолусу короздой,
Короздору көнөктөй.
Кыргоолу кызарган,
Каз, каркыра аралаш
Учуп берсе каркылдап.
Кадимки желедей болуп узарган.
Көк шумкары чаңырган,
Көз уялат аңырдан.
Ак шумкары талпынган.
Айтса кызык баарынан.
Тоодагы жүрөт сыртында
Жайылганда көрөсүн,
Койдой болуп тонкондойт,

Эртең менен салкында.
Булбулу жарга бурулган,
Булбулдун үнүн угам деп,
Мында аз күн турулган.
Баатыр Манас төрөмө
Жорто турган болду деп,
Ошондо кабар угулган,
Байлады күлүк аттарды,
Кабар берип чогултту,
Жортуучу баатыр марттарды.
– Мен үркүттөн барып үй алам,
Мен Букардан барып мал алам,
Баатырлар атка минер,
Мен жүрөрүмө жоо чалам,
Мен жоодон кайтып келгенче
Жылкыма тийбе май кетет.
Сары-Кемер, Ак-Булун
Алпарып ташта ким жетет.
Малын айдап жиберди.
Ким көрүптүр, акетай.
Мындай калың шиберди.
Кекилик, короз аралаш,
Камышы көп кара саз.
Жогорку жагын карасан,
Кызыл-Таш менен Түлкүлүү
Кыз, келини күлкүлүү.
Кара-Таш менен Түлкүлүү
Катын, кызы күлкүлүү.
Андан төмөн барганда
Ойбут-ойбут сазы бар,
Оргуп учкан казы бар,
Чоң Боо-Терек мазары,
Манаска кудайынын тийген назары.
Ал убакта болуптур,
Чоң Ташкендин базары.
Базарга малды салам деп.

Балдарга кийим алам деп.
Тукур аттан миң кылып,
Тууганына дүн кылып.
Казылуу аттан миң кылып,
Калын журтка дүн кылып,
Айдаган жолду чаң кылып,
Акмактын башын маң кылып,
Келинге керене алам деп,
Кыздарга кызыл салам деп,
Атам менен энеме
Ак жубала¹ ичиктен
Арзан баага алам деп,
Асыл Талас жериме
Абыдан жыргап калам деп.
Майдам-Тал менен баргамын,
Майдам-Тал жылкы салгамын,
Мен жер маанисин алгамын.
Алтыны бар сувунда,
Асылы бар товунда.
Эчки, теке аралаш
Карап турсаң зовунда.
Бетегеси белден го,
Берекелүү элден го,
Май чайнамак бардан го,
Мамырламак жайдан го.
Мындай жерди тапмагың,
Бар агайын кандан го.

¹ Ж у б а – *ур.* териден ийленип жасалган тон.

МАНАСТАГЫ СЫПАТТОЛОР

Каныкейди сыпаттоо

Согончокко тиер-тийбес чачы бар,
Жыйырмага келер-келбес жашы бар,
Басып жүрсө согончогу солк этпейт,
Элечеги былк этпейт,
Чач мончогу шырп этпейт.
Күлсө күрүчтөй тиши кашкаят,
Күймөнсө жыпар жыттанат.
Кара жерге кар жааса,
Карды көр да, бетин көр,
Калемди көр да, кашын көр.
Олонду¹ көр да, чачын көр.
Чынжырды көрүп, тишин көр,
Жыпарды көрүп, жытын көр.
Пахтаны көрүп, этин көр,
Алманы көрүп, бетин көр.
Чекири жок кой көздүү,
Сепкили жок нур жүздүү,
Оозу күдөрүдөй былкылдап,
Күчөгөндөй шыңкылдап,
Келенгер чачпак бир кучак
Кең сооруда шаркылдап,
Ай туугандай жаркылдап,
Балапан каздай каркылдап,
Аткан таңдай булайып,
Таптагы аттай суналып.
Качкан куран² көздөнүп,
Жүгүргөн тайган төштөнүп,
Кыялы килем түрүндөй,
Кью менен сүйлөсө,
Күлгөнү журтка билинбей.

¹ О л о н – олоң арпа (олоң чач).

² К у р а н – элик (тоо жаныбары).

Алманбетти сыпаттоо

Кыл муруту кылкандай,
Кызыл өңү чыйкандай,
Бармагынан май тамган,
Канжарынан кан тамган,
Маңдайынан буу чыккан,
Кайратына келгенде
Как жыгачты кармаса,
Кашка булак суу чыккан.

Сыргактын сыпаты

Желекти жерден түрүшкөн,
Желкелешип сүрүшкөн,
Кыйгактуу найза колго алып,
Кыйкырып жоого киришкен.
Толтогой кара бети бар,
Толмоч кара көзү бар,
Чачы кара көмүрдөй,
Өңүн көрсөң чиркиндин,
Чыңап койгон темирдей.

Көктекедей аты бар,
Алтындан кылган суулугун
Карсылдата чайнатып,
Көрүнгөндө көрүнүп,
Көрүңбөсө Көктеке
Көк түтүн болуп бөлүнүп.
Сакым кылып созултуп,
Түтүн кылып кубултуп,
Алты арык келсе тик кетип,
Аркардай санын бүктөтүп,
Кош арык келсе тик кетип,
Кулжадай санын бүктөтүп.

Жамажайын жарылтып,
Оозунан аккан ак көбүк
Омууроого жабылтып.
Айгырдай жалын узартып,
Алтындай көзүн кызартып,
Көктеке мындай мал эле.

Алмамбеттин Сарала

Калбыр өпкө, жез канат,
Кадимки күлүк Сарала ат.
Арык жаак, кең төштүү
Айтуучу күлүк Сарала ат.
Тартар эттүү, тап төштүү
Таамай күлүк Сарала ат.
Бото борбуй, кулжа сан
Борумдуу күлүк Сарала ат.
Кулжа моюн, куран төш,
Кутурган күлүк Сарала ат.
Кулан жандуу, курч эттүү
Жутунган күлүк Сарала ат.
Сарала мындай мал эле,
Өнү саргыч, өзү саз.

Аккула

Кабыргасы калкан тоо
Кан жайласа уйпалбас,
Кайран кула ат сейилдүү.
Омурткасы орол тоо,
Ордо атса майышпас,
Өр кула ат сейилдүү.
От ордундай туяктуу,
Кыйган камыш кулактуу,
Кыз баладай сымбаттуу

Кабыргасы кар кула,
Камчылуу турган Аккула.
Омурткасы ор кула,
Өзү айбандан зор кула.
Жүгүрүп аттан калбаган,
Астына туяк салбаган.

БАЛЫКТЫН АР КЫЛ ЫРЛАРЫНАН

Таластан Чүйгө көчкөндө ырдаганы

Топурак бел, шыбак бел,
Тооң менен аман бол.
Кызыл адыр эчкилүү
Кыркаң менен аман бол.
Кошмо кайың сүлөөсүн
Коштошорго тилиң жок,
Кошуң менен аман бол.
Суу сураса бал берген,
Суусар энем аман бол.
Кой тилесем, ат берген,
Ажыбек атам аман бол.
Кудайыны көп берген.
Кудаяр, Нурак аман бол.
Кадырлаш Бүргө баатырым,
Элиң менен аман бол.
Малын үйүнөн жоктогон.
Кулжа көөдөн кең чалбар.
Казактын журту аман бол.

Чүй, Көл манаптарын мактаганы

Байтиктин Байсал дегени –
Солтонун бир кароол төрөсү,
Жантайдын Шабдан дегени –

Шор дарыянын кемеси.
Чакырдын Чойбек дегени –
Тулпардын алтын өрөсү.
Бугунун Бойлош дегени –
Бу турган журтгун тиреги.
Кашка тиштен ажырап,
Карыганда кез болдум.
Калың эттен ажырап,
Арыганда кез болдум,
Жаткан иттей кара бөрк
Суу болгондо кез болдум.
Мурункудан замана
Куу болгондо кез болдум.

Ажыбек датка өлгөндө Балыктын ырдаганы

Жакшысы болбой марыбайт,
Баш аламан жарыбайт.
Камдуу журт жоого кор болбойт,
Жарактуу адам зар болбойт.
Жайлуу жер болбой, мал болбойт.
Каптап келсе бир душман
Жабылса душман жөн койбойт.
Калкалайм десен элинди
Калдайган журтгум баш кошуп,
Акылы даана даанышман
Көтөрө бер бегинди,
Белдүү журттай бололу,
Каптай келсе бир душман
Каршысында бололу.
Өлүп калсак баарыбыз,
Бир чункурга тололу.
Тирүү болсок баарыбыз,
Өзөн бойлоп конолу.
Бели катуу бирөөнү
Бүгүн бек көтөрүп коёлу.

**СОЛТОБАЙ
ТОКТОБОЛОТ
УУЛУ**

БОРОМБАЙДЫН КЕРЭЭЗИ

Кадырлуу журт башчысы өлөрүндө өзү менен коштошкону чогулуп келген элине осуят калтырып, керээзин айтышы салт болгон.

Бугу уруусунун башчысы Боромбай да өлөрүндө керээзин айтып, эли-журту менен коштошкон экен.

Кер ат куйрук таштады,
Бугулардын Боромбай,
Керээз кебин баштады
Керээз кебин укмакка
Калың бугу жыйылды,
Тагдыр ажал ушу экен,
Көтөрмөк болду кыйынды.
– Калкка нуска калтырып,
Нуска сөзүн баштап кет.
Нарктуу нуска кеп айтып,
Эл журтуна таштап кет.
– Журтум, ат чаптырба ашыма,
Коргон урба башыма.
Ат чаптырсаң ашыма,
Коргон урсаң башыма,
Кожо-молдо кеп айтат,
Күнөө болот деп айтат.
Коргондун өзүн дубал дейт,
Өлгөн жанга убал дейт.
Ат чаптырба ашыма,
Ат чаптырсаң ашыма

Тендиги башка кеп айтат,
Кеп айтканда нени айтат,
Чапкан ат келип өлгөндү,
Тебелеп кетет деп айтат.
Сөзүмдү угуп байбиче,
Менин сөзүм кармагын,
Башыңа кара салбагын.
Беш тырмак салып бетине,
Менин убалыма калбагын.
Акылың болсо ойлонуп,
Айткан сөзүм кууп ал.
Айнектей бетке так салбай,
Башыңды ак жоолук менен бууп ал!
Журтум, Ысык-Көлгө ыктаңар,
Кең Текем көздөй чыкпаңар.
Жерге салгын эгинди,
Тегиз уккун кебимди,
Табайын журтум эбинди,
Айтайын керээз кебимди.
Түлкүлөрүн ыштанар,
Түп, Жыргалаң кыштанар.
Четтен келген коңшуну,
Өз туугандай куштанар.
Эки семиз байлаңар,
Эл жайлоого чыкканда
Серүүндүн жонун жайлаңар.
Аштыкка жайлуу жер эле.
Чычканга эгин салыңар.
Ага-ини сыйлашып,
Ынтымак болсун баарыңар.
Сарыбагыштын зарпынан,
Күйдүргөн күндө дартынан,
Баштап келдим орусту,
Баш карматтым болушту.
Келе турган заманга,
Кеңитип кеттим конушту.

Эгин айдап, бак тигип,
Көнүнөр журтум дыйканга.
Баш көтөрбөй моюн сун,
Шарият менен мыйзамга.
Өрөөнүмө бак сайдым,
Өзүмдөн кийин калганга,
Өрнөк болсун деп сайдым.
Эл ичинде бир катар
Эрмек болсун деп сайдым.
Санаама түрдүү ой түштү,
Сапар кетер чагымбы?
Түркмөн менен Өмүрзак,
Жакшылап баккын багымды.
Ажал-каза жеткен соң,
Акыры пенде өлүүчү,
Азамат бала, тиккен бак
Өлгөн жандын белгиси.
– Чоң чүйдөгү казалды
Кичи үйдү көздөй ташыды,
Кудайменде¹ жашыды.
– Менин көзүм барында
Бугу жебейт тайынды.
Менин көзүм өткөн соң,
Кудайменде бучугум,
Таппайсың го жайынды.
Ормон залим зарпынан,
Оюлган тууган дартынан,
Кестирип келдин мурдунду,
Келтирип айттың сырынды.
Басалгалуу² сөз айтып,
Басып жүрдүм чырынды.
Уул өсөт Урумга,

¹ Ормон өлгөндө чыккынчылык кылды деп сарыбагыштар Кудайменденин мурдун манаптын аялына кестиртип салат. Кудайменде бугу Боромбайга барып, баш калкалап туруп калат.

² Б а с а л г а л у у – салмактуу, салабаттуу.

Кыз өсөт экен Кыргызга
Кысталак Ормон зордугу
Дайын болгон кылымга.
Сарбагыш сенин атагың,
Тартыш¹ жатат чатагың.
Жан тууганын тапсын деп,
Керээз айтып жатамын.
Бейпил эле Бердибай,
Бейажал кеткен Тилекмат.
Күкүк эле Тилекмат,
Күйгүзүп кеткен эр Балбай.
Белимден кетти дарманым,
Капыр менен мусулман
Чогулуп атка мингенин,
Чогуу жыйын кылганын,
Бир көрбөдүм арманым.
Элим-журтум, ук сөзүмдү,
Ач көзүңдү.
Заманың тар болор,
Залимдин сөзү шар болор,
Пейли жумшак
Бечаралар кар болор,
Алдамчылар көп болор,
Айткан сөзү жат болор.
Калыстык жок болор,
Касиеттүү сөздөр токтолор.
Уруулар шок болор,
Убада жок болор.
Кийгени топу болор,
Жалган сөз менен боёлуп,
Жандын баары сопу болор.
Илгеркиден кийинки чечен болор,
Бою кыска бекене бечел болор.
Оюлган заман ай,

¹ Т а р т ы ш – салгылашуу, алышуу.

Сарттар келип эшен болор.
Журт бузулган кезинде
Мындай шумдук нечен болор.
Кийгени күрмө болор,
Издегени дүйнө болор,
Башка түрдүү жүрүш болор.
Урунганы күмүш болор.
Күмүштү кор кармаса,
Түбүндө буга күйүт болор.
Алтын менен күмүштү тепсеп өтөр,
Анык жери – ал иштен мээри кетер.
Айал кылган көрөт ал заманды
Аргымак аттай зыпылдап, заман жетер.

СОЛТОБАЙДЫН ШАБДАНЫ КОРДОГОНУ

Илгертен Ормон дөө болгон.
Курманкожо, Кулжыгач
Буйлалаган төө болгон.
«Ай» деп коёр адам жок.
Бекер малга ээ болгон.
Ээн малга эсирип,
Эсиргени кээ болгон.
Баштын доосу пул эмес,
Кедей-сакай жөө тынай.
Бул жаныбар Ысык-Көл
Сен оодарар кул эмес.
Көлдө жаткан көп бугу
Катыны билип мал берген,
Түнкатар, түнтөй эл эмес.
Төмөнтөн Шабдан дөө келди,
Артынан ээрчип Шабдандын
Аттуу, жөөсү аралаш
Эки жүз тынай жөө келди.

Кедей-сакай жөө тынай,
Кемсел кийдин көтөрүп.
Кеминден келдин жөтөлүп.
Топу кийдин көтөрүп,
Токмоктон келдин жөтөлүп.
Айдап энчи алгыдай,
Атасы бөлөк тынайдын.
Аркалатып койгондой.
Же булар ардагы беле кудайдын?
Энчи бөлүп бергидей,
Энеси бөлөк тынайдын.
Же булар эркеси беле кудайдын?
Акынды алгын жөө тынай,
Чүйгө айдаган уй куйрук кара таруундан,
Энчинди алгын жөө тынай.
Эненди алган саруудан.
Бейшекенди чалдыкпы.
Белсенип бугу бардыкпы?
Беденден башка малың жок,
Сенин беденди тийип алдыкпы,
Бейпай доого калдыкпы?
Боролдоюн чалдыкпы,
Болжолсуз арбын бардыкпы?
Бозондон башка ашың жок.
Бозонду төгүп салдыкпы?
Болбос доого калдыкпы?
Жылтырдан кечүү салдыкпы,
Жылкы түгүл, итин жок,
Жылкынды тийип алдыкпы,
Жылас доого калдыкпы?
Каштегиң башын чалдыкпы,
Калың бугу бардыкпы?
Камыштан башка малың жок,
Камышың тийип алдыкпы,
Кары доого калдыкпы?
Көк көйнөк алган келеңди,

Кайдан таптың беленди,
Саруу Муратбек алган эненди.
Билбейсиң тынай жазанды,
Жаңыл кыз атып өлтүргөн,
Үчүкө, Түлкү атанды.
Жаңыл кыздын атасы
Белгилүү берен Нойгут хан.
Нойгуттун кызы Эр Жаңыл,
Түп уругу нойгуттан.
Кунунду алгын жөө тынай,
Атанды сойгон нойгуттан.
Ой Тынайдын балдары
Оюңа салам мен муну:
Уяты жок жөө тынай,
Улак бербейт Көл бугу.
Кепичи таштай чачылып,
Абийири журтка ачылып,
Кабылан Шабдан дөө кетти,
Калган каткан көп тынай,
Кара жол менен жөө кетти.
Келдиң эле жөө Тынай,
Бадана кийип балкылдап,
Эми кетип барасың,
Байтал минип шалкылдап.
Келдиң эле жөө Тынай,
Жорго минип шалкылдап,
Эми кеткин жөө Тынай,
Торпок минип тонкулдап.
Жем баштыгың байлангын,
Эми жээкти кайта айлангын,
Ат баштыгың байлангын,
Ат баспас жерди айлангын.
Баатыр Шабдан кеп айткан:
Солтобайды Деркенбай
Өлтүрүп бергин – деп айткан.
Намыска тууган кара көк,

Нары мырза, нары бек,
Деркенбай тилин алабы,
Шабдан айткан сөз менен
Солтобай өлүп калабы?
Өлтүрчү пенде сен эмес,
Өлүп калчу мен эмес.
Көл башында көп бугу
Кетирчү намыс эл эмес.
Жанына суусун байландын,
Аламын деп шайландын.
Үйдөн чыктың жөтөлүп,
Бешмант кийдиң көтөрүп,
Бешмантыңды бере кет,
Бул кордугун аз болду,
Боомдун ташын тере кет.
Сан жылкылуу Сарыбай,
Миң жылкылуу Каптагай,
Эр Өмүрзак, Чыныбай,
Билесинби, кедей-сакай жөө тынай,
Биздин бугу четтен бай.
Алты басар Тагай бар,
Нышаанын уулу Малай бар,
Тескей жакты карасан,
Кара көйнөк Канай бар,
Жөө тынай сен айтышканча далай бар.
Көл башында көп белек,
Көптөгөн жылкы көрөрсүн,
Көз агытсаң өлөсүн,
Аз дебегин, көп дегин,
Каниет кылсаң жөнөрсүн.
Кайыптан бүткөн бугуну
Катын билген түн катардай көрөсүн,
Көтөрүп кийген кемселди
Бычан¹ оруп төлөрсүн.

¹ Б ы ч а н – бышпаган эгин, чөп.

Атаң Жантай көпкөндөн
Хан Ормонго чалдырган,
Кокондуктун тушунда
Колунан намыс алдырган.
Солтого катып өз башын
Кер кулунга ай тамга
Кандайлыктан салдырган?
Ойлосоң, кедей-сакай артыңды
Көл бугу билет чаркыңды.
Солто болуп бир кезде
Кетиргенсин баркыңды.

СОЛТОБАЙДЫН ШАБДАНДЫ МАКТАГАНЫ

Төрөгө барып, жол тапсаң,
Тегеректен мал тапсаң,
Төбөгө келген заманбы,
Төрөгө барып кол берген,
Төрө Шабдан аманбы?
Пашага барып, жол тапсаң,
Пайда кылып, мал тапсаң,
Башка келген заманбы,
Падышага кол берген,
Баатыр Шабдан аманбы?
Уласалар учурткан,
Улукка тууган эрсинби,
Учурашар шерсинби,
Улук Шабдан сенсинби?
Акылга толук байсыңбы,
Азып келген азамат
Буга Алайдан кең жайсыңбы?
Алтындан ойгон мөөрүндү
Ак падыша чакыртып,
Сенин тапкан эмес өөнүңдү.

Күмүштөн ойгон мөөрүндү
Күрдөөлдүү топ чогулуп,
Сенин тапкан эмес өөнүңдү.
Баатыр төрөм сен көрдүн,
Далай сонун кыйынды,
Кашына жыйдың жыйынды.
Бирге сунгун колунду,
Түзөсүң кудай жолунду.
Тектүүлөрдүн баарысы
Терип айтат тегинди,
Байын¹ табар эбинди.
Жантайдын уулу эр Шабдан,
Эр Шабдандын тушунда
Эки болуш тынайдын
Жардысы жок бай болгон,
Ичкени кызыл чай болгон,
Жегени азоо тай болгон.
Бистон² болгон атканы,
Мамык болгон жатканы.
Шумкар болгон салганы.
Сулуу болгон алганы,
Карчыга болгон салганы,
Каныш болгон алганы.
Күлүк болгон чапканы,
Күмүш болгон тапканы.
Жантайдын уулу эр Шабдан
Журт үстүндө турады.
Токмоктогу солдатты
Малайындай урады.
Тогуз уруу калмакты
Чыңгыш бучук сурады.
Четке кеткен черикти
Темир барып бурады.

¹ Б а й ы н – Солтобай өзү жөнүндө айтып жатат.

² Б и с т о н – пистолет.

Алагуш, Маамыт он болду,
Ар тараптын бая баарысы
Алдына келип жем болду.
Жаманың жакшыга тең болду.
Карабек уулу кан эле,
Баарысы бирдей нар эле.
Баяке кулдун оозунда
Аз бузугу бар эле.
Эр Шабданга көкүткөн
Манапбайдын иши эле
Чыныбай менен Манапбай
Экөөнүн курбу теңдиги ай.
Эки болуш тынайды
Манапбайга сураткан.
Эр Шабдандын кендиги ай.
Соодагер минди күлүктү
Ырысына туш болду
Кара-Кужур, Төлөктү.
Катмары менен жол кылдың,
Тогуз-Торо – черикти.
Булкунтуп миндин бууданды
Музоодой кылдың төмөнкү
Түнкаатар, Каба тууганды.
Соодагер минди эшекти
Сонун да таптын эсепти.
Солкулдатып кыз алып,
Кайгардың калктын намысын
Кокондук кылгын кезекти.
Көрдүн сонун далайды,
Айдап жүрүп караттын,
Анжиян менен Алайды.
Азирет кудай жар болуп,
Атретке¹ баш болуп,
Анжиян барсаң жол болгон,

¹ А т р е т – отряд.

Азаматың кийгени
Ала мойнок тон болгон,
Маргалаң барсаң жол болгон,
Балдарыңдын кийгени,
Кызыл мойнок тон болгон,
Кудайга ишин оң болгон.
Каяша берген кыргыздын
Тизгинин кайра каңтардын,
Карды салык байлардын
Казынасын аңтардын.
Чоң-Кемин менен Көк-Ойрок
Конуш кылдың эр Шабдан.
Артындагы Мамытты
Болуш кылдың эр Шабдан.
Сары алтын таптың бокчолоп,
Солдатты алдың ноктолоп.
Кара жоолук жаптырып,
Каттооруна үй кылдың,
Кара-Кужур, Төлөктү.
Ырысыңа туш кылдың,
Ысар менен Көлөптү,
Алматы менен Челекти.
Сарбаздардын баарысы
Сарпай кийди чыгаарда.
Санатыңдын баарысы
Самаркан менен Букарда.
Кабарың кеткен Кырымга
Калпынды баатыр чыгарбайт,
Калийпа, Султан Урумга.
Сарнайды алдың бокчолоп,
Күлүктү алдың ноктолоп.
Ардактаган тулпарды
Адырга минсе тер чыкпас.
Ак калпактуу кыргыздан
Артылып сенден эр чыкпас.
Кынабы келген тулпарды

Кыяга минсе тер чыкпас,
Кылжырдын уулу мактанып,
Кыргызда сенден эр чыкпас.
Алдуусунбай эч кимге
Оорутпай көөнүн адамдын.
Олуя экен эр Шабдан
Ойлосом ошол замандын.
Ак сакал келсе бата алып,
Астына чөгүп, жол берип,
Адашкан келсе чогулуп,
Ажатын ачтын мол берип.
Карыя келсе бата алдың,
Казы, карта, жал берип,
Календер келсе чогулуп,
Кабагын ачтын мал берип.
Коо бузган күлүк мингиздин,
Кокондон келген калпага.
Эсенкул, Тынай мас болду,
Эр Шабдан сенин аркана.
Караңгынын жарыгы
Шамы болдуң кыргыздын,
Айдалганда токтогон,
Тамы болдуң кыргыздын.
Кеме жүргөн дарыя
Суусу болдуң кыргыздын.
Адашканда жоктогон,
Туусу болдуң кыргыздын.

Назар менен Солтобайдын айтышы

Н а з а р:

Солтобай келет солтондоп,
Сакалы жок молтондоп,
Солтобайың көсөөдүр,
Көсөөнү үйгө киргизбе,
Көчүгүн жерге тийгизбе.

Сакалы жок Солтобай,
Бачым айтчы онтобой,
Кийиз курдуу Солтобай,
Кийин турчу онтобой.

С о л т о б а й:

Өзүң буздуң батаңды
Байсары жазган атыңды.
Ит ургандай демитпе,
Сакалымдан кемитпе.
Сакал иттин куйругу,
Көсөө кудай буйругу.
Каракыз¹ Назар не дейсин,
Калк кыдырган кедейсин.
Томаяк Назар не дейсин,
Топ кыдырган кедейсин.
Катының жүрөт май сурап,
Өзүң жүрсүн ар кайсы
Жыйылган топтон тай сурап.
Балтыркандуу колотту
Көргөмүн атаң сенин Болотту,
Бука минген бултулдап,
Майлуу шорпо көрүнсө,
Тайган иттей жылтылдап.

ЖАРЫКТЫГЫМ, КӨЛ АТА

(Солтобайдын Ысык-Көл менен коштошуусу)

Баарыңды айтып өтөйүн,
Айтпай кантип түтөйүн,
Жаныбарым Ысык-Көл,
Сен бетине түшөйүн.

¹ К а р а к ы з – Назардын уругу.

Кызыл-Кыя жарыктык,
Жез жакалуу тон элең,
Жети атам ашкан жол элең,
Алтын жака тон элең,
Алты атам ашкан жол элең.
Кызыл-Кыя пас келет,
Кыйылып карап мен турсам,
Кылгырып көздөн жаш келет,
Кайрылып карап мен турсам,
Кара көздөн жаш келет.
Кызыл-Кыя жарыктык,
Кысылышып ашканда
Кыз-күйөөдөй жанашып,
Кылыгыңды санаймын,
Кылчайгысыз заман бол,
Кылыктуу кыям аман бол.
Табылгыты, Сары кыр,
Салаа сайын баары кыр,
Замананын тары бул.
Аалыбайдын алты уулу
Ар киминде миң жылкы,
Ат-Башы көчүп баратсак,
Бербеди күчүн бир жылкы.
Кайрылгысыз заман бол,
Караңгы байлар аман бол.
Чоң-Таштан көчүп кетпеген,
Көчүнө мингич жетпеген,
Майлаган кара буудайдай
Байкуш боорум аман бол.
Бул Чоң-Ташка келгени
Кара Боор менен Сары Боор
Чогулуп алып баары боор.
Мындай малга жете элек,
Абай кылсаң калайык,
Үркүнчү менен Байбоктун
Колунан камыштын тагы кете элек.

Корумду жердин кени элен,
Конураат, саруу эл элен.
Конураат кетти козголуп,
Саруу кетти сандалып,
Жатып калдын Корумду
Сан гана болгон байды алып.
Ой, Эчки-Суу, Талды-Суу,
Ортодо кургак булагың,
Оюнда сыңар кулагың,
Ат-Башы кетти кандайсың,
Ногой уулу ынагың.
Айтсам сөзүм ар кандай,
Сени эртелеп баккан эр Балбай.
Жазы шүкүр жыйчу элен,
Кара күрөң боругум,
Эми айталбасмын жоругуң.
Ат-Башы кетти балдары –
Багып калды шатыны
Жакшы найман арбагы.
Жакасында чарбагы.
Бугуну тууду маралдан,
Буластаган Чоң Карач,
Буулугуп көчтү Аралдан,
Текени тууду маралдан,
Текеберлүү чоң Карач,
Тенселип көчтү Аралдан.
Өмүрзак көчтү Чычкандан,
Дүнүйөсү кыскандан.
Аз көчпөдү, көп көчтү,
Өмүрзак, Карач эки дөө
Ат-Башыда көп черик
Аким болом – деп көчтү,
Акимдикке жарайбы,
Ат-Башыда көп черик,
Алардын көзүн карайбы?
Тендигин черик бербесе,

Сурашка күчү келбесе,
Темселеген эки чоң
Ысык-Көл кайта санайбы?
Кутургандан көчүштү,
Кырсык баскан эки дөө
Пул, малынан айрылып,
Чубап келер баары жөө.
Ат-Башы арзан жер эмес,
Масейил оңой бел эмес.
Эки чоң сага суратчы,
Черик арзан эл эмес.
Чериктен чыккан эр Матай,
Сага сурак берчү неме эмес.
Кара баткак кара жол,
Караганың Каракол,
Кайрылып журтун келгиче
Капа болбо кайран жол,
Араба чана көп жүргөн,
Аңыраган кара жол,
Сен да мында турасың,
Сен көргүчө аман бол.
Күнгөй менен Кыркындан
Жолго түшүп шыртылдап,
Айткым келди ар суусун
Аста-секин былкылдап.
Ой-Тал менен Күрмөнтү
Жер сонуну жыргалым,
Жерин, суусун калтырбай,
Нуска кылып ырдадым.
Желе-Дөбө, Күрмөнтү,
Ышың-Ата, Карындыс
Биз ыраак кетип барабыз.
Ыраазы болуп калыңыз.
Кудургу менен Дың-Булак.
Туруучу элең гүл бурап.
Кудургу сенин канатың,

Дүң-Булак сенин башатың,
Сен да мында турасың,
Сен көргүчө аман бол.
Үч-Өрүктү, Байсоорун
Чогуу айтып тапшырдым.
Алды көчтү саягым,
Өйдө көчтүң саягым.
Токтонбоду аягын.
Токтогон жериң Байсоорун
Жайылып калды кең соорун.
Үч-Өрүктү жыргал жер,
Жыргап жаткан биздин эл,
Капшытына туурдук,
Калка болгон Ысык-Көл.
Байсоорун менен Ак-Суу бар,
Кара-Буурул, Кой-Суу бар,
Мында шыкмамат деген эли бар,
Жанында Ысык-Көлү бар.
Ушул жерди жердеген,
Эминеден кеми бар?
Кар-Ой, Сар-Ой, үч Кой-Суу,
Чолпон-Ата, Чок-Тал бар,
Жайы-кышы капкара
Жыргап жаткан көп жан бар.
Чолпон-Ата, Кессенир,
Тору-Айгыр менен Дөрөсү,
Жандын баарын жыргаткан,
Жалпы жердин сереси.
Талды-Булак, Көтмалды
Жердеп турган адамдар
Күтүп жаткан көп малды.
Жигити жыргап дуулаган
Адырдан аркар уулаган,
Жайы-кышы бипбирдей
Жандын баары жыргаган.
Өрдөк, казы каркылдап,

Көл үстүндө чуулаган.
Жана түштүм жол менен
Ысык-Көлдүн башынан
Кызыл-Кыя, Сан-Таштын
Кыя салып башынан.
Түргөн менен Ак-Сууну,
Кереге таш, Жергезди
Келтирип айтам ар сөздү.
Жыргалаңдын өзүндө
Карылар айткан сөзүндө,
Тулпар-Таш деген ташы бар.
Ашташкан ак таш баш жагын,
Көндөйүндү айтамын,
Байчечекей бажырап,
Өнүрүндү айтамын.
Күңгөй менен тескейге
Тендигинди айтамын.
Бир дубан элиң келгенде
Ой, Кулусун жаныбар,
Чайкандыга келтирбей,
Кендигинди айтамын.
Ой, Кулусун жаныбар,
Бөйрөмчөдөй бөлүнүп,
Учтанганын айтамын.
Кудайменде балдары
Кыштаганын айтамын.
Сары-Булун, Сар-Дөбө
Жанашканын айтамын,
Жазга маал торгоюн
Сайрашканын айтамын.
Жазда келген каркыра
Жаздаганын айтамын,
Күздө келген каркыра
Күздөгөнүн айтамын.
Оводогу канаттуу
Аздаганын айтамын,

Күздө келген канаттуу
Күсөгөнүн айтамын.
Күнгөй менен тескейин,
Бет алганын айтамын.
Чын куран айы тоо эли
Жыбыраган арыкты
Көтөргөнүн айтамын.
Абай кылып карасам,
Бетин салып мелтирейт,
Бей-бечара байкуштун
Эгин салар жайы элен,
Калың журтун калдыбы,
Кадиктүү булун сени айтам,
Казак, орус алдыбы,
Жердеп жаткан журтунуз,
Анырап куру калдыбы?
Баш жагыңды мен айтсам,
Мелтиреген Кең-Көлдөй.
Аяк жагың Кулусун,
Журтун сенден айрылып,
Көргөн күнү курусун.
Кулусунда жатканда
Орун алып калыптыр.
Куруп калган салмаке
Эми ач бөрүдөй улусун.
Тегин айтып кетейин,
Түптү айтам Түргөндү
Сарыке, Шапак жүргөндү.
Түп, Тологой, Токтоян,
Түбү сенин жок таян.
Капырдын баскан бармагы,
Багып калды Токтоян.
Байтелинин арбагы,
Жакасында чарбагы.
Тескейдеги сабатар,
Теги журтка таң атар,

Текшилик келип эл жатар.
Терелбеген капырын
Теги кытайына каматар.
Кылчайып журтун келгенче
Кыймылдаба сабатар,
Кыйла журтка таң атар.
Саба атарсың өнөгүн,
Саан убагы болгондо
Калаага жакын капырай,
Колундан кетпейт көнөгүн
Караколдун кара чий,
Арманда калдың кайран чий.
Эс ооган мындай заман бол,
Эшей, соно аман бол.
Жыргалаңдын Тулпар-Таш,
Бириси тирүү шумкар таш.
Кереге-Таш, Сары-Камыш,
Кең-Жайылма жарыктык
Кең Кыдырга тапшырдым.
Капкайдагы чогулуп,
Калаа болдун Каракол,
Калың журттун башына
Балаа болдун Каракол.
Ногой алды оюнду,
Орус алды боюнду,
Күндө салып оюнду.
Чала калган эмедей,
Чарбакка киши барбады.
Кокондук чыгып бир жактан
Санап алды коюнду,
Сүткө тенге жумшады,
Бечара журтту зарлатып,
Алман койго күйгүздү.
Жай айында кокоюп,
Насыя жыйчу сарт келген.
Кою жок жандын баарына

Козголгусуз дарт келген.
Кулагы карыш кой алган,
Жандын баарын жыйнаган,
Кой табалбай кембагал,
Бей-бечара ыйлаган.
Караколду сарт алган,
Көкүрөктү дарт чалган.
Тандап алган борукту
Сарт семирип торукту.
Мындан мурун ким көргөн,
Алман алган жорукту.
Азар көрдү калың журт,
Болуш, бий менен тентектен,
Кош, аман бол, жаныбар,
Айрылып көчтүк Челпектен.
Сарт калмагың бар эле,
Кыргызга жериң тар эле.
Дунган алган Ырдыкты.
Ырдыктан элиң дырдыкты.
Жалгыз мазар талың бар.
Беш уруу журттун ортого
Талашка түштүң жаныбар.
Дагы үмүтүм дагы бар,
Айрылгысыз заман бол.
Коштошорго киши жок,
Оо, Кокуй-Кол, Ак-Дөбө
Сен да мында турасың,
Кош айтышып кетели,
Сен көргүчө аман бол.
Чар учканда чабы бар,
Чала кескен киндиктей,
Чорчоё бүткөн жаныбар.
Ой, Оргочор жарыктык,
Сен да мында турасың,
Сен көргүчө аман бол.
Кош Кара-Суу, Кой-Сары,

Кошуң менен аман бол.
Жер соорусу Жети-Өгүз
Же коштошуп кетебиз.
Жети-Өгүз үстү чаң болду,
Жебирейил укурук
Жеткен жерге даң болду.
Атуулунун баарысын
Аттан алып салганда
Адамдын баары маң болду.
Менин айткан сөзүмө
Манчыркаба уруктар
Башында турган улук бар.
Хан Чыныбай момашник¹
Калк чогулуп не көчтүк?
Кудай кылат баарыны
Бйлаттын Кылыч карыны.
Кылыч ажым көчкөндө
Сырдалуу калды сарайы,
Буркурады далайы.
Кайрылгысыз заман бол,
Ажымдын шаары аман бол.
Тилекматтын Чыныбай
Жети-Өгүздү жердеди.
Жети аталуу байга окшоп,
Кызыл-Суу, Жууку, Чычкандан,
Бйлап көчтү элибиз,
Чыныбай журтту кыскандан.
Үч-Жаргылчак, Ак-Терек,
Айтып айтпай не керек.
Барскоон, Тамга аман бол,
Тосор менен Кекилик
Ажырай көчүп калганга
Айрылдык деп шекиндик.
Туура-Там, Тоң, Кашка-Суу,

¹ М о м а ш н и к – помощник

Кош, аман бол, жаныбар,
Окшобойт сага башка суу.
Коңур-Өлөң, Алабаш,
Коңурсуган кайран жер.
Аяк жагы Бар-Булак,
Ак-Терек менен Шор-Булак.
Блакол менен Семиз-Бел,
Бели текши тегиз бел.
Күнгөй-тескей баарында
Жыргап жаткан биздин эл.
Ыр кылганым Ысык-Көл,
Ысылайт белең кайран эл.
Жайлооң менен төрүң ай,
Жайнап жаткан көлүң ай,
Жакаң менен чөлүң ай.
Көз ачканда көргөн жер,
Кичинемде жүргөн жер,
Айдаган малым өргөн жер,
Аштыгың кумдай өнгөн жер,
Толкунун ай, шарың ай,
Токоюң ай, талың ай,
Коёнуң койдой жайнаган,
Копшонгон торгой сайраган.
Үңкүрдөн үкү талпынган,
Үстүртөн күкүк чакырган.
Көлүндө бака чардаган,
Көк зоодон теке жардаган,
Көргөн адам таң калган.
Короосун корооз оттогон,
Тоодагы боздо топтогон,
Шалбаадан чили чыргыйттап,
Чабагы көлдө ыргыштап,
Ууз кайың тоодо бүрдөгөн,
Улары зоодо үндөгөн.
Жаныбарым, Көл-Ата,
Жандыктын баары төлдөгөн.

Ташы жок жерде тапталып,
Кумдай таруу акталып,
Жайлоого даның сакталып,
Жаныбарым, Ысык-Көл,
Жер өтпөс сенден мактанып.
Чилдеде учкан чиркейин,
Чиркин ай, жайы-кышы бирдейин.
Көлдө ойногон балыгың,
Көк башы күткөн арыгың.
Ысык-Көл сенден айрылып,
Көп ыйлайт го карыбың.
Адам кечпес тереңин,
Жарыктыгым Ысык-Көл,
Кылдырап аккан булагы,
Саамалынын ынагы.
Бетегеси, туланы
Белгилүү жердин ынагы.
Жылтырканы, шыбагы
Жылып аккан булагы.
Жайлоосу жакын жанында
Жалпы кыргыз турагы,
Жайкалып турат бу дагы.
Ысык-Көл деген көлүн көр,
Жалпы кыргыз элин көр.
Күңгөй, тескей бет алып,
Жыргап жаткан жерин көр.
Ысык-Көл сенин өзүңдөн
Кеткен адам оңобу,
Бай, жардыга бипбирдей
Кемиткен адам оңобу?
Ысык-Көлдөн чыкканда
Жууку менен Жуукучак
Сүйгүнүн өрдөп алганбыз,
Кемпирлерди кейитпей,
Кекиликти ийилтпей,
Кесип өттүк тоо ташты.

Абышканы арчындап,
Алды-кийнин тазалап.
Алып өттүк тоо-таштан.
Ашык өттүк ошондо
Алда нечен миң ташты.
Ашып ойрон болгонбуз,
Тарагай бойлой конгонбуз,
Тоо-ташынын баарысы
Чын келгенин айтайын.
Башынан булут үзүлбөй.
Шамалы тынбай зыркырап,
Ак үйгү болгон тезектин
Тамекиге окшошуп,
Ным келгенин айтайын.
Мындан мурун курган жан,
Тарагай жайын ким билет?
Көлдө жүрүп укчу элек,
Өтөгү сайын таш калак,
Ошондо жактык таш калап.
Өчөшүп журтту айдады,
Падышабыз санталак¹.

ТЕКЕС МЕНЕН КОШТОШУУ

Орус менен Кытайдын чегин бөлүүдө Кытай тарапта калган Текестик бугу уруусун Чыныбай зордуктап Көлгө көчүргөндө ырдалган.

Кошого менен Сеңирин,
Жарыктыгым кең Текес,
Кой туудурап өңүрүн.
Албан², бугу эки журт,
Аралаш жатса кеңирин,

¹ С а н т а л а к – ант ургур.

² А л б а н - казак уруусу.

Айырды сенден теңирим.
Такалуудан тай калбай,
Текестен көчтү бай калбай.
Карагай-Таш белинен,
Оңол жетпес чоң шапак¹,
Ооп көчтү жеринен.
Айдалган көчпөй жатабы ай,
Арманда көчтү такабай².
Аркы атасы Аалыбай,
Аалыбайдын Сарыбай,
Өз атасы Солтонкул,
Солтонкулдун бай Жунуш.
Азамат эрге жай конуш.
Айрылып көчтү Текестен
Жыргап жаткан жеринен.
Солдат айдап көчүрдү,
Ашырып Тото белинен.
Көчкөн элдин чатагы
Айтылып өтөт атагы.
Тазабек, шапак, конурат,
Саруу, саяк, менмурат,
Аңгемеси артык бар,
Айтып өтөр анык бар.
Бул көчкөндүн ичинде,
Белек менен арык бар,
БҮрысменде бай көчкөндө
Солдат айдап сүргөндө
Эртелеп үй чечкенде
Айдап малын көчкөндө,
Агып кеткен жүз жылкы
Агыястын суусуна.
Адам чыдап тургусуз,
Аскердин салган чуусуна.

¹ Шапак – уруктун аты.

² Такабай – уруктун аты.

Жылдыздан жылкы ашырып,
Жыргап жүрдүк заманда.
Үч-Куштайдын бөксөсүн,
Жайлап жүрдүк заманда.
Чырылдатып сан кулун,
Байлап жүрдүк заманда.
Маңкан менен Кордойду,
Басып жүрдүк заманда.
Алтын менен күмүштү
Ташып жүрдүк заманда.
Сыйпалган капыр шаштырды,
Жылдыздан берки жагына,
Журтуң көрүшүп алып бастырды.
Биринчи жыргал – чоң Жылдыз,
Жердеген адам түк жылгыс.
Экинчи жыргал – бак Жылдыз,
Эстеген адам түк жылгыс.
Жылкы жайлуу Жылдызым,
Жылкычыга кундузум.
Жарыктыгым кең Текес,
Телегейи тең Текес.
Майда чаар адырын,
Байларга жетер кадырын.
Жылма чаар адырын,
Жылкыга өтөр кадырын.
Жайлоон толгон жалбырак,
Зарланды элиң ажырап.
Кереге, уугуң шалдырап,
Келин, кыз барат жалдырап.
Кымыздыгың, кымызың,
Кылыгыңды санасам,
Ичимден сызам тымызын.
Кызыктырган жигитти
Кыз, келин сенин шыбышың.
Жарыктыгым кең Текес,
Телегейи тең Текес,

Өрүгөн койдой түлкүндү,
Өткөрө санайм күлкүндү.
Жайылган койдой түлкүндү,
Жана санайм күлкүндү.
Чегирткедей түлкүндү,
Ченей албайм күлкүндү.
Жарыктыгым кең Текес,
Телегейи тең Текес,
Алмасы жерге чачылган,
Адамдын көөнү ачылган,
Жийдеси жерге чачылган,
Жигиттин көөнү ачылган.
Эки-экиден күрөшкөн,
Күлкүн калды Кең-Жылдыз.
Эр азамат байланган,
Түлкүн калды Кең-Жылдыз.
Жигити жыргап дуулаган,
Коркуп калды кең Жылдыз.
Суусунан кармап алуучу,
Кундузун калды кең Жылдыз.
Адырдан кууп атуучу,
Аркарың калды кең Жылдыз.
Аңгемеге батуучу,
Дарканын калды кең Жылдыз.
Курбудан кууп атуучу,
Кулжаң калды кең Жылдыз,
Кумары күндө кануучу,
Мырзаң калды кең Жылдыз.
Тектирден терип атуучу,
Текең калды кең Жылдыз.
Албан түрдүү ар сонун,
Адамзат пенде жыргаган,
Өзөнүң калды кең Жылдыз.
Айтылбаган сөздөрдөн,
Нечени калды кең Жылдыз.
Жарыктыгым кең Текес,

Телегейи тең Текес,
Майда чаар адырың,
Баарыга өтөр кадырың.
Алмалуу булак өзөнүн,
Айдап баарын көчүрдү,
Айбаалыдай көзөлүн.
Жийделүү булак өзөнүн,
Жыйып айдап көчүрдү,
Жин ургандай көзөлүн.
Жарыктыгым кең Текес,
Телегейи тең Текес.
Күлүгү менен жоргосу,
Чекиртини бойлогон,
Ок жыландай сойлогон,
Азаматы жыйылып,
Тамашага тойбогон,
Кайрылгысыз заман бол.
Кайран Текес аман бол.
Мукур-Модун бурулуш,
Бурулуш сени айтайын.
Толгон суунун бели элен.
Кош жаныбар аман бол.
Эсима сала кетейин,
Эрменди, Сүмбө буурулду,
Элим сенден айрылып,
Заманасы куурулду.
Аралаш айтып кетейин,
Айгыр-Жал менен Кайнарды.
Кудай билет жаныбар,
Сени кайрылып келип жайларды.
Үч-Моюнту, Үч-Капкак,
Айтып турам мен чактап.
Үч-Моюнту, Чаган-Сай,
Күркүрөөлүү, Чырынтай
Күрдөөлдүү журттан айрылып,
Күн чыгышта жарыктык,
Күлүмсүрөп калдың ай!

Узун-Булак, Сабырды,
Айдап келе жатпайбы,
Сенден аркы Садырды.
Беш карагай белим, ай,
Бекер калды жерим ай!
Чолок-Терек, Көк-Терек!
Чочугандай биз көчтүк,
Арча аралаш талы бар,
Аты уйкашым жаныбар.
Эстен кеткис заман бол,
Эгиз терек аман бол.
Арада калды Ак-Сайын,
Кайсы бирин какшайын.
Кайрылгысыз заман бол.
Кайран Ак-Сай аман бол.
Арада калды Ак-Суубуз,
Ажырай көчүп баратат,
Бай Жунуштай жакшыбыз.
Чекиртини Чалдыбар,
Ченей албайм жаныбар.
Ченинден көчтү айтайын,
Ой, Таабалды, Түнкатар.
Өйүз-бүйүз күдүрүн,
Адырдай ачык үдүрүн.
Саратан жайдын аптапта,
Салкын жайлоо кайран сырт,
Санаса мындай заман бол,
Салкын сыртым аман бол.
Өрттөн, Музарт, Нарын-Кол,
Ортодо бар бекети,
Сен да калдың ушунда,
Сен көргүчө аман бол.
Көк кайкынын белинде,
Көздөн жашым тыйылбай,
Эки жагым карасам,
Эси кеткен немедей,
Эки-экиден төрт бугу,

Элеңдеп турат жаныбар,
Эки чүкө калчаса,
Таа конгону бар эле,
Эсенкандын элине,
Көтөрүп турган алтының,
Мүйүзүндүн жалканы,
Баа болгону бар эле.
Көтөрүп турган күмүшүн,
Төрөгө берсе жаныбар,
Бүтүүчү эле жумушун,
Асылып турган бараңым,
Айдап жүрүп атчу элем,
Алтын менен күмүшкө,
Аралаша сатчу элем.
Бугу менен маралын,
Көрүнбөй калар карааның.
Ажырай көчкөн айыбым,
Алыскы жерге барабыз,
Аман болчу кайыбым.
Кара-Саз калды калкайып.
Улабас калды занкайып.
Чалк-Өйдө калды чалкайып.
Балыкты калды балпайып,
Ботонун-Сазы моймоюп.
Куш-Мурун калды кумсарып,
Кум-Текей калды томсоруп.
Чалкакта калды Чаар-Кудук,
Чачыратты бул улук.
Өрдөштө калды Чаар-Кудук,
Өкүмдүк кылды бул улук.
Татып барам тузунду.
Бириндеген талы бар,
Бириси тирүү жаныбар.
Үч-Каркыра, Куру-Сай,
Замандан бери жарыктык,
Теке бир багып туруучу ай.
Карыганда Мутакем,

Каралдашып турушу ай.
Кара-Коргон уруш ай,
Жер ортосу Куру-Сай,
Сен да мында турасын,
Сен көргүчө аман бол.
Балтыргандуу Былчакай,
Калың бугу көп журтун,
Бйлап көчтү кылчактай.
Кегендин суусун бойлогон,
Кенебестен ойногон.
Чаарындын суусун бойлогон,
Чар учкандай ойногон.
Желеден айгыр минишкен,
Жерден бакан энишкен,
Жылкы тийип алышкан,
Эр өлүшүп калышкан,
Айрылгысыз заман бол,
Албан журтум аман бол!
Карабалта темирдин,
Курч болбосун билгемин,
Кара калмак капырдын,
Журт болбосун билгемин.
Эстесем мындай заман бол,
Эсенкан журту аман бол!
Өгүз-Кечүү, Тай-Ашуу,
Үч-Шыргалаң, Көнүзүм.
Карагай-Таш, Ала-Айгыр,
Аман болгун сен дагы,
Ажырап көчтүм мен дагы.
Тогуз-Торо, Кетмен-Бел,
Сенден көчтү биздин эл,
Кетмен-Бел сенден айрылып,
Көзүмдөн агат мончок сел.
«Аа» деп айтар үн барбы,
Арасы жакын түн барбы?
Кеңирсиген кең Текес,
Кайрылып көрөр күн барбы?

**ЖАНЫШ
АКЫН**

ЭКИ ЖИГИТ, БИР ЧАЛДЫН ЖОЛООЧУ ЖҮРГӨНҮ

Уксаңар эми айтайын, кулагын сал,
Икая жазган менен болбойду убал,
Үч киши жол үстүндө жолдош болду,
Үчөөнүн экөө жаш, бирөө чал.
Үчөө келе жатып эригиптир,
Жолуна тез жетпейтин көрүнүштүр,
Бир нерсе ушу чалды кылалы деп
Эки куу өз-өзүнчө ээлигиптир.
Узун жолду кыскартып жүрүшөлү,
Үч ооз ыр айтып күлүшөлү.
Эр оозуна эки ооз ыр таппаса,
Ээр эрттеп, жүгөндөп минишели.
Үчөө өлөн менен ырын айтсын,
Ичинде жалган эмес, чынын айтсын,
Эр башына үч ооз ыр таппаса,
Мурунку баштан кечкен сырын айтсын,
Соңунан ине болорун билип алсын,
Байкуш чал ой ойлонуп жарар деди,
Чал бабаң да ойлонуп карар деди.
Эки жаш үч ооздон аңгеме айтса,
Ортодо биздей бабай калар деди.
Эки жаш кыйыштырып эп айтады,
Өлөң-ыр аз гана эмес көп айтады.
Түк бүткөнү башынан иш өтпөгөн
Шордуу байкуш жазган чал нени айтады?
Эки жаш өлөң айт деп чыдатпады,
Жазган чал айтарына сөз таппады.

Айтарына байкушуң сөз таба албай,
«Балалар» деп калжырап ыржактайды.
Эки куу бир-биринин тилин алды,
Чал байкуштун башына бүлүк салды.
Аксакал деп сыйлайтын заман кайда,
Ээр эрттеп, жүгөндөп минип алды.
Бирөө минип, бирөө жетеледи,
Экөө жүргөн жолун төтөлөдү.
Бирөө айдап, бирөө минүү менен
Бир кандын шаарына апкеледи.
Бирөө айдап, бирөө жүрүү менен,
Акырындап, аяндап жүрүү менен,
«Апиримай, адам минген келеди» деп
Болоду жандын баары күлүү менен.
Адамды адам минген жарашабы,
Жыйылды жандын баары тамашага,
Апиримай, адам минген не жан экен?
Жыйылды жандын баары тамашага.
Тамашага калайык жыйылышты,
Эки куу чалга салды кыйын ишти.
Мунарада терезеден карап туруп,
Шахар канымы көзү түштү.
Жазган чал алы куруп сандырады,
Эки көзү элден өтүп жалдырады.
Каным аял карап туруп ошолорго,
Чакырып кел деп эки жигит жибереди.

Шахар канымы көзү түшүп,
Чакырып үчөөн да алдырады,
«Биз болобуз бул журттун бий, төрөсү,
Ушундай макоолордун барбы ээси,
Атандай карыяны мынча кыйнап,
Бар беле мунун жазган не күнөөсү?»
«Кай этип, аяганда кыйнабайбыз,
Айтышкан убадабыз бар мында» – деди.
«Айтайын бир азыраак токто» – деди,

«Сени мен өлтүрөр деп коркпо» – деди
«Ушунча жашка келгенче, ай бечара,
Андан соң карып болду менин алым».
Каным айтты: «сөзүмө көнөмүсүн,
Колунда ушулардын өлөмүсүн?
Чалың үчүн беш ооз өлөң айтсам,
Күнөөсүнө бечараны беремисин?»
«Атыңдан айланайын, таксыр каным,
Курмандык жолуңузда каным менин,
Ушунда үч-төрт ооз аңгеме айтмак
Эмдиги сизге койдук ыктыярын».
Каным энди аңгеме айтмак болду,
Чал үчүн канымдан каймат болду.
Каным өзү беш аңгеме айтса,
Бул чалды аңгемеге сатмак болду.
Каным айтты аңгеме баштап муну:
«Тогру жолдон айттым сага, теңири кулу,
Кыз күнүмдө башымдан өткөн ишим,
Баяндап берейин ушу жолу.
Ушу жолу кылайын сага баян,
Кылган ишим теңиринин өзүнө аян.
Бенде кылган айыбын жашырады,
Кудайгапдуу¹ кылбаса, жоктур чаран.
Кызы элем мен жандан таза баккан,
Бир сарайым бар эле алтын чапкан,
Атыңдан айланайын азгырба деп,
Тилөөчү элем жатсам, турсам жалынып актан.
Кызы элем алпештеген бир кандын,
Карап жүзүн көрбөгөн тирүү жандын,
Бир күнү сарайымдан базар барып,
Кишиге базардагы көзүм салдым.
Базарда бир жигитке көзүм түштү,
Жигитти көргөндөн соң ичим бышты.
Чакыртып кемпиримден тез алдырдым,

¹ Ё ó ä ä ä ä à ì ò ó ó – ñ ç ì ° ð.

А мурун кылган жок элем мындай ишти.
Чакырган соң бечара келди жигит,
Чакырып оңочо үйгө төшөк салып,
Жигит менен бир жатмакка кылдым үмүт.
Жигиттин колумду артып моюнуна,
Жабыштым жатып кет деп коюнума.
Кудай асыл жараткан таза жигит,
Менин айткан сөзүмө туюнабы,
Жигит айтты, коюнуна жатпайм деди,
Коркомун бир күнөөгө батсам деди.
Сени менен ойногон кызык үчүн
Жалганда акыретим сатпайм деди.
Жигит айтты сөзүнө болбойм деди,
Жалганга акыретим сатпайм деди.
Сени менен ойногон кызык үчүн
Ак жүздүү Мукараны чанбайм деди.
Жигиттин асыл экен деги заты,
Болгондо акыр заман ак урматы,
Күн көзүндөй чырайлуу кан кызы элем,
Жатканга асыл жигит унатпады.
Куу жигит, көзгө түштүн кайдан дедим,
Азгырды мени малгун шайтан дедим.
Кандын кызы канымча жабышты деп,
Элине аман барса айтар дедим.
Жигитти болбодуң деп ачууландым,
Ачууланып колума бычак алдым,
Каарланып, ачууланып баргандан соң,
Как жүрөктүн башына сайып калдым.
Бычак салдым жигитке аябастан,
Баспасаң, шайтаның мени баскан.
Ажал жетип бечара өлүп кетти,
Ушундай күндөр кечти биздин баштан.
Бүтүрүп бул ишимди жатып алдым,
Болбос жерден күнөөнү сатып алдым.
Там үйдүн ортосунда даяр үңкүр,
Жигитти сүйрөп барып шого салдым.

Күнөө кылып Канымчан сандалады,
Ичим күйүп, көөдөндө от жанады,
Баласы Балапанбектин жоголду деп
Бир күнү Каракан кабар салды.
Шол жерден каза жетип пенде өлдү,
Кудаанын салганына пенде көндү.
Жарым айдай болду го жаткан жигит
Сасып кеткен сыяктуу ис келеди.
Сарайга эч бир адам каратпадым,
Келгенин эч пенденин жаратпадым,
Канымча кандын кызы сасыды деп,
Келген адам айтаар деп алактадым.
Талаага чыгарайын деп ойлоду элем
Жигитке арыстандай ал келбеди,
Канымча шол убакта катуу шашкан,
Ушундай күндөр кечкен биздин баштан.

КЫЗ КҮНҮНДӨ КАНЫМЧАНЫН КАРАГУЛ МЕНЕН БОЛГОН ИШИ

Чакырып ага арызымды айттым,
Бар эле Карагул кызыл баштан,
Сабыр кыл, Карагул, шашпа дедим,
Ошондой шумдук баштап эдим,
Берейин алтын, күмүш, Карагулум!
Өлүктү алып барып ташта дедим.
Карагул бул сөзүмдү билип алды,
Мырс этип мыйыгынан күлүп алды,
Кылганыңды элге айтамын деп,
Кайта менин өзүмө бүлүк салды.
Карагул, тойгузармын сени малга,
Карагул бейил койбойт берген пулга.
Ар убак каалаганың берейин деп,
Ыйлап туруп жабыштым Карагулга.
Сөзүмдүн түшүп алды маанисине,

Алтын, күмүш берсең да албаймын деп,
Жабышты жаман чиркин так өзүмө.
Карагул айтканымды бергин деди,
Менин айткан сөзүмө көнгүн деди.
Бекзадалар жыттабас Канымча кыз,
Карагулдан корккондон элендеди.
Карагул менен эрегишип тура албадым.
Өзүмө эч бир кайрат кыла албадым.
Шол жерде эсим ооп жыгылыпмын,
Карагулдун не кылганын биле албадым.
Шол жерде бир аз жаттым эсим ооп,
Өзүмдү жапа кылдым отко салып,
Карагул өз муратын кабыл кылып,
Кеткен экен сарайдан өлүктү алып,
Кеткен соң көңүлүмө санаа кирди,
Ичи-боорум өрт болуп жана берди,
Өлүктү алып барып таштаган соң,
Баягыда кеткен кул жана келди.
Аны энди эшиктен каратпадым,
Дегенин кайтып келип жаратпадым.
Кылганыңды дагы да айтам десе,
Карагулдан дагы шашып алактадым.
Доорону Канымчанды абдан кетти,
Карагул мурадына дагы жетти...
Бйлашып Карагул менен бир түн өттү.

КАРАГУЛДУН БЕКЗАДАЛАРГА СЫРЫН АЙТКАНЫ

Бул кенттин таштан соккон калаалары,
Калаанын адам сыйбас аралары,
Бир күнү ойношторун айтышыптыр,
Жыйылып өңкөй бектин балалары.
Мурзалар айтышыптыр ойношторун,
Ал Карагул эшитип турады шонун баарын.

Мурзалардын айтканын ал эшитип,
Айтты кой кан кызы мен кылгандарын.
Кишиге өтүрүк айтмак баары кылап,
Мурзалар ойнош айтып мактандыңыз,
Мактанмак сиздерден да бизге ылайык.
Баарың да кан баласы асыл тектүү,
Мурунтан эшитиппи мындай кепти,
Кандын кызы Канымчага ойношобуз,
Мактанмак сиздерден да бизге эптүү.

Мурзалар муну эшитип тура берди,
Карагулдун сөзүнө арсылдап күлө берди.
Канымча кан кызынын күйөөсү деп,
Мурзалар аны мазак кыла берди.
Карагул айтты, мени мазак кылба деди,
О, мурзалар, айткан сөзүм тында деди.
Айтканыма күмөн кылып ишенбейсиз,
Ээрчитип апкелемин мында деди.
Ичинде бир жакшы жигит жарар деди,
Мурзалар сиз келгенче карар деди.
Канымча кандын кызын ээрчитип келсе,
Сөзүнө анан мунун ишенели деди.
Шол кезде кылар ишке жүрүп кетти,
Мурзаларга убадасын кылып кетти.

МУРЗАЛАРДЫ, КАРАГУЛДУ КАНДЫН КЫЗЫ КАНЫМЧА ЗААР БЕРИП КЫРГАНЫ

Алтын сарай ичинде олтурар элем,
Үстүмө Карагул да кирип келди,
Ал айтты Канымчага билгендерин,
Билип, эшитип, көргөндөрүн.
Канымча аял кылбай жүрүнүз деп,
Айтты кой мурзаларга убадаларын.
Ушул жерде бир аз туруп ой ойлодум,

Оюмду аз гана эмес көп ойлондум.
Канжар жана бычакты колго кармап алып,
Бул кулду өлтүрөйүн деп ойлондум.
Базарга бараңги тон байга ылайык,
Бай шекилдүү Карагул бийге ылайык,
Олой болсо мейнетин дурус экен,
Мурзаларга алып барып сый кылайык.
Карагул бул сөзүмө күдүндөдү,
Аларды алдаганым билинбеди:
Мурзалар бизди карап токтоп отур,
Канымча аял кылбай жүрүн деди.
Шол жерден энди эшикке чыгып кеттим,
Карангыда Карагул менен жүрүп кеттим.
Мурзалар оюн кылган жерлерине,
Үстүнө жарк-журк этип кирип келдим.
Базардан кырк бөтөлкө арак алдым,
Не жерде спиртинен карап алдым.
Анын бири ичине заар салып,
Мурзалардын жанына бара калдым.
Мурзалар бизди көрүп тура берди,
Биздерге туруп орун бере берди.
Мынабу Карагул айтканы ырас го деп,
Бир-бирине карашып күлө берди.
Биздерде түндө жүргөн үлкөн айып,
Бир ишти кылып келдим жолдон тайып,
Мурзалар, бир келгенге айып этпеңиз,
Бир күнчө ойноп күлүп олтурайык.
Арак, шарап аларга баса берип,
Баарын бирдей Канымчаң мас болдурду,
Мурзаларга арактан соң бердим ууну.
Бир кесе баса куюп берип элем.
Мурун туйлап жыгылды Карагулум.
Бул жерден эми эшикке жүрүп кеттим
Алды-артыма карабай күлүп кеттим.
Мактанчылык Карагулдун сөзү менен,
Мурзаларды бир үй толгон кырып кеттим.

КАНЫМЧАНЫН КҮЙӨӨСҮ КЕЛГЕНДЕГИ АЙЛАСЫ

Бир күнү күйөөмдөн кабар келди,
Үч ай мурун алдынан чабар келди.
Карагулдун кылганы эсима түшүп,
Ичи-боорум от болуп жана берди.
Чакырып дагы алдырдым кемпиримди,
Кемпир билет башынан бул сырымды.
Энеке, кандай айла кыласыз деп,
Кемпирден жашырбадым мен сырымды.
Энеке, сабыр кылгын, шашпа дедим,
Ушунда акыл башта дедим.
Сулуу катта, нары сыйда кыздар болсо,
Аяндабай айылдан барып изде дедим.
Энекем энди эшикке жүрүп кетти,
Алды-артына карабай туруп кетти.
Алтын, күмүш аябай берди дагы,
Бир жардынын жаш кызын алып келди.
Бул кызды абыдан таза кийиндирдим,
Көңүлүн бечаранын сүйүндүрдүм.
Кан кызы менен күң кызын тааныбай,
Ишимдин жөнөлөрүн шондо билдим.
Башыма тез оромол ороп алдым,
Даам татпай, аш ичпей жарап алдым.
Күйөөмдүн колуна бере салып,
Чымындыкка оронуп тура калдым.
Кан уулу менен күң кызы сообет салды,
Канымчан как башында карап калды.
Ажал жетпей, эч ким да өлбөйдү экен,
Ичи-боорум өрттөнүп күйүп калды.
Экөө талай жатты, аз жатпады,
Канымчан тур деп айтар сөз таппады.
«Тез ойно да, бат кайт» деп айтып элем,
Мурдар күң жатып алды козголбоду.
Тур десем да мурдар күң турбас гана,

Башынан өзүм менен сырдаш гана,
Шыбырашып сүйлөшүп жатканында,
Кылайын деп коркомун бир маскара.

ӨЗ ОРДУНА ЖАШТЫГЫН БЕРГЕН КЫЗДЫ ӨЛТҮРГӨНҮ

Акырындап, аяндап чыктым дагы,
Сарайга от жандырып коюп калдым,
Бул кызды сүйрөп барып отко салдым.
Күйөөмдү колунан тартып алып,
Оночо бир сарайга жатып алдым.
Калайык отту көрүп жыйылышты,
Ушундай катуу кылдым кыйын ишти.
Кан кызы мен, кан күйөө аман го деп,
Жамыйгат бизди көрүп сүйүнүштү.
Бул ишти эч бир адам билбей калды,
Кыйнадым ушундай кып ширин жанды.

КАНЫМЧАНЫН КЫЗ ТААП АЛЫП КЕЛИП БЕРГЕН КЕМПИРДИ ӨЛТҮРГӨНҮ

«Баягы кызым менин жарайбы» – деп
Өкчөмдөп анам байкуш жана келди.
«Ана жан, тата кой» – деп сууну бердим,
Башынан айрылмайтун чууну бердим.
«Анан байкуш, мынаны ичиңиз» – деп,
Акчыл каймактаган ууну бердим,
Энем байкуш ууну тата салды,
Ичи-боору өрттөнүп, күйүп-жанды.
Бүктүшүп эт-бетинен жата калды.

АҢГЕМЕНИН АЯГЫ

Сырымды жашырам деп киши өлтүрдүм,
Башыма машакаттуу иш бүтүрдүм.
Ушу чалды куткарсам капарат¹ деп,
Байит сөз кылып эп келтирдим.
Мунан булай мындай кылбай жүргүн,
Адам минип, бул шаарга келбей жүргүн,
Адам минип, ар убак келе берсен,
Эч адам айтып бербейт мындай ширин.
Сырымды айттым силерге баян кылып,
Өткөн күнөөнү жашырбай, баян кылып.
Деп чал байкушту ажыратып,
Кош айтып, үчөөнү да жолго салып.
Алардан кайыр дуба үмүт кылып,
Ушинетип бошотуптур кызык кылып.

КОЁН ЖЫЛЫ (1889)

Кеткен жок ошо кышың, жаткан болуп,
Бутуна мал, адамдын капкан болуп.
Бай болуп, казак, кыргыз ашып элиң,
Кийгени ороочунун макмал болуп.
Калбанын сыйыр жайдым талаасына,
Казак менен кыргыздын арасына,
Ошо кыш кудай оңдоп жазга чыкса,
Балалар минер бекен танасына?
Коюнда катып алдык көмөч нанды.
Коёндун катуулугун мындан билгин,
Коёндо күтө албадык сыйыр малды.
Тынчтык жок бир жанымда ала кыштай,
Арык сан созулуптур тарамыштай,
Бир жерде ак самандын жыты чыкса,
Жүгүрдүк кетмен ала кыран куштай,
Басаба агам болуп менин шерик,
Конушбай иним жүргөн соңумда ээрчип,
Коёндун катуулугун мындан билгин,
Айгырды алып калдык саман берип.

¹ È à ì à ð à ð – ñ ï ï á ï è ï ð

**ТӨЛӨНБАЙ
(ТӨЛӨБАЙ)
АКЫНБЕКОВ**

ЖАҢЫРГАН ТУРМУШ

Мурунку өткөн заманда,
Кедей кургур жаманда,
Бай-манаптын дартынан,
Эзилип келген таманда.
Эми бак-таалайың ачылып,
Орноду жыргал заманга.
Партия берип мугалим,
Өстүрүп турат жашынды.
Жаш балдар гүлдөп жайнады,
Жаркырап совет аймагы,
Карылар кошо жашарып,
Жаңырып күндө майрамы,
Ашканалар толтура,
Түрдүү жемиш каймагы,
Чолпон-Ата жер башы,
Экинчиси Кыр-Ташы,
Үчүнчүсү Долоно,
Маскөөдөн бери сырдашы.
Долоносу үчөө экен,
Эң эле окшош үчөө тең.
Жер форумун сүрөттөп,
Айтып берем эми мен, –
Мелтиреген Ысык-Көл,
Касиеттүү жээгинен.
Аркы чети Жол-Арык,
Жалпысына баралык,
Айдаганы эң сонун,
Кенири эмгек таралып,
Бактынын нуру жайнады.
Гүлдөдү совет аймагы.
Өскөнүн көрчү турмуштун,
От жакпай казан кайнады.
Март майрамы жаңырды,
Совхозчу адам камынды.

Ой-чункурун түзөтүп,
Бузгула эски тамыңды.
Нечен урук калк келди,
Боз-теринин жерине.
Чычырканак, кум токой,
Баары гүлгө айланды.
Эски дүмүр теректен,
Эч нерсеси калбады.
Катар үйлөр салынды.
Калаанын ичи жаңырды.
Эскиликти жоготуп,
Жаңы турмуш алынды.

БРИГАДИРГЕ

Каратай, Ыбрай, Мусулман,
Бир Кузгундун баласы.
Карыганда бучуктун,
Жек көрүшүн карачы.
Колунан келсе үч бөлүп,
Жок кылчуудай санаасы.
Бекер айтып койбосом,
Өзүнө тийбейт паанасы.
Айткым келет азыраак,
Бучукемдин кылыгын.
Ушу убакка таштабайт,
Эски кыргызчылыгын.
Кобураган бузукка,
Кошо коёт ылымын.
Агаңды сатып аракка,
Бир эле күнү жылыдың.
Чындык сөзүм жек көрсөң,
Чычалактап жулунгун.
Мени манапсың деп айтыпсың,
Кандай манап экенмин.

Таап берчи, бучугум,
Мен түбүнө жетемин.
Ата тегим бай болсо.
Өзүм эле кетемин.
Урманбеттен ичкенсин,
Аракка кошуп шекерин.
Азыраак келип калган го
Тырышы чыкпайт чекенин.
Азырак теңдик убакты,
Кандай таптың кулакты,
Орозбакка алып берип,
Атымды арык кылып кууратты.
Аман болсок бучугум,
Көрөсүң далай суракты.
Ысырайыл бучугум,
Ырбаптыр кургак учугун.
Башыңдан ылдый кургаптыр,
Жиликте калбай чучугун.
Абышкага асылып,
Туура эмес, баатыр ушунун.
Мен курт эмес элем жегендей,
Сен кубалап кеткин дегендей,
Мен Жантүлөнүн тукуму,
Жата берем кебелбей.
Жалпайтууга мурдунду,
Кемчил болсо энеңдей.
Түп-түз болот болучу,
Дарыны берсе ченебей.
Эми жеткирди өкмөт барыга,
Ажалдан башка дарыга.
Арак алып бербейт деп,
Асылбагын карыга.
Обочго шыйпаң үйүр деп,
Маңканы алдың жанына.
Шыйпаңына кызыгып,
Сакчы кылдың аны да.

ТОРУ АЙГЫРДЫН АРМАНЫ

Арманын айтат Торкашка,
Араң чыгам беш жашка.
Жоор кылып жонумду,
Азап көрдүм бир башка.
Арка жерим калбады,
Убалым жетсин Мукашка.
Арызданып жете албай
Араң турам Уу-Ташта.
Абыкайга мингизди,
Өйдө-төмөн жүргүздү.
Токулгасы эң жука,
Өркөчүмдү сүргүздү.
Көз көрүнө ушинтип,
Душмандыгын билгизди.
Как далынын башынан,
Бычак менен тилгизди.
Жоор кылып жонумду,
Ташыркатып колумду,
Башымды жерге жеткирбей
Катырды менин шорумду.
Айланайын доктурлар,
Көрөсүң качан оорумду.
Же шили кууп өлөмбү?
Шишитип өпкө, боорумду.
Бекбаатыр чокой кылабы,
Оё кесип соорумду.
Өркөчтөн ылдый кара так.
Калбыр кылды жонумду.
Кагылайын өкүмөт,
Ачабы менин шорумду.
Же кирбей эле коёбу,
Жашырып койсо болобу.
Бир тууган деп Мукашка
Жан басууну коёлу.

Куладыкка карабай
Абыкейди соёлу.
Маа кылган так ошол,
Эки көзүн оёлу.
Тергөөчүгө билдирип,
Шилисине конолу.
Антип өчтү албасак,
Адатын акмак коёбу.
Басууга менде дарман жок,
Эч дарманым калган жок.
Бир көрүп кетсе сельсовет,
Деги менде арман жок.
Күбө болор Мусакем,
Бул сөзүмдө жалган жок.
Кралин куюп жонума,
Себеп кылып оорума,
Ал күнү Муса көрбөсө,
Шишигим түшмөк боорума.
Дарылап ийип азыраак,
Ошентип калды сообума.
Кошула албай калмакмын,
Энчилүү үйүр тобума.
Мен арыз айтып отурам,
Башкарчулар тобуна.
Байталдарым кайгырат,
Кашында менин жогума.
Кетпей калдым аз жерден,
Керексиздин тобуна.
Эми комиссия келбесе,
Текшерип мени көрбөсө,
Теңдигиме жеткирип,
Өчүмдү алып бербесе.
Мукаш менен бет кылып
Күнөөбүздү тербесе.
Кимибизде айып көп,
Энчибизди бербесе.

Арманым кетет ичиме,
Суусу да тартыш ичүүгө.
Күндөн-күнгө ылдыйлап,
Тарап барат шишиги.
Тьюу салса болбойбу,
Тартипсиз андай кишиге.
Айта берсе түгөнбөйт,
Абыкей, Мукаш кылыгы.
Кудалашып булардын,
Жакын экен ылымы.
Өзү койчу неме экен,
Такыр болбойт тынымы.
Күнү-түнү чапкылап,
Кетирди менин сынымды.
Куурай кылып өткөрдү,
Кулпунуп өтчү жылымы.
Эми көрбөй эле койгула,
Үркөсүң көрсөң сынымы.

ЖЫЛКЫЧЫЛАРГА

Жылкычынын кыялы,
Колдон келсе тыялы.
Жайына койсоң кулунду
Жоготчудай сыягы.
Суук түшүп боз кыроо
Келип калган убагы.
Арыктап өлүп отурса,
Анын да болор сурагы.
Акчасына карабай,
Айланып кечке турады.
Жылкычылар кыныктын,
Кымыз сатып базарга,
Чай-токочуң жыйыпсың,
Кымызыңар барында

Ар бир башың ыйыксын.
Эми токоч жесең өлбөйсүн,
Агыткын кулун тыныксын.
Чай-токочко кубанба.
Карагыла убалга,
Эгин бышып алынды,
Эми ар кимден суранба.
Кишенетип кулунду,
Учуратпа убалга,
Чөптүн каткан убагы,
Сентябрдын 25инде,
Көргөндүгүм эсимде,
Чырылдап турат желеде.
Дигер шам окуур кезинде.
Күүгүм талаш агыттын,
Калп айтат деп секирбе,
Мен карап турдум секиде.
Жалган сөз жок мунумда,
Тана качып жулунба.
Сен танган менен илмейип,
Белгиси турат кулунда.
Ноктонун тагы турбайбы,
Орой тартып мурунда.

ИЧПЕГИЛЕ АРАКТЫ

Арак ичсең азгырат,
Акыл эсиң аз кылат,
Көтөрөм деп мактанба.
Көз жумганча жазгырат.
Түш мезгили болгондо,
Түлкү болуп каткырат.
Бешим ченде болосун,
Жолборс болуп аркырап.
Каман болуп күркүрөп,

Күн батканда жаткырат.
Ар кандай сөздү айттырат,
Агайинден жат кылат.
Калжандатып жөн койбой,
Үй-бүлөөнө бактырат.
Мына ушундай кылыкты,
Кандай адам жактырат.
Жаратпаган адамдар,
Иче берсин чапкылап.
Тил алсанар койгула,
Арамдыкты жойгула.
Бир атанын уулусун,
Ынтымакта болгула.
Арак деген суюк аш,
Ичкен адам болот мас.
Ичке кирип алган соң,
Алтымышың болот жаш.
Таштабасаң аракты
Тайтандап калат алтын баш.
Калгандыгын айтайын.
Калыстап өзүң байкагын.
Калжандатып ичкенде
Келтирип турат шайтаның.
Элге жаман көрүнүп,
Наамын булгайт атанын.
Урушасың оолугуп,
Убарага жолугуп.
Жолборс болуп күрүлдөп,
Көрүнгөнгө оолугуп.
Дүкөнчүнүн алдынан
Кеткиң келбей тоорулуп.
Дүнүйөңдүн баарысы,
Калгандай ичиң орунуп.
Таң атканда сандалып,
Отурасың соолугуп.
Мына ушундай убара

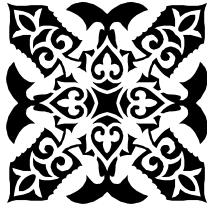
Баш ооруга жолугуп.
Баш ооруну жазууга,
Дүкөнгө басып барасың,
Жалынып атып ал жерден,
Бир бөтөлкө аласың.
Уюштуруп ал жерден,
Аны ордуна саласың.
Кайра жинди, кайра мас,
Калжаң уруп каласың.
Карачы байкап жалганбы?
Баатыр кандай айла табасың.

КАРЫЛЫК

Карылык келди камынып,
«Жаман тонун» жамынып,
Сакал, мурут, чачтарын,
Аппак булут жамынып,
Ал байкуштун белгиси
Ар мүчөндөн таанылып.
Ар кайсыны бир сүйлөп,
Алтын сөздөн жаңылып.
Өткөн жашың бир ойлоп,
Отурасың сабылып,
Экинчи келбейт жашчылык.
Туралы акыр камынып.
Акырет десе карылар,
Кетпегиле чамынып.
Ойноо бала жаш чагым,
Оюма түшөт баштагым.
Оройлонуп карылык,
Кандай жолго баштадың.
Кайкайган түптүз белимди.
Муундун баарын бошотуп,
Аркы-терки басканың.

Жашчылык түшүп оюма,
Жамактатып таштадым.
Карылык эмей эмине,
Жетимиш тогуз жаштамын.
Жашарып көрчү көрөйүн,
Карылыктан качканың,
Качкан менен болбойт го,
Оюбузга койбойт го.
Акыры бир күн оңдойт го,
Ырыскы ачып кудайдан
Койсо болду денди соо.
Алды менен карылар
Жүрбөгүлө бүтүндөй,
Карылык кезде күтүнбөй.
Ар белгисин мойнунда,
Таккандыгын түшүнбөй,
Кыймылдап турат баштарың,
Көзүндө чылпак жаштарың,
Агала болду байкачы,
Сакал, мурут, чачтарың,
Чайнап жээгө тишин жок,
Синбейт жеген аштарың.
Атаңдын көрү карылык,
Ушинтип тигет кастарың.

**ТАЙГАРА
ЖУМАЕВ**

КААР ЫРЧЫГА

Азилдеп айтат бу балдар,
Мен аяш ака болбоймун.
Мени менен чаглашкан¹,
Ырчынын ишин ондоймун.
Атыңдын башын бура тур,
Мен ырдаймын бир саат,
Апыздар² бир пас тура тур.
Мени менен чаглашпай,
Өз жолунду билип жүр.
Мени менен чаглашсан,
Тосуп коём жолунду,
Алып коём колундан
Араң алган сомунду.
Алкылдайсың, тынбайсың,
Ар кайсы сөздөн ырдайсың.
Азезил шайтан пирин бар,
Андаштырып турамын,
Сенин мааниси жок ырың бар.
Комузунду тырмайсың
Мага кайыр бергин деп,
Эшикке келип кыйкырган
Дубанадай ырдайсың.
Оромолоп атыңды,
Беш атардын сыңары

¹ × à ā ē à ø – èàðì àøèàí , áàððáøèáí .

² Æ ï ù ç ä à ð – Ûð÷Ûèàð.

Комузунду коройтуп,
Той болгон жерге Каарбай,
Карангы конок болосуң.
Ата-бабаң сен айтчы,
Кайсы уруудан болосуң?
Атаңды билип алайын,
Кокустан чаглашып калсаң, Каарбай,
Мен ар көзүнө салайын.
Сени менен кармашып,
Айкалышып калайын.
Жекшемби күнү болгондо,
Тапканын белге түйүшүп,
Адамдар барат базарга,
Азалдан буга тийген дарт,
Асылбаймын Назарга, –

деп ырдаганда эл күлүп калды.

Каар жооп кайтара алган жок.

САНАТ

Жерден кыя чөп чыгып,
Жаз болгондо таспи¹ айтат,
Ар кайсы ырчы башка айтат.
Билген киши жакшы айтат.
Менин кошкон ырларым,
Шериги болот жакшылар,
Машырап² айткан казалдын.
Эч дабаасы табылбайт,
Кудаадан келген ажалдын.
Азабы болор жакшылар,

¹ 0 à ñ ì è – ááÿí , ì çí °çä°ì °.

² ì à ø ù ð à ì – °çáâè àèùí ù.

Ашыкча кылган күнөөнүн.
Алганың жакшы болбосо,
Арманы болот дүйнөнүн.
Шайтандын сөзүн ырдаса,
Кыйыны болот күнөөнүн.
Кыз алган жарың саз болсо,
Кызыгы болот дүйнөнүн.
Мына ушундай мажлиста¹
Ырда десе жакшылар,
Жакшынын көөнүн таштабай,
Азмас ырдап коёмун.
Карысам да жакшылар,
Катык эмес жумшак пейлим бар.
Кат билбеген жерим бар,
Алтымышка киргенде,
Аңкылдасам күндө мен,
Мына ушудан коркомун.
Ичимде терең сыр жатат,
Айтамын десем жакшылар,
Ичимде сызып ыр жатат.
Мунасага келейин,
Мынча саза² кылдыңар.
Аксакалдар укчудан,
Азмас айтып берейин.

Ача куйрук нарыңар.
Аман болгун барыңар,
Улук-кичик карыңар.
Беш-алты ооз ырыма,
Куш убак болуп алыңар.
Сак-саламат жүрүнөр,
Уул үйлөп, кыз берип,
Дүнүйө доорун сүрүнөр.

¹ Ы à æ è è ñ ò à – æUéUí àà, ÷í ãóéóøòà.

² Ñ à ç à – àñUèäUçãð äääâí ì ààí èää.

Бир-бирине жакшылар,
 Жакшы-жаман айтпастан,
 Ойноп-күлүп жүрүнөр.
 Чаппай болот кетилбейт,
 Улабай көңүл жетилбейт.
 Жетпеген панда¹ кемибейт.
 Өлбөй панда өксүбөйт.
 Колунда тириң² болбосо,
 Ак шумкар торго илинбейт.
 Ана-мына деп жүрүп,
 Өткөн өмүр билинбейт.
 Асман менен ай кетет.
 Бул жарыглык дүйнөгө,
 Бир келет да, бир кетет.
 Бул жарыглык дүнүйөнүн,
 Миарине³ ким жетет.
 Токуму болот буудандын,
 Топуру⁴ болот туугандын.
 Мээнети болот печелдин,
 Ар габи⁵ болот чечендин.
 Кара жердин астында,
 Жасаты⁶ жатат нечендин.
 Орду болбойт жалгандын.
 Көңүлдө кири жок болот.
 Ак шумкар кушту салгандын,
 Беш көкүл зайып алгандын,
 Көңүлүндө коопу бар,
 Ааламат иштен калгандын.
 Эрте аттанган кеч калбайт,

¹ Ы а г ä ä – и ä г ä ä.

² Õ è ð – éóøéä ææéÜéäáí òí ðáí áæééáí óó÷ó ì áéää éáí àòóóó,
 ì èñæéÜ é°äç÷é°í.

³ Ы è ä ð è í ä – ðçäçí °.

⁴ Õ í í ó ð ó – éäóóí í ñó, èèðèí -÷ÜäÜøÜ.

⁵ Ä ð ä à á è – äð èÜè ñ°çç.

⁶ Æ à ñ à ò – äáí ä, °èä°í ääàì äÜí ñ°äç.

Элдүү жерде ач калбайт.
Кыя бычпай тон болбойт,
Бей сагат күнү жол болбойт,
Эски пахта бөз болбойт,
Жакшыда жаман сөз болбойт.
Бири кам¹ дүнүйө бүт болбойт.
Бирөөнүн акы сүт болбойт.
Боолуу шумкар жоголбойт,
Аттууга жөө жете албайт.
Өөдөмү жок жамандар,
Өз малын эптеп сата албайт.
Баатырлар жоодон кайталбайт,
Жок болбой жонуң ачылбайт.
Бар болбой малың чачылбайт.
Башыңа мүшкүл иш түшпөй,
Малың арзан сатылбайт.

АШЫГЛЫК ЫРЫ

Туура кырды айланып,
Турумтай болсо салганың,
Турна көз болсо алганың,
Эр жигит, дүйнөдө калбайт арманың.
Кызыл кырды айланып,
Кыргыек болсо салганың.
Кылыгы жакшы кымча бел,
Кыз бала болсо алганың,
Эр жигит, мында калбайт арманың.
Карай кырды айланып,
Карчыга болсо салганың,
Карай көз болсо алганың
Каерде калат арманың.
Алыска сапар аттансаң

¹ Ê à ì – êàì .

Ат куйругун тараса
Алиги жарым келет деп,
Үйдөн чыгып караса,
Ат алышка жараса.
Буралып атың байласа,
Алдына кийиз жайласа,
Арып, чарчап келгенде,
Алы чагың сурашып,
Алдында туруп жайнаса,
Ушундай болсо алганың,
Мында калбайт арманың.
Жайылып аккан суудайым.
Жармазар¹ тиккен туудайым.
Жан ука сиздей сулуудан,
Жез чылапчын, жез чөөгүн,
Алдырып алсам кашкардан.
Аптама менен чайдоосту,
Тандатып алсам Ташкенден.
Кололуу кумган чылапчын,
Мен Кокондон алдырсам.
Күмүштөн кылган билекти²
Мен колуна салдырсам.
Упаң менен эндигиң,
Үч-Турпандан алдырсам.
Кас элечек четине,
Катарлап маржан чөгөртүп,
Алып кетем Алайга,
Алдына бешик өнөртүп,
Жоргонун мойнун жол кесет,
Жакшы аттын мойнун ок кесет.
Ариеттүү иш болсо,
Атанган марттар бел чечет.
Темир канат тетилип,

¹ Æ à ð ì à ç à ð – æãðæí àòù.

² Á è è âê – áèèãðèè.

Тегиз куйрук жетилип,
Уяда жатып уйтулдап,
Уяга батпай чукулдап,
Истык-Көл¹ барып уялап,
Индыстан көздөй куш кетет.
Алыс-жакын дебестен,
Буйлалаган түедей²,
Буйрукка көздөп кыз кетет.
Адамдар кары болгондо,
Ээктен кашка тиш кетет.
Эки колдон иш кетет,
Белинден кубат-күч кетет,
Беш күндүк жарык дүйнөдө,
Көргөнүнө не жетет.
Көп гавлар³ болду көңүлдө,
Өтө турган өмүрдө.
Тойлордо минсең чобурду,
Жайлоодо сүрсөң доорду,
Көңүлүң гүлдөй ачылар,
Алганың жакшы болбосо,
Дүнүйөң бейжай чачылар.
Санат ырды саз айтам,
Бирин койбой таза айтам,
Ашыглыктан ак айтам,
Ар кайсыдан дагы айтам.
Ашыглыгы кургурдан,
Дагы асирет көп тартам.
Ашыглыгы куругур,
Ада кылат адамды,
Барган сайын кубалап,
Заада кылат адамды.
Камчыласа баспаган,

¹ И с т ы к - К ө л – Ысык-Көл

² Т ү е – төө.

³ Г а в л а р – кептер, сөздөр.

Кара атымдын дамдиги¹.
Жан ука сизден айтпаган,
Таалайымдын камдиги.

Кемел ата белинен,
Кең Ноокаттын элинен,
Ак кагазга чийилип,
Ак урган бала ыр кылып,
«Жан ука, жан» – деп ыр чыкты.
Абал бахар² көктөмдө,
Көк чымырап бөрткөндө,
Чатка кондун жөн ука!
Ол Тайгара ыр кылып,
Атка кондун жан ука.
Элимден чыккан жакшына,
Эрмегин бир пас ырдайын.
Эки чарчи кештелеп,
Бергенин бир пас ырдайын.
Таскарадай³ торолгон,
Такымына оролгон,
Чачын бир пас ырдайын.
Жибек жоолук жарашкан,
Башын бир пас ырдайын.
Калем десем сыядай,
Кашын бир пас ырдайын,
Отурса копсо түгөнбөс,
Оюн бир пас ырдайын.
Жаңги⁴ чыккан чынардай,
Чынардан эгиз мунардай,
Боюн бир пас ырдайын.
Тал чыбыктай буралган,
Белин бир пас ырдайын.

¹ Д а м д и г и – кашандыгы.

² Б а х а р – жаз.

³ Т а с к а р а – куш.

⁴ Ж а н г и – жаны.

Аркасынан ак урган,
Элин бир пас ырдайын.
Ак кари¹ кийсе жарашкан,
Путун бир пас ырдайын.
Аркасынан ак урган,
Журтун бир пас ырдайын.
Эстегенде жиглаткан,
Жытын бир пас ырдайын.
Эгиздеп² жыйган жүгүнүз,
Эт жүрөгүм эзбейби,
Элесин көрүп эстесем,
Эси жок жинди келет деп,
Элиңиз бизден сезбейби.
Катарлап жыйган жүгүнүз,
Как жүрөгүм эзбейби.
Караанды көрүп какшасам,
Кандай бир жинди келет деп,
Калкыңыз бизден сезбейби.
Эстеп бир, эстеп олтурсам,
Эсиме түшөт бир кебин.
Эсиме түшкөн кебине,
Эзилет менин жигарим³.
Санап бир, санап отурсам,
Санаама түшөт бир кебин.
Санаага түшкөн кебинден,
Саргаят менин жигарим.
Түрлүү-түрлүү кептерин,
Түн ойгонсом эсимде.
Түшөлүп жүргөн жарынды
Түн карап ай четинде.
Алда нече кептерин,
Али ойгонсом эсимде.

¹ А е а а д е – °о э е о э і о э д э .

² Ы а е ç ä ä і – áééééоäі .

³ Æ è ä à ð è і – áí î ðóì .

Ак уруп жүргөн жарыңды,
Жол карап ал пешимде.
Эшигиң алды майдан тал,
Эмчегинде калың бар,
Эриккен бозой жарың бар.
Аблиндин¹ ичи майдан тал,
Аста чыгып деминди ал,
Ак урган бозой жарың бар.
Кара манат жең үчүн,
Кайрылбай кеттиң мен үчүн.
Кайрылбасаң жан ука,
Кападар болом сен үчүн.
Кызыл манат жең үчүн,
Кылчайбай кеттиң мен үчүн.
Кылчайбасаң жан ука,
Кыжаалат болом сен үчүн.
Кызыл көйнөк көрүнсө,
Кыз көрүнөт көзүмө.
Кыжаалат кылбай мында кел,
Кызыгам ука өзүнө.
Атлас көйнөк көрүнсө,
Ай көрүнөт көзүмө.
Арманда кылбай мында кел,
Ашына болсом өзүнө.
Ак көйнөк кийдиң салкындап,
Айлына барсам жакындап.
Аркардай дөшүң кылайтып,
Ак эмчегин булайтып,
Айылдан чыксаң күйөмүн,
Арз айталбай жүрөмүн,
Коёндой дөшүң кылайтып,
Кош эмчегин булайтып,
Короондон чыксаң күйөмүн,
Кол ката албай жүрөмүн.

¹ А б л и – бак, огород.

Капшытың пайлап турамын,
Кайрылбасаң жан ұка,
Калай арга кыламын.
Ак жибектен тор алып,
Ак кептерден тир алып,
Ак зоонун боорун мен тоссом,
Ак шумкар түшпөйт торума.
Асиретинде көп күйүп,
Ак алмаң тийбейт колума.
Ак алманды бербесен,
Акым кетээр мойнуңа.
Көк жибектен тор алып,
Көк кептерден түр алып,
Көк зоонун боорун мен тоссом.
Көк шумкар түшпөйт торума,
Көп күйөмүн жолуңа.
Көп күйгүзүп ырдатып,
Кош алмаң түшпөйт колума.
Кош алманды бербесен,
Көп акым кетээр мойнунда.
Сары белес кайкыдан,
Сары көрүнсө атайын.
Сары алмана кол салып,
Салкыным жайга жатайын.
Көгөргөн белес кайкы жер,
Көк кептер учса атайын.
Көңүлүң болсо, кел бери,
Кош алмаңа кол салып,
Көлөкө жерге жатайын.
Көзганаңды карасам,
Көктөгү чолпон жылдыздай,
Көшүлгөн чачың кундуздай,
Көп күйгүздүң сен бизди ай.
Анжияндын көчөсү
Маргаландан кең экен,
Ой жан ұка жаргинам

Өзүбүз менен тең экен.
Атаңыз минген аргымак,
Азиз шаар улуктан.
Капталдай басып суу алсан,
Арканан басып мен барсам.
Азил кеп угар бекемин
Жан үка сиздей тулуктан.
Баарда түшкөн чаңытып,
Сенин тоюн, жан үкам.
Каерге барып токтоду,
Сенин оюн, жан үкам.
Карларда түшкөн чаңытып,
Сенин тоюн, жан үкам.
Какылдатып какшаткан
Сенин боюн жан үкам.
Каерге барып токтоду,
Сенин оюн жан үкам.
Азил кебиң ойлосоң,
Жалындай чыгып чок түштү,
Жүрөгүмө от түштү.
От түшкөн жүрөк бассам деп,
Ойлоп жүрөм, жан үка.
Бир эбинди мен кылып,
Аркага алып качсам деп,
Ойлоп жүрөм, жан үкам.
Самаган жерге барсам деп,
Саар-кеч тилек кыламын,
Укажан сени алсам деп.

ЖАЙНАГЫМ

Ай чырайлуу Жайнагым,
Эч пайданды көрбөдүм.
Эшигиң ачып кирерге,
Рабаттуу дарбаза

Коргонунда Жайнагым,
Ичиме отту салгансын.
Кичиненде сүйчү элем,
Чоңойсун деп жүрчү элем.
Ак Жайнакты эстесем,
Жатсам уйкум келбеди,
Жүрөгүм оттой дегдеди.
Дагы асирет көп тартып,
Дат деп жүрөм Жайнагым.

Ар жерге барсам мактаймын,
Асэлден ширин сөзүңдү.
Жазында эмес күзүңдө,
Кең Бутанын түзүңдө,
Айылыңа мен барып,
Андаштырып карасам,
Ургаачынын ичинде
Уз экенсиң Жайнагым.
Айланышып кеп салсам,
Кыз экенсиң Жайнагым.
Асилде менин гүлзарым,
Сиз экенсиң Жайнагым.
Американы мастилар¹
Сизге ылайык Жайнагым.
Ани менен² басканын,
Бизге ылайык Жайнагым.
Күмүш жүгөн, куюшкан
Сизге ылайык Жайнагым.
Күлкү менен тамашан
Бизге ылайык Жайнагым.
Жам ырымды таштайын,
Жаңыдан кошуп чыгарган
Жайнагымдан баштайын.

¹ *Āi ādeēār ū ī āñdeēād – ī āāñŪī Ūī āēd òzōz.*

² *Āī ē ī āī āī – ēūēūēdār ūī , āī ē ñāēŪī āāāāī ī āāī ēāā.*

Сен чамандын¹ бир гүлү,
Биз постондун² булбулу.
Булбул менен бир гүлдү,
Ашык кылсын ылайым.
Узак өмүр көп дөөлөт,
Сизге берсин ылайым.
Артындан күйгөн жаргинаң,
Ак уруп ырдап тынбады.
Атындан айтсам билет деп,
Ак Жайнак деп ырдады.
Суу аласың Жайнагым,
Тар көчөнүн алдынан,
Күйдүм Жайнак дартындан.
Кекилик сындуу мойнундан.
Бир бурасам дейт элем,
Күн чырайлуу койнунда.
Бир кечеси бир жатып,
Сыр сурасам дейт элем,
Арманы күчтүү дүйнөнү,
Айткан менен арыбайт,
Чачы агарса мейли эле.
Алтымышка киргиче,
Адамзат уулу карыбайт.
Көйнөгүң кызыл, бетин ак,
Көнүлүн жумшак, дениң сак.
Көрөсөлүү Жайнагым.
Пейлиң жумшак энең сак.
Безилдеп ырдап жете албай,
Бейтакат³ болду биздей зат.
Көйкөлгөнүң көрпө ичик,
Барасындай⁴ Жайнагым,
Асилдигиң ак таңга⁵,

¹ × à ì à ϕ – óðóí óí àòù.

² ĭ î ñ ò î í – óðóí óí àòù.

³ Á à é ó à è à ò – æí éó áí éáí áí í .

⁴ Á à ð à ñ ù – æĭ í ĭ.

⁵ À è ò à ϕ ā à – éĭ ĭ ø àè=à.

Сарасындай¹ Жайнагым.
Кашиненди карасам,
Бара ичиктин четинде
Кундузундай Жайнагым.
Көзкинанды карасам,
Абадагы чолпондун
Жылдызындай Жайнагым.
Үйканандын үстүндө
Кошуң жүрөт Жайнагым.
Үшкүрүп ырдап жеталбай,
Досуң жүрөт Жайнагым.
Жаңгыз терек саябан,
Жата албадым Жайнагым.
Жайын таап бир дуба
Айта албадым Жайнагым.
Эки терек саябан,
Жата албадым Жайнагым.
Эбин таап бир дуба
Айталбадым Жайнагым.
Ак Жайнак сени деп жүрүп,
Акылым айран таң болду.
Алмадай башым каң болду.
Эртең менен уйт эткен
Эгиз тоонун улары.
Эстегенде бир тутат,
Жайнагымдын кумары.
Саар менен уйт эткен
Сары зоонун улары.
Санаганда бир тутат
Жайнагымдын кумары.
Карай тоонун боорунан
Кар көтөрүп дам алып,
Тура бекен Жайнагым.
Какшаган жарым доошу деп,

¹ Ñ à ð à ñ Û – òàçàñÛ.

Угар бекен Жайнагым.
Карал кылган жерине,
Чыгар бекен Жайнагым.
Ак Жайнак сизди алам деп,
Аттанып тилла¹ издедим,
Адептик менен сиз дедим.
Адептик менен сиз десем,
Айланышып кеп салдың.
Ак урдуруп күйгүзүп,
Жүрөгүмө чок салдың.
Менин куштар болгонум,
Карагаттай көзүнө.
Калем каштуу Жайнагым,
Кардармын сенин өзүнө.
Сүрүп бир, сүрүп мал берсем,
Сүйрү өркөчтүү нар берсем.
Айдап бир, айдап мал берсем,
Айры өркөчтүү нар берсем,
Алда канча зар берсем.
Бул бергеним аз десе,
Токулу тору ат берсем,
Бул бергеним аз келсе,
Тилимден беш тил кат берсем.
Кар деймин аппак этинди,
Кан деймин кызыл бетинди,
Кандай бир кылам, Жайнагым,
Карачы мендей жетимди.
Сары килем, жез сандык,
Байда болот, Жайнагым.
Жакут, гавхар жарыткан
Айда болот Жайнагым.
Ак бетинен бир өпсөм,
Пайда болот Жайнагым.

¹ 0 è è è à – äëää, àëòúí .

Азуулап чакыч¹ чайнайсын,
Ак курду белге байлайсын,
Адамды көрсөн жайнайсын.
Жайнап койсоң күйөмүн,
Жаныңа басып бара албай,
Узактан күйүп жүрөмүн.
Тал чачинда конгуроо
Тартып койсом шалдырайт.
Тамагыңдан бир өпсөм
Ташкендин жыты гүл бурайт,
Ан үчүн бозой сизди ырдайт.
Жайыл-жайыл келгенде,
Жанашып турдум бир саат.
Түнү-күнү келгенде,
Күлүшүп турдум бир саат.
Күн чырайлуу Жайнагым.
Күйгөннөн айттым насаат.
Сенин күйөүң жаман бейсаат.
Атлашти кийип буралсаң,
Айылдан чыгып суу алсаң,
Аркаңнан басып мен барсам.
Аллайим тагдыр буюрса,
Ашыг болуп сизди алсам.
Кырмызы кийип буралсаң.
Кыялай басып суу алсаң,
Кылбатың таап мен барсам,
Кызык болуп сизди алсам.
Сенин ак дөшүң бүткөн чынардан,
Кыл чачың бүткөн тумардан.
Ак Жайнак сизди мен алып,
Анан бир чыксам кумардан.
Кыргыздай көзүң кылайтып,
Кыяда жүрсөн бир күйөм.
Кылар бир ишим унутуп,

¹ Ч а к ы ч – сагыз.

Кыжаалат болуп мен жүрөм,
Оймогуң орус бурмасы,
Шакегиң букар тилласи,
Көйнөгүң Көлөп¹ пуласы.
Болуптурсуз Жайнагым.
Сизди кошуп ырдадым,
Бир жүз, он алтынчы жылында.
Сиз бурактын башында,
Сизди кошуп ырдаган,
Биз бурактын астында.
Ойноп ал, Жайнак жашында,
Кыяда бакмал жеңине,
Кылыгы жакшы, Жайнагым,
Бербеди атаң тенине.
Секин басып селт этип,
Сен да жакшы Жайнагым.
Сени кошуп ырдаган,
Мен да жакшы Жайнагым.
Издеп барсам элинди айт,
Каерликсиң жеринди айт.
Элим маңгыт, Араван,
Базарым дедиң, Жайнагым.
Энди өтөт өзүнө
Азарым дедиң, Жайнагым.
Төлөйкөндүн нар жагы,
Аравандын бер жагы,
Сарты-кыргыз көп маңгыт,
Сенин элиң, Жайнагым.
Кечейи – күндүз көп пайлайт,
Сенин эриң, Жайнагым.
Ак жайнакка ким ашык,
Көйкаптагы пери ашык.
Бир эле өзүм деп жүрсөм,
Көргөндөрдүн бари ашык.

¹ Ё ° ё ° і – Ёóёуá øààðÛ.

Көрүнбөй кеттин, Жайнагым,
Жаргинаң калды адашып.
Алооум жанып ичимде.
Түтүн калды, Жайнагым.
Жаман экен ушундай,
Жардын дагы, жайнагым.
Алма аралаш багыңды,
Аралап басып кечеси.
Баралбадым, Жайнагым.
Алты ооз ширин габинди,
Алалбадым, Жайнагым.
Өз элимден ажырап,
Өзүмчө келген бул башым,
Өзгөчө Жайнак курдашым.
Жамы элимден ажырап,
Жаңгыз келген бул башым,
Жангинам Жайнак курдашым.
А дегенде алымды
Алдың, Жайнак, жанимди.
Ү дегенде үшүмдү,
Алдың, Жайнак, күчүмдү.
Кандай кылам, Жайнагым,
Сана эле түшкөн кушумду.
Ааламда жоктур сизчелик,
Арканнан күйбөйт бизчелик.
Аз гана маңгыт элине,
Аваз кылып мен келсем,
Жарим жандуу жанимди
Жария кылдың Жайнагым.
Көзүмнөн аккан жашымды
Дария кылдың Жайнагым.
Кыдырып келдим кыйла элди,
Көрүп келдим көп жерди.
Күңгөй-тескей, оң-солду.
Сарты-кыргыз, ногойду,
Каты маңгыт Кашкарга,

Каратегин Ташкенде,
Оро-Төбө, Зааминде.
Бул Фаргана тааминда¹,
Ак Жайнак сиздей камда бар².
Бар да болсо, Жайнагым,
Жок эмес, бирөө, чанда бар.

НООДАЙЫМ

Шайы-шалбар кызылды,
Санабай көңүл бузулду.
Оромол жоолук кызылды,
Ойлобой көңүл бузулду.
Ойнобойсун, күлбөйсүн,
Ойноо доорун сүрбөйсүн.
Өмүрүң өттү билбейсиң,
Элимден чыккан, Ноодайым,
Каадасын бир саат ырдайын.
Укурук бойлуу, узун чач,
Увлаган менен табылбайт.
Калкымда жок карай чач,
Караган менен табылбайт.
Эстесем ырдайм өзгөчө,
Эсен бол үка көргөнчө.
Самасам ырдайм өзгөчө,
Саламат бол көргөнчө.
Кош айдадым тиш³ менен,
Алынан кабар алышка,
Кол бошобойт иш менен.
Карчыга учар зоо жакка,
Калайлар болду алыңыз.
Кыйладан бери, кол тийбейт,

¹ 0ààì èí àà – °ð°°í çí à°.

² Ê àì àà àà ð – èàì , àç.

³ 0è ø – áóðñóí áóí òèøè.

Каттабай калдым тоо жакка.
Мен талаада, сиз – товда,
Элимде сулуу ак Ноода.
Экөөбүз эки жердебиз,
Качан бир болот бир соода.
Күнгөйүндө бадам бар,
Күн чырайлуу, Ноодайым,
Күйгөндөн ырдайт адамдар.
Жандамада булагын,
Жандатып атым сугардым.
Айлыңа басып баралбай,
Ич амалым табалбай,
Күйгөнүмнөн ыр кылып,
Ноодайым деп чыгардым,
Ак дария сайда бар,
Ааламнин баарин кыдырсам,
Ак Ноода, сиздей кайда бар.
Чынымы жок чын Алай –
Сенин жайың Ноодайым.
Чын колтукка жай болгон,
Сенин боюң Ноодайым.
Чымыны жок чын Алай,
Көчүп барып Алайга,
Консом деймин, Ноодайым.
Чын ыклас мен – күйөөң,
Болсом деймин Ноодайым.
Жүрүшүндү мен айтсам,
Миң башынын миң сомдук
Жоргосундай Ноодайым.
Отурганың мен айтсам.
Ак пашанын айнекзар¹,
Ордосундай Ноодайым.
Зывалыгың² мен айтсам,

¹ А й н е к з а р – айнектүү ордо.

² З ы в а л ы г ы ң – сулуулугун.

Шаарликтин зырапа¹,
Молдосундай Ноодайым.
Алла-таала, жан-эгем,
Ал жараткан сиздейди,
Айдан аппак бетине,
Ашык эм кылган биздейди.
Кудай-таала жан эгем,
Куп жараткан сиздейди.
Куштар кылган биздейди.
Акча, кагаз пул берип,
Алым жетип мал берип,
Алалбадым Ноодайым.
Аңдыган душман көп болуп,
Баралбадым Ноодайым.
Калемпир мончок, карсылдак,
Шуру мончок, ак седеп,
Моюнунда болбодум.
Бир кече, бир күндүз,
Коюнунда болбодум.
Калемпир мончок, карсылдак,
Шуру мончок ак седеп,
Такканыңыз күйгүзөт.
Күн көргөзбөй кош алма,
Бакканыңыз күйгүзөт.
Ак аркар сындуу моюнун,
Ак алма жыттуу коюнун.
Сабылып жерге түшпөгөн,
Сабагы каттык алмаң бар.
Сааба чымчык мен болом,
Саар туруп сайрасам,
Салкын сенин койнунда.
Чын ашыглар өлгөндө,
Чынар терек болот дейт.
Чынар терек шагына,

¹ Зырапа – созулган деген мааниде.

Булбулдар сайрап конот дейт.
Булбул менен гүл ашык,
Ноодайым менен биз ашык.
Бурма көкүл ак Ноода,
Буюрса бизге мунасиб.
Айылдан чыксаң ай болуп,
Арка чачиң май болуп,
Короодон чыксаң үлп этип,
Коңур чачиң жылт этип,
Ак седебиң тагынып.
Арка чачиң маини
Алайдын шибер сазындай.
Койнунда жатсам гүл бурайт.
Көчкөндө минсең көкчөнү,
Көчтүн көркү Ноодайым.
Көкүрөктө эки алма,
Дөштүн көркү Ноодайым.
Сенин мындай экениң,
Биле албадым Ноодайым.
Атайи самап мен барып,
Такаат кылып үйүнө
Кире албадым Ноодайым.
Көкүрөктө кош алман
Чөлдөрдө бышкан анжирдей.
Түндөлөрү темселеп,
Жүргөнүмдөн ырдаймын.
Аркандан асли жете албай,
Күйгөнүмдү ырдаймын.
Бурма көкүл буурул ат,
Бурулуп кетти жол жоктон.
Буерде сулуу Ноодайым,
Бирөөгө кетти мал жоктон.
Жайма көкүл чабдар ат,
Жазып кетти жол жоктон.
Жанымда сулуу Ноодайым,
Жат элге кетти мал жоктон...

Сары гүл чыгып соолгуча,
Санатың айтып ырдаймын,
Заман акыр болгуча,
Кызыл гүл чыгып соолгуча.
Кылыгың кошуп ырдаймын,
Кыямат акыр болгуча...

АКЗИРЕК

Кымбат баа кызыл зар¹
Таштан чыгат эмеспи,
Ашыглыктын бир сөзү
Каттан чыгат эмеспи.
Эсептин башы жүз болот,
Эстегенде ырдаткан,
Акзирек сындуу кыз болот.
Ордолуу жерде салам бар,
Он сегиз миң аалам бар.
Он сегиз миң ааламда
Жайылып жапаа иш кылып,
Арттырганым нас болду.
Акзирек сени деп жүрүп,
Гүлдөй көөнүм каш² болду.
Ашыглык кыйын иш экен,
Эй, момундар, ойлоңор.
Жашчылыкта ойноңор.
Жакшынын көөнү жар болот,
Жамандын көөнү тар болот.
Жорго жолду арбытат,
Жокчулук эрди карытат.
Давлет бетти кызартат,
Парзант³ колду узартат.

¹ Ê Û ç Ü è ç à ð – êÛçÜè àèòÛí .

² Ê ° ° í ç ì è à ø – ê°ççè ÷°àçç, ê°ççèç áóçóèóó.

³ Í à ð ç à í ò – í àðçáí ò, áàèà.

Кечсең дария улууну,
Алсаң Зирек сулууну.
Минсең жорго буракты,
Сүйсөң парзонт чыракты.
Бул кештерге не жетет,
Алганың жакшы болбосо,
Пулуң күйүп, мал кетет.
Өткөн өмүр тиригдик,
Өтүп кетет шекилди,
Көңүл гүлдөй жигитлик.
Ойномогдук, күлмөглүк -
Жашчылыктын зинаты.
Ашыглыктын баяны -
Таир менен Зуура өткөн.
Ашыглыктан бул өткөн,
Мындан кийин ким өткөн,
Акзирек менен биз өткөн.
Эгиздеп жүгүн жыйгансың,
Мен элиңе келген мейманмын.
Эсиң болсо сыйларсың,
Мен элиңден кеткенде,
Эсине түшсөм ыйлаарсың.
Катарлап жүгүн жыйгансың,
Мен калкыңа келген мейманмын.
Кадырың болсо сыйларсың,
Мен калкыңдан кеткенде
Капалык тартып ыйларсың.
Эгизден төөң сугарба,
Элиңе келген мейманды
Эскинандан чыгарба,
Капталдан төөң сугарба
Калкыңа келген мейманды
Капарыңдан чыгарба!
Эшигиң алды топ терек,
Шамал тийбей солк этет.
Ашыглыкты дегенде,

Эт жүрөгүм болк этет.
Эшигиң алды топ терек,
Шамал тийбей чыркырайт.
Ашыглыкты дегенде,
Менин таман боюм зыркырайт,
Элинден бир кеп эшитсем,
Эсенбисиз Акзирек.
Балдардан бир кеп эшитсем,
Бакмалы курак, чыт жаздык;
Башыңа койгон тумоо дейт,
Баралбадым Акзирек.
Сары улак алышка,
Садага сизге кылышка,
Жерибиң алыс кең талаа,
Жете албай жүрөт боз бала.
Чымын тийди тайлакка,
Чынар бойлуу Зирегим,
Чындап кеттиң оолакка.
Оолактан нары Созокко¹,
Мына бизлерди салдың тозокко.
Айылыңдан сен чыксаң,
Ак алма бурайт шамалың,
Ай көрүнөт жамалың.
Жамалың жазгы баардай,
Шабдалынын шагындай,
Шаархандын багындай,
Жүзүмдүн мейиз кагындай,
Корукка бышкан коондой,
Коондун кагы бурмадай,
Көзгө койгон сурмадай,
Көзү ачык жарың куурады ай.
Он эки жаштан быякка,
Ойноо болду жүрөгүм,
Оң келбеди тилегим.

¹ Ñî çî ê – àçüðêü Ñóçàê.

Дубалдардан көп ашып,
Үшүк чалды колумду,
Байлады бирөө жолумду.
Алтымыш тилла чыктың сен,
Алалбай аздык кылдым мен.
Жетимиш тилла чыктың сен,
Жете албай аздык кылдым мен.
Орустар согуп чыгарган
Он тенгелик касадай.
Оюну жакшы Зирегим,
Оюнуң мени мас кылды,
Оогондон кеген нашадай.
Айылың асты тар кыя,
Тар кыядан өтө албай,
Нарың калды Акзирек.
Какылдап-какшап жете албай,
Жарың калды Акзирек.
Айылың үстү боз кыя,
Боз кыядан өтө албай,
Нарың калды Акзирек,
Боздоп ыйлап жете албай,
Жарың калды Акзирек.
Кыргыек салган акене
Кызыл жибек боо чалдың,
Кыйноого башым сен салдың.
Карчыга салган акене
Карай бир жибек боо чалдың,
Калкымда сулуу Зирек жан,
Какылдатып какшатып,
Капага башым сен салдың.
Упасы жок аппагым,
Урууда сиздей таппадым.
Эндиги жок аппагым,
Элимде сиздей таппадым.
Кебиңизге кеп келбейт.
Сөзүңүзгө сөз келбейт,

Көзүңүзгө көз келбейт.
Атаңыздан тилесем,
Арзаныраак бул бербейт,
Карай таман оор өтүк
Сыны кетти бутумдан.
Калкымда сулуу Зирек жан,
Кыйматчылык деп жүрүп,
Быйыл кетти журтумдан.
Алма аралаш багына,
Ак туйгун келип сайрасын.
Айдан бир аппак койнунда,
Ак урган бозой жайрасын.
Айдан бир аппак бетиңиз,
Айтсам сенин зийнатың.
Бара берем кечеси,
Акзиректин айлына.
Окуп жүргөн ырларым,
Он эки кулач дептерим.
Отуруп турган жеримде,
Оюмдан кетпейт кептерин.
Ашыглыкты деп жүрүп,
Арып калат шекилдүүм.
Акзирек сенин дартыңдан,
Он бештен жашым өтө элек,
Жыйырмага жете элек,
Чачымдын таги агарып,
Карып калат шекилдүүм.
Кыдырып келдим кыйла элди,
Көрүп келдим көп жерди.
Мындан бардым Үч-Коргон,
Майсасына¹ мал тойгон,
Барган адам таң калган.
Суу дөбөнүн сазындай,
Сулуу бала Зирек жан,

¹ | à é ñ à ñ ù í à, ì à é ñ à – ò ó è à ¢ ± ° ì .

Сага куштар болгомун,
Абалбаар жазындай.
Акылы даана Зирек жан,
Алганым жаман нашүт¹ деп,
Алдын жашка толтурат.
Көкала зоонун боорунда,
Көк шумкар туулап олтурат.
Көңүлү даана Зирек жан,
Көргөнүм жаман нашүт деп,
Көзүн жашка толтурат.
Көйкөлүп учуп каз консун,
Көңүлүң болсо жар ойно,
Көргөнүңдөн саз болсун.
Айланып учуп каз консун,
Акылың болсо жар ойно,
Алганыңдан саз болсун.
Акылыңдан ар заман,
Шашып жүрөт Акзирек,
Атасынын үйүндө,
Качып жүрөт Акзирек.
Менин айткан кебимдин
Мааниси бар Акзирек.
Маанисини билбейсиң,
Таш бакадай эриңди
Такыр көзгө илбейсиң.
Сенин күйөөң көргөндө
Кайип² жүрөм Акзирек.
Жакшы атыңды чыгарып,
Жами элдин баарына
Жайып жүрөм Акзирек.

¹ Ы à ø ç ò – êâéèì .

² Ê à é è ì – êâéèì .

БУРАКЖАН

Баарда келет көк карга,
Соодагер каттайт Букарга.
Эшикме эшик кыдырган,
Соодагерге көп пайда.
Ааламнын баарын кыдырсам,
Ак бурак сиздей жар кайда.
Овал баар көктөмдө,
Көк чымырап бөрткөндө
Өрүк гүлүн төккөндө,
Ак чавы¹ көчүп чыгышат,
Катта Шаңкол² төрүнө.
Ай чырайлуу Буракжан,
Ааламды адам жоксунуп,
Артыкча кушун түшүптүр
Мамасак – Шамши көрүнө³
Күзүндө келип кыш кетип,
Кыргыек өтөт газадан⁴.
Кылымдар издеп таппадым,
Кыз бурак сиздей тазадан.
Кыз беш көкүл Буракжан,
Кыпкызыл чокко күйдүм мен,
Кыяматтык жарым сен.
Ай чырайлуу Буракжан,
Алолоп отко күйдүм мен,
Акыреттик жарым сен.
Ай Буракжан экөөбүз,
Ойнобосок, күлбөсөк,
Бу жарыглык дүйнөдөн
Арман менен өтөбүз.

¹ А̇ е ÷ а̇ а̇ ù – о̇о̇о̇о̇ о̇ о̇ а̇ò.

² È̇ а̇òòà Ø а̇ç е̇î è – í îî èа̇òààù æа̇е̇îî í о̇ а̇ò.

³ | а̇î а̇ñа̇е̇-Ø а̇î ø è – | а̇î а̇ñа̇е̇ о̇ө̇о̇ ñî èòð Øа̇î øèää̇ äää̇äî òçøçî çè.

⁴ Ā̇ à ç à – ñàÿò÷ùèàð òîîāî ñàèää̇ òî ð.

Миң бир эки даамдын
Шириндиги туз менен.
Он сегиз жаш жигиттин,
Тириглиги кыз менен.
Айылың үстү кыраңым,
Андабайсың алымды.
Ак Бурак сени деп жүрүп,
Ак чөптөй азды ыраңым.
Жаш гана менин жанима
Жапаны салып кыйнадың.
Кадырынды көтөрүп,
Кат кылганын ырдайын.
Кадырданим¹ буракжан,
Каршы түшүп бир адам,
Жат кылганын ырдайын.
Алтын тилла, жез кемер
Аттиң, кетти белимнен.
Ай чырайлуу Буракжан
Арада душман көп болуп,
Ажырап кетти элимнен.
Аксагы жок ала кой,
Айдап келдиң Буракжан.
Алтымыш жүнү Котжанды
Жайлап келдиң Буракжан.
Серкеси жок сада кой²
Айдап келдиң Буракжан.
Сексен күнү Котжанды
Жайлап келдиң Буракжан.
Айры-Баштын даванын
Ашып келдиң Буракжан.
Жүзбашыга жетсем деп,
Шашип келдиң Буракжан.
Эч ким билбейт ишинди,

¹ Ê ä ä ū ð ä ä î ë ï – ë ä ä ū ð ë ä ø ū ï

² Ñ à ä à ê î é – æ è è æ ê î é

Мен билемин Буракжан,
Жактырган сенин кишинди,
Азил бир оюн кептерге,
Жарабай кеттиң Буракжан.
Жүзбашы менен дос болуп,
Бизиндей жүргөн карышка,
Карабай кеттиң Буракжан.
Дос болупсуң зор менен,
Мака¹ чаап буралып.
Басып келсем алдына,
Өтө бер дедиң жол менен.
Жактырбадың өзүмдү
Жаним сулуу Буракжан,
Жамият элдин баарына
Жарыя кылам сөзүңдү.
Алты кабат шак маржан,
Ак тамакка тагындың,
Ай чырайлуу Буракжан,
Ана-мына деп жүрүп,
Ажырап кеттиң сагындым,
Бозоргон тоонун этеги
Бозоруп туман кетеби.
Бойгинандан Буракжан,
Боздогон улан жетеби.
Карарган тоонун этеги,
Кашы кара Буракжан,
Какшаган улан жетеби?
Пулу толгон байлардын,
Букарга кетет кербени.
Муңайганда арыбайт,
Буракжандын арманы.
Сандыгы толгон байлардын
Сарколго кетет кербени.
Сагынганда арыбайт,

¹ | à è à – æʌã°ðʌ.

Буракжаңдын арманы.
Эгиз тоо башын боз чалып,
Туман алды Буракжан.
Эриккенде барышка,
Элиңиз бизди ойнош деп,
Күмөн кылды Буракжан.
Карай тоо башын боз чалып,
Туман кылды Буракжан.
Караңгыда барышка
Калкыңа бизди ойнош деп,
Күмөн-а кылды Буракжан.
Арага койгон кишиден,
Салам дуба айтыпсыз,
Салам дубаң жетпеди.
Бара албай калдым Буракжан,
Далбаса кылдым алам деп,
Тагдыр эгем буюрбай,
Ала албай калдым Буракжан.
Асты Кокон үстү шок,
Айландырып карасам
Өзүңздөй ичким жок.
Жаркырашың пычактын
Пайнегиндей Буракжан.
Жарыглыгың базардын,
Айнегиндей Буракжан.
Мундуу доошун күкүктүн
Сайнегиндей Буракжан.
Карай тоо башын кар алды,
Карчыгаң кууп сар алды.
Каңга ылайык башыңды,
Кадырга жетпес бала алды.
Калктар айтат Бурак дейт,
Камчыдан ничке боюнду
Кадыр кылса жан эгем,
Калкыңа берсем тоюнду.
Көрбөдүм Бурак ойнунду,

Көптөн күйгөн жарыңа
Көп бурадың мойнунду.
Көп сагындым Буракжан
Сенин гүл жыттанган койнунду.
Көрсөтпөй бетиң жашырдың,
Менин көбөйтүп дартым ашырдың,
Ааламда жоктур чырайың,
Айдан бүткөн Буракжан,
Адамзатта сиздей жок.
Кайдан бүткөн Буракжан,
Жазда ачылган лапарман
Гүлдөн бүткөн Буракжан.
Абадагы асмандын
Жылдызындай Буракжан.
Адамзатта сиздей жок,
Үр кызындай Буракжан.
Бермет шуру тагынып,
Жүргөнүн элден артыкча.
Айылдан чыксаң буралып,
Басканың элден артыкча.
Адамды көрсөң кылчактап,
Качканың элден артыкча.
Отуздан жашың ашканча,
Өмүрүң орто болгунча,
Кыркка жашың жеткинче,
Кыз чырайың кеткинче,
Ойнобойсун, күлбөйсүн,
Ойноп доор сүрбөйсүн.
Озондотуп ырдатып,
Жаргинаң көзгө илбейсин.
Күйүп жүргөн жаргинаң,
Күлүп коюп тиктесең,
Күлүстан көңүлү жеңилет,
Сизге куштар болгонум
Түрлүү кыргыз эл билет.

ДИНАРЫМ

Жетикат жердин үстүнөн,
Алтыкат асман астынан,
Ааламга жарык күн чыкты,
Аз гана куртка элимден
Ак Динар деп ыр чыкты.
Ак Динар атың куп чыкты.
Ак Динар деп ырдам,
Асты капа болбонуз.
Менин ырдап жүргөнүм
Жарыя болгон элиме.
Токсон чирбан¹ баа кылып,
Тоолорго кетсем көчүрүп.
Ак Динар деп ырдадым,
Абалкы атың өчүрүп,
Ак Динардай ашинам
Аппак бети жакшынам.
Айылдан чыксаң буралып,
Ак уруп ыйлай биз карып,
Таңга маал болгондо
Булбул кирет ошонго.
Мунайып ырдап жүрмөглүк
Мураз экен пендеге.
Ашыглык өзү сармасар²,
Адамды кылдың дардисар³.
Ашык болуп ойномок,
Абалтан калган касмикар⁴.
Кабаттанган көздөрүң
Карасынын Динарым.
Ич дабасы табылбайт,
Сиз үчүн күйгөн жүрөктүн

¹ × è ð á à í – àè÷à.

² Ñ à ð ì à ñ à ð – yèè ææèðàí òàç.

³ Ä à ð ä è ñ à ð – í ð ò í æ í è ä í .

⁴ Ê à ñ ì è è à ð – àààò (òàæèè÷à.)

Дабасынан Динарым.
Саят тоссом тоолордон
Ак шумкар торго тийбеди.
Азабың тартып жүргөнүм,
Ашыгым Динар билбеди.
Калп эле келет деп айттың,
Мен, чын ашыкмын Динарым.
Көркөм мойнуң чынарым,
Мен, көп ашыкмын Динарым.
Алтын топчу түймөлөр,
Куп жарашат сактына¹.
Сиздей жардан айтпаган,
Күндө ырдаймын бактыма.
Токойдо булбул сөздүүм,
Тор ылаачын көздүүм,
Багларда булбул сөздүүм,
Бала илаачин көздүүм.
Күймөнсө жыпар жыттуум,
Кыргыйдын көзү кысыгым,
Кордон койну ысыгым.
Бак ичинде чынарым.
Парда коюп сылапсың,
Перилердей Динарым.
Жазында эмес күзүндө,
Чолок-арча түзүндө,
Оромол салып башыңа,
Осмону коюп кашына,
Далил айтып сөзүмө,
Көрүнгөнсүн көзүмө,
Абалтан куштар мен болдум,
Ак Динар сенин өзүңө.
Эгиз тоо башы кар бекен,
Элимде сиздей бар бекен.
Ээрчип бир жүргөн бозойлор,

¹ Ñ à è ò ù ç à – ì í é í ó ç à.

Элетин көрбөй зар бекен.
Карай тоо башы кар бекен.
Кайрылып учар сар бекен,
Калкымда сиздей бар бекен.
Какшап бир жүргөн бозойлор,
Каранды көрбөй зар бекен.
Эликтей жайнайт көздөрүн,
Эстүү сулуу Динарым,
Эритет ширин сөздөрүн,
Ботодой жайнайт көздөрүн,
Бойгинандан Динарым,
Боздотот ширин сөздөрүн,
Жоодарлуу сепкен буудайын,
Жоругу жакшы Динарым.
Күзгүлөр сепкен буудайын,
Айдай жүзүн көрсөм деп,
Айда айлыңа мен барып,
Айдай жүзүн көрө албай,
Азарын түштү башыма.
Азарым билген адамдар,
Айда айран жашыма.
Айдай жаркып отурсаң,
Аппагым Динар кашыма.
Күндөй жүзүн көрсөм деп,
Күндө айлыңа мен барып,
Күндөй жүзүн көрөлбай,
Күйүтүн түштү башыма.
Күйүтүм билген адамдар
Күндө эле айран жашыма.
Күндөй жаркып отурсаң,
Күйдүргү Динар кашыма.
Качантан бери куштармын,
Каштарыңа Динарым.
Көп күн болду куштармын,
Көздөрүнө Динарым.
Көнүлүм түшпөйт сын-сыпат,

Сөздөрүнө Динарым,
Күн чырайлуу Динарым,
Күзгүдөй аппак бетине
Күйгүзүп койгон кудайым.
Сулуулугун кашында,
Сулуу бала Динарым.
Сизге куштар болдум мен,
Сентябрь айдын башында,
Куду жигирма эки жашымда.
Сындуулугуң боюңда,
Шириндигиң сөзүңдө.
Мени, астейдил көөнүм өзүңдө.
Доошуң эгиз Машкаптин¹,
Уларындай Динарым.
Боюң тегиз Миркамил²
Мунарындай Динарым.
Казан-аяк жайышка,
Тириглик оокат кылышка,
Каалгалуу үй жакшы.
Кадырың билип ойлосон,
Кашыңнан Динар, сиз жакшы.
Кааданды кошуп чыгарып,
Калкыңнан чыккан биз жакшы.
Жабырды салдың башыма,
Кайгыны салдың кашыма.
Аловну салдың ичиме,
Ак Динар деп ырдадым,
Аян кирип түшүмө.

¹ | à ø é à i – ò i i ó í à ò ù.

² | è ð é à i è è ì ó í à ð à ñ ù – ^a ç á à è ñ ò á í à à ù á è è è è ì ó í à ð à.

**ШООРУК
МЫРЗАКМАТОВ**

АШЫКЛЫК ЫРЛАРЫ

Өнөрүндү катпа дейт,
Өтүп кеткен иштерди,
Карыганда башта дейт.
Турган адам карашпайт,
Өзүм карып калыпмын
Жашлик энди жарашпайт.
Агарган товду ким бойлойт,
Аксакалдан калбаса,
Ашыглыкты ким ойнойт?
Карарган товду ким бойлойт,
Карылардан калбаса,
Кызыглыкты ким ойнойт?
Бу жакшылыктын доору
Жосундуу ишти жолдосун.
Жусуп менен Зулайка,
Лейли менен Межнин,
Шолор бизди колдосун.
Босогосу тал бекен,
Бойлууда сиздей бар бекен.
Керегеси тал бекен,
Келинде сиздей бар бекен.
Ак көйнөгүң чекен гүл,
Алыска кеттиң эсен жүр.
Көк көйнөгүң чекен гүл,
Көрүнбөй кеттиң эсен жүр.
Сен – сердимак, сердимак¹,

¹ Ñ à ð ä è ì à è – é ĩ éé ĩ éá ĩ ĩ äää ĩ ĩ àà ĩ èää.

Сепкилинен бетиң ак.
Көнүлүң жумшак, энең сак,
Көзүндөн ука куйдум дак.
Калемпир салган ашынан,
Кайрыла туруп жип ийрип,
Кагып койгон кашыңнан.
Сейдана салган ашыңнан,
Секин элге билдирбей,
Серпип койгон кашыңнан.
Аккелеп¹ баскан бутуңнан,
Анделектей жытыңан.
Жорголоп баскан бутуңнан.
Жоогазындай жытыңнан
Кумар болдум күлкүңө,
Түндөлөрү ойготуп,
Заалы² болдум уйкуна.
Жаз кийгениң кулпудан³,
Ачылган көзүң уйкудан.
Кыш кийгениң түлкүдөн,
Жыйылбайт оозуң күлкүдөн.
Көйкөлө баскан бутуңнан,
Буркураган жытыңнан,
Серпиле баскан бутуңнан,
Сейданадай жытыңнан.
Маңдайга чыккан арчадай.
Сулувумнун ыраңы – а,
Маргаланда парчадай,
Колотко чыккан арчадай,
Сулувумнун ыраңы – а
Кокондон чыккан парчадай.
Алтыннан бекен сагагың,
Ай көрүнөт тамагың.

¹ А е ё ä ä ä ä ä ä – ääi ääääi , i äääääi ääpöä.

² Ç à à ä ü – çüŷi , öi ñei i è.

³ Ê ó ө і ó – ёёёi öäääi ääääi i ääi äää.

Чаңгалима жык толгон¹ – а
Көкүрөктө магагың,
Мамагымнан кармайт деп,
Салынбасын кабагың.
Үлпөң каштар үлп этет,
Ак тамагың бүлк этет.
Согончогуң кылт этет,
Эшикке чыксаң жылт этет.
Жылжыма жорго тайдайсың,
Жигитти көрсөң жандайсың,
Ашык жар болсом кандайсың?!
Көзгинаңнан² сулуум,
Карчыгадай кымчынып,
Кадырданиң болсомчу.
Кадыр кылса кудайым,
Как дөшүмө консончу.
Бойгинаңнан сулуум,
Сууну бойлоп эл көчөт,
Сулуулар баари тең көчөт.
Суктанып ырдап жүрбөсө эй
Сулуулардын аты өчөт.
Жарды бойлоп эл көчөт,
Жакшылар бари тең көчөт,
Жандап ырдап жүрбөсө эй,
Жакшылардын аты өчөт.
Суу койбой терек бүр албайт,
Сулуулар жарсыз жүрө албайт,
Суу койбой талдар бүр албайт,
Жакшылар жарсыз жүрө албайт.
Жакшыда болот мээр чөп,
Жаңшаган биздей нечен көп.
Сулууда болот мээр чөп,
Суктанган биздей нечен көп.

¹ × á ¢ ā ä ē è ì á ääí æàðàò.

² Ê ° ¢ ā ē ì à ¢ – ê°¢¿¢, ñüëüê ò¿ð¿.

Көзгинеңнен сулувум,
Сулувум деп көп ырдап,
Суктанып жүрүп курудум.
Кашың кара пиликтей,
Көзүң кара кундуздай,
Асманда чолпон жылдыздай.
Шыдыр-шулдур көнчөгүн,
Көзгинеңнен сулувум,
Бой бойлотуп боздоткон
Бөдөнө тумшук эмчегиң,
Кызыл кыр башын кырлаймын,
Көзгинеңнен сулувум,
Кыз-келиннен ырдаймын.
Кара-Тегин, Алайсың,
Мен ырдап берсем калайсың?
Осмо тилик койгондой
Кашың жакшы көрүнөт.
Тышкалы¹ салып койгондой
Тишиң жакшы көрүнөт.
Чеберлердин ичинде,
Ишиң жакшы көрүнөт.
Көзгинеңнен сулувум,
Сулувум деп көп ырдап,
Суктанып жүрүп курудум.
Оймоктой оозго жарашкан
Сөзүң жакшы көрүнөт.
Ак кар кечип түшүргөн
Изиң жакшы көрүнөт.
Чырайың гүлдүн лаласи,
Ар кандай ишке адамды
Алып барат турбайбы,
Ашыктыктын балааси.
Сулувум деп көп ырдап,
Шекерди татса сазудан,

¹ Ò ù ø è à è ù – òèøêâ ñàèÛí ääí òàê.

Кетпейт экен сазаси.
Керилип ойнойт көргөндө
Келиндердин тазасы.
Сүлөөсүндөй керилген,
Сүйлөөр кепке эринген,
Көзгинаңнан сулурум,
Сулурум деп көп ырдап,
Жүргөнүмдү билбейсиң,
Бир жалындуу отторго
Күйгөнүмдү билбейсиң,
Көзгинаңнан сулурум,
Ак мөңгү жаткан кар жаман.
Айкалышып жүрө албай,
Ажырап кеткен жар жаман.
Көк мөңгү жаткан кар жаман,
Көп ойноп, көңүл калганда,
Көрүнбөй кеткен жар жаман.
Көзгинаңнан сулурум,
Сыртың сулуу мылтыктын,
Темириндей сулурум.
Кашың кара казандын,
Көмүрүндөй сулурум.
Калишиндин¹ өкчөсү,
Кыл көрүнөт сулурум.
Экөөбүздүн арабыз
Жыл көрүнөт сулурум.
Кашың кара камыштын,
Күйөөүндөй² сулурум.
Мойнуң узун кербендин
Түйөсүндөй сулурум.
Чилги бышкан жүзүмдөй
Мөлтүрөйсүң сулурум.
Сен бирөөдү күүдүрүп,

¹ Ê à è è ø è ç ä è í ° è ÷ ° ñ ÿ – ääëí øóçäóí òàèànÛ.

² Ê ÿ é ° ° – æÿä°ðÿí ÿí èàðà é°ñ°ñÿ.

Өлтүрөсүң сулурум.
Эндик коюп койгондой
Бетин жакшы көрүнөт.
Бир үзүм пахта түсүндөй,
Этин жакшы көрүнөт.
Адамзатка жагымдуу,
Сөзүң жакшы көрүнөт,
Сурма коюп койгондой,
Көзүң жакшы көрүнөт.
Тал чыбыктай ийилген,
Кашың кара чийилген.
Көзгиннаңнан сулурум,
Кара турна карк этет.
Эшикке чыксаң жарк этет.
Минип жүргөн тайдайсын,
Караңгы түндү жарыткан
Асмандагы айдайсын.
Сулурум деп ырдасам,
Кызылча менен шалгамдай,
Көрбөгөнгө жалгандай.
Ашыглык менен кызыглык,
Лайли менен Мажүнүн,
Бир шолордон калгандай.
Жосундуу ишти жолдосун,
Жашчылыктын шаанисин
Зулайка пирин колдосун.
Көзгинаңнан сулурум.
Сулурум деп көп ырдап,
Суктанып жүрүп курудум.
Ууга барган убакта
Баканыңды көтөрүп,
Сууга барган убакта
Суу аласың булактан,
Кулак сырған шылдырап.
Салып койдум кулакты,
Сууга барып сүйдүрдүң,

Тамашанды сен кылып,
Адамды жаман күйдүрдүн.
Көзгинандан сулурум,
Жашчылыктын белгиси,
Дарыяны бойлой бер,
Өтүп кетип каласын
Ышкың барда ойной бер.
Кел мөлмөлүм, мөлмөлүм,
Мөлмөлүм деп көп жүрүп,
Жүрөктөрүм өрттөнүп,
Жүргөнүмдү билбейсиң.
Ашыглыктын дартынан
Көзгинаннан сулурум,
Ак коргонун каркыны
Сулурумду сурасан,
Асманда айдын жаркыны.
Шекерди татса оозудан
Кетпейт экен мазаси.
Керилип ойнойт коргондо
Келиндердин тазасы.
Көзгинаннан сулурум,
Сулурум деп көп ырдап
Жүргөнүмдү билбейсиң.
Көп өрттөнүп жүрөгүм,
Күйгөнүмдү билбейсиң.
Курсандуу кепти урбайсың,
Убадада турбайсың.
Ай асманда толобу,
Ашыглыктан ырдасан,
Адам курсант болобу?!
Ашыглыктын белгиси.
Канатыңда карп этет.
Ата жашлыктын белгиси.
Эшке чыкса жылт этет.
Үлпөң каштар үлп этет.
Ак тамагы бүлк этет,

Согончогу кылт этет,
Көзгинаңнан сулувум,
Ачылган гүлдөй лала алып,
Өтүп кетет балалык.
Жылжыма жорго тайдайсың,
Жигитти көрсөң жандайсың,
Ашык жар болсоң кандайсың?
Аба деп жүрүп айдайсың,
Сандык менен кутуң бар.
Көзгинаңнан сулувум,
Сардалидай жытың бар.
Бул жытыңды жыттасам,
Уйкусу келбейт күшүнүн.
Акылын алат кишинин
Көзгинандан сулувум,
Ак Коргондун каркыны,
Сулувумнун а – койчу
Ал пейиштин салкыны.
Кең Кокондун каркыны,
Сулувумну – ээ койчу,
Кең пейиштин салкыны,
Көзгинаңнан сулувум,
Мейман келсе түшүргөн,
Өнөрүңө ырахмат.
Көкүрөккө барабар,
Кош анарды бышырган.
Сүйгөнүмдү ырдаймын,
Кол узатсам жетпеген,
Же барып ону алалбай,
Күйгөнүмдү ырдаймын.
Жашчылыктын белгиси.
Саратан менен жазга окшоп,
Көзгинаңнан сулувум,
Өрдөк менен казга окшоп,
Булбул сайрайт гүлгө ашык
Ашык жарым сөз айтам,

Обону сайрай сизге ашык.
Ашык болгон белгиси,
Көзгинаңнан сулувум
Бул жашчылыктын ишидир.
Жашчылыкта кылган иштерин
Бакырганда уккан жок.
Көзгинаңнан сулувум
Сенин кылган кылыгын
Бир эсимден чыккан жок.
Көзгинаңан сулувум,
Сулуум деп көп ырдап,
Жүрө берет дебегин.
Мени көрсө жымыйып,
Күлө берет дебегин.
Көзгинаңнан сулувум,
Адамдар бизди карашат,
Жымыйып коюп сен койсоң,
Жүргөнүнө жарашат.
Көзгинаңнан сулувум
Жылжыма жорго тайга окшоп,
Күлүктү минген күндө мас,
Жоргону минген жолдо мас,
Катыны сулуу түндө мас.
Көзгинаңнан сулувум,
Таптаган сары майдайсын,
Караңгы түндү жарыткан
Он бешке толгон айдайсын.
Көзгинаңнан сулувум,
Сага ашык жар болсом кандайсың?
Көзгинаңнан сулувум
Оромолуң учуга
Он түрдүү жибек түйдүрдүн.
Ойной турган убакта
Оң карабай күйдүрдүн.
Белегиннин жаниге
Беш түрдүү жибек түйдүрдүн,

Беттеше турган убакта
Бери келбей күйдүрдүн.
Көзгинаңнан сулувум,
Кайыңдан чапкан кашыкмын,
Каймана сага ашыкмын.
Өрүктөн чапкан кашыкмын
Көзгинаңнан сулувум,
Өлгүчө сага ашыкмын.
Саратан менен жаз болду,
Айткан кебим саз болду.
Кеми калса майлига ай
Көбүрөөк эмес, аз болду.

АЙТЫШ

Жаңы-Жер кыштагында той болуп барып калсам, Бөрүбай ырчы ырдап отурган экен. Мени көрөрү менен эле жаңшап коё берди.

Б ө р ү б а й:

Ар санаттан тергенсиң,
Жаш эле бала экенсиң
Сен каяктан келгенсиң?
Боло турган бу тойду
Каерде жүрүп уккансың?
Сен өзүң кайсы уруудан чыккансың?
Айтып бергин аганды,
Эне заты – таганды,
Таги заты – бабанды,
Эшип койгон жиптерди,
Жандырамын дебегин.
Шул ырың менен укажан,
Тургандардын мээсин
Кандырамын дебегин.
Ат үстүнө чыгыпсың,

Отурамын дебегин.
Шул ырың менен укажан,
Тургандардын мээсин
Толтурамын дебегин.
Каламга чызган катың ким?
Араби тилде сураймын.
Ука, ысмы-шарип атың ким?
Калмага келген тилиң ким?
Ука, мындай тойго ырдашка
Сенин дуба алып чыккан пириң ким? –

деп токтогондо дагы ырдап жибербесин деп, мен баштап жибердим:

Ар санаттан тергемин,
Акун ырчы Бөрүбай,
Калтыс жерден сурадың,
Азыркысын сурасан,
Мен Жайылмадан келгемин.
Той болгонун Бөрүбай,
Сокуга келип уккамын.
Нокто башым Нойгуттан
Ырчы болуп чыккамын.
Күчүм келсе алышам,
Карап турган Бөрүбай,
Сени менен салышам.
Эшип койгон жиптерди
Жандырамын дебедим,
Тургандардын мээсин
Кандырамын дебедим.
Ат үстүнө мен чыксам,
Отурамын дебедим.
Тургандардын мээсин
Толтурамын дебедим.
Кош айдасаң тишиң бар,
Менин бабам менен тагамды

Сүрүштүрүп ырдайсын,
Бөрүбай, аларда эмне ишин бар?
Сен сурасаң айтайын,
Эне заатым сурасаң,
Манаш тукум тагабыз.
Таги заатим сурасаң,
Каңшаган болот агабыз.
Кан алдында иш алган.
Ойношууга куш алган,
Ордодо туруп каз аткан,
Каз атканда саз аткан,
Бирин койбой таза аткан.
Өзүм адил адаммын
Айта турган илим бар,
Сендей ырчы пирим бар.
Каламга сызган катыбыз,
Араби тилде сурасаң,
Ысми-шарип Шорукбай
Сурасаң биздин атыбыз.
Тегирменден бир чыккан
Ун дединби, Бөрүбай?
Жаны тойго чыкканы
Шул дединби, Бөрүбай?
Сүрүштүрүп сен калдың
Таги задын сурайсын,
Кул дединби Бөрүбай? –

деп тамашалап ырдаганымда эл кол чаап жиберишти.

Б ө р ү б ай:

Кыйласынын ичинде
Кызык ырчы болосуң.
Баракелде Шорукбай,
Мени менен сен жүрсөң,
Түзүк ырчы болосун.
Өз теңинин ичинде

Өткүр ырчы болосун.
Мени менен сен жүрсөн
Жеткир ырчы болосун, –

деп, кетип баратат. Ошондо артынан ырдап калдым:

Асты кызыл жар бекен,
Акун ырчы Бөрүбай,
Айландырып карачы
Төрөкул шунда бар бекен?
Кара баар болгондо,
Жерден чыгат желек чөп
Баракелде Төрөкул
Бөрүбай сенин эминен,
Сен Шорукту койдун бөлөк деп,
Имарат кылган усталар
Сырдай албайт дебегин.
Бөрүбайдын алдында
Андаша¹ кылып турамын.
Качып кетсен, Төрөкул,
Ырдай албайт дебегин.
Аргымак бакан азамат
Таптай албайт дебегин.
Кайда кеттин, Төрөкул,
Качып кетсем аркаман,
Ырчы Шоорук буерде
Мактай албайт дебегин.
Кайда кеттин, Төрөкул,
Издебей коёт дебегин, –

дедим эле, эл күлүп калды.

БӨРҮБАЙ ЫРЧЫ МЕНЕН АЙТЫШ

Бир айылда чаканыраак той болуп, барып калсам, Бөрүбай ырчы ырдап отуруптур. Аны көрөп менен эле токтолбой ырдап жибердим:

¹ А í ä à ø à – òàòòùí ù±, óуёёó.

Курсанттык сөздөн ура тур,
 Акун ырчы Бөрүбай,
 Шоорук келди тура тур.
 Кече истансага¹ барыпмын,
 Аманбайдын тоюнда
 Мен капилет калыпмын.
 Кечкурун келсем базардан,
 Санатын элдин терди дейт,
 Бостондон² чыккан Бөрүбай,
 Боздоп ырдап келди дейт.
 Тойду кылган Аманбай
 Чоң каманды берди дейт.
 Абдыракман аксакал
 Айкырып ырдап келди дейт,
 Атантайдай Аманбай
 Сан топко неме³ берди дейт.
 Саар менен мен туруп,
 Аргымак атым чаппадым,
 Айкырып турду ырдап ай,
 Абдыракман, Бөрүбай
 Тойканага мен келип,
 Экөөңдү таппадым.
 Тамашада мен жүрсөм,
 Экөөң келдин айкырып,
 Белден тиккен чатыр ай,
 Экөөңдүн ортоңо
 Кирип келдим батынбай.
 Мен теге⁴ турма катылбай,
 Үстүндө кийген кийимин
 Катек⁵ болгон шекилди.
 Абалыңды сурайын,

¹ Ê ñ ò à í ñ à – ñòàí òëу.

² A î ñ ò î í – òðóóí óí àòÛ.

³ Í à î á – áóðí , àçí çé°.

⁴ Ò á á á – òÛí ÷, òàè óóðàì .

⁵ Ê à ò à ê – ÷àèì àè æí èäóó ê°éí °è.

Абдыракман аксакал,
Башынды меккем байланып,
Бүгүн сенин абалын
Катек¹ болгон шекилди.
Кечээ күнү көп ырдап,
Кемпирлердин бир сага
Сугу тийген шекилди.
Сугу тийсе гам тартпа,
Абдыракман аксакал,
Аманбайда тууган көп,
Бирини койбой тересиң,
Бүгүнкү терген пулунду
Кинечиге² бересиң,
Кинечиге бербесен
Бекинбечек ойнобо,
Абдыракман аксакал,
Кечке жетпей өлөсүң – десем ал:

Баракелде Шоорукпай,
Өз алдынан доорукбай,
Жөн олтургун оолукпай – деп ырдады.

Анан «Ботобай акындын алым сабак ыры бар. Биз ошону ырдайбыз. Сен угуп тур» деди да, экөө ырдай беришти. Той ээси ыраазы болдубу экөөнө эки тон кийгизип койду. Эки ырчы аттан түшүп, жайланышмак болгондо, мен түшпөй туруп ырдап калдым:

Нары-бери кел дедиң,
Абдыракман, Бөрүбай,
Анжияндан уктум деп,
Алым сабак айтам деп,
Шоорукту жаман алдадың.

¹ | á è e á ì – ááèàì , ááè.

² È è í á ÷ è – ääÜì ÷Ü.

Бекер карап турат деп,
Тургандардан көз тийди.
Экөөн аттан түштүнөр,
Эми мага сөз тийди –

деп баштап калдым эле «буга да тон бергиле» деп калышты. Ошентип, кечинде таркадык. Үчөөбүз үч жакка кеттик эле, үйүмө барсам экөө мени күтүп отурушуптур. Көрө коюп:

Атаны кудаа мейманды
Кыдыр эгем жеткизген.
Жүр дегенде болбогон,
Кадырыны кеткизген.
Бир жагыга таштаган,
Жандыктар келген шекилди
Өз кадырын билбеген,
Жүр дегенде болбогон,
Тантыктар келген шекилди.
Бир-эки кеп билбеген
Үндүүлөр келген шекилди.
Үй табалбай тентиген
Үтүрөйгөй эки та,
Жиндилер келген шекилди, –

деп ырдап кирдим.

Б ө р ү б а й:

Абдыракман шеригим,
Аракетин сурасаң,
Алы кандай Шооругуң?
Эшигинде байланган
Малы кандай Шооругуң?
Эки ат байлап коюшка
Деми кандай Шооругуң?
Керегине жарашкан
Чийи кандай Шооругуң?

Экөөбүздү жайлашка
Үйү кандай Шооруктун? –

деп сурады эле.

А б д ы р а к м а н:

Жүрө бергин Бөрүбай,
Сенден мурун баргамын,
Шооруктун ченин алгамын.
Аракетин сурасаң,
Алы жакшы Шооруктун.
Эки сыйыр бир ат бар,
Малы жакшы Шооруктун.
Кабы менен ай чыгат,
Он атка жем бир артат,
Даны жакшы Шооруктун.
Керегеде жарашкан
Чийим жакшы Шооруктун.
Отуз адам баткыдай,
Дайым барсаң палоолу,
Коргонудан тышкары
Үйү жакшы Шооруктун, –

деп алып келе бердим» – деди.

М е н:

Бирөөнүн атын алгандай,
Бул кебиңди карасам
Теги-бүтү жалгандай, –

деп баштадым. Ошентип отуруп түн жарымына чейин ырдаша бердик. Ал ырлар азыр эсимден чыгып кетти. Акыры Абдыракман: «Бул балээ көрүнөт, жамак ырдан таң атканча да качпайт экен. Санаттан айтсаң, санат ырды билбей, качат. Муну киши жеңе албайт окшойт», – деди да жатып алды. Ошентип айтышыбыз аяктаган.

**МАМАСЕИТ
БАЗАРБАЕВ**

КЫРГЫЗСТАН

Ак калпак кыргыз жаралган,
Алтындуу тоодон жай алган.
Күжүрмөн кыргыз жаралган,
Арыска барып калыппыз.
Арыстан ары жол жүрүп,
Тешкен товдон өткөрдү.
Тервиси каттык жерлерге
Теңселип поезд жеткирди.
Гөзөгөн товдон өткөрдү,
Көлөмү каттык жерлерге,
Күжүктөп поезд жеткирди.
Аралап өттүк түнүндө
Алматыдай шаарды.
Алматыдан өткөндө
Карагайлуу жер экен,
Казагыстан эл экен,
Новосибир дээр экен,
Ногой-казак көп экен.
Сурап көрдүк атыны,
Айрайтып жазып коюптур.
Окуп көрдүк катыны.
Окуп көрүп ол катты,
Новосибир шааридан
Жана кылдык овкаты.

Күнү-түнү тынбастан
Он эки сотке жол жүрүп,
Бир күн түнү кечеси

Жана бир шаарга жеткирди.
Питрипавис¹ шу деди,
Поезден түшүп жүр деди.
Кала берди адырлар
Көп жерде душман көрүнсө,
Көөнүнө келбейт баатырлар.
Поезд менен жол тарттык
Агыны каттык суу бастык,
Аркасы бийик тоо бастык,
Армандуу элден адаштык.
Желкени катуу жол бастык,
Желкеси бийик тоо аштык,
Жеткилең элден адаштык.
Алып барды биздерди
Белгират² деген шаарга,
Орусия эл экен,
Согуштун турган жери экен.
Армандуу элден адашып,
Бир канча жаттык марашып,
Окоптордо жатабыз,
Алыстан немис көрүнсө,
Аябастан атабыз,
Ачылар бекен капабыз.
Кече-ю-күндүз уктабай,
Окопто турдук нечен күн.
Кейип-зарлап, муңайып,
Пахотто жүрдүк нечен күн.
Ок-дарыны көтөрүп,
Басалбай жүрдүк нечен күн.
Кайсы экени билинбей,
Капкарангы түн болду.
Кыямат-кайым күн болду.
Мисалы жанган от болду,

¹ Ү аоддг'и ааеѳ аӈе.

² А а̇ е̇ а̇ е̇ о̇ а̇ о̇ – А̇а̇е̇а̇ѳ̇ о̇г̇ а̇.

Ааламда андай жок болду.
Ажалы жеткен адамдар
Мийна¹ менен окко өлдү.
Ок тийди менин колума.
Оорудан доктур сакайтыш,
Ойноп кайттым жолума.
Жарадар болдум колума,
Жараттаа доктур сакайтып,
Жайнап каттым жолума.

Көрдүм көп иш катарды,
Жарадар болдуң энди деп,
Госпиталга апарды.
Согуштун жайын сурасаң,
Жалындап күйгөн чок экен,
Госпиталдын өзүндө
Мага окшогон бир нече,
Жаралуу болгон көп экен.
Ар улуттан аралаш,
Нечен түрдүү адам бар,
Эсен бекен арман ай,
Мени деп зарлап калгандар.
Кыргыз менен казак бар,
Өзбек менен тажик бар,
Ада кылды элдерди
Айласыз болгон бул жанжал.
Татар менен орус бар,
Талкан кылды элдерди,
Таалайсыз болгон бул жанжал.
Ошентип жүрүп жана да
Жарадар болгон бул колум,
Баштагыдай сакайды,
Пардашы кеткен пронтко
Кайтадан дагы апарды.

¹ | è é í à – ì è í à.

Жерлер ылай басышка,
Иланжиң жок жатышка.
Кара шайтан фашистти
Кайтадан кирдим атышка.
Өрмөлөп секин баспасан,
Өпкө менен ичке атат
Калтыс жерге жатпасан
Кабырганды кыйратат.
Жаздөө жерге жатпасан,
Жанбашынды үзө атат,
Бардыгын ушундай какшатат.
Самолёт келет асманда,
Күн көрүнбөй учканда.
Жер солкулдайт арман ай,
Ызы-чуу кылып ыйлатат,
Аз келгенсип өңүсү,
Снаряд менен мина атат.
Аэроплан, самолёт
Асмандан уруп түшүрдүк,
Жер бетинен танк урдук,
Күнү-түнү тынбастан
Жети сотке жап кылдык.
Обал башы киргенде
Жети жүз киши деди эле.
Алтымыш адам калыппыз,
Алтымыш адам кубалап,
Айылга кирип барыппыз.
Элик беш адам калыппыз,
Элик беш адам кубалап,
Эл аралап калыппыз.
Чыгара албай немисти
Окопту көөлөп шо жерде
Шол жерде жатып калдык биз.
Адамдар барбай ардакан
Аз экен деп немистер
Акыйкат бизди байкаган.

Жарым кече болгондо
Немистер келди кайрылып.
Нечен түрлүү адамдар
Чымындай жандан айрылып.
Жамгырдай жашым төгүлдү,
Жадыма алдым өлүмдү.
Төрт немең келет самсаалап
Үчөөбүз атып кулаттык,
Бүрөөнү калдык сулатып.
Аркамдан келип бир немең,
Винтовка менен айлантып,
Салды менин башыма.
Сыйпап тийди далыма,
Жата калдым жанына
Чуңкур эле ал окоп,
Пайда болду жаныма.
Залымдардын биттасы
Жана турду окопко.
Куйрук менен жамбашка
Жабылып тийди осколка,
Чалкамдан оонап жыгылып,
Эсим кетип калыптыр,
Бир убактын өзүндө
Төгөрөнүп төрт немең
Мени ороп калыптыр.
Немистер турат балдырап,
Мен жатамын жалдырап,
Чыгар чыкпас жан менен
Кыйналып жаткан элдерди
Өлтүрүп жатат залымдар,
Лопатка менен салгылап.
Жаны барбы жокпу деп,
Менин да келип жаныма
Штык менен сайгылап
Өлгөн киши мен болуп,
Былк этпей койдум сайганда.

Өлгөнү анык экен деп
Немистер кетти нар жакка.
Жалдырап жаткан мен шордуу
Аерде кантип жатамын.
Окоптон чыгып сойлодум,
Кутулуп кетсем ушундан,
Өлбөймүн деп ойлодум.
Беш метр жерге сойлобой
Ракет ата жарышып,
Ракетин атканда
Жатып калам чубалып.
Чыгаар чыкпас жан менен.
Көп адам жатат кыйналып,
Ошентип жүрүп сандалып
Кутулуп кеттим залымдан.
Анан нары барганда
Куйругунду бөрү үзгөн
Койдой болуп салбырап
Көп кетип каны денемдин
Жыгылдым андан алсырап.
Бары жогум кызыл кан
Өйдө болсом баса албай
Өргүп кайтып жыгылам.
Ай караңгы кечеси
Эч нерсе келбейт колума.
Түгөнгөнбү өмүр деп,
Ар иштер келди оюма,
Бар жогум канга жуулду
Көрсөтөр бекен кудайым,
Артымда Кубат уулумду,
Тили ширин булбулду.
.....
Доктурлар ишти жайлады
Столуга жаткырып,
Буту-колум байлады.
Жети жерге осколка

Тийген экен кадалып,
Жети жерди бакыртып,
Союп алды доктурлар,
Осколкасын алам деп,
Кычкач менен этимди
Оюп алды доктурлар,
Кулундай катык чыңырып,
Эсим кетип калыптыр,
Оерден мени алыптыр,
Носилкага салыптыр,
Апарыптыр чатырга,
Эки саат болгондо
Араң келдим акылга.
Оерден мени алышып,
Машинага салышып,
Госпиталга жөнөттү,
Каттык жүрсө машина,
Азып кетет көңүлүм.
Кайтадан элге барууга,
Бар бекен менин өмүрүм.
Бир соткече жол жүрүп,
Апарыптыр чатырга,
Эки саат болгондо
Араң келдим акылга.
Оерден мени алышып,
Машинага салышып,
Госпиталга жөнөттү,
Каттык жүрсө машина,
Азып кетет көңүлүм.
Кайтадан элге барууга,
Бар бекен менин өмүрүм.
Бир соткече жол жүрүп,
Жаройым жаман даршыды¹.

¹ Ä ä ð ø ü ä û – ø è ø è è è

Госпиталга барганда
Начальниктер келишип,
Келип карап көрүшүп,
Өлүп калар бекен деп,
Өздөрүнчө гавлешип,
Сынамакка өзүмдү
Гап сурады начальник.
Улутун кайсы, улут деп,
Канчага кирген жашын деп,
Сен каяктан келдиң? – деп
Каерде шундай болдуң – деп,
Алың кандай баис¹ деп
Гап сурады өзүмдөн.
Сураганда мен айттым:
«Залим немис колунан,
Кутулдум араң» – деп айттым.
Төрт ай болот дегенде
Раним гүлдөй сакайды.
Жаткан менен пайда жок
Жөнөтмөк болду пронтко.
Катаал кез, башка айла жок
Арз-абалым мен айтып,
Үйгө карап кат таштап,
Жөнөдүм жана кайрылып,
Эстесем көңүл бөлүнгөн,
Эки аяктан ок жедим.
Эсен чыгар бекенмин
Эпкини күчтүү өлүмдөн.
Санасам көңүл бөлүнгөн,
Эки аяктан ок жедим.
Саламат чыгар бекенмин,
Санаасы күчтүү өлүмдөн.
Айта берсем түгөнбөйт,
Бул пронттун арманы.

¹ Á à è ñ – áí âö

Бул пронттун дартынан,
Боору бүтүн, башы эсен,
Бүтүн адам калбады.
Жүргөн элдин баарысын
Бирден жагын кайырып,
Өткөн пронт жалмады.
Энди шундай болбосун,
Бизден кийин жаш балдар
Мындай ишти көрбөсүн.
Адамзаттын баласы
Максатка жетпей өлбөсүн.

АЯЛДАРДЫН МҮНӨЗҮ

Ээй, аз аңгеме ырдайлы,
Акылман жаштар тыңдайлы.
Аялдардын мүнөзүн
Азыраак айтып ылгайлы.
Кимиси кандай билбеймин,
Асилин таппай тынбайлы.

Дагы бир түрдүү келин бар,
Кыргый кыял, тоодак төш,
Тоту куш сындуу шумкар көз.
Алдыртан карап кылт этип,
Терең акыл бир мүнөз,
Көрүп жүрөм мындайды,
Көпчүлүк муну сындайлы...
Дагы бир түрдүү келин бар:
Жуубай чачын таранып,
Жумушка деп жумшаса,
Кылчандап артын каранып,
Жалтырак топчу көрүнсө,
Дөшүнө бүтүн каданып,
Дөшүнү керип кыйгачтап,

Төрөсүнүп сөз баштап,
Көп жерден көрөм мындайды,
Көпчүлүк муну сындайлы.
Дагы бир түрдүү келин бар:
Күйөөсү келсе алыстан,
Жорголой басып кылтылдап,
Жолудан чыгып гап сурап,
Жообун айтып шыңкылдап,
Бардык ишин бүтүрүп,
Басканы чыйрак шыпылдап,
Нечени көрдүм мындайды,
Келгиле элим сындайлы.
Дагы бир түрдүү келин бар:
Жумшаган жакка тил албайт.
Жолдоштун баркын билалбайт,
Эки үй болсо урушуп,
Бирине-бири кире албайт.
Алып келген көйнөктүн
Айласын таап тиге албайт.
Айласыз келин мындайды,
Келгиле элим сындайлы.
Дагы бир түрдүү келин бар:
Ак жуунуп сүзүлөт,
Атайлап барсаң жанына
Айттырбай сөзгө түшүнөт.
Мейман келсе үйүнө,
Атын алып түшүрөт.
Мезгилдеп тамак ичирет,
Эртеңги болор жумушун
Эпкиндеп бүгүн бүтүрөт.
Эпкиндүү келин мындайды,
Келгиле элим сындайлы.
Дагы бир түрдүү келин бар:
Жарды болгон кезинде,
Жанына барсаң жактырбайт,
Жаман мурдун чүйүрүп,

Арамы жугат дегендей
Алыска качат жүгүрүп.
Жарымсыз ишке берилип,
Шерменде болот жээлигип,
Көңүлү жакшы кийимде,
Көчөгө чыкса ээлигип,
Көңүлүм сүйбөйт сени деп,
Колтуктап койсо семирет.
Үйдөн үйгө тынбастан,
Ушакты айтат жебиреп.
Ушакчы келин мындайды,
Уктуруп элим сындайлы.
Дагы бир түрдүү келин бар:
Камчы бойлуу, калам каш,
Кайкы белдүү, узун чач,
Мейман келсе үйүнө,
Белен кылат тамак-аш.
Келген кеткен курбусун
Кеби менен кылат мас.
Кептүү келин мындайды,
Келгиле элим сындайлы.
Дагы бир түрдүү келин бар:
Куткара албай башыны,
Кум сирке басып чачыны,
Көргөндөр куштар болсун деп,
Көөлөп алат кашыны.
Жубан туруп кызмын деп,
Кемитип айтат жашыны.
Жаш кемитер мындайды
Келгиле элим сындайлы.
Дагы бир түрдүү келин бар:
Эл катары жүрө албайт
Этенедей эзиллип,
Эч нерсе колдон келбеси
Элине дароо сезилип.
Биротоло оңолбойт,

Бир ишин койсоң кечирип.
Жуулбайт анын көйнөгү
Жууркан-төшөк эскирип.
Тула боюн жыялбайт,
Туш-тушка кийим чечилип.
Жооп айтат жобурап,
Жок нерсени пеш кылып,
Мейман келсе кел дебей,
Жалдырап көзү тешилип,
Козголуп турбайт ордуна
Козголбос келин мындайды,
Келгиле элим сындайлы.
Дагы бир түрдүү келин бар:
Ачык болот кабагы,
Алтын-жакут, күмүштөй
Аппак болот тамагы,
Кезектүү ишти ойлонуп,
Окуй турган сабагы.
Адебини сактап эринин,
Бүтүрүп турат чаланы.
Киши барда чыр баштап,
Эзели урбайт баланы.
Дагы бир түрдүү келин бар:
Колго конбос көк куштай,
Көктү карап чыргыштап,
Барчындарын чечек деп,
Мейман келсе үйүнө
Баласын башка бир муштап,
Кыдырып көрдүм мындайды,
Кыялын байкап сындайлы.
Дагы бир түрдүү келин бар:
Жарокер тартып жаркылдап,
Жазгы келген куштай,
Ачылып сүйлөп шаңкылдап,
Ак маралдай керилип,
Айнектей жүзү жаркылдап,

Күлө багып, каш кагып,
Күмүштөй тиши жалтылдап,
Күлкүчү келин мындайды,
Күлкүсүн байкап сындайлы.
Дагы бир түрдүү келин бар:
Айтканың кирбей кулакка,
Отура берет таранып,
Оозу-мурдун жаланып.
Айнектен жүзүн каранып,
Эндик, упа шыбанып,
Эл жакшы десе кубанып,
Ийгере албай үй ичин,
Бүтүрө албай жумушун,
Туура айтпайт сөздү кыйшандап,
Буга түшүп калса бир ишин,
Атырды куюп сыланып,
Айылга чыгат буралып,
Үшкүрөсүң ушунун,
Үйүнө барсаң муң алып.
Идиш-аяк чачылып,
Пайтабасы малынып,
Басалбастан чалышып,
Жолугуп көрдүм мындайды,
Жоругун байкап сындайлы.
Дагы бир түрдүү келин бар:
Мейман келсе үйүнө
Кийизин салып шайлатып,
Самоорго чайын кайнатып,
Дастаркон салат жайнатып,
Ийкебей билет башыңды,
Серппей билет кашыңды.
Мейман үчүн таярлап,
Береке кошуп ашыңды,
Азамат эрге туш кылсын,
Акылга дыкан асылды.
Кабагы жарык күлгөндөй

Айттырбай билет сырыңды.
Кагаздан окуп билгендей,
Душманга сырын алдырбай,
Жооп айтат сүйгөндөй.
Жооптуу келин мындайды
Келгиле элим сындайлы.
Дагы бир түрдүү келин бар:
Күйөөсү келсе үйдө жок
Табалбай эри бакырып,
Тамга чыгат чакырып,
Күйөөсүн дошун укканда
Буту жерге тийбестен,
Чуркап келет шашылып.
Жоолукка түйгөн немеси.
Жолдо калат чачылып.
Жакшы болуш ойдо жок,
Жүрө берет ташынып.
Ташунчу келин мындайды,
Тартибин байкап сындайлы.
Дагы бир түрдүү келин бар:
Оюн эрден жашырып,
Ойнош-тааныш ашырып,
Кужурун алып кулактын
Куткулап эрин качырып,
Кулагы укса күйөөсү
Кутулгуча шашылып.
Көшүлтүп айткан бирөөдүн
Көңүлүн алам деп жүрүп,
Көчөдө калат темселеп.
Көрүнгөнгө баш уруп.
Көңүл алар мындайды,
Көрсөтүп элим сындайлы.
Дагы бир түрдүү келин бар:
Артыкча сулуу бир өзү,
Алганыдан башкага
Ачылбаган мүнөзү.

Арманы жок ичинде
Ал келиндин күйөөсү
Иреттеп үйүн оңдогон,
Ишинде ката болбогон.
Сарамжалы артыкча
Татымы балдай сөзүнүн,
Тамшантып элге өзүнүн
Жайдары болуп элине,
Жамандык күтпөйт эрине.
Умаштай көзүн ачылат,
Уютуп айткан кебине.
Келгиле шуну сындайлы,
Кезикпей шуга тынбайлы.
Бечара эрдин бактына,
Бесар катын жолугат.
Бешинде туруп гап айтса,
Беш күнгүчө оолугат.
Азамат эрдин бактына,
Айсар катын жолугат.
Аз гана сүйлөп гап айтса,
Алты күнгүчө оолугат.
Башка чаап үйрөтпө,
Минип жүргөн атыңды.
Башыдан байкап сынап жүр,
Ала турган катынды.

ТЕРМЕ-НАСЫЯТ

Өксүгү болот өлүмнүн,
Зарпи күчтүү залымнин,
Кекенчи болот ганымнын¹
Каркытын² кылып тобо де,

¹ Āāī ūī ī ūī – äöøī āī äūī .

² Ê à ð ê ū ò ū ī – è à ì ū ī .

Чымындай азиз жаниңнин.
Эсеби болот бир күнү
Азын-көбүн малыңдын.
Мукуму болот муруттун.
Жааны келет булуттун.
Жыловунда кызыр бар
Журт башкарган улуктун.
Мээниси улук марттиктин,
Кайыры болбойт каттыктын,
Гави жакпайт тантыктын,
Канааты болбойт ачтыктын,
Добу жүрбөйт мастыктын,
Доору балант жаштыктын.
Элиртип колун таштаса
Баасы кымбат күлүктүн.
Өзү келип түшпөсө,
Табы каттык бүркүттүн,
Канаты кайкы шумкардын,
Танапы жазы тулпардын.
Белге чалган белдиктей,
Медери болот туугандын.
Асти иши оңолбойт
Азалтан кудай ургандын.
Дүнүйөсү буюрбайт,
Жебей-ичпей жыйгандын.
Айваты болот сүрдүүнүн,
Акылы даана тилдүүнүн.
Көңүлү жарым мундуунун,
Кошумча болуп оокатка,
Колу узарат уулдуунун.
Түктүү айван чарс¹ болот
Жаманга давлат келгенде,
Бечара сипат пас болот.
Жолу арбыйт аттувдун,

¹ × à ð ñ – î ð î é.

Даранааси¹ зор болот,
Жол тааныган катуудун.
Балдары чаки иш тутпайт,
Бабасы көргөн баштувдун.
Артуу-артуу жер келсе,
Атандар тартат бүгүлүп.
Алыстан кара көрүнсө,
Аргымак жетет жүгүрүп.
Барыш-келиш кылбаса.
Бир тууган кетет түнүлүп,
Жез эскирсе дат болот,
Желеде күлүк жетилип,
Аргымак бөдөв ат болот.
Ага-ини, карындаш
Катташпай кетсе жат болот,
Жакшыда насаат гап болот,
Жаманда киши дак болот.
Мүнүшкөрдүн салганы
Бозум түлкү куш болот.
Моймолжуган сулуу кыз
Март жигитке туш болот.
Кар эресе сув болот,
Карыса сакал кув болот.
Кан белгиси тув болот,
Кан сактаган чоорунун
Жүрөгү зардап суу болот.
Мергендин белин какшаткан,
Беш карыш теке ув болот.
Арабаны токтоткон
Кара балчык гарт болот.
Гарып кылган жигитти
Кара мээнет дарт болот.
Жоргонун мойнун жол кесет,
Жакшы аттын мойнун ок кесет,

¹ Ä à ð à í à à ñ è – ääçêÛ, çí áí ëî ñó.

Жары өлүп жакшы эрлердин
Көкөйүнү жок кесет.
Токсон түшсө күн кетет,
Чилде чыкса муң кетет.
Буйлалаган түедей,
Буйрукка карап кыз кетет.
Почтовой менен кат кетет,
Пайгадан озуп ат кетет,
Азары журтка өтүлүп,
Элинден дарман бел кетет.
Ындыстан карап куш кетет,
Улуктар түшсө борбудан,
Колудан амал иш кетет.
Картайганда кишинин
Белиден кубат, күч кетет.
Акыл менен иш кетет,
Экстен кашка тиш кетет.
Нак жүрүп агын сай кетет.
Мандайды жарып ай кетет,
Канаат кылбай дүйнөгө,
Бай-байлап жүрүп бай кетет.
Темене канат тегилип
Тегин куйрук жетилип,
Ак шумкар учат уядан.
Өткөн өмүр билинбейт,
Өлгөндөр кайтып тирилбейт.
Колунда тириң¹ болбосо,
Боз карчыга илинбейт.
Жарылбай жара сакайбайт,
Жакшынын габын катарда айт.
Сыйлабай мейман гүзөлбөйт,
Өмүрү өтүп кеткиче
Жамандын пейли түзөлбөйт.
Оң келбей өңүт өзгөрбөйт,

¹ Ò è ð – ёóøóó ÷àèÙðóó ¿÷¿í àèÙí ààí òàí àè.

Ойнобой жүрөк козголбойт.
Сынбай сүйөк чор болбойт
Тилеп алган парзантин
Жетим кылбай кор болбойт.
Нов¹ жүрүп акпай сай болбойт.
Каза жетип күн бүтпөйт,
Киши кара жерге жай болбойт,
Элинде давлат болбосо,
Эгиздеп көчүп чаңдайбайт.
Элиртип бөдөв ат минип,
Эсепке башың кирбесе,
Элинден эч ким маңдабайт.
Токутпай тулпар жандабайт.
Душман тутуп баш кеспей,
Паашалар тууну камдабайт.
Эгем эки кылбаса,
Эч пенде ишин оңолбойт.
Бейадаптар уялбайт.
Бейсаатка кеп айтсан,
Мойнуну буруп тил албайт.
Илимкайып ишлерди
Эч макулук биле албайт.
Октобой мерген ата албайт.
Онтобой касал жаталбайт,
Экөөгө бирөө бата албайт,
Өкүмү жок жамандар
Өз малын эптеп сата албайт.
Мандайлашкан жоо келсе,
Баатырлар жоодон кайта албайт.
Бүтпөгөн кыйын доо болсо,
Чечендер тилин тарта албайт.
Калемпир ачып туз болбойт,
Азали ийри түз болбойт.
Эгин бышпай, күз болбойт,

¹ Í î â – í âí , òàèòàéääí ñóó àèÛø ç÷çí æàñàèääí .

Токсон толбой жүз болбойт,
Саламат турса эр жигит,
Ар жерге барса кар болбойт,
Жер курубай чаң болбойт,
Бөрүнү баксаң мал болбойт,
Кеме жүрбөй сал болбойт,
Кошун жүрбөй кол болбойт,
Бейсаат күнү жол болбойт,
Армандуу панда ат минет,
Кумарлуу панда куш салат,
Арманың таркайт аш барда,
Кумарың таркайт куш барда.
Ар иш кылгын күч барда,
Таш чайнагын тиш барда,
Марттык кылгын мал барда,
Эсендик кылгын там барда,
Чабактын жайы булакта,
Чабандоз ойнойт улакта,
Улуктун алды суракта,
Жамбинин жайы гүлбакта,
Жалган айтпа шул убакта.
Илим окуп иш билиң,
Пайдасы тиер бир убакта.
Жабдыктын баары жоргодо,
.....
Усулу¹ болбойт чоркоктун,
Жүрөгү болбойт коркоктун,
Мергендии көөнү атмакта,
Иш кыл десе ынабай,
Арамза көөнү жатмакта.
Маңдайлашкан жоо келсе,
Коркоктун көөнү качмакта,
Коюмду баксам деп,
Койчуман көөнү талаада.

¹ Ó ñ ó è ó – yáè, UāŪ.

Атанын көөнү балада,
Койшондотуп гап кылат,
Бузуктар жүрсө арада.
Билдирбей секин жесем деп,
Бийлердин көөнү парада.
Кара чай кени Кашкарда,
Ат жакшысы Саңсарда,
Кой жакшысы Ысарда,
Уламалар Букарда,
Түлкүнүн кани Жумгалда,
Эчкинин кани Тарколдо,
Топоздун кани Сарколдо.
Шалынын кенин ырдасам,
Айым кышлак Дардакта,
Меванын¹ кани чарбакта.
Күлдүрмөккө ырдаймын:
Күрүчтүн кени Анжиян,
Мейиздин кени Наманган,
Барчанын кени Маргалан.
Дария агат сайында,
Ар иш болот жайында,
Байлардын көөнү малында.
Соодагер малы сарайда,
Алтымышта чалдары
Кыз досум деп ырдашып,
Кыргыздын баары Алайда.

ЖЭЭНИМ

Атан, өмүр тириклик,
Аккан суудай шыркырап,
Аткан октой кыркырап,
Өтүп барат жигитлик.

¹ | áâà-ì'í °.

Арман менен дүйнөдөн
Өтүп кетет шекилдик.
Бир-эки ооз айтамын,
Билбей айтат дебенең.
Ашыглыктын дартынан,
Айтып берсем сиздерге,
Аздап арман кылбаңар,
Узак деп уктап калбаңар.
Бу пейиштен не чыккан?
Беш беделдүү күн чыккан,
Бети кызыл үр¹ чыккан,
Жалындай жанды күйгүзүп,
Шу акындын өзүндө
Жээним деген ыр чыккан.
Аттаң айдын жаркыны –
Таң захардын салкыны.
Сындырдың гүлдүн баркини
Сынагамын бир жүрүп,
Айтсам асти түгөнбөйт
Жианимдин дартини.
Учсам канат паримсиң,
Көзүмгө мадаримсиң²,
Каттасам кадыр кылбайсың,
Алда кандай жарымсың.
Ак седеп такса жарашкан
Тамагыңнан жианим,
Савлетинди түзөсөң,
Саркарде сизде баа бербейт.
Айт болгондо жасансан,
Айымдар сизге пар келбейт.
Жума күнү баш жуусан,
Жуп чырактай жанасың,
Жумшак сөздүү баласың.

¹ - ð – ñóéóó.

² | à à à ð – ì áääð.

Бейшемби күнү баш жуусан,
Парилардай жанасың,
Башкача сөздүү баласың,
Она-мына деп жүрүп,
Качан көңүл аласың?
Мен айтсам белиң бош экен,
Бей саатка карайсың,
Бел байласам калайсың?
Өзүң – жиан, мен – тага,
Өзгөчө күйөм мен сана,
Сен – сарыгүл, мен – булбул.
Өзгөчө күйөм мен кургур.
Өрдөктөй мойнун созгонум,
Өз теңдүүдөн озгонум.
Суксурдай мойнун созгонум,
Сулуулардан озгонум,
Жианим кимдин баласы?

· · · · ·
Кушбак болот агасы.
Коктудан чыккан айдайым,
Колуң ничке найдайым.
Белестен чыккан айдайым,
Белиң ничке найдайым.
Бассам жолум арбыбай,
Маңа кыйын иш болду.
Сагынганда көрө албай,
Сана кыйын иш болду,
Менин кушум түшүптүр,
Сенин кара кашыңа,
Сенин кушун түштүбү,
Менин сарсан¹ башыма?
Мен ырдаган ырыма
Муштар² болбо жианым,

¹ Ñ à ð ñ à í – àðñàð, ì àç áí èóí æ¿ðá°í ààøÙì à ááááá ì ààí èää.

² ì ó ø ò à ð – ì óèðàæ.

Мынан кийин тагаңа
Куштар болбо жианым.
Кудайдын сүйгөн бандасын
Курбуң ашык кылбасын.
Курчалышып ойнойлук,
Кудаадан башка билбесин
Алданын сүйгөн бандасын,
Азалтан ашык кылбасын,
Алп алышып ойнойлу,
Абадан башка билбесин.
Айдан сенин бетиң ак,
Ак тамакка маржан так,
Ар дайым күйүп болдум дак,
Күннөн сенин бетиң ак,
Күн тамакка маржан так,
Күйүп жүрүп, болдум дак.

МОЛЛО КЫЗ

Алиптин¹ башы катта бар,
Авли дубал² сартта бар.
Кең Ноокаттын ичинде
Молло кыз айым датка бар.
Узун мурун кыр жонос,
Кыргап көчүң салайын.
Улуу Ноокат ичине
Ырдап даңкын салайын.
Көчкөндө миндиң аланы,
Көзгө илбейсиң баланы.
Жагалдабай секин бас,
Жамалың көрүп калайын.
Койнуңда пышкан кош алма

¹ Æ è è ĩ – aḋaa æöaaæèèĕ ĕĕ æèðĕĕ ÷è òàĕ àāñŪ.

² Æ à è è ä ó á à è – ààè, èĕ ðāĕ ĩ .

Бирин тандап алайын,
Элиме алып барайын,
Элим кылсын бир кулдук¹,
Эсил жаным бир кулдук.
Калкыма алып барайын,
Калкым кылсын бир кулдук,
Кайран жаным миң кулдук.
Балык ойнойт иримде,
Шекериң барбы тилинде?
Шекерлүү тилден тишлесем,
Койнунда бир жыл кыштасам.
Чыгар беле арманым,
Кирер беле дарманым?
Балык десем чабактай
Билегиңден кетейин.
Билгизбестен ойногон.
Жүрөгүңдөн кетейин.
Элдер өөдө көчкөндө
Өрүк гүлүн төккөндө,
Байдын кызы Молло кыз
Эртең менен үй чечет,
Өтүгү менен суу кечет.
Ону көргөн боз балдар
Чалкасынан бир кетет.
Көчкөндө көчүн жандайын,
Көз карашың андайын.
Көз карашың түз болсо,
Көрүнө калбай барайын.
Айылындын үстүндө
Кошуң жүрөт Молло кыз.
Айтып ырдап күйгөндөн
Кошуң жүрөт Молло кыз.
Короондун үстүндө
Кошуң жүрөт Молло кыз.

¹ Ё ó ё ө ô – ёòò, ёóóóёòî.

Кошуп ырдап күйгөндөн
Досун жүрөт Молло кыз.
Кызыл кыр ылдый жайылган.
Койду көрдүм Молло кыз,
Кызылды кийсе жарашкан,
Боюнду көрдүм Молло кыз.
Акты боз ылдый жайылган
Коюнду көрдүм Молло кыз.
Алчынбар кийсе жарашкан
Боюнду көрдүм Молло кыз.
Кызыл алма колго алып,
Тойлойт бекен Молло кыз,
Кыз экенде жогдурап,
Ойнойт бекен Молло кыз.
Жашыл алма колго алып,
Тойлойт бекен Молло кыз,
Жаш экенде жодурап,
Ойнойт бекен Молло кыз?
Тогуз-Булак сыртында,
Отурдум бир пас аялдай,
Санатына кызыгып
Моллого китеп ачтырып,
Акынга атың айттырып,
Ышкы түшүп бир адам,
Келген экен Молло кыз.
Паста түлкү кызылдай,
Баскан изиң билинбейт,
Кан падыша кызындай,
Эшигиң алды агын суу,
Эрте туруп жүзүң жуу.
Жүзүң айдай жайнасын,
Жүзүңдү көргөн боз балдар,
Ичи майдай кайнайсын.
Беш жашымдан бер жакка,
Белимди байлап жүргөнмүн,
Молло кыз деп күйгөнүн,

Учуулар учуп узакка,
Учарман түшсүн тузакка.
Аманат жанга бир өлүм,
Бейарман түшсүн кучакка.
Көрө албаган көп душман,
Жарылып өлсүн бычакка.
Кызгалдактын бир гүлү
Лаласындай Молло кыз.
Ындыстан кеткен туйгундун
Баласындай Молло кыз.
Күңгөйүң алды миң өрүк,
Күйөмүн боюң мен көрүп,
Тескейиң алды миң өрүк,
Дегдеймин боюң мен көрүп.
Жаңыдан салган мектепке
Сыр болупсуз Молло кыз.
Жазыдан санат башталып,
Ыр болупсуз Молло кыз.
Эгиздеп салган мектепке
Сыр болупсуз Молло кыз.
Энди санат жазылып,
Ыр болупсуз Молло кыз.
Эшигиң алды мияди¹,
Эңилсем жеңем тияди.
Молло кыз сени эстесем,
Эзилип жүрөк күйади.
Эшигиң алды эбелек,
Этегим илет Молло кыз,
Сизге бир ашык болгонум,
Эгемлер билет Молло кыз.
Эшигиң алды куу жыгач,
Курумду илет Молло кыз.
Сизге куштар болгонум,
Кудайым билет Молло кыз.

¹ 1 è ü ä è - 1 ü ü ÷ ° i .

Чымчыгы жок чын талаа,
Сенин элиң Молло кыз,
Чын колтукка жай болгон,
Сенин белиң Молло кыз.
Каргасы жок кең талаа,
Сенин элиң Молло кыз.
Как колтукка жай болгон,
Сенин белиң Молло кыз.

АК ДИЛБАР

Кер мурутум жогунда
Келиндер ака дечү эле,
Кыл мурутум жогунда
Кыздар ака дечү эле.
Кер мурутум чыкты эле,
Келиндер бизден жат болду,
Кыл мурутум чыкты эле,
Кыздар бизден жат болду.
Шашылып чыккан сакалым
Жавыр кылды өзүмө,
Кирбейсиң Дилбар сөзүмө.
Кирбегениң Дилбарим
Көп алал кылат өзүмө.
Сары айланса көл экен,
Жүрүш жериң чөл экен.
Жазыжабандын¹ этеги,
Шордо калдың Дилбарим.
Биздей жардан ажырап,
Зорго калдың Дилбарим.
Ак Дилбар жаннин айылы
Кыз-келини чогулуп,
Болгон экен сайили.

¹ а çääëñòáí äÜí Ñçÿáí í ðàéí í ó.

Бизге түштү майили¹,
Катар койду калишти².
Ол Ак Дилбар ярыбыз
Ырдап бер деп жабышты.
Кандынын кызы Канымды
Акажан ырдап бериң деп,
Койбоду эч бир жанимди.
Ырчынын доошу бүттү деп,
Керегеден чайди алдын.
Каламбир мончок-мурч менен,
Курту-печек кант менен,
Кошо дамдап чай бердин.
Акылыңа бали деп,
Ырдаган акан тан бердим³.
Гөш кууруман⁴ жегемин,
Көзүндөн жарым, дегемин.
Наны-чайиң ичкемин,
Якшы кал жарым, дегемин.
Күмүштөн туяк сөйкөндө
Тумарың бар Дилбарим.
Күндө үч убак көрбөсөм,
Кумарың бар Дилбарим.
Алтындан туяк сөйкөндө
Тумарың бар Дилбарим.
Айда үч убак көрбөсөм,
Кумарың бар Дилбарим.
Күлүктүн жалын беш бөлүп,
?рсөм деймин Дилбарим.
Күндөй сенин жамалың
Көрсөм деймин Дилбарим.
Күнүм бүтсө – алдында,
Өлсөм деймин Дилбарим.

¹ Ы а э э э э – о=одо, еөө.

² Ы а э э ө ө – ааеі өө.

³ Ө а і а а д а е і – ааа аадаеі .

⁴ А ° ө е о о д і а џ – еоодаә.

Аргымак жалын беш бөлүп,
Өрсөм деймин Дилбарим.
Айдай сенин жамалың,
Көрсөм деймин Дилбарим.
Ажалым жетсе алдында,
Өлсөм деймин Дилбарим.
Боюң – талдын ноодасы,
Ак бетин – айдын шооласы.
Бел байлап ашык жар болсок,
Беш күндүк өмүр соодасы.
Боюңду көрсөм боздоймун,
Элетин көрсөм эстеймин,
Каранды көрсөм какшанам,
Тамагың көрсөм тамшанам.
Ак Дилбар бала сулуум,
Ашык болдум – курудум.
Алыска кеттин – көз туттум,
Аловум чыгып ичимнен,
Арыктан сууну мен жуттум,
Жаккан отуң кызыл чок,
Суу сеппесе басылбайт.
Ак Дилбар сизди көрбөсөк,
Сурланып кабак ачылбайт.
Отузга жашың жеткиче,
Өмүрүң орто болгуча
Кыркка жашың жеткиче,
Кыз чырайың кеткиче,
Ойносоң-күлсөң доовуруң
Бейжай жерге туш болуп,
Безия¹ кетти өмүрүң.
Көркөм боюң көрбөсөм,
Көп эзилет бовурум.
Нары жатпай бери жат,
Даричандан кол узат

¹ А а ç è ý – і àéääñĭç.

Ак Дилбар бала – паризат,
Даргөйүндө күйдүм дак.
Атаңыз минген аргымак.
Азим шаар улуктан,
Азил гап угар бекенбиз,
Ак Дилбар сиздей тунуктан.
Ак Дилбар сиздин атыңыз,
Ааламда жоктур затыңыз.
Агарда марал кебесе¹,
Акаңыз менен бир нече
Айкалышып жатыңыз.
Алтындан сенин баргамың,
Ай көрүнгүз чарбагың,
Аралайын Дилбарим.
Алганыңнан сен чыксаң,
Сени алайын Дилбарим.
Жибектен көйнөк сиз кийип,
Чыңыртып жорго сиз минип,
Чын Алайчыга кондунуз.
Чыныдан тагдыр чөлдө экен,
Чымынга кайыл болдунуз.
Пашан² көйнөк кийдиңиз,
Бакыртып түйө жетелеп,
Бар Алайчыга кондунуз.
Байыртан тагдыр чөлдө экен
Пашага³ кайыл болдунуз,
Аз эгин бүтөт какырга,
Азилкач болдук жакында.
Көп эгин бүтөт какырга.
Көз тааныш болдук жакында,
Ак шагыл ылдый чыйыр кум,
Азилкач болуп келгенде

¹ A a a d a a i a d a e e a a a n a – y a a d a a i i d e a e a a n a

² i a o a i – a a a e u

³ i a o a – u i u i

Ажырап кеттик кыйын күн.
Көк шагыл ылдый чыйыр кум,
Көз тааныш болуп келгенде,
Көрүнбөй кеткен кыйын күн.
Ак мөңгү тээп, бел аштым,

Атыңдан ука деп жүрүп,
Кандай бир сенден адаштым?
Көк мөңгү тээп, бел аштым,
Көзүңдөн ука деп жүрүп,
Кандай бир сенден адаштым?
Көк зоонун боору мөңгү кар
Көрбөй басып тайгылдым.
Көзүңдөн ука деп жүрүп
Көрөлбөй сенден айрылдым.
Ак зоонун башы мөңгү кар
Андабай басып тайгылдым.
Атыңдан ука деп жүрүп,
Арман эй сенден айрылдым.
Арпа жай болсун дубалың,
Ажамын таап бербеген
Атаңа болсун убалың.
Эгин жай болсун дубалың,
Эңилип туруп суу алсын,
Жайыны таап бербеген
Энеңе болсун убалың.
Жазгы майса буудайсың,
Жакшыны кийип дуулайсың,
Жаргинаң осол – куурайсың.
Күзгү майса буудайсың,
Гүлгүндү кийип дуулайсың,
Күйүң осол – куурайсың.

ЫРГАЛЫМ

Кызыл алма колго алып,
Бурап келем ыргалым,
Кызыглык жолу кайда деп,
Сурап келем ыргалым.
Ак алманы колго алып,
Бурап келем ыргалым.
Ашыглык жолу кайда деп,
Сурап келем ыргалым.
Кызылдан экен кыргагын,
Кыйчалыш келдиң ырдадым.
Манаттан экен кыргагын,
Мандайлаш келдиң ырдадым.
Көпүрөө башы көп айыл,
Көп өтөсүң ыргалым.
Көчтөн калган тайлактай,
Боздотосуң ыргалым.
Ак билегим артайын,
Азабын шерик тартайын.
Ыстык суу жакшы өрдөккө,
Ыргалым сиздей сулууга,
Ынтызар болдум көрмөккө.
Ынтызар болуп жүргөнчө,
Ыраазы болдум өлмөккө.
Кара суу жакшы өрдөккө
Ыргалым сиздей сулууну,
Кападар болдум көрмөккө,
Кападар болуп жүргөнчө,
Кайыл болдум өлмөккө.
Маргалан барып сот кылган,
Ак ыргалдай сулуунун,
Ышкысы бизди жок кылган.
Өзгөчөдөн тартибин
Ашык экен ыргалым.

Касибин¹ касип боюнча
Бузулган жок ыргалым.
Эч пенде биздей ичинен
Сызылган жок ыргалым.
Айландырып карасам,
Айдан бүткөн ыргалым.
Адам заттан туулбай
Кайдан бүткөн ыргалым?!
Күлдүү кыя пашасы
Күлдөн бүткөн ыргалым.
Адамзаттан туулбай,
Күннөн бүткөн ыргалым.
Айбанаттын пашасы,
Жерден бүткөн ыргалым.
Асил түбүм бекзаада,
Эрден бүткөн ыргалым.
Адамзаттын каттаси,
Каннан бүткөн ыргалым.
Как жүрөктө чымынча,
Жаннан бүткөн ыргалым.
Агарган айыл эмеспи,
Агарган айыл ичинде
Ак ыргал тайын эмеспи.
Акырын жүргөн боз улан,
Азапка кайыл эмеспи.
Топтогон айыл эмеспи.
Топтогон айыл ичинде
Ак ыргал тайын эмеспи.
Тоорулуп жүргөн боз улан
Дозокко кайыл эмеспи.
Карай көз ыргал жаныңнан,
Кабардар болгун алымдан.
Кадыры эгем сактасын
Дозоктун оту жалындан.

¹ Ё à ñ è á è ¢ – ñ ò ù á à ò ù ¢.

Бээ байладың белеске,
Белгилүү сулуу ыргалым,
Сен түшөсүң көп эске.
Жоргону минген теминбейт,
Бир ыргалым деп жүрүп.
Жоголгонум эл билбейт.
Күлүктү минген теминбейт,
Бир ыргалым деп жүрүп,
Күйгөнүмдү эл билбейт.
Жоргону минсен жолдо мин,
Жолдо жаның кубансын.
Жоргону берип алганым
Ыргалым сендей болбосо,
Жорго бир атым жоо алсын.
Күлүктү минсен күндө мин,
Күндө жаның кубансын.
Күлүктү берип алганым
Ыргалым сендей болбосо,
Күлүк бир атым жоо алсын.
Тескейдеги бадамдын,
Гүлүн алдың ыргалым.
Тел каратып көзүмдүн
Нурун алдың ыргалым.
Күнгөйдөгү бадамдын
Гүлүн алдың ыргалым.
Көп каратып көзүмдүн
Нурун алдың ыргалым.
Кереге жайып кең салга
Конду бекен ыргалым.
Кеп чач кийип келинчек
Болду бекен ыргалым.
Ыргалымдын айылы
Буудурайып көрүнөт.
Ыргалым сени дегенде,
Он эки мүчөм сөгүлөт.
Жамгырдай жашым төгүлөт.

Үйүндүн үстү кыр жонос,
Кыргап өтөм ыргалым,
Чакырыштан уялып,
Ырдап өтөм ыргалым,
Эшигиндин алдынан
Жортуп өтөм ыргалым.
Бирөө – душман, бирөө – дос,
Азилдешке гап урбай,
Коркуп өтөм ыргалым.
Катарлап жүгүн жыйгансың,
Калкыңа келген мейманмын,
Кадырым билсең сыйларсың.
Мен калкыма кеткенде
Калкымдан мейман кетти деп,
Капалык тартсаң ыйларсың.
Эгизден жүгүн жыйгансың,
Элиңе келген мейманмын,
Эсиң болсо сыйларсың.
Мен элиме кеткенде
Элимде мейман кетти деп,
Эсиңе түшсөм ыйларсың.

МЫРЗА УУЛ

Оймолуу калпак оюнпаз, досум,
Экөөбүз бирдей моюнсаз, досум,
Берешен жигит мейли бар, досум.
Бераак бир келин, кеңешем, досум,
Султан бир бойду теңешем, досум,
Чакмагың-полот, чанын – жез, досум,
Пычагың – полот, кының – жез, досум,
Молжошкон¹ жериң Айригез, досум.
Айри бир гезден топ бадам, досум.

¹ | î è æ î ø ê î í – á î è æ î ø ê î í

Гүлдөп бир туруп горо алсын, досум,
 Горосун чендеп зор алсын, досум,
 Горо бир терип чыгайын, досум.
 Ырдачы үнүң угайын, досум.
 Дардинди кандай кылайын, досум.
 Кымызды ичип, кыз кучпай, досум,
 Кызыгы кайсыл оюннун досум?
 Укурук сүйрөп, жылкы айдап, досум,
 Урматы кайсыл оюннун, досум?
 Көк сүлөөсүн, көрпө ичик, досум.
 Көөнүмнөн кетпейт Мырза уул, досум.
 Коросон чакмак кош пычак, досум,
 Ойлосом кетпейт Мырза уул, досум.
 Атани жигит Мырза уул, досум.
 Мырза уул эмес, Молдо уул, досум.
 Эки эле көзүм жолдо уул, досум.
 Минген бир атым сартору ат, досум,
 Байдын бир увлу санталат, досум.
 Каңтарып кара ат минчи элем, досум,
 Каралган жерде жүрчү элем, досум.
 Капалык дардим билчи элең, досум,
 Кагелес бойго сынчы элең, досум.
 Сувутуп сурча минчелең, досум.
 Сув алган жерде жүрчү элең, досум,
 Султан да бойго сынчы элең, досум,
 Карчыга таптайт сиздин эл, досум.
 Камчыдан ничке биздин бел, досум.
 Капалар кылбай мында кел, досум.
 Турумтай таптайт сиздин эл, досум.
 Тутамнан ничке биздин бел, досум.
 Кусадар кылбай мында кел, досум.
 Карчыга таптап куш бактын, досум.

¹ Ā ī ð ī – aŭøà yéaê, e°è °ðçê.

² Ō ī ðaŋaī .

³ Ñ à í ò à è à ò – êī ðê.

Кагелес бойго от жактың, досум.
Ылаачын таптап, куш бактың, досум.
Ичканама от жактың, досум.
Теңизбай менен Мөнөкай, досум.
Тең көрбөймүн бөлөккө ай, досум.
Конурбай менен Тасмага ай, досум.
Кош көрбөймүн башкага ай, досум,
Ата бир затым – кан Кыпчак, досум.
Жазбай да өттүң бир кучак, досум.
Эне бир затым – бай Тейит, досум,
Аманат ойлоп жан кейийт, досум.
Сенин бир задиң – Бек Найман, досум.
Сен үчүн күйдүм бейарман, досум.
Ак тулпар сындуу боз атың, досум.
Артууга чапса, тер болот, досум.
Ак арка сындуу ак дөшү, досум.
Айкалып жатсам не болот, досум,
Көөн бир сындуу боз атың, досум.
Коштого чапса, тер болот, досум.
Комуздан ничке биздин бел, досум.
Колтуглап жатсаң не болот, досум,
Анжиян базар өтөсүң, досум.
Арсарлар кылып кетесиң, досум.
Кубаны мелжеп өтөсүң, досум.
Кусалар кылып кетесиң досум.
Канабат базар өтөсүң, досум.
Капалар кылып кетесиң, досум.
Аргымак оозун тартып өт, досум.
Ашырбай дартиң айтып өт, досум.
Күлүгүң оозун тартып өт, досум.
Күйдүрбөй дартиң айтып өт, досум, –

деп, кыз барып жигиттин атын жылоолоп калат экен. Мында жигиттин кызга карап айтканы:

Аргымак оозун тартпаймын, досум,
Ашырып дартим айтпаймын, досум.

Күлүктүн оозун тартпаймын, досум.
Күйдүрүп дартим айтпаймын, досум.
Убада кылган кечеси ай, досум.
Шондо бир чыкпай койгонсун, досум.
Шондо эле көөнүм бир калган, досум,
Кол бердиң кожой пирим ай, досум.
Кароол кылдым инимди ай, досум.
Ак дайра сууну бойлоймун, досум.
Ак шумкар салып ойноймун, досум.
Көк дайра сууну бойлоймун, досум
Көк шумкар салып ойноймун, досум.
Сен ак дайра суун бойлоп жүр, досум,
Иним бир менен ойноп жүр, досум, –

деп жигит айтып жатканда кыз аны токтото коюп
айтып калат экен:

Кыз менен жигит ойноочу, досум.
Убада жалган болучу, досум.
Жани убада кылуучу, досум.
Убада кылган кечеси, досум.
Эжекем ойгоо сак экен, досум.
Шондон бир чыкпай калганмын, досум,
Ак баранда ок белең, досум.
Ак шумкар кушча жок белем, досум,
Көк баранда ок белең, досум.
Көк шумкар кушча жок белем, досум.
Ак шумкар кушун аалабас, досум.
Акылсыз иниң жарабас, досум.
Көк шумкар кушун аалабас, досум.
Көр кабак иниң жарабас, досум.
Алаалуу жылкы актуу боз, досум.
Ак тескей ылдый чандаттын, досум.
Алайне жарың биз турсак, досум.
Ааламдан сулуу жандатың, досум,
Көгала тылкы көктүү боз, досум.
Кек тескей ылдый чандаттын, досум.

Көрүнө жарың биз турсак, досум,
Көп элден сулуу тандаттың, досум.
Тандаган кызың так экен, досум.
Такыячан кыз экен, досум.
Оймоктуудан уз экен, досум.
Он беш бир жашар кыз экен, досум.
Она ошол бедат биз экен, досум.
Кыз жейрен миңдин кылтыйып, досум.
Кызыл бир теке шым кийип, досум.
Келбей бир кеттиң жин тийип, досум, –

деп, кала берген экен.

**САТТАР
АЛИБАЕВ**

ТЕРМЕ, НАСААТ

Жакшылык болсо жалпыга,
Жарасаң асти кайтпагын,
Кылалбасаң чоң ишти
Мактанып бекер айтпагын.
Колундан келсе жакшылык,
Көпкө бургун пайдасын.
Баш болсоң айыл калкыңа,
Тапсаңчы жыргар айласын.
Төрт түлүк күтүп салкындап,
Кыргыздын бардыр салтында,
Өйдө бурар өнөрдү,
Көмүскө коюп тартынба.
Асмандан жамгыр түшпөсө,
Талаада кантип чөп болот,
Алдын алып иштебей,
Түшүмүң кайдан көп болот.
Кайрат кылып камынбай,
Калп жүрсөң кантип эп болот.
Тууган-урук ага-ини,
Курулган бекем чеп болот,
Күлүк чыкса күлүктөн,
Мурдагы күлүк тек болот,
Бөлүнүп элден көп жүргөн,
Элчиликтен чет болот,
Сурашпаса тууганда,
Жакынынан жат болот.
Күн жаап анан ачылса,
Жамгыр жерге синбейби.

Көктөтүп дарак бак кылса,
Пайдасы элге тийбейби,
Болбосо аккан агын суу
Мөмөлүү дарак көктөйбү,
Турмушта жыргал болбосо,
Бөксөрүп көңүл чөкпөйбү.
Асманда күн болбосо,
Жерде турмуш болобу.
Арбаган менен бакдөөлөт
Атайлап келип конобу.
Ак асман берсең атыңа,
Жем ордуна өтөбү,
Топор ат кошсоң байгеге.
Аргымак атка жетеби,
Жакшылык же жамандык
Жакында эстен кетеби.
Ачууланба айбанга,
Айталбай сөгүп тепти деп,
Арамдык ишти кылбагың,
Өмүргө залал тийгизет.
Эрте көктөм жаз болсо,
Амал жерди көптүрөт.
Акыны жебе коомдун,
Акыры бир күн төктүрөт.
Буудан болсо мингениң,
Болжогон жерге жеткизет.
Бузук болсо жүргөнүң,
Батырбай элге кеткизет.
Көрсөтүп анда кордукту,
Көп өмүрүң өткөзөт.
Алыстагы караандан
Жакынды даана көз көрөт.
Жакшы кетсе арадан,
Жалкынын көөнү бөксөрөт.
Ар бир адам ойлонуп,
Бакыт тилеп эскерет.

Ынтымак үй-бүлөгө,
Береке, бакыт, кут конот.
Күкүк сайрап жайында.
Жайлоодо жуурат, сүт болот.
Кундуз менен суусарда
Атайы кымбат түк болот.
Көрөргө күзгү болбосо,
Көрө албайт адам өзүнү.
Уккан адам болбосо,
Узатпайт чечен сөзүнү.
Ынтымагың болбосо,
Карайсың душман көзүнү.
Экөөгө бирөө жете албайт,
Акмакка акыл жол бербейт.
Бузуктун кылган өнөрү,
Бүткөндү бузбай жөн жүрбөйт.
Айтканым уксаң абыдан,
Айтайын сөздү жаңыдан.
Мүнүшкөр болбой күлүктү,
Айнытпагын табыдан.
Өтпөй калат кесерге,
Абзалың¹ сынса сабыдан.
Сүйүнүч же корккондо,
Козголот жүрөк кабыдан.
Аксакал келсе жай бергин,
Өзүнөн жогор жагындан.
Адептүү болуп үйрөнгүн,
Өспүрүм бала чагындан.
Максат менен үй салсаң,
Үйүлүп турпак казылат.
Каалашып жаштар баш кошсо,
Мухабат чери жазылат.
Жамгыр болсо асмандан,
Жерден байлык алынат.

¹ А а ç à ë – ёóðàë.

Агайинди күтпөгөн,
Душманына жалынат.
Жолдошу болсо жамандан
Кур дооматка малынат.
Бактысын байлап өзүнүн,
Аз гана жерден чалынат.
Үйүнө мейман келгенде,
Марттын чери жазылат.
Зыян болсо жаманга,
Көрүнгөнгө асылат.
Кылып коюп кылмышты,
Жүйөөсүз жерге жашынат.
Жарытып адам көңүлүн,
Сөзгө уста жетик бар.
Жалгандан пайда чыгарган
Сыйкырчыдай тешик бар.
Кыш авасы болгондо,
Асмандан түшөт аппак кар.
Колунда байлык болсо да,
Баласыздын көөнү зар.
Өткөзүп коюп убагын
Куубагын иштин соңунан.
Кыйратпа элдин мүлкүнү,
Буйругуннун чоңунан.
Сагырлык бетке түк салат,
Мойнуна санаа жүк болот.
Кургакчылык болгондо,
Далмикар¹ дандар кур калат.
Жабышса мээнет жаткызат.
Буюрса гайып аткызат.
Чабалбаган чабандоз,
Жалынан улак тарткызат.
Туурусун айтпай эселек,
Өзүнө сөздү арткызат.

¹ Ä à è ì è ê à ð – èàéðàè æáð.

Тууштуу адам зар болбойт,
Тууру болгон кар болбойт.
Болсо адамдын туйгуну,
Эки дүйнө кор болбойт.
Бирикпей көңүл жар болбойт,
Эки жакшы пар болбойт,
Жаратылыш жараткан,
Жакшынын пейли тар болбойт.
Зарапа кийнип сергисең,
Жагымдуу жайдын авасы.
Тазалык сактап көнүксөң,
Ден соолуктун давасы.
Агарып кары кетпеген,
Аркайган бийик тоо башы,
Азаптуу менен мундуунун
Жоонгону көз жашы.
Элимде бирсар адам бар,
Жакшыга жанын теңеген.
Калкымда кай бир адамдар,
Кабагым-кашым дебеген.
Каары катуу дагы бар,
Ооруйбу көңүл дебеген.
Калайыкта катуу бар,
Кайгырдым, күйдүм дебеген.
Жайлоодо күлүк тай ойнойт,
Бошотсоң тизген желеден,
Чечилиши туюктун,
Алыс эмес чемедең.
Боло турган март бала,
Жолдошсуз тамак жебеген,
Жабыр келсе башыңа,
Жалгыз өзүң тартасың.
Алтын башың аманда,
Көп көрөт иштин канчасын.
Акылдуу болсоң адамдан
Билбейсиң илим барчасын

Жыл мезгили саратандай,
Кырк өмүрдүн ортосу,
Индистандын абасындай,
Карыбас кылып койсочу,
Же болбосо адамзат,
Жашаганга тойсочу.
Он сегиз миң ааламды айт,
Эриш-аркак жаралган.
Мисалын айтып көрүнөр,
Бир караңгы, бир жарык,
Шу тартипте каралган.
Күн бузулса шамалдап,
Айлана бүркөк карарган.
Тескери келбейт пейили,
Жакшылар жабыз¹ жаралган.
Куудул бузук айгакты,
Тургузбай чыгар араңдан,
Издеген кеңеш чечилбейт,
Бузуку, бакыл, сараңдан,
Көнүлсүздү жумшасан,
Көнүмүш болот араңдан.
Жыгачтын барбы катуусу,
Кайрагач, ыргай, зараңдан.
Адамдын болот ар кылы,
Оорутат тырмап жараңдан.
Гүл ачылар бүрүнөн,
Байкалат жакшы түрүнөн.
Кадиктүү адам көрүнөт,
Жыйылган топтун сүрүнөн.
Орун алгын кой баксаң,
Жайлоонун салкын төрүнөн.
Алал жүрүп ак иште,
Пайда кыл маңдай теринен.
Асти күдөр үзүлбөйт,

¹Æ à á Û ç – æ°í °ê°é.

Туулуп өскөн жериңнен.
Тоодой зыян тартсаң да,
Бет кайтарба элинден.
Жашылданып жаш өтсө,
Конур тартат күз башы,
Муңдууга көз сала жүр,
Бекерден акпайт көз жашы.
Ары жок катуу күлкүдөн,
Мулайым сылык сөз жакшы.
Жибектен жыртык кийгичен,
Пахтадан соккон боз жакшы.
Адамда болот дардактап,
Өзгөчө өзүн мактаган,
Артыксынат эби жок,
Адамдар ага жакпаган.
Көпкөн көйрөң дагы бар,
Өпкө ичине батпаган,
Куу казыкка ат байлап,
Мүнүшкөр күлүк таптаган.
Жарканат менен үкү бар,
Караңгы кирсе жатпаган.
Эл мааниси эмеспи,
Калың катмар эл жашап,
Агыры кенен суу болсо,
Жер шааниси эмеспи.
Кызматы жакса калкына
Калкы жетсе баркына
Эр шааниси эмеспи.
Батышты чалса куу туман,
Суук каптайт жериңди.
Дап айтпасаң жалаага,
Оодарат бир күн белиңди.
Акыйкатка жеткичең
Сыйрып алат теринди.
Жалааны билет жабышкан.
Ойлобойт сенде көңүлдү.

Жабышканы жабышкан,
Жаадырат төгүндү.
Аманат алсаң бермекке
Тыйындай сумма калтырба.
Бүткөн ишти кайрадан,
Ондоймун деп жандырба.
Көпүрөө салсаң бийик сал,
Киргенде дайра албасын.
Агайинди артык күт,
Теригип көңүл калбасын.
Андай жүргүн душманды
Азапка кокус салбасын.
Тарбия бергин балага,
Жамандыкка барбасын.
Курук чөлдүн жандары
Бозоруп сырты куу болот.
Мөңгүсү болсо башында,
Өзөңдү бойлоп суу болот.
Белгилүү жалпы майрамда
Желпинген желек туу болот.
Беймаани болсо кошунан,
Күн алыс кокуй чуу болот.
Жаратылыш өзгөрүп,
Суу алмашып буу болот.
Агын суу куйса ар жактан
Көгөргөн деңиз көл болот.
Абасы ысык кургак жел,
Бозоруп жери чөл болот.
Санасаң дүйнө четинен,
Кагазга жазган кат кымбат.
Ойлосоң элдин ичинен,
Орун алган шарт кымбат
Жалпы элдин ичинде
Зарыл болсоң март кымбат.
Эски өткөндөн угарга,
Эс-акылдуу карт кымбат.

Чаңкаганга чай кымбат,
Мусапырга жай кымбат.
Таанылбаса сыйланбайт,
Кайта келер адамың
Кармалбаса буйдалбайт.
Андабаса көрүнбөйт.
Азаптуу менен мундууну,
Көрбөсөң көңүл бөлүнбөйт.
Жалкоо кызыйт жатканга,
Айырбаштап мүлк ташып,
Соодагер кызыйт сатканга,
Курсагы түшүп эсине,
Соргоктун ою татканда.
Асманда булут ак туман,
Кызарат күн батканда.
Кызыл өң азат, суз болот,
Чукулдан убай тартканга.
Жолдош керек ар дайым,
Оор жүктү артканга.
Мүнүшкөр таптап чыгарса,
Аргымак болжойт узакты.
Иш жакпаган бекерчи,
Чубатып айтат ушакты.
Эл баскан жакка ал баспайт,
Же аны бирөө тушапшы?
Көйрөң жалкоо адаты,
Эл менен бирге боло албайт.
Үйүр жапан көгүчкөн
Шамалдуу жерге коналбайт.
Каадасы менен катарда,
Ургаачы болуп жүрөлбайт.
Тазалык жок үйүндө,
Эрингенден эсинейт¹.
Үйүндө катар иш турса,

¹ Үñèí àéò – үñòàéò.

Курулай сөзгө жетинбейт.
Жалганды жалган айтпаса,
Зор келеби жаныга
Чийки тамак даярдайт
Муз тонот кышта каныга.
Жарытып иштеп койгонсуп,
Жокту тап дейт эрини.
Тагдырында болгон соң,
Ким чанат мындай «перини».
Насыят, акыл айткандын
Уккусу келбейт сөзүнү.
Кемтиги жок сөз сүйлөп,
Катарда сезет өзүнү.
Адамдар менен адамсың,
Түшкөнүң жок асмандан.
Ойлоп жүрүш өлүмдү,
Кутулбайт жан качкандан.
Түнгө эсеп табият,
Күн кызарып баткандан.
Ар кайсы ишке шүгүр кыл,
Байда чыкпайт жаткандан.
Билек түрүп эмгектен,
Кара кылды как жарган,
Калыс болсоң элде бол.
Туруксуздун пейили
Күн алыста онду-сол.
Башталышы оң болсо,
Сапарга чыксаң болот жол.
Он эки ай көгөргөн
Каралар тоонун арчасы,
Оюмду жаздым кагазга,
Мен билбей, калды канчасы
Адамдар үчүн айтылды,
Жазылган сөздүн барчасы.
Электр жанса үйүндө.
Панар чырак ким коёт?

Уйку менен жан ширин,
Бул дүйнөгө ким тоёт?
Жабыркап жаның кыйналбай,
Жардынын алын билбейсин.
Сыны пастын үйүнө,
Чакырбаса кирбейсин,
Сүйлөшүп кумар жазбасаң,
Зеригип көңүл кирдейсиң.
Көтөрмө карыз көп алба,
Төлөшү кыйын артында.
Алым-берим кылбасаң,
Адамдын жок салтында.
Жасоол болсоң тегиз бол,
Иргеде адам калтырба,
Бир тоёр тамак болбосо,
Суранычтан тартынба.
Базарга салсаң матаны,
Баасы сапат – баркында,
Үйрөнүп барлык өнөрдү,
Жаш кезекте жаркылда.
Алтымыш ашып карасаң,
Арык аттай убагың.
Көзүнө дале баягы,
Бирге өскөн курагың.
Нурлары кетип көзүңдүн,
Жарабайт панар чырагың.
Эшигинде бак болсун,
Жашаган үй-турагың.
Жашоодо бакты, таалайды,
Ак эмгектен сурагың.
Мезгилсиз жолдо ташыркайт,
Такалабай ат минсең,
Сылык болуп жарашпайт,
Ченебей бойго тон кийсең,
Бараткан жолуң кыскарбайт,
Жанашып үнсүз жол жүрсөң,

Күтүрөтүп мал баксан,
Жайыты жакшы келишсе,
Малы семиз болбойбу,
Күздөн жемди беришсе,
Акыркы чекте калбанар,
Бүтө турган ар иште.
Эр бүтүрбөс иш болбос,
Кайрат менен гап күчтө,
Таң менен эрте турунар,
Уктай бербей чак түштө.
Көп кысталган чоң иште,
Арасында болунар.
Аксакал иштеп турганда,
Тийип өтсүн колунар.
Тарбия кылсаң көчөттү,
Таасирин кийин билесин,
Астына күздө суу койгун,
Бир-эки күнчө түнөсүн.
Жаз айланып күзүндө,
Багында балкып күлөсүн,
Башынан башта ойлонуп,
Бекерде басып жүрөсүн.
Артыкбаш бутак алынсын,
Тандалган ноода салынсын,
Мөмөнүн сорту жакшырат,
Айтканым эске алынсын,
Ийилсин мөмө багында,
Чыдабай душман таарынсын.
Жыл ичинде төрт мезгил
Өзгөрүп аба алмашат.
Саратандын ысыкта
Муз эрип тоодон суу ташат.
Жаштайынан бир өссө,
Картайса да сырдашат.
Баасы кымбат жаш мезгил
Эркин жүрүп ырдашат.

Алтымыштан жаш өтсө,
Ар жагы мисал чоң кашат.
Эртелеп туруп жол алсан,
Жети таш жерге жетесин.
Болбойбуз түркүк ааламга,
Сен дагы бир күн кетесиң.
Аз гана жашоо өмүрүндө
Сыйлашпай анан нетесин?
Түрлөнүп турса айлана,
Талаанын көркү гүл болот.
Жаркылдап жылуу нур берип,
Ааламдын көркү күн болот.
Колунан көөр төгүлүп,
Сайманын көркү уз болот.
Бирден санап узатып,
Эсептин чоңу жүз болот.
Жыл мезгили өзгөрүп,
Жаз айланып күз болот.
Тамагын таттуу жедирген
Өзү ачуу туз болот.
Тогуз түрдүн ичинде
Агы менен кара бар
Адамдар жүрөт аралаш,
Жакшы, жаман барабар.
Ай ааламда адам көп,
Тогуздан бирөө акыл(ы) төп
Айбанатка жаралган
Талаага бүткөн сансыз чөп.
Жалкоонун бир адаты
Быйык жай тапса чыкпаган.
Наадан болот адаты –
Айтылса кеңеш укпаган.
Жакшылыктын белгиси –
Чатак иш ага жукпаган.
Акылсыздын белгиси –
Эртеден кечке уктаган,

Акмактын анык белгиси –
Улууга сөзүнныктаган.
Белеске карлар токтобойт,
Акмакка акыл окшобойт.
Баласын күкүк онобойт¹,
Айылга аркар жолобойт.
Чындап болсо ырысын,
Ичкениң менен коробойт.
Булактуу шибер саз болот,
Жандыгы өрдөк, каз конот.
Саздакта өлөң чөп болот,
Чубап жесе мал тоёт.
Көкөйүң кесет жокчулук.
Билгизбей өтөт токчулук.
Көрүнгөндү көп сындап,
Көтөрүлүп сүйлөбө,
Көп бүтүрөр иш болсо,
Жалгыз өзүң бийлебе.
Айырбайт пайда зыянды,
Нааданды сөгүп тилдебе.
Арамы туз ургур бар
Акылың болсо жүр дебе,
Алакол менен акмакты
Эшик ачып кир дебе.
Байкалат кылган ишинен
Адамдын ар кыл мүнөзү.
Ажырап көзгө көрүнбөйт,
Карасаң адам бир өзү.
Кесилбей этте кан болбойт.
Оорубаган жан болбойт.
Көнүл менен ынсабын,
Көп болсо да жам болбойт.
Маңдайдан териң төгүлбөй,
Өзүнөн өзү нан болбойт.

¹ ṭ ṭ ṭ á ṭ é ò – ṭ é é ṭ á ṭ é ò, é à ñ ò à ð é à á á é ò.

Жыгылбайсың түрткөндө,
Күчтүү болсо тирегин,
Билимдүү менен тең эмес,
Сенин жоон билегин,
Болоруңча бол дебей,
Жакшылык болсун тилегин,
Ойлогон ойго жеткенде,
Ошондо маңдай жазылат.
Керектүү болсо катуу жер,
Күч коротуп казылат.
Шамалдуу болсо жеринден,
Кыртышы болбойт бетинде.
Кетирбе элден жакшыны,
Отурсун элдин четинде.
Сүйлөшүп кумар жазылат,
Үлпөт куруп кечинде,
Сылык мүнөз, ак көңүл,
Сыйлашкын жердин бетинде.
Бурса барып жатабыз
Карангы көрдүн ичинде.
Салмактуу сөздөр жазылды
Тизилип санат тарыхка.
Жан кый! – деп, укук берилген
Аткыч – миздүү жаракка.
Акыл үйрөп элге деп.
Жүктөлгөн милдет санатка,
Абада салмак көтөр деп,
Айтылган кошмок канатка.
Терме же санат айтылса.
Андап тургун калайык,
Болгонуң үчүн адамзат,
Адамдыктын милдетин
Ар бирибиз кылайлык.
Адамдыкта милдет чоң,
Айбанча тоюп жатпа дейт.
Милдетинди аткарып,

Той-тамаша түн жакшы,
Эпсиз көп осол жалгандан
Орундуу бир аз чын жакшы.
Колунда болуп нан берсең,
Өзүндү өзүн мактаба,
Баштагы тапкан досунду,
Түзүк болсоң таштаба.

**АЛТЫМЫШ
МУНДУСБАЕВ**

АРСЛАНБАП

Кол менен жасап койгондой
Кооздугу көздү талдырган.
Көп жер көрдүм сендейи аз
Көргөндө адам жашарган.
Жылгасы толгон дүйүмгө,
Булбулдар конуп сайраган.
Жангак токой Арсланбап
Жемиш жерде жайнаган.
Жогору жагы чоң аска
Муздак жел согот салкындап.
Мөңгүсү жатат эрибей,
Мөлтүр булак Арсланбап.
Суусу дари табылгыс
Ичкенде суусун кандырат.
Жүрө берчи жер экен
Күн тийбес жерин аралап.

Айран, кымыз ичкенсип,
Мемиретет абасы.
Балкытат келсең дененди
Арсланбап жердин тазасы.
Өндүрү толгон жемишке
Буруксуп турат арасы.
Ар жылы берет түшүмдү
Алыска маалим эмеспи
Арсланбаптын атагы.
Тоюндурат адамды
Жаңгагынын маңызы.

Толгон дүйүм жемиши
Буруксуп ичи атырдай.
Бул Арсланбап жердин бейиши.
Түнөргөн жаңгак токой бар
Дүркүрөп лесхоз өсүшү.
Туурасы – Дашман, чоң лесхоз
Пландан жаңгак төгүшү.
Жайкысы турат жарашып,
Жайласа колхоз өрүшү.
Андан жогор жатпайбы,
Араласаң чер токой.
Как менен бак бели бар
Арасы жатат козголбой.
Алчасы бар жайнаган,
Алмасы мөмө байлаган,
Ашыкча жердин сонуну
Ар тилде чымчык сайраган.
Ооган Чарбак кыштагы
Октябрь колхоз аталган.
Тамеки эгип кыз-келин,
Атилес кийип жасанган.
Көк тонду толгон көп жаңгак
Көк тармак лесхоз жай алган,
Атактуу колхоз «Правда»
Ар жылы асел-бал алган.
Ак буудай, арпа, тамеки
Ашыра төгөт пландан.
Жетиштүү эки колхоздун
Жергеси өсүп чыңалган.
Төрт түлүк чарба малы бар
Көктондуу¹ Ооган жеринин.
Кыдырып көрдүм түшүмүн,
Кызыл-Суу ичтим кыдырып,
Кызыл жүздүү элинин.

¹ Ё ° е ò î í ä ó ó – æàøÛë ÷°î ò¿¿ äääâí ì ààí èää.

Аралашып эл конот
Жайыты менен төрүнө.
Жылкысы, ую жылгада
Жайылып оттойт күнүгө
Өзүнө-өзү жетишкен
Бул жерди келдим көрмөккө.
Бул өнөрдүн айынан
Көрбөгөн жерим калган жок.
Ырыскым элге чачыптыр
Бир чети менде арман жок.
Көрдүм кыйла жер-сууну
Мазары азиз Арсланбап
Жылгасы мөңгү, жели атыр
Жеринин бети көп жангак.
Ар түрлүү жыгач Дашманда
Араласаң салкындап
Көк кашка тунук суулары.
Көркөмдүү агат шаркырап,
Түбөлүк сырды чеччүдөй
Таштары жатат жалтырап.
Жогору жагын карасаң,
Кызыл-Үңкүр асыл жер.
Жылгасы өндүр көп жемиш,
Буркурап согот атыр жел.
Жаңгактын кени ушунда
Башынан жердейт биздин эл.
Жамбысы дари суусунда.
Ачылбай баркың жатты эле,
Бай-манаптын тушунда.
Ташы алтын кең күмүш
Таанымал жерсиң ушунча.
Асели¹ лесхоз караган
Жаңгагы күмүш жасаган.
Асырап күткөн киши жок

¹ А ñ â ë è – ààë.

Адыр, түзгө жаралган.
Катар жаңгак өзөнүн,
Кызыл-үңкүр өрөөнүн,
Казылып алган алтындай
Кастарлап жаңгак жөнөдүн,
Ардактап сени элибиз
Арбытты жемиш көчөтүн.
Арык-торук мал келсе,
Апта оттоп семирген.
Аскалуу жер чоң күмүш
Ак шумкар учуп теминген.
Оң канатың Кара-Кол,
Карагайлуу чоң Кең-Кол,
Колхоздун малы элирген.
Аралап өттүм жаш элем,
Ак жайдын күнү сен жерим
Эми Кең-Колго келип токтодум,
Абасы таза жер экен.
Адамдын көөнүн сергиткен.
Кымызын ичсек кызартып,
Кырына чыксаң демиткен
Кыз-келини, балдары,
Селкинчек салып тебишкен.
Башынан кыргыз салты экен
Кандай жүрсөң келишкен.
Карынын кылган кесиби,
Кемпири менен чай ичкен.
Жаштарга булар кошулбайт,
Жашында булар бал ичкен.
Жыргалдуу заман тушунда
Жайлоого минтип келишкен.
Карагай, арча, кайың бар
Касиеттүү сен Кең-Кол
Кандай айтса жайың бар,
Кайыңында, талында
Каймактай ширин балың бар.

Капчыгай, зоодо кайберен,
Карагат, чие шагың бар.
Катарлаш чыккан жангагың,
Калдайып Кең-Кол жатканың.
Кара, кыйрак, бетеге
Канча малды сактадың.
Казыла элек сыр жатат,
Кадырына жетербиз,
Калкыма ырдап мактадым.
Эскиге туюк жол элен,
Ээ бербей ашуу дабаның.
Кара булут туш келсе,
Таш учурган шамалың.
Кетмен-Төбө чектешип,
Кереметтеш мазарың.
Кембагалга жол болуп,
Сен Кең-Кол ишке жарадың.
Айры-Таш дагы чоң даван
Ашуусу бийик кырдаган,
Ак жайдын күнү кар жааган,
Аша албай алсыз ыйлаган.
Далдайып өгүз, ат, эшек
Далай жан сизден кулаган.
Ал кезекте элимди,
Бай-манаптар сураган.
Басмачы тосуп белиңди.
Басып алган элинди.
Алсыздан уруп алышкан,
Аркадан келген эгинди.
Корбашы баскан белиңди
Кордукка алган элинди.
Конокбай кары адамдан
Коркутуп алган эгинди.
Мал айдаган аркалык,
Ашуусун басчу саргайып.
Аңдышып жаткан басмачы,

Айры-Ташта дардайып,
Коркутуп малын алышып,
Убал билбес басмачы.
Келтектөп көбүн атышып.
Аркалык дагы баатыр эл,
Асылы келсе качышып.
Казакбай көбүн соройтту
Карашагыл жашырып.
Кайраты ашкан эр экен
Корбашы колу басылып.
Айылын сактап эр келген,
Ак келте мынтык асынып.
Жайлоосу жакын аралаш,
Анжиян, Арка элинин.
Кара-Кабак капчыгай,
Жолу туюк жер эле.
Жолоочу өлдү бир далай
Кемпир-Тырмак жалама.
Аты менен кулады,
Адамдар тарткан жапаны,
Кимге жеткен убалы,
Көргөндө учат үрөйү,
Ал кезекте адамдар
Шарты ошондой болучу,
Минип өткөн унааны,
Каптап турчу жакалап,
Кабактын кара туманы.
Беш күндө араң келчү эле,
Ташкент, Массы базарга.
Колунда барга жол эле
Кембагал кошула элек катарга.
Жел кабарлап чыгышка,
Лениндин туусу желпинди
Жеңиштин күнү жашасын.
Жетпеген кедей-кембагал,
Теңчилик күнүн жеткирди.

Акылман улуу Ленин,
Уйкуда элди ойготту.
Алыста турган кыргызды,
Аргымак берип ойнотту.
Эмгекчи элдин талабын,
Түбөлүккө көтөрдү.
Ачып берип каалгасын,
Илим-окуу өнөрдү.
Какырап жаткан ээн талаа,
Кусасы чыгып көгөрдү.
Кернейден түтүн буркурап,
Керилген талаа өзгөрдү.
Колунан элдин жаңырып,
Кооздолуп үйлөр салынды,
Илимден өсүп техника
Ильичтин шамы жагылды.
Эмгекчи элге тең укук,
Жаралды эми бактыга,
Баштаган бизди алдыга,
Лениндик партия.
Караңгы жаткан кыргызды,
Кастарлап кошту катарга.
Каалгасын ачып илимдин,
Канатты такты жаштарга.
Бүгүнкүдөн эртенки,
Жаңылайбыз эмгекти.
Башчыбыз биздин партия.
Тынчтык күндө жаңырып,
Шаарларды курабыз.
Социалдык лагерден,
Мүрөк суусун бурабыз.
Дүнүйөлүк элдерге,
Достук колду сунабыз.
Коммунизм өлкөсү
Лениндин жолунда.
Ишеничи бүт элдин,
Коммунисттик партия.

КОРГООЛГО ЖОЛУГУШУУ

К о р г о о л:

Жаман болбой жакшы бол,
Ачуу болбой таттуу бол.
Гүлгүн өмүр бир келген
Булбул-көй акын мен – Коргоол
Карыдым чачым ак болуп,
Кайбар элем жашымда.
Казына мүлкүм – ыр кетер
Карылык келди башыма.
Карчыга элем айланган,
Кара жаак, жез тандай
Кайыптай сыным жаралган.
Камыш кулак, жез канат
Кашканы минип жасанган.
Канча ырчы бет келбей,
Кашыма келип эринбей,
Кадырым ашып турганда
Кайтчы эле мендей абандан.
Калтардан бермет жүн кетти,
Канча күн айтса талыбас,
Калыбы тайып тил кетти.
Карып калган чалсын деп,
Куруп калган карылык
Катыныма тилдетти.
Жез аякка бал куйса
Жигит кез экен иччи элем
Жети күнү ырдасам
Жер түйүнүн чеччү элем.
Жерге кирген карылык,
Жети муунум бүт алды.
Бармактарым оюлуп,
Басуудан калды комузду.
Балдарым кыргыз гүлдөткөн,
Баштайын баатыр орусту.

Бабан Коргоол кашында
Баарын айтып берейин
Ырчыдан жыккан отузду.
Конок конуп бир көзүм
Ооруганда келдин сен.
Карылык жетип башыма,
Тооруганда келдин сен.
Жан шеригим Токтогул,
Булбулум өткөн дүйнөдөн.
Жаңыбай, Курман, Эшмамбет,
Булбул эле үндөгөн
Буларда өттү бу күндөн.
Баарысын жоктоп берейин,
Жаңгыз ыйлап бүгүн мен.
Саруудан чыккан Эшмамбет,
Токтогулга тең эле.
Торуну минип гүлдөгөн,
Тоо булбулдан бул эле.
Токсонго чыгып жашабай,
Тогуз катар ак үйгө
Тотудай конуп сайрабай,
Толгонуп дүйнө өттү эле.
Санат ырын баштаса,
Санжырга кыргыз укчу эле.
Саяктан келип кыз алып,
Сары алтындай турчу эле.
Кертме сакал, узун бой,
Келети эрден сулуу эле.
Ат чабым жерден добушу,
Азыркы радиодой чыкчу эле.
Алты күнү ырдаган
Анык Током өзү эле.
Арбагыңан айланам,
Алтын тандай Эшмамбет
Айтып кеткен сөзү эле.
Алтымыш балам угуп тур,

Мүрзөсүн басты чым алып.
Топурагы тургандыр
Тозгоктой болуп кызарып.
Күмүш жаак бул абаң.
Күн тийбес ошол сапардан,
Күнгүрөп добуш чыгарып.
Арманы толуп ичине
Жатпайбы эрен суналып.
Боорум бирге Эшмамбет,
Куруган Коргоол айтты деп
Арбагың калсын кубанып.
Токтогул жаакта жок эле,
Жаштык ырын ырдаса
Күйүп турган чок эле.
Кенен акыл, кең пейил,
Ырчыларга тоо эле.
Кедейге нуска жол ачып,
Бай-болушка жоо эле.
Булбул эле муңканган,
Буудан эле чуркаган.
Күйүттүү эле пендеден,
Мүрөктүн суусун ууртаган.
Айыл элге ыр ырдап
Аянбай тилден чуркаган.
Ал кезекте Дыйканбай,
Айылымды сураган.
Эки болуш эл элек,
Ашка жетпей куураган.
Көбүндү сурап жеди эле,
Көкүмбай чыгып туурадан.
Таштан бүткөн боз тайлак,
Элиң тартып жабырды.
Эн ичпей аш-тамак,
Эн жолдо турчу эле.
Элүү мазар, Бууракан,
Көйкапка колу байланып,

Керимбайдан кеткенде,
Көк такыя, көп солдат
Көк желкеге тепкенде,
Көөнүнө албайт көп солдат,
Көргөн эмес Токомду
Көз жашы көкүрөккө жеткенде.
Таманы жооруп басалбай,
Сибирге кеткен сандалып.
Токоно кошуп токсонду,
Тойбогон болуш айдатып,
Ошолордун баарысын
Зынданга салган болучу,
Эки көзүн жайнатып.
Кара боор залымдер
Кушчу-Суудан Токомду
Курутам деп ойлогон.
Карышкырдан тиш салып
Кары мискин карыпты
Калдайып кармап ойногон.
Каарын салып партия
Кара мээнет кедейге
Кайрылып колун бергенде:
Караталы баш болуп
Керимбай менен Көкүмбай
Булар да кошо сойлогон.
Иши акталып булбулум,
Түрмөдөн кайтып келгенде
Күйүткө Токон алдырды,
Топчусу жаңгыз өлгөндө.
Багынат экен аргасыз,
Багы жок кетсе өлүмгө.
Сайрасын Коргоол абышкаң,
Саяпкер эле бууданга.
Эми буудан мен болдум
Жорток болуп басалбай,
Жоругум жеткен дубанга.

Көз шаштысы келди эле,
Көр топурак тартканда.
Көкүрөккө санатым,
Көбү калар дубалда.
Көп чортоңдок кыялым
Көргөзүп ишти жатпайбы,
Карылык баскан туманга.
Желедеги кулундай,
Окуранып турамын.
Күн тийбес сапар жолумду,
Окуп алып турамын.
Кең татырдан басалбай,
Чочуп алып турамын.
Мен өңдөнгөн Коргоолдун,
Түгөнбөгөн санатын
Үйрөнсөн боло карагым.
Атаңдын көрү карылык,
Калкым калат окшодуң.
Эки балам, бир кызым,
Эми гүлдөп келе аткан
Артым калат окшодуң.
Алтын баскан аяккап
Сайым калат окшодуң
Алты катар Фрунзе
Жайым калат окшодуң,
Кайнап турган казанда,
Чайым калат окшодуң,
Сыр аякта куюлган
Балым калат окшодуң.
Ой, балам Алтымыш
Жал-куйругуң чыга элек
Суроо салып өтөйүн.
Суроомо жооп бер көрөйүн.
Ай айланып жыл болот,
Бул эмине болучу?
Кыш айланып жаз болот,

Бул эмине болучу?
Жай мезгили болгондо,
Гүлдү эмине соруучу?
Кыш мезгили болгондо
Гүл эмине болучу?
Көпөлөктүн күзүндө,
Кай жер болот конуму?
Булбул куштун жайында,
Мукам болот добушу.
Күзгө маал болгондо,
Ал чөп бышып соолгондо,
Булбул куштан тил кетип,
Чыкпай калат добушу,
Бул эмине болучу?
Кара жамгыр нөшөрлөп
Жаздын күнү жааганы
Бул кай мезгил болучу?

А л т ы м ы ш:

Какшап өзөн кургабай
Кирген сууга толуну,
Күкүк сайрап тоолордо,
Бутактарда конушу,
Ак мөңгү эрип жылтылдайт,
Бул жай мезгили болучу.
Мунуңа жооп берейин
Ай айланып жыл болсо,
Он эки айың бир болсо,
Жай мезгили тирчилик.
Алты ай жайы болбосо,
Жайдан болот кеңчилик.
Он эки айы кыш болсо
Жерде эгин болбосо,
Кайдан болот тирчилик.
Жан жаныбар көбөйгөн
Жай мезгили тирчилик.

Кыштын камын ойлогон
Дыйкан иштен талбаган.
Кампасы толгон кызыл дан
Кам кашеги жыйылган.
Жүзүм бышып кулаган,
Чөптүн өңү кубарган,
Сайдан суулар азайган.
Тоодон мөңгү басайган,
Ак чөп бышып куураган.
Азыраак токто абышкам,
Ариет намыз калышсам,
Алтын жаак, жез таңдай
Абалтан акын айтышкан.
Мунуна жооп берейин.
Бак-дарактын бүчүрү
Саргарып түшүп жатканын
Күз болгондо көрөмүн.
Ай айланып жыл болсо,
Анын жөнүн бөлөмүн.
Он эки айын жыл болот,
Алты ай жайың, алты ай кыш
Кыш чилдеси суу тонот.
Көк жалтырак муз болот.
Даракка конуп сансыз куш,
Көңүлдөрү суз болот.
Кылычы бар жанында
Аяз ата суук болот.
Арык-торук илинсе,
Алып кетер кез болот.
Адам ата баласы
Үй ичинде меш болот.
Кышка койгон оокатын,
Үзүр көрүп жеш болот.
Кырк күн чилде катыран
Суу агыны басылган
Отуз күн чилде катыран

Оргуган суу басылган.
Капкакталып жер бети,
Дармек чөптү жашырган.
Суу кузгундап, буу жүрүп
Муздун бети жарылган.
Бак-дарак апшак мөмөлөп,
Кыш чилде бекем асылган
Кумурска жандар бекинип,
Уясында жашынган.
Эмгексиз жаздын жарчысы,
Борошолуу кара суук.
Чегирткенин катырган,
Нечен түрлүү жандарды,
Жер койнуна батырган.
Ойду-тоону кар басып
Ак парданы тартынган.
Тоголок куурай башына,
Токту жесе тойбогон.
Ак куурайдын башына,
Аргымак жесе тойбогон.
Жай чилдеде, кыш чилде
Каары катуу ойногон.
Кабыргада майы жок
Кара мал келсе койбогон.
Күнү кыска, түнү узун
Кышкы чилде курусун.
Кургата албай суу болсо
Кара аяктын кырбусун
Январдын биринде,
Баш коёсун чилдеге.
Туман басып наарынды,
Бубак кылат баарынды.
Ылгайт экен бул чилде
Жашын менен карынды
Алтымышта чалдардын
Мурутуна муз турган.

Алы жокту чарчатып,
Аңтарылтып кустурган.
Жетимиште чалдардын,
Жеңдерине муз турган.
Жетилген суук чилде айы,
Жебей-ичпей кустурган.
Жылаңачты жалмаган,
Тондууларга барбаган.
Арык малды алдаган,
Жерде чөптү тондуруп,
Жабыштыра кармаган.
Таранчыга жут түшүп,
Эшик алдын аңдыткан.
Тоо кийигин тойгузбай,
Баш айлантып маңгыткан.
Тузак коюп кышында,
Таранчынын баарысын
Балдар кармап алышкан.
Өрдөк алып кыныгып
Сууга капкан салышкан.
Мүнүшкөрлөр бүркүтүн
Тоого алып барышкан.
Түлкү, коён кармашып,
Түнөп үйгө кайтышкан.
Кыштын сыры кызык деп
Каныккандар айтышкан.
Жоро ичип жаш балдар,
Эки-экиден мушташкан.
Жаңгыз атты ээ кылбай,
Эки-экиден учкашкан.
Ынтымактуу бул балдар,
Бир казандан туз таткан.

**СЫДЫК
АЛАЙЧИЕВ**

(Бала ырчы)

(1894–1983)

Төкмө ырчы С. Алайчиев (Бала ырчы) 1984-жылы Ош областынын Кара-Суу районуна караштуу Курманжан датка атындагы колхоздун Кыргызчек кыштагында туулган. Ал Токтогул, Барпы, Бекназар, Нышан, Арзыбай Ботобай, Орозалы, Ташмат, Мырза, Жолдош, Абдымомун, Амира, Туяк сыяктуу түштүк акындары менен замандаш жашап, өнөр сынашкан залкар ырчы болгон. 1927–1952-жылдар аралыгында мектепте мугалим болуп да иштеген.

С.Алайчиевдин чыгармалары алгач «С.Алайчиев – Бала ырчы» деген ат менен кичинекей китепче (Түзгөн Ж. Таштемиров, Ф. 1981) болуп чыккан. Андан кийин «Сыдык Алайчиев (Бала ырчы)» деген чыгармаларынын толук жыйнагы (Түзгөн, баш сөзүн жазган Г. Орозова. Б. 2003) жарык көргөн. Мындан сырткары мезгилдүү басма сөз беттерине ар кайсы мезгилдерде бир топ эле макала жарыкка чыккан. Адабий портрети «Кыргыз адабиятынын тарыхына» (5-том. Б. 2002) кирген.

С.Алайчиев табигат берген көкүрөгүнүн тунуктугу, сөзүнүн курчтугу, таамай айткан калыстыгы менен эл кадырына ээ болгон таланттуу төкмө ырчы. Анын өмүр, өлүм, жакшылык, жамандык, аруулук сыяктуу жалпы адамзаттык проблемаларга арналган санат-насыят, терме, казалдарынын тарбиялык. дүйнө таануучулук мааниси зор.

*Айбаты болот сүрдүүнүн,
Акылы даана тилдүүнүн.
Көңүлү жарты муңдуунун,*

*Кошумча болуп оокатка
Колу узарат уулдуунун.*

же:

*Устанын ишин бутургөн
Кара көмүр чок болот.
Кайраты бар жигиттин
Көкөйүн кескен жок болот.
Куш уясы зоо болот,
Кум куюлуп тоо болот
Кушту учурган пар¹ болот.
Эрди учурган зар² болот –*

деп санатын кынап, жашоо маңызын өзүнүн эстетикалык туюм-сезими менен электен өткөрүп ырдайт.

*Жакшыда санат жат болот,
Жакшы менен бир жүрсөң
Көңүлүң, курсант чак болот
Жамандан киши дак болот.*

«Жамандын пейли түзөлбөйт», «жамандан жаңжал чуу чыгып» турарын айтып, жамандыкты көзгө сая көрсөтөт. Жакшы сапатгарга ээ болууга үндөйт.

Акындын сүйүү темасына арналган ырлары, термелери туурасында белгилүү адабиятчы, ф.и.д. Б.Алымов «Акындын ашыглык ырларындагы арзып сүйгөн селкиси «көзү кара бети ак, мойну алача, жайма көкүл, кылыгы кыйма, жазып-тайып кеп айтсаң жамалы жайнап, муңайым сөздүү, буудурма койнок, бурма бел, кабыргасын ийилткен, каламдай кашын чийилткен» кирди кол менен кармагыс бир асыл зат. Баарынан да акын ошол жароокер жанды сүрөттөдө «наз-жаз, уз-жүз, нар-кар-зар, тоо-

¹ ǰ à ð – eaf àòù.

² Çà ð – àèòùí (áàééüê).

зоо» сыяктуу ички уйкаштыктарды жыш пайдаланып, ырдын угумдуулугун арттырат»¹, – деп чыгыш поэзиясы менен үндөшүп турган сүйүү ырларыны нарк-насилине туура мүнөздөмө берген.

Чынында да Бала ырчынын ашыктык боюнча термелери

*Белестен чыккан ай болот,
Бели кымча, бети ак,
Беш көкүл сулуу жар болот.
Бешине² жакын жете албай
Безилдеп жигит зар болот,*

деп төгүлсө, Ак Ыргалдын лирикалык образы, өң-келбетинин ажары конкреттүү сүрөттөлүп, анын «жаккан отуна алоолоп күйүп. көрбөсө жашоосу кара түнгө айланып

*Оң бетиңе коюлган
Калың болсом Ак Ыргал.
Саратан ысык күндөрдө,
Көлөкөлөп олтурган,
Эшигине эктирген,
Талың болсом, Ак Ыргал.
Бак-таалайым кошулуп.
Өмүр шерик айрылбас
Жарың болсом Ак Ыргал , –*

деп боздойт. Дил ооматы келип, сөздү шурудай тизип. мазмундун үстүндө иштеп, оң-терсти ылгап, жандүйнөңдү тазарткан не бир санаттарын, термелерин төгүп ырдаганын, «жаман аял менен жакшы аялдын» образын параллелизмдик салыштыруу аркылуу ачканын кантип танууга болот. Чыгармалары поэтикалык жактан жогорку эстетикалык көркөмдүктө жаралганын акындык тажрый-

¹ Á å ø è í â – àèäúí à, æäí úí à.

² Ä. Ñüäüêîä. Äçöï °ä°í ääñòäí . Í ø. 1993. 6–7-ääòðäð.

басы көрсөтүп турат. Ырларынын жанры ар түрдүү, мазмуну бай. С.Алайчиев башка ырчылар сыяктуу эле Советтик түзүлүш менен кошо келген өзгөрүштөрдүн баарын ырга кошту. Жаңы заманга, жаңыча жашоого («Ликбез жөнүндө ыр», «Колхозго киргендер», «Басмачылар», «Шайлоочулар») үндөдү, илим, билимдин маани-манызын («Билим», «Мектеп») түшүндүрдү. Согуш мезгилинде Мекенди коргоого («Аскерге жөнөткөндөгү ыр», «Өч алабыз») чакырды. Жеңишти («Жеңиш кабары») ырдады.

С.Алайчиев айтыш өнөрүндө да, бир топ таскагы катуу ырчылардан. Буга анын Барпы, Ботобай, Дооран, Ташмат, Арзыбай, Абдымомун, Маканбай, Орозалы менен айтыштары күбө. Бул айтыштардын ичинен болжолу 1913-1914 – жылдарда, Сузактын Чөкөтөбө деген жеринде Шүкүралы бай атасына аш бергенде Барпы акын менен айтышы бир топ курч жана көлөмдүү.

Б а р п ы:

Мен дагы сендей ырчы элем,
Мартабаңды укчу элем.
Айтышаар учур келсе деп,
Арманды ичке букчу элем.
Ала көөдөн сендейди
Ай-пайга койбой жыкчу элем.
Кылоосун кайрып көбүнүн,
Кынына гана тыкчу элем.
Көтөрүлтпөй көөдөсүн,
Көп ырчыңдан мыкты элем.
Кармашаар чагың келди окшойт,
Кана эмесе, чык, бери.
Бала ырчы ,
Укканымдай бар экен,
Бул боз баштыктай бала экен.
Жай бербеген кебинен,
Жагжаңдаган кал экен.

С ы д ы к:

*Акын да болсоң, Парпи, бил,
Айтыштын жеңмек шарты бул.
Чыдамай оюн дал ушу,
Чыр болбосун арты бул.
Куп асылдың башыма,
Кулжуңдаган ашина,
Отуз уул ичкилик
Авалтан бери калкы бир.
Бийик да койбо өзүндү,
Карабайт кары, жашына,
Кал менен көрдүн баркы бир.
Базарга сатса наркы бир.
Баятан чың деп отурсам,
Бул оозуңдун турму жок,
Бейжай окшойт шалкы бир –*

деп эки залкар төкмө өнөр сынашат. Бала ырчынын Барпы менен айтышка чыгышынын өзү эле Бала ырчынын ырчылык дараметине берилген баа эмеспи.

Филология илимдеринин доктору, профессор, адабиятчы, илимпоз Бектурсун Алымов: «Мен Сыдык акындын ырларын өз оозунан далай жолу уктум. Ар бир ыры камчынын өрүмүндөй жымылдап, эргип айтылып, эркин уйкашып, бири экинчисине куюлушуп турчу. Сыдык Алайчы уулу ырдап жатканда, Барпы акесиндей колуна комуз алган жан эмес. Дал ошол улуу акындай кайда менен ырдап, ойду бөлүп-жарбай, айтылчу ойдун аягына чыкмайынча нөшөрлөтүп төгө берчү. Бул кайда менен ырдоодо ал Барпыдан кем эмес ийгиликке жеткен»¹ деп баа берген.

Чындыгында да Сыдык Алайчиев өз мезгилиндеги ири төкмө ырчы экендигин, ар түрдүү мазмунда

¹ Ä à ï – è à ï .

гы, тематикадагы чыгармаларды жаратып, заманыбыздын ак таңдай ырчылары менен айтыштарда өнөр сынашып, Өзбекстан жана өзү жашаган түштүк аймагына белгилүү ырчы катары санжыралуу өмүр өткөргөнүн кесе айтсак ашыкча болбос.

*ф.и.к. , доцент
Гүлбара ОРОЗОВА*

САНАТ, НАСААТ, ТЕРМЕ, КАЗАЛДАР

ЖЕЗ ЭСКИРСЕ ДАТ БОЛОТ

Жез эскирсе дат болот,
Желеде кулун жетилип,
Аргымак, күлүк ат болот.
Барыш-келиш кылбасаң,
Ага-ини, карындаш,
Бир-биринен жат болот.
Сулуунун бети ак болот,
Султандын жайы так болот.
Жакшыда санат гап¹ болот.
Жакшы менен бир жүрсөн
Көнүлүн курсант чак болот.
Жамандан киши дак болот.
Мүнүшкердүн салганы
Боз карчыга куш болот.
Эр жигиттин башында
Эчен түрдүү иш болот.
Ниети туура жигитке
Түгөнбөс дөөлөт туш болот.
Кар эресе суу болот,
Карыса сакал куу болот.
Кан белгиси туу болот,
Кап сактаган чорунун
Жүрөгү зардеп, суу болот.

¹ Ā à ĭ – ê à ĭ .

Мергендин белин какшаткан
 Беш асый теке уу болот.
 Жуткунсө бедөө¹ тарталбас
 Арабаны токтоткон,
 Кара балчык гарт² болот.
 Карып кылган жигитти
 Кара мээнет дарт болот.
 Минге келсең билинбей
 Бир күнү өмүр сап болот.
 Устанын ишин бүтүргөн
 Кара көмүр чок болот.
 Кайраты бар жигиттин
 Көкөйүн кескен жок болот.
 Куш уясы зоо болот,
 Кум куюлуп, тоо болот,
 Кушту учурган пар болот,
 Эрди учурган зар³ болот.
 Эркектин атын чыгарган
 Алача каныш байбиче,
 Өмүр шерик жар болот.
 Сарайдын түбү кыш болот,
 Сулуунун мойну гез⁴ болот
 Эмчектин түбү без болот.
 Эсептин түбү жүз болот,
 Алтынды соккон уз болот.
 Отоготу⁵ ийилген,
 Оюн десе сүйүнгөн
 Бойго жеткен кыз болот.
 Ойноп-күлөр жакшыда
 Күрүчтөй кашка тиш болот.
 Кайсы экенин билбейсин,

¹ Á á ä ° ° – êĵ÷òĵĵ àò áááááí ì ááí èää.

² Ā à ð ò – ÷óí éòð.

³ Ç à ð – àèòúí , ááééúê.

⁴ Ā ā ç – óçóí , éí ééí éáí í (°è÷°° áèðàèèè èàðàðú àà àéòúèàò).

⁵ Ī ò î ā î ò ó – ñùì ááðù , ì ĵ÷°ñĵ.

Жаштыктан өткөн иш болот.
Кырчыны өскөн тал болот,
Кыргыйдай көзү кылтылдап,
Кылчандап баскан сулууну
Кылбат жерде таба албай,
Кыйла жигит боз болот.
Мойну алача каз болот,
Боюна колун тийгизбес
Боз шумкар сындуу наз болот.
Болоор, болбос жубанга
Бой салып жакын баргыча
Боздоп жүргөн саз болот.
Моймолжуган сулуу кыз
Ыкбалдуу эрге туш болот.
Санат деген ыр болот,
Адамдын көөнү гүл болот.
Күнкүлдөп жаман сүйлөсөн
Гүлдөй көңүл кир болот.
Ачылат гүлдүн лалаасы¹,
Таа² өлгүчө сакайбайт
Ооруган көңүл жарасы.
Бузулбасын жигиттин
Үй-орозгер каанасы.
Акыл менен иш кылат
Адамдын зирек даанасы.
Ак дайра суунун алышы,
Аргымак аттын чалышы,
Ар кайсы жерде дарт калбайт
Жигиттин тууру³ калысы.
Тараза тандын молжошу⁴,
Пир колдогон жигиттин
Кызыр болот жолдошу.

¹ Ё à è à – æääÛðäí à=Ûèääí ó÷óðó.

² Ò à à – оуу, áääè.

³ Ò ó ó ð ó – óóóðà.

⁴ | î è æ î ø – áí èæí èó, áääèè äääáí ñ°ç.

Талыкпай эмгек иштесе
Адамдын ошол олжосу.
Жаш наристе балдарың –
Үйүндүн жанган чырагы.
Жаман адам урушуп,
Көрүнгөн менен жоо болот.
Жаман менен достошсоң,
Акыры бир күн доо болот.
Жашында иштеп мал таппай,
Жалкоолонгон адамдар
Карыганда кор болот.
Түктүү айбан чарс¹ болот,
Жаманга дөөлөт келгенде
Көтөрө албай мас болот.
Жакшыга дөөлөт келгенде
Шүгүрүн бажаа² келтирип,
Куп бечара пас болот.

ДИЛИ БЕКЕМ МОМУНДУН

Дили бекем момундун,
Өксүгү болот өлүмдүн.
Зарпи күчтүү заалимдин,
Адаби болот таалимдин.
Кекенчи болот ганымдын³,
Камын кылгын, жигиттер,
Бир чымындай жанындын.
Эсеби болот бир күнү
Аздыр-көптүр малындын.
Пайызы⁴ болот эшендин,
Кайыры болот эсендин.

¹ × à ð ñ – շծեջի փօե, àçĩĩ .

² Á à æ à à – àðéàðŪĩ , øžãžð èŪèŪĩ .

³ Ā à í ū ī – èàñ áóøĩ àí .

⁴ ĩ à é ū ç ū – òààñèðè .

Кара жердин астында
 Жасаты жатат нечендин.
 Орду болбойт жалгандын,
 Арманы болбойт дүйнөдө
 Акшумкар таптап салгандын.
 Мукулу¹ болот муруттун,
 Жааны болот булуттун.
 Жылоосунда Кызыр бар
 Журт башкарган улуктун.
 Мааниси болот марттыктын,
 Кайыры болбойт каттыктын²,
 Кайра баштан көп сүйлөп,
 Габи³ жакпайт тантыктын.
 Доосу жүрбөйт масыктын⁴,
 Доору улук жаштыктын.
 Ганымы болот кастыктын,
 Айбары болот сүрдүүнүн,
 Акылы даана тилдүүнүн.
 Көңүлү жарым мундуунун,
 Кошумча болуп оокатка,
 Колу узарат уулдуунун.
 Элиртип колун таштаса,
 Баасы кымбат күлүктүн.
 Өзү келип түшпөсө,
 Табы каттык бүркүттүн.
 Канаты кайкы шумкардын,
 Тапаны⁵ жазы тулпардын.
 Белге чалган белдиктен,
 Мадати болот туугандын.
 Азали иши онолбойт

¹ Ἰ οέβέο – Ἰσθαί ἀεὶ εἰαῦνῦί γεᾶ ὀαδὰδὸό+ό ἀεὶ εέ εῦϷ-
 ἰ ἀοέᾶδ.

² Ἐ ἄ ὀ ὀ ὀ ἔ ὀ ὀ ἰ – Ϸῦἔῦἰ , εᾶδὸό.

³ Ἄ ἄ ἄ ἔ – εᾶᾶε, ἦ°ϷϷ.

⁴ Ἰ ἄ ἦ ὀ ἔ – ᾳἰἔἔἰ +ὀᾶᾶδὀἔᾶᾳ ἄἰἰἰ ἄδ.

⁵ Ὀ ἄ ἰ ἄ ἰ – ὀᾶἰ ἄ ἰ .

Обалы Кудай ургандын.
Жолу арбыт аттуунун,
Жогору болот даражасы
Жол тааныган каттуунун¹,
Намысы бүтөт калктуунун.
Балдары жаман иш тутпайт
Бабасы көргөн баштуунун.
Шилени болот даштуунун²,
Аркасы толот чачтуунун,
Урууда баатыр болбосо
Уяты тиет найзанын.
Өзүнө түптөп бербесе
Залалы көптүр пайданын.
Арам менен адалдын
Баркына жетип билбесе,
Арманы көптүр панданын.
Урматы болот уулдуунун,
Кызматы болот кыздуунун,
Уяты болот жүздүүнүн,
Максаты болот баландын.
Падышасы – Жараткан
Он сегиз мин ааламдын.
Дүнүйөсү буюрбайт
Жебей, ичпей жыйгандын.
Касиети эң улук
Өзү келген меймандын.

ӨТКӨН ӨМҮР БИЛИНБЕЙТ

Өткөн өмүр билинбейт,
Өлгөндөр кайта тирилбейт.
Колунда тириң болбосо

¹ Ё ã ò ò ó ó í ó í – è è è ì ä ç ç .

² Ä à ø – +í í è à ç à í , à à ø è à ç à í .

ЫРДЫН БАШЫ КЫЗ БОЛОТ

Ырдын башы кыз болот,
Ыргалып уйдон чыкпаса
Эч ылаажын таба албай,
Ырдап жигит боз болот.
Сулуу деген ак болот,
Суйсалып үйдөн чыкпаса
Сумсайып жигит дак болот.
Он беш менен жыйырма
Олутун билген пендеге,
Ойной турган чак болот.
Ордонун чети бак болот,
Оң бетине кал коюп,
Оромолун дал коюп,
Оолжуп баскан сулууга
Ондоп сөзүн айта албай,
Ойлонуп, жигит дак болот.
Сарайдын чети бак болот,
Саяда гүлдөй ыргалган
Савлати балант¹ сулууга
Сздап² сөзүн айта албай,
Саргайып, жигит дак болот.
Коргондун чети бак болот,
Кол булгап баскан сулууга
Кошулбай жигит дак болот.
Авлинин³ ичи бак болот,
Айдай беттүү сулуунун
Алдына жакын бара албай,
Айбыгып, жигит дак болот.
Аллам сүйгөн пенденин
Алганы сулуу жар болот.
Ак шумкар куштай таранып,

¹ Ñāāēāðē āāēāī ð – ē°ðē°ī āīī, āīēēóó.

² Ñāçāāī – ŪēāēŪēðāī, ðóððāēāī

³ Āāēēī ēī – ēīðī ē÷ē, yðēē āēāŪ.

Айылда жүрсө буралып,
Адамдар көрүп, дак болот.
Адамзаттын дегдеткен
Аллас¹ менен шал² болот,
Айтса тилим дал болот.
Көлөкөлүү тал болот,
Көзү кара, бети ак,
Көөхар сындуу жар болот.
Көйкөлүп үйдөн чыкпаса,
Көралбай жигит зар болот.
Кышында тоңгон муз болот,
Кылайган таңдай созулган
Кылыгы кыйма кыз болот.
Кыздын сөзү сиз болот,
Кылбат жерди таба албай,
Кыйла жигит боз болот.
Мойну алача каз болот,
Боюна колун тийгизбес
Боз шумкар сындуу наз болот.
Жамгыр жаап, жаз болот,
Жамалы күндөй жаркылдап,
Жайма көкүл наз болот.
Жакшынын сөзү аз болот,
Жазып тайып сөз айтсан,
Жамандын паркы пас болот.
Жатпай түндө сайраган
Булбул гөя³ куш болот.
Будурма көйнөк, бурма бел
Милайим сөздүү сулууга
Бул жалганчы дүйнөдө
Кандай пенде туш болот?
Кабыргасын ийилтип,

¹ А е е а ñ – äöeñ.

² Ø à è – á°ðòì °, æíîéóê.

³ Ā ° ü – áàäëóó, òèèè òàððóó.

Каламдай кашын чийилтип,
Карангы түнү сүйлөшсөн
Капалык көңүл куш болот.

АЙ УЗАРСА ТҮН КИРЕТ

Ай узарса түн кирет,
Бу дүйнөдө адамзат
Атадан бир күн сызылып,
Энеден бир күн чыңырып,
Бинаа болдум деп келет.
Жакшы жолдош, тууганга
Жаман ооз гап урса
Көңүлү өчүп, кир болот.
Ачуусун көрүп, наалаты
Аянбай ачуу сөз айтып,
Бирөөнүн көөнүн оорутса
Ал өлгүчө сакайбайт.
Ооруган көңүл жай алсын
Бузулбасын адамдын
Жибектей назик көңүлү.
Акыл менен иштесен
Адамдын жүрөт даанасы.
Ак дайра суунун агышы,
Аргымак аттын чалышы,
Ар кай жерде жаш болбойт
Адамдын туура калысы.
Тараза тандын болжошу,
Пир колдогон эрлердин
Кызыр болот жолдошу.
Мүнүшкөрдүн салганы
Тапталган сонун куш болот.
Эр жигиттин башында
Нечен түрлүү иш болот.
Түгөнбөгөн чоң дөөлөт
Азамат эрге туш болот.

Жаз айланып, күз келет,
Чилде чыгып, муз кетет,
Буйлалаган төөдөй
Пулга карай, кыз кетет.
Байгеден озуп, ат кетет
Карысы кайтып, жаш калып,
Элинден жакшы март кетет.
Акыр заман болгондо
Кудаадан кат келет.
Адамдан дөөлөт качканда
Айдап жүргөн мал кетет.
Ажал жетип, күн бүтсө,
Аманат калып, жаш кетет.
Жаңжал кылса пул кетет
Жалган айтса жин келет.
Кызматын жакшы кылбаса
Нааразы кылып тил кетет.
Ысыккөл барып уялап,
Индыстан карап куш кетет.
Улугу түшсө ордуна
Колдон жаман иш кетет.
Ар уруунун ичинен
Авали чыгып эртелеп,
Бириндеп чыккан март кетет.
Акыр заман болгондо
Гүнаалүүдан кат кетет.
Адамзаттын баласы,
Айтып өтсөм дүнияда
Беш колунду тиктеп көр,
Бир-бири менен тең эмес.
Бакылдын көөнү кең эмес,
Бири узун, бири кыска,
Бундан билгин бир нуска.
Ар базардын наркы бар,
Адам менен адамдын
Ажыратсаң паркы бар.

Паркына жеткен адам бар,
Ар бир ишке жарабас,
Акылы пас наадан бар.
Жосунду билген жоомарт бар,
Жетеси жок дегеле,
Жетелесең оңолбос
Жер тиктеген ноомарт бар.
Чарбалардын кою бар,
Парзанти бардын тою бар.
Эл журттун катта зору бар.
Бири эки болбосо
Кембагалдын шору бар.
Саяпкерде күлүк бар,
Салтанаты келишкен
Элде сансыз улук бар.
Эр жигитин үйүндө
Нарктуу улуу мейман бар.
Жаннаттай сөзү жүргөн бар,
Мусулманда ыйман бар.
Жамандарда күмөн бар,
Жорук менен жосундар
Падышаларда ушундай.
Ырчыда шундай накыл бар,
Өзүнө тарткан пендеге
Бечара бар, бакыр бар.
Колунан бир иш келгенде
Көралбаган бакыл бар.

ЫРЧЫДАН ТҮРДҮҮ ЫР ЧЫГАТ

Ырчыдан түрдүү ыр чыгат,
Он эки ай бүткөндө.
Декабрь айы толгондо,
Отуз бир күн болгондо
Өткөн эски жыл чыгат.

Өткөн жыл кетсе эскирип,
Жаңы жыл келсе жалтылдап,
Жадыратып асманды
Жагымдуу жылуу күн чыгат.
Жаз айлары келгенде
Жан-жаныбар кужурап,
Булбулдан мундуу тил чыгат.
Булбулдун үнүн укканда
Тикенден кызыл гүл чыгат.
Асман ысып, жаз келип,
Булактан кайнап суу чыгат.
Жамандан жаңжал чуу чыгат.
Куш салып, жакшы ат минбесе,
Кумардан, ойло, ким чыгат?
Жер көгөрүп кулпунса,
Төлдөрүн тегиз ээрчитип,
Төрт түлүк түгөл мал чыгат.
Ачуу, заар чөптөрдөн
Таттуу асал-бал чыгат.
Кысыр эмди тайларга
Куйрук менен жал чыгат.
Эгиндер өсүп чоңоюп,
Өзүнчө чайлап көбөйүп,
Бүрдөп, гүлдөп болгондо
Кымбат баалуу дан чыгат.
Чыккан данды топтоого
Эгинди эгип өстүргөн
Эркек, аял эл чыгат,
Эмгегин элге тийгизип,
Эрдигин элге билгизип,
Эпкиндүү балбан эр чыгат.
Кайраттуу элдин колунан
Кадыры кымбат кен чыгат.

КОЛУМА АЛДЫМ КАЛАМДЫ

Колума алдым каламды,
Кыдырып чыктым ааламды.
Ааламда жүрсөм кыдырып,
Ар нерсе мага билинди.
Сүйлөтөм кызыл тилимди.
Акылың болсо, жаш балдар,
Жашыңда тапкын илимди.
Эмгектен тартпа колуңду,
Адашпастан, жаш балдар,
Таап баскын жолуңду.
Адалдан топто малыңды.
Көпчүлүктүн иши үчүн
Аябагын жаныңды.
Дос, билбегин душманды,
Ойлонбостон иш кылсаң
Кыласың кийин пушманды¹.
Алдында күлүк ат болсо
Койбойсуң жетип кууганды.
Корчулук түшсө таштабай,
Колтуктап жүргүн тууганды,
Эринчээк болуп тим жатпай,
Эмгекке байла белиңди.
Адилет менен сактагын
Туулуп өскөн элиңди.
Ойлонуп туруп так сүйлө,
Орду болбойт жалгандын.
Арманы калбайт дүйнөдө
Ак шумкар таптап салгандын.
Айбаты болот сүрдүүнүн,
Акылы даана тилдүүнүн.
Канаты кайкы шумкардын,
Таманы тайкы тулпардын.
Белге чалган белдиктей

¹ ἰ ὀ ὄ ἰ ἄ ἰ ἄ ὀ – °ēġ ὀñġἰ , áóøàéì ἄ ἰ áġēñōϕ.

Медети болот туугандын.
Иши такыр оңолбойт
Эвели каргыш ургандын.
Балдары жаман иш тутпайт,
Ата-энеси баштуунун.
Казаны толо аштуунун,
Аркасы толо чачтуунун,
Элинде батыр болбосо
Эпкини тиет найзанын.
Өзүнө түптөп бербесе
Залалы болот пайданын.

А ДЕСЕМ САНАТ ЫР КЕЛЕТ

А десем санат ыр келет,
Атасынан сызылып,
Энесинен туулуп,
Дүйнөгө адам бир келет.
Мүнүшкөрдун колуна
Боз карчыга куш келет.
Эсен жүрсө жетилип,
Эр жигиттин колунан
Акыры бир күн иш келет.
Акылы бар эр жигит
Бир топ элге баш болот.
Отуз жашта октолот,
Отурган жерде тынчыбай,
Ойноок аттай бук болот.
Кырк жашта акыл жык толот,
Кырк жашка жашың жеткенде
Кыргыйдай алгыр болосуң,
Кылчактабай иштесең
Кыйла атакка коносун,
Эл ортону – элүү жаш,
Эсен жүрсө дүйнөдө
Көптү көрөт азиз баш.

БОУНА КОЛДУ ТИЙГИЗБЕС БОЗ ШУМКАР СЫНДУУ НАЗ БОЛОТ

Боюна колду тийгизбес,
Боз шумкар сындуу наз болот.
Жамгыр жааса жаз болот,
Жакшынын сөзү аз болот.
Кабыргасын ийилтип,
Каламдай кашын чийилтип,
Караңгы түндө сүйлөшсөн,
Капалуу көңүл куш болот.
Капталдан чыккан ай болот,
Канышай сындуу сулуулар
Кадырлуу, барктуу эрлердин,
Колтугуна жай болот.
Белестен чыккан ай болот,
Бели кымча, бети ак,
Беш көкүл сулуу жар болот.
Бешине жакын жете албай,
Безилдеп жигит зар болот.
Кыранда мекин кар болот.
Кырмызы көйнөк, кымча бел,
Кыргыек көздүү жар болот.
Кыялап өтүп, көрө албай,
Кыйла пенде зар болот.

СҮЙЛӨТӨЙҮН ТИЛИМДИ

Сүйлөтөйүн тилимди,
Кишилер, уккун үнүмдү.
Беш күндө өтөр өмүрдө
Бекем туткун билимди.
Кийин тиет пайдасы,
Жашыңда тапкын илимди.
Жаман менен сүйлөшпөй

Өзүндүн билгин баркынды.
Үйүнө мейман келсин деп,
Үлпөткө салгын жайынды,
Койгун даам, наныңды.
Көпчүлүктүн ишине
Аябагын жаныңды,
Ашина кылгын баарыны,
Азаттык кылба залимди,
Дос дебегин душманды,
Ойлонбостон иш кылсаң
Баарысы кылат душмандык.
Азыркы чакта жаш балдар,
Эркек менен аялдар,
Эмгеги менен сыналды.
Эмгеги менен жаккандар,
Элден баар тапкандар,
Изат менен сый көрдү.
Ошону менен, жаш балдар,
Бул насаатым сап болду.

АДАМЗАТТЫН БАЛАСЫ

Адамзаттын баласы,
Адамдар болот туу менен,
Азим шаар хаммаси
Абад кылат сын менен.
Адам болгон пенденин
Ак шумкар салып дүйнөгө,
Арманын айтат уу менен.
Арамза менен акмактын.
Ар кай жерде чатакта
Өмүрү өтөт чуу менен.
Жубарымбек өлгөн жигиттин
Жүрөгү жүрөт зил менен.
Кыргыздын жолу кыр менен,
Жоомарттын иши эл менен.

Аалаам жайы күн менен,
Ырдын жайы тил менен,
Ырдасам болот түр менен.
Сайапкер иши ат менен,
Молдонун иши кат менен.
Жолдош болбо талаада
Тааныбаган жат менен.
Ар кай жерде көп ырдап,
Өмүрүм өтү ыр менен.
Бейадаптар гап кылат
Аркандан сырың билбеген.
Адамга тагын бере албайт
Адилдан кызмат билбеген,
Акыйкат жолун койбогон.
Атанын малын жок кылат
Ашыкча кумар ойногон.
Насыят гапка ынабай,
Насыя мойнун толгогон.
Калк көтөрбөйт өлбөгөн,
Кааданы билбейт көрбөгөн.
Эл эскиртет өлбөгөн,
Эч нерсе билбейт көрбөгөн.
Үч ай болот кыш деген,
Уйкуда өтөт кыш деген,
Уруштар өтөт муш менен.
Пешене терин шыпырып,
Мээнеткечтер иштеген.
Ырчыда болот ыр деген,
Адамзаттын канаты
Алтын, дилде, зар деген.
Жетимди ар ким тилдеген,
Кыштоо болот жай деген,
Кышты учурат жаз деген.
Эр жигиттин канаты
Алтын, дилде, зар деген.
Акылы бар адамдар
Пайдалуу жакты издеген.

ҮЙҮНДҮН БАЛА БУЛБУЛУ

Чолоктун аса дулдулу,
Үйүндүн бала булбулу.
Чырайың толгон он сегиз –
Чырымындын бул гүлү.
Наристе-турмуш чырагы,
Наадандын нашаа ынагы.
Чабдар күлүк мингендин
Жакын болот ыраагы.
Айттырбай ойду түшүнгөн
Адамдын асыл кыраакы,
Эркектин зайып жолдошу.
Эшендин найып молдосу,
Мейнет кылып сулаткан
Мергендин телки олжосу.
Таразы тандын атышы,
Тантык кеп ойдун чатышы.
Ай менен күнгө жеткизер
Асмандын асыл шатысы.
Жаман киши белгиси –
Жакыны менен жоо болот.
Акылсыз менен достошсоң
Акыркысы доо болот.
Ырчыда ырдын санаты,
Кушту учурган канаты.
Калпакты корком көрсөткөн –
Кыюулап койгон манаты.
Дүкөндө кымкап, зар болот,
Дүлөйдө тил жок, кар¹ болот.
Кубулжуткан чырайлуу
Кыргоолдо кырк түс пар болот.
Оң-солго даңкын чыгарган
Орозгердин туткасы,
Өмүр-шерик жан болот.

¹ Ё à ð – äçë°é.

Заргерде коло, жез болот,
Сулуунун мойну гез болот,
Эркекзаатын берилткен
Эмчектин түбү без болот.
Отуз эки даамды
Озуна салса эритип,
Ширин да кылат туз деген.
Келиштирип түр салып,
Килемди токуйт уз деген.
Ала шалбырт жазга маал
Арыктан эрийт муз деген.
Олбуру калбайт карыгандын,
Оруну болбойт жалгандын.
Арманы калбас эч эле
Ак шумкар таптап салгандын.
Абийири бийик болот дейт
Акылман зайып алгандын.
Көңүлү бош го жашыктын,
Кеби гарт болот пасыктын.
Колунан келбейт бирөөгө
Котур пул бериш касыктын.
Канаты тиздүү шумкардын,
Туягы миздүү тулпардын.
Жылыбайт көөнү суугандын,
Жүйөөсү болот туугандын.
Асти бир иши оңолбойт,
Азаали каргыш ургандын.
Баласы жаман чыкпайт дейт
Баш жагынан баштуунун.
Келиң-кетиң көбөйөт,
Казаны кайнап аштуунун.
Уяты болот жүздүүнүн,
Урматы болот кыздуунун.
Ар жерде иши жүрүшөт
Адалдан тапкан пулдуунун.

КАЛКЫМА АЙТТЫМ САЛАМДЫ

Кыдырып келип ааламды,
Калкыма айттым саламды.
Карыган чакта жөн жатпай,
Колума алдым каламды.
Боп калдым шунтип билимдүү,
Сүйлөтөм кызыл тилимди.
Жакшы жан болом десең сен,
Жашыңдан оку илимди.
Өпкөгө жакын жанашпай,
Өзүңдүн тапкын кылыңды¹.
Жаркыраткан жолуңду,
Жумуштан тартпа колуңду.
Изаат кылып сыйлагын
Ичинден чыккан зоруңду.
Ак иштеп жыргат жаныңды,
Адалдан жыйнап малыңды.
Көпчүлүктүн иши үчүн
Күйшөбөгүн далыңды.
Сүйгөнүңдү тандап кет
Сүдүрөлтпөй калыңды.
Күрөздүк кылбай сылык бол,
Илгерки таяк, муш калды.
Таптаган чабат бууданды,
Койбойт дейт жетип кууганды.
Таштабайт танып эч качан,
Туугандай билген тууганды.
Кайратың болсо сенин бу,
Коргогун өскөн элинди.
Башына кыйын иш түшсө
Бекем да буугун белиңди.
Колуңдан келсе гүл, бак тик
Киндик кан төккөн жериңе.

¹ Ё ù ë ù Œ ä ù – òàŒèŒäè, °ç¿Œ° î êøī øòó.

Кыргыз деп атак калтырган.
Келаткан баатыр дээринди,
Улантып кетүү – парызын,
Элиңе коюп мээринди.
Ук, шундай Сыдык газалы,
Улап бир айткан азали.
Умачтай көзүн ачылтып,
Үгүттөп черин жазалы.
Угуму болбойт тантыктын,
Уютат кебин мазелүү.
Супу саадык таңында
Сопунун чыгат азаны.
Кудайдын кулдук парзына
Чакырат ошо тазаны.
Акырет ишин тутпаган.
Атанын тилин укпаган
Акыры алат жазаны.

ТИРИГЛИК¹

Парвадигар нурунан
Пенде кылып бир улук.
Баш-аягы жок ушу
Бизге берген тириглик.
Ошо кезден бу кезге
Адамзатты үзүлтпөй,
Уланууда тириглик.
Кайгыга да чөктүрүп,
Кубантууда тириглик.
Бйлаганды сооротуп,
Үмүт болуп алдыдан,
Жубантууда тириглик.
Бири кем ушу дүйнөдөн,

¹ Ò è ð è ā ē è è – ò è ð è è è è.

Бирине бирин саргайтып,
Сурантууда тириглик.
Өлсүн ушу бейвапаа,
Өзөгүнө өрт салып,
Кууратууда тириглик.
Жоктон барды жогору
Койгон бир кез тириглик.
Гөр оокаттын дардинан,
Каршыгыштын дардинан,
Сойгон мүртөз тириглик.
Билинбестен кезгөөрүн,
Бир-биринин көздөрүн,
Ойгон ушу тириглик.
Жандан кечип кээ бири
Тарта берип ташпишти,
Тойгон ушу тириглик.
Пастик ишке баргызган
Шойком ушу тириглик.
Алда кимде ар кандай
Өткөн ушу тириглик.
Мансап келсе манчыркап,
Көпкөн ушу тириглик.
Көпкөнүнөн кордук жеп,
Көнүлүнө муз тоңуп,
Чөккөн ушу тириглик.
Бирөөвүнө бак, нурду
Төккөн ушу тириглик.
Сай сөөгүнү сыздатып,
Сөккөн ушу тириглик.
Кай бирине жаз, жайыл,
Көктөм ушу тириглик.
Өмүрүндө кем кылган
Өксөөң ушу тириглик.
Өөдөлөнсөң пас кылган
Өктөм ушу тириглик.
Акыл жетсе, ал жетпей,
Аргаң курган тириглик.

Арам ойго берилтип,
Алдандырган тириглик.
Бийигинен жапысын
Ардандырган тириглик.
Калп айттырып кезинде,
Каргандырган тириглик.
Бирөөсүнө бирөөсүн
Жалдандырган тириглик.
Эркек менен аялды
Эзелтеден бир үйгө
Жалгандырган тириглик.
Эмгексизди кейитип,
Эмгектүүнү байытып.
Малдандырган тириглик.
Тиригликтин айынан
Тиллебайга Айымды,
Катын кылдың, тириглик.
Бир-биринен бөлүнгүс
Жакын кылдың, тириглик.
Андаттырып шуларды,
Арзыктырып кумарды,
Акын кылдың тириглик.
Сарысанаалуу бирөөнүн
Сагынычын узартып,
Заким кылдың, тириглик.
Жаман, жакшы турмушта
Боло жүргөн сыяктуу,
Баакин кылдың тириглик.
Ырчыларга чон, улуу,
Ыкласымды арттырып,
Устам кылдың, тириглик.
Мүнүшкөргө мүдөөсү
Кушчан кылдың, тириглик.
Акты кара аңдыган,
Душман кылдың тириглик.
Калыстык жок дүйнөдө
Кем жаратып бирөөсүн,

Пушман кылдың, тириглик.
Багалексиз тешилген,
Балтыр сандан кесилген
Ыштан кылдың, тириглик.
Такымдары кызандап,
Тыштан күлдүн, тириглик.
Бйман кетип, ынсап жок,
Брк бузулуп элдерден,
Каапыр кылдың, тириглик.
Бирөөсүнө бири пас
Пакыр кылдың, тириглик.
Бирөөсү бай, бирөөсүн
Жакыр кылдың, тириглик.
Жаткан жериң аткана,
Акур кылдың, тириглик.
Айкөл жерди кажытып,
Азот, паспур¹ септирип,
Какыр кылдың, тириглик.
Гия, чөбү өнбөгөн
Такыр кылдың, тириглик.
Бирини-бири көралбас
Бакыл кылдың, тириглик.
Заманамды куурултуп,
Акыр кылдың, тириглик!

АЯЛДАР

Санат бул кебим аялдан,
Чын берип, эми аяндайм.
Жакшысы менен жаманы,
Жай алып ушу баяндан,
Алкашсын, мейли каргашсын,
Алардан эми аянбайм.
Жакшысы болот зайбыңдын,
Жадырап, өзү жайгүндүн.

¹ ĭ āñ ĭ ó ð – ôĭñôĭ ð.

Жибектей желбир самайы,
Жаркылдап айдай паанайы,
Жолотпос напй кайгыңдын.
Жараткан берген багың бул,
Жакшысы буйруп кайныңдын.

Жаманы тийсе зайыптын,
Жаралуу жандай майыпсын –
Кабагы карыш түйүлүп,
Кабагың да башка үйүлүп,
Каргышка минтип тайыпсын, –
Көргөндүн көөнүн муздатып,
Кабырга сөөгүн сыздатып,
Кунайин тартып гайыптын.
Жакшы аялдын шаани бу –
Жуда бир сөзү маанилүү.
Ажары ачык, жагымдуу,
Ачканы ошо багыңды
Айтылган сөздүн аныгы.
Орундуу сүйлөп, жылмайып,
Отунан ичке нур жайып,
Куш кылып коет чагыны,
Кумарын козгоп келбети,
Сындырбайт асти шагыңы.

Жаман катын белгиси –
Жадатып бүтөт эрди ушу,
Жалжандаган шалп этек,
Жүйөөсү менен сүйлөбөй,
Жинине тийип, тарк этет.
Жолобой качкын андайга,
Жөнү жок жерден барк кетет.
Аркырап алып бетинден,
Асылып, ээрчип артыңан,
Ажылдап каргап, тарп этет.

Жакшысын берсе Кудайым,
Жагым сөз, жанга мунайым.
Үйүнө кирсең чайы ылык,
Дасторкону жайылып,
Колу ачык, улук бул айым.
Көнүлүн, жайкап, куш кылат,
Кубанычка туш кылат,
Кудайдан калбас бу дайым.
Ичкери кирип карасаң,
Ирети менен буюму.
Тазалык, тартип мындагы
Тазартып коёт буюнду.
Бул ынтымак уюлу!
Жасаган кушкер тамагы,
Тавланып, таза табагы.
Элинде мындай жуван аз,
Эринин шадман кабагы.
Ар пендеге туш болбос,
Асылзаат бекен ама бу!
Жаман ыкшоо жатак дейт,
Жатындан урган чатак дейт.
Үч көтөрүп куткуруп,
Үйүн жыйбай бытпырык,
Ичине кирген качат дейт.
Андай болсо тагдырга,
Алы-күч калбай магдырда,
Эртелеп отко жандырба.
Нолоктун иши ушу да,
Нан жабалбас тандырга.
Асылы менен зайыптын
Азыраак бирге чай ичкин.
Асирет аруу сыр төгүп,
Акылман иргеп, жай уккун.
Ачылат көзүң караңгы
Арманын ичтен чайыткан.
Бийманы ыркака оошулуп,
Брыска ырыс кошулуп,
Каласың, өсүп, байып чын.
Алганың болсо шол зайып,

Агарат жакан, кийимин,
Жаркылдап сындуу ийинин.
Эскин да болуп жаңыдай,
Энчине тийген бийигиң-
Он баланы тууса да
Ойсондоп, күндө кыз сынар
Өчүрбөс отун сүйүүндүн.
Зайыптан болот баази бу,
Замбардан көчүк жазы бу.
Топоз пайча, уй карын,
Тонкулдап копол назы бу.
Сүйлөсө кеби жер, көктөй,
Солдойуп, өзү эркектей.
Катын да аты болбосо
Кача гөр Кудай колдосо,
Калжың-кулжун тентектей.
Аялдын мыкты сапаты,
Жаздыгы менен күздүгү,
Жолунан жазбас түздүгү.
Чогулган элде дүйүм сөз,
Чак кылып туткан үйүн кооз,
Чеберлик менен уздугу.

ЖАКШЫ АЯЛ МЕНЕН ЖАМАН АЯЛ

Жаздын көркү гүл болот,
Жаралышта аялдын
Жалпы сыны бир болот.
Жаз жаркырап жадырайт,
Жакшы, жаман бөлүнүп,
Пейли менен ажырайт.

Ж а к ш ы а я л:

Сүлөөсүндөй керилет,
Сүйлөөгө сөздөн эригет.
Көтөрбөйт эгер көзүнү,

«Күйөөм курсант болсун» деп,
Кысып сүйлөйт көзүнү,
Кылбатта айтат сөзүнү,
Аптада жууйт чачыны,
Кушкер кылат ашыны.
«Алганым курсант болсун», – деп,
Секиндеп элге билгизбей,
Серпиш сүйлөйт кашыны,
Мактагын келет жакшыны.

Ж а м а н а я л:

Айында жууйт чачыны,
Анда-мында аландап,
Арман кылат ашыны.
Көңүлүң тартпайт ашына,
Өзүн теңейт жакшыга.
Кишинин тиет гашына,
Эринин эски көйнөгүн
Чулгап алат башына.
«Көргөндөр куштар болсун», – деп,
Көөнү сүйкөйт кашына.

Ж а к ш ы а я л:

Аялдардын жакшысы
Саратан жайда жатпастан,
Эмгек десе качпастан,
Килем согуп, жүл кылат,
Үйүнүн ичин гүл кылат.
Тапканын чачпай талаага,
Бирди тапсан, миң кылат.
Андай жакшы аялды
Эл ичинде акындар
Узун сабак ыр кылат.

Ж а м а н а я л:

Көлөкөдөн чыкпастан
Иш кылыштан эригет,

Бекерликке берилет.
Берекелүү сөз айтсаң
Безгекке окшоп теригет.
Ачуусу келсе арылдап,
Аюуга окшоп булкунат,
Адамга карап жулкунат.
Жайдары өскөн жаш балдар,
Жаманга жакын барбанар.
Жаркыратып өмүрдү,
Жакшысын издеп танданар.

ЖАКШЫ АТ МЕНЕН ЖАКШЫ АЯЛ

Алдында күлүк ат болсо
Кутулуп кетпейт кууганың,
Жакшы аял алгандын
Ажырап кетпейт тууганы.
Жаман болсо алганың,
Жалкоо чыгат балдарың.
Ооматы келген жигиттин
Күлүк болот мингени,
Күлүп сүйлөйт сүйгөнү.
Жаман аял алгандын
Жакасы кир, жени жок,
Жаман чапан кийгени.
Ат жаныбар күлүктү
Акылдуу жерге байлатсан,
Ак арпа менен беденин
Алпештеп гүлүн чайнатсаң.
Арзылап келген мейманды
Ак үйүңө киргизсең.
Жакшы болуп алганың,
Алдынан чыгып утурлап,
Адамгерчилик кылганың,
Атайлап шого билгизсең.
Ат жаныбар күлүктүн,
Секиргени бүргөдөй,

Кылыктары улактай,
Көздөрү жанган чырактай.
Басканын көрсөң тентектей,
Ат таноосу телпектей,
Боору тилик салаадай,
Жүрөгү жаткан баладай.
Соорусу жайык талаадай.
Төрт туягын карасаң,
Аш куюп ичкен чарадай.
Ат жаныбар күлүктүн
Канжыгасы капталда,
Куюшканы куткунда,
Үзөнгүсү боорунда.
Ошондой жакшы ат минсен
Жигитчилик доорунда.
Андай мыкты күлүктөр
Азыр азамат жоокер колунда.
Булактан кайнап суу чыгат,
Жамандан жаңжал чуу чыгат.
Куш салып, жакшы ат минбесе,
Кара кез сулуу сүйбөсө,
Кумардан, ойло, ким чыгат?

АТ – ЖИГИТТИН КАНАТЫ

Ат – адамдын бурагы.
Арытат жолдун ыраагы.
Султандын болот сурагы,
Тилеп алган парзантин –
Үйүндүн жанган чырагы.
Аргымак күлүк мингендин
Жакын болот ыраагы.
Ат жалыны алтыдан,
Желден эмес, куюндан,
Желедеги кулундан.
Октой жакшы күлүк ат
Азамат эрге буюрган.
Алдында күлүк ат болсо

Койбойсуң жетип кууганды.
Ат жалыны алтыдан,
Олбу-олбу жүгүрүп,
Ок аткандай түйүлүп.
Элдир-элдир жүгүрүп,
Эки аткандай бүгүлүп,
Элик деген күлүктүн
Жанжанынан көрүнүп
Жагалмайдай бөлүнүп.
Ат жалыны алтыдан
Желден эмес, куюндан,
Желедеги кулундан.
Алыскы койгон байгени
Алып кетет туйгундай.
Ат жалыны алтыдан,
Алды артын карабай,
Апкарыбай жүгүргөн,
Үстүндө минген жигити
Кыз алгандай сүйүнгөн.
Азамат эрге буюрган,
Канжыгасы капталда,
Куюшканы куткунда,
Үзөнгүсү боорунда
Шундай күлүк ат менен
Жигиттиктин доорунда.
Эки айрысы эрөөдөй,
Кашка тиши булөөдөй,
Соорулары солордой,
Жүрөктөрү кемедей,
Соорусу жаткан талаадай.
Бул тирилик дүнияда
Аргымак болсо мингениң,
Ак калпак болсо кийгениң,
Ак сулуу болсо сүйгөнүң,
Ойлоп көрчү, жигиттер,
Арманы барбы адамдын?

АШЫКТЫК ЫРЛАРЫ

АК ТОЛГОН

Алты пакса ак коргон,
Ашалбадым, ак Толгон.
Арзып барып көралбай,
Аттиң, ичтен дак болгом.
Жети пакса коргонун
Жеткирбеди, Толгонум.
Жеңеңизден шекшинип,
Жездеңизден бекинип,
Көп убара болгомун.
Кош рават дарбазан
Кантем өзүн ачпасаң.
Келбей коер элем го,
Керме кашын какпасаң.
Жообун айтсан болбойбу,
Жаатыңа жакпасам.
Ошол серпкен кашыңдан
Алоолор ичте ташыган.
Танда магшар күнгөчө
Мен болоюн ашинан.
Күн чырайлуу Толгонум,
Күкүгүн болуп сайрайын.
Көркүндү кошуп ырыма,
Курчутуп тилди кайрайын.
Кашың да кере тартылган
Желе сындуу ак Толгон.
Какшап ырдап жүргөндү,
Көрөсүңбү, ак Толгон?
Аргамжыдай чачыңды
Артылдырып аркана,
Өрөсүңбү, ак Толгон?
Өрөпкүп жаным бүттү го,
Өрүгүндүн тагина

Келесинби ак Толгон.
Мустар кылбай өзүмдү,
Мукум айтып, убада
Бересинби, ак Толгон?
Кучак жайып алкымдан,
Өбөсүнбү, ак Толгон?
Өмүрүмдөн ушаткан
Өгөөсүнбү, ак Толгон?
Акыретке баргыча
Алмаштырбайм бөлөккө,
Мен өзүндү, ак Толгон!

АШЫГЛЫК ЫРЫ (1)

Алейне айтпай атыңды,
Алоого денем батылды.
Умсундуруп койбостон,
Угасын качан датымды?
Ыргап да мага башыңды,
Ымаа кылдың кашыңды.
Кысып койдун ийнинди,
Катып койдун сийнинди.
Оппо, сулуу, дардисар,
Ордоно түшөр чийминди,
Болжолдоп барып таппадым.
Түйшөлүп жатып оорубай,
Торумагын тоорубай,
Кадамагын атпадым.
Ышкын эзип жок кылды,
Ичимди жалын чок кылды.
Кыялын этип оолукмай,
Кылбат жерден жоолукпай.
Арылбай арман кетеби,
Айтылбай сырым томуктай.
Оппо, сенин алээмин

Күчтүү болду дардисар.
Отурган жерим боз дубал,
Үстү болду дардисар.
Ак аркар аткан асынат,
Алты сай мылтык баранды.
Зорго эле калдым үлдүрөп,
Зовруктурдун жарамды.
Ашыгым, сенин айыңдан
Ажалсыз өлүп каламбы?
Кыштоовуң алыс, карачы,
Кырк ташча келет арасы.
Күйдүрүп жанды күл кылып,
Көзүңдүн эки карасы.
Бейпайга түшсө билбейсиң,
Бир бечара баласы.

АК ЧОЛПОН

Ак Чолпонум, сулурум,
Мен
Ашыглыктын кулумун.
Аста бир басып, жылмайсаң
Азабын тартып курудум.
Алыста журсөң көз туттум,
Амирина мен туткун.
Алоолоп күйүп ичимден,
Арыкта сувду мен жуттум.
Жаккан отуң кызыл чок,
Суу сеппесе өчөбү?
Сулурум, сени көрбөсөм
Сурланып издейм көчөнү.
Жериң алыс чөл экен,
Жеталбай какшап ырдадым.
Жүрөккө салып бүлгүндү,
Жарам бир шекил ырбадын.

Анырып өтөр бекемин,
Ак Чолпон сулуу, дардиндан.
Айлар бир өтүп, жыл болуп,
Арылбай жүрөм гардимдан.
Күйгүзөт көзүң карасы,
Кыздардын өзүң сарасы.
Бежал өлүп кетпесин
Бир кыргыздын баласы.
Күйүп бир жүрөм сен үчүн,
Күлүп бир койсоң мен үчүн.
Күдөрүм такыр үзүлбөйт
Күлаалик сендей тең үчүн.
Гүлүстан көңүл женилет,
Күкүктөй учуп желбиреп,
Күйүп ырдап жүргөнүм,
Күлдү кыргыз эл билет.
Ак Чолпон деп шаттанып,
Алыска сапар аттанып,
Кечеси жүрүп жол келсем
Кезигээр белем өзүңө.
Акылың болсо кирбегин
Арада душман сөзүңө.
Баскан бир жериң жөлөңкө,
Багыңда майсаң көлөңкө.
Кемсинтип мени койбогун,
Кетип да калып бөлөккө.
Кун берсем да айбыма,
Көп келемин айлыңа.
Куштар кылып азгырдың,
Эми
Кууратып, менден айныба.
Аста басып, секин жүр,
Арзуумдун четин бил.
Аптаптай ысык, дария, дил,
Арзуумду айтсам өзүң бил.
Эмнеликтен болдун гаш,

Ээрибейсин, бооруң таш.
Өмүрүң орто болгуча,
Отузга жашың толгуча,
Осол да кылып койбогун,
Ондон беш гүлүң солгуча.
Кыз чырайың кетсе да,
Кыркка жашын жетсе да,
Кыргыек куштай келемин
Кезеги жаштын өтсө да.
Көркөм боюң көрбөсөм
Кусадар болуп эзилем.
Күлүп койсоң болбойбу,
Күлүстан кеңүл толбойбу,
Күн түшүп жүргөн кезимен.

АШЫГЛЫК ЫРЫ (2)

Өмүрүн байтак жолдойбу,
Өзгө жан сени колдойбу?
Анырып жүргөн кезимде
Арыба десең болбойбу?
Ачылып кабак армандуу,
Адамдын көөнү толбойбу!
Кусаматын болсо да
Кусадар жанды тындырчы.
Күлүшүң менен кубантып,
Көнүлүмдү гүл кылчы.
Күлүндү ташып, от жакчу
Коровуна кул кылчы.
Кабыргамдан оорунуп,
Кеталбай жүрөм тоорулуп.
Алейне басып барууга
Атаңдан чочуым коорунуп.
Бейажал өлүп кетпейин
Бөөдө эле жерден зоругуп.

Суйсалмана суктанып,
Сымбатыңа ыктанып,
Ырчы да болдум шекилди,
Ышкына түшүп шыктанып.
Алыстай албайм айлыңдан
Алоовундан ич жанып.
Кыштовуң сенин Коңурат,
Кылчайбасын оңдуурак.
Күл болуп кетем көргөндө
Көздөрүң турса жоодурап.
Керилген марал өңдөнүп,
Келбетин эсти оодарат.
Мен эми,
Ашыглыктын шайдаасы,
Ушундай экен кайдаасы.
Али маалим эмес бейм,
Арыба дештин пайдасы.
Көркөмү артык сулурум,
Көвхардай таза тунугум.
Сүлдөрү калып, мунканган
Сүйүүңдүн өзүм кулумун!

ЫРГАЛ (1)

Кайкы белден күн чыккан,
Ачы деген жеримден
Ак Ыргал деп ыр чыккан.
Ыргап коюп башыңды,
Серпип коюп кашыңды,
Кысып коюп көзүңдү,
Кылбатта айтып сөзүңдү,
Кызыктырдын өзүмдү.
Асманда учкан карлыгач,
Канатын жазбай көзүңдү ач!
Караңгы түндө мен барсам

Калтыратпай койнунду ач!
Дарайыдан көйнөгүн
Тар келиптир бойуна,
Дардисар кылбай, Ыргалым.
Тартып алгын койнуна.
Кырмызыдан көйнөгүн,
Кыска келет бойуна,
Кыйладан бери көрбөдүм,
Кыз чырайлуу, Ак Ыргал,
Кысып алчы койнуна.
Ак Ыргал деп ырдасам
Барабар көргүн аммани.
Пас жубандын сыңары,
Дос тутпагын панданы.
Пандалик ишти кылбагын,
Тайин болот, Ыргалым.
Акчалуу ишти кылбагын,
Ашкере болот, Ыргалым.
Акчамды бер деп дооласа,
Айылдагы балдарга
Маскара болот, Ыргалым.
Шарапты суудай жутканга,
Шайтандын ишин тутканга,
Жаңыдан болду деп уктум,
Мен айраңмын Ыргалга.
Олдо сенин аламың,
Күчтүү болду, Ыргалым.
Отурушуң боз дубал
Үстү болду, Ыргалым.
Пайда кылбай бул ишин,
Тани болду, Ыргалым.
Жатыш жериң бирөөнүн,
Жани болду, Ыргалым.
Калк айланып, чарк уруп,
Калкта сулуу көп көрдүм.
Кадырын билбей Ыргалдын

Калк ичинен өткөрдүм.
Кечте турсам дарчалап,
Дардизар кылбай кел десен
Мен барайын кечелеп.
Түн уйкуда темселеп,
Ит кабат деп энтелеп.
Жүгүрүп чыксаң дүшүлдөп,
Менин жүрөктөрүм дикилдеп.
Кайнагаң чыкты эшикке,
– Кимсин? – деди, – Мен дедим.
Ичимде дартым күч дедим.
«Эшиктеги ким?» – деди,
Боз уул бала шум – дедим.
«Эмнеге келдин?» дегенде,
Букалар келди, урдум деп,
Муну үчүн келип турдум деп,
Эчки-улагың басат деп,
Этиятын кылдым деп.
Козу-коюң басат деп,
Көрүп келип турдум деп,
Агаң бердим жоопту,
Атың улук Ак Ыргал,
Алдым кыйла соопту.
Калтак чапмай, камчы урбай,
Өттү мага кулпатың.
Эркектен балант сыпатың,
Макташ менен бекер сөз,
Аммадан катта имматың.
Ак Ыргалды алам деп,
Атама барсам зарыгып,
Атам бербейт жоопту.
Эбин тап деп ыйласам,
Энем бербейт жоопту.
Жетип келип жемелеп,
Женем бербейт жоопту.
Этегеме эрмешип,

Эжем бербейт жоопту.
Бул эжемдин күйөөсү,
Кошоматчы эси жок,
Жездем бербейт жоопту.

ЫРГАЛ (2)

Ак Ыргал деп жүрүп,
Алты теңге пулум жок.
Көчөлөрдө көп жүрүп,
Алдамчыга жедирдим,
Алып сатар дедирдим.
Алла таала буюрса
Алсам деймин Ыргалды.
Алдырып ордо жыйдырсам,
Ашкере ынак кылдырсам.
Калыңына пул берсем,
Давлатина суу берсем.
Аты улук Ак Ыргал,
Туура бешик өнөрсөм,
Туткасына алтын чөгөрсөм.
Көлдөлөң бешик өнөрсөм,
Сабына алтын чөгөрсөм.
Эркек бала таап алсаң,
Күмүштөй кылып бага бер,
Күлүшкөндө мага бер.
Чайнектей кылып бага бер,
Сагынганда мага бер.
Ак Ыргал деп жүрүп,
Жер бетинде көп күйүп,
Баданимдан күч кетти,
Мүчөм калды, жакшылар.
Көкүрөктө көп дартим,
Күчөп калды, жакшылар.
Тамырыман күч кетти,

Билерсиңби, жакшылар?
Мырзасы болсом күйөөнүн,
Жүрөгүмдөн, жакшылар.
Кумары тутат Ыргалдын
Бир өзүмө, жакшылар.
Бет келгенде ырдаймын,
Пешененде калынды.
Ыргал менен жүрөктүн
Ышкысы мени шат кылды,
Махаббатым шок кылды,
Ичимди жалын, чок кылды.
Эч пенде мендей ичинен
Сызылган жок, Ыргалым.

ЫРГАЛ (3)

Ыргал дедим атыңды,
Ыргадын, мага башыңды.
Селкилдетип саамайың,
Серпип койдун кашыңды.
Кысып койдун көзүңдү,
Кызыктырдын өзүмдү.
Кылымдарга унутпайм
Кылбатта айткан сөзүңдү.
Ыргал менен Дилбардын
Ышкысы мени жок кылды.
Илеби менен күйгүзүп,
Ичимди жалын, чок кылды.
Ирастада¹ отурган
Кесип экен, Ыргалым.
Ак Дилбардан тартибин
Ашык экен, Ыргалым.
Кесибиң кесип боюнча
Бузулган жок, Ыргалым.
Эч адам мендей ичинен,

Сызылган жок, Ыргалым.
 Ооба, сенин аламин¹
 Күчтүү болду, Ыргалым.
 Отурган жерим боз дубал
 Үстү болду, Ыргалым.
 Пайда кылбай бул ишин
 Тани¹ болду, Ыргалым.
 Жатыш жайым бирөөнүн
 Жаны болду, Ыргалым.
 Ой, Ак Ыргал, сен сулуум,
 Алыста калдың, көз туттум,
 Алоолоп күйүп ичимден,
 Арыктан сууну мен жуттум.
 Жаккан отуң-кызыл чок,
 Суу сеппесе басылбайт.
 Сулуум, сени көрбөсөм,
 Сурданып, кабак ачылбайт.
 Баскан жерин, жөлөңкө,
 Багында майдан көлөңкө.
 Акылың болсо, Ыргалым,
 Көңүлүн бербе бөлөккө.
 Ойнобойсун, күлбөйсун,
 Ойноп доор сүрбөйсун.
 Ашыглык ишин билбейсин,
 Адамды көзгө илбейсин.
 Эрибейсин, бооруң таш,
 Билбедим көөнүң кимден гапш³?
 Отузга жашың толгуча,
 Өмүрүн орто болгуча,
 Кыркка жашың жеткиче,
 Кыз чырайың кеткиче
 Ойносон күлсөн-доорун.
 Көркөм боюн көрбөсөм

¹ È ð à ñ ò à ä à – è¿í +UāUø áàçàðèàðUí àà óçóí óí àí èàðèáí
 ¿ñò¿ à÷Uè òàè÷àè¿¿ à¿è°í ÷°è°ð.

Көп эзилет боорум.
Нары кайтпай, бери кайт,
Даричандан кол узат.
Дарди ышкында күүдүм дат,
Ак Ыргал сулуу паризат.
Атаң минген аргымак –
Азим шаар улуктан.
Азил сөз угар бекенмин,
Ак Ыргал, сендей тунуктан?
Оң бетинде коюлган
Калың болсом, Ак Ыргал.
Саратан ысык күндөрдө,
Көлөңкөлөп отурган
Эшигинде эктирген
Талың болсом, Ак Ыргал.
Бак-таалайым кошулуп,
Өмүр шерик айрылбас
Жарың болсом, Ак Ыргал!

ЛАЙЛИКАН

Сырты сулуу сыпайы
Өскөн экен Лайликан.
Жан төрөмдүн айлынан
Көчкөн экен Лайликан.
Жарыктыгың жалтырап,
Күнгө окшойсун, Лайликан.
Жаннаттан чыккан беш көкүл
Үргө окшойсун, Лайликан.
Жасанбасаң-жасансаң
Жайың, кышың барабар
Бирге окшойсун, Лайликан.

¹ A è à i è ç – è÷ è¿éâ¿ áí èóó.

² Ò à í è – î ð ò í ç ð ð á í è ó í è à è ó ó.

³ Æ à ø – è à i à

Сонундугун кен Алай
Конушундай, Лайликан.
Сыпаалыгын Мансуркул
Болушундай, Лайликан.
Тунуктугун чынынын
Кетигиндей, Лайликан.
Акылдуусун Жамшитбек
Жетигиндей, Лайликан.
Желке чачын тоостун
Куйругундай, Лайликан.
Пармайишин¹ акимдин
Буйругундай, Лайликан.
Миң башынын миң сомдук
Жоргосундай, Лайликан.
Дарс окуган шаардын
Молдосундай, Лайликан.
Мадиресе Көкалдаш
Дарчасындай, Лайликан.
Касиетин жайлоонун
Арчасындай, Лайликан.
Ау² көздүү кийиктин
Улагындай, Лайликан.
Абузамзам Ысмайыл
Булагындай, Лайликан.

¹ ӱ à ð ì à é è ø è í – ä ü ã ä ü ç.

² Ä ó – Ò à æ è è ÷ à – è è è è è è è ò á ó ä ä è ò.

АР ТҮРДҮҮ ТЕМАТИКАДАГЫ ЛИРИКАЛАРЫ

БИЛИМ

Эй калайык, угунар,
Тарасын ички бугунар.
Билим-илим тууралуу
Баштайм сөз, көңүл бурунар.
Кез келгенде айтайын,
Кебимдин жөнүн угуп ал.
Атанын уулу дедиртип,
Айтылып жүрсүн уулунар.
Билимдуу болсоң балбансың,
Билимсиз бош го муунунар.
Көңүлүң гаухар нур толо
Көтөргөн билим туунар.
Ааламга көзүң ачылып,
Акылың тунук жетилет.
Таптабай чапса чыгалбай,
Тулпардан туяк кетилет.
Билимдүү болсоң-озосун,
Билимсиз болсоң-тозосун.
Билимдүү болсоң-бекемсин,
Билимсиз болсоң-бечелсин.
Билимдуу болсоң-жетиксин,
Билимсиз болсоң-кемтиксин.
Билимдүү болсоң-адамсын,
Билимсиз болсоң-наадансын.
Билимдүү болсоң-билгирсин,
Бардыгына дилгирсин.
Билимсиз болсон наамың аз,
Болобу багың, ким билсин?
Билип ал сөздүн санатын,

Билим – бул сенин канатың.
Замандын толгон сынын бил,
Айтылган сөздүн чынын бил.
Акылың менен эл таанып,
Ааламдын сансыз сырын бил.
Адамдын жанын жыргаткан,
Акындын албан ырын бил.
Билимдүүнүн көзү курч,
Билимсиздин сөзү мурч.
Билимдуу келет алыстан,
Билимсиз чыкпайт жарыштан.
Билимдүү сүйлөйт узун кеп,
Билимсиз болсо тузу жок.
Билимдүү көздөйт ыраакты,
Билимсиз кайдан кыраакы.
Билимдуу ою чоң нуска,
Билимсиз ою эң кыска.
Ошон үчүн гүл жаштар,
Өмүрдү бошко кетирбе,
Окуп илим-билим ал,
Обу жок жерден эфирбе.

ЫРЧЫЛЫКТЫ ТАПКАНМЫН

Ырдап келдим, туугандар,
Курбанбайдын тоюна.
Айта берсем түгөнбөй
Ар сөз келет оюма.
Он алты жашка мен чыгып,
Адам болуп жетилдим.
Ата-энеден айрылган,
Азап тарткан жетиммин.
Атамдан калдым үчүмдө,
Атанын доорун сүрө албай
Арманым көп ичимде.

Энеден калдым тогузда,
Калбас эле арманым,
Ата менен эненин
Дидарына тойгузса.
Ата-энеден айрылып,
Агада журдум алты жыл.
Женеде жүрдүм жети жыл.
Пешенем тердеп иштесем,
Эмгегиме тан¹ бербейт.
Өгөй жене курусун,
Колума бүтүн нан бербейт.
Шор барбы мендей жетимде,
Бий, кайгым турду алкымда.
Жокчулук тушпөй жонумдан,
Жетимдик алып желкемден,
Жыртыгы бүтпөй тонумдун,
Бираактап ырыс мен келдим.
Арзымды кимге айтмакмын,
Адырдан шыбак чапканмын.
Жылаңаяк, жылаңбаш
Он алты пада бакканмын.
Ошентип ыйлап, кыйналып,
Бирчылыкты тапканмын.

ЭСИМДЕ

Ээ, десем баары эсимде,
Энемден калдым экимде,
Атамдан болсо алтымда,
Арасат калган калкымда
Шор барбы мендей жетимде.
Жокчулук чыкпай жонумдан,
Жетимдик басып желкемден,

¹ Ө à í – àêÛ.

Желмогуз кейпин мен кийип,
Жыртыгы бүтпөй тонумдун.
Жаңысын сатып алууга
Жарты пул чыкпай колумдан.
Жек көрүндү болгомун
Ата-энемдин жогунан.
Жүдөдүм тартып түйшүктү,
Жүрөгүм сыздап овлукту.
Кедейден мендей сагырлар
Каерден көрөт тоглукту.
Бала ырчы шундай армандуу,
Кетирип кубат, дарманды
Багы жок болуп төрөлүп,
Башынан шунтип арданды.
Көйнөктөн жака калганча,
Ыштанган кашат калганча
Бай балдары жарданды.
Бинаа болуп айтпадын
Бул өмүрдө жалганды.
Ошентип көрдүм корлукту,
Опоосуз кылган зордукту.
Безилдесем угат ким,
Бешене өлгүр шорлукбу.
Кайтартса байлар малдарын,
Кабыргам сыздап, зарландым.
Кабар да алаар эч ким жок,
Какшатып урат балдары.
Каргадай жетим жалгызга
Каралашаар пенде жок,
Киймим жыртык тозудум,
Каруу -кучтөн менде жок.
Бөз көйнөккө жетинбей,
Бир мүрү түгүл теңге жок.
Анда мен
Айламы таппай кекендим.
Адам да болоор бекемин,

«Көрсөтөөр элем буга» – деп,
Шоруна ыйлап чекемдин.
Ай-жылдарды өткөрдүм,
Арманым ичтен арылбай.
Кан жутуп минтип какшаган,
Ким угат менин зарымды-ай!

КАРИМЖАН БАЙГА АРЫЗ

Кудайга кулдук карыз бар,
Намазда бешвак парыз бар.
Каримжан байым, угуп тур,
Койчудан сага арыз бар.
Кара бир коюң баш бербейт,
Кайран көздөн жаш селдейт.
Карыным ачса эмне иши,
Катындарың, аш бербейт.
Эгиз козуң баш бербейт,
Эки көздөн жаш селдейт,
Эмнең десем не пайда,
Экөөнүн бири аш бербейт.
Кой кайрып келсем кардым ач,
Кувуруп берип куурумач,
Байбичең минтип жемелейт:
«Бозоргон жетим, көзүңдү ач».
Салып берип топума,
Бир муштаса чокума.
Жазганып, шорум куруду,
Жылынтпай кууса отунга.
Төгүлүп калды дөң жерге,
Тумшугу жок шор менде,
Дөң болсо да майли эле
Дегеле жаман көң жерге.
Көп коюң картаң, тиши жок,
Кандайсың деген киши жок.

Каримжан байым, кунаам не,
Койчуң да менен ишин жок?
Каарып да бүткөн ол койду,
Союп да жесең болбойбу?
Шул азаптан кутулуп,
Койчундун көөнү толбойбу?
Жээриген коюң козусун,
Жолотпой жакын ийбеди.
Куу тезек бербес итине
Катындарың питина (саран),
Каймактын суусу тийбеди.
Куран-калма билимин,
Каримжан, ооздо илимин.
Сабаби неде айбымдын,
Таги пас беле зайбындын,
Тең көрбөйт майга бир илим.
Коюнду айдап Чөмөгө,
Козунду байлап көгөнгө,
Куурадым жаным кыйналып,
Кургак нан болуп жегенге.
Бул эмиңең, бай Карим,
Билбейсиң кандай кай жарың.
Улуксаат бергин кетерге,
Ушул сага айтаарым.

МАЛАЙ ЖУРГӨНДӨГУ ЫР

Бай Каримжан, байгинам,
Качан бүтөт айгинам?
Түйшүгүн тарткан төрт жылы,
Тийбеди колго тайгинам.
Салбадың назар карышка,
Сүлдөрү калган арыкка.
Жай-кышы таман туурултпай,
Же, жалчытпадың чарыкка.

Байчечекей жыям чокчолоп,
Байчеки кийем ноктолоп.
Баргызбай очок боюна,
Балдарың мага октолот.
Чогултам отун чокчолоп,
Чокой да кием ноктолоп.
Жабырды тартсам нетейин,
Жүрөгүм күйүп чок болот.
Колумда барбы амалым,
Күвүргө коюң камадым.
Кайлыгым¹ барбы нетейин,
Курумду өзүм жамадым.
Чабырга коюң камадым,
Чор болду мөгдөп таманым.
Тамтыгы калбай жыртылган
Тонумду өзүм жамадым.
Бай Каримжан, байгинам,
Ушундай менин жайгинам.
Жооп берсең болбойбу,
Бүтүп калды айгинам?

ӨКҮНҮҮ

Кыраңой менен Жалтектир,
Кылайган отун мал жептир.
Бул башыма асылып,
Бай кызы мени таз дептир.
Терикпейм элдин мишине,
Теңирдин кылган ишине.
Бир кирерим баары ырас,
Бейбак кыз, сенин түшүнө.
Ушундай мен бир баламын,
Бир менен айткан саламын.

¹ Ê à é ë ù ā ū ī – êî ëóêòóì .

Ыраазы майли болбосон,
Ынанбай моюн толгосон,
Ыйлатып туруп аламын.
Ушунтип сага кас болдум,
Уу габин менен мас болдум.
Кудурет кылган иши экен,
Куйкадан алган таз болдум.
Көзүндү ачам, бейбак кыз,
Көтөрүлбөй пас болгун.

БАЙЛАРГА

Басалбастан бышылдап,
Богок байлап кышылдап,
Байлар төрдө олтурат,
Кедейлердин тапканын
Курсагына толтурат.
Кудай урган бул байлар
Кишини мынча кор кылат,
Өздөрүнү өзгөдөн
Өөдөсүнтүп, зор кылат.
Адамдын коркпой акынан,
Өзүнө түбү шор кылат.
Буларга майдай жагабы
Арам менен макүрү?
Катаар жери жалчынын
Атынын эски акуру.
Кандай болор экен ов,
Касаапаттын акыры?
Кудай-Таала кааласа
Көрсөтөөр буга кесепти.
Байкуш кедей маңыроо,
Билбей шунтип эсепти,
Жегизип байга акысын,
Жаримин эмес баарисин.

Эркинди албай кор болуп,
Өзүнө кылган чаки ишин.

ЖЕТИЛГЕНДЕ

Жетим болуп жетилдим,
Жетинбей журуп өкүндүм,
Өмгөктөшпөйт эми алар,
Өсүп калган шекилдим.
Аркама отун арткамын,
Азапты шондо тарткамын.
Жазы-кышы мал багып,
Жазыгын тарттым ачканын.
Арылта албай карзымды,
Айтамын кимге арзымды?
Он эки ай-бир жыл иштеген
Алалбай жүрдүм каржымды.
Эми, бой өсүп, борбуй көтөрдүм,
Багынбай байга өтөрмүн,
Бала ырчы, келээр өкүнбө,
Бактыга колуң жетер күн.
Каршымдагы калың журт,
Кулак тосуп уккула.
Кор болбостон бирөөгө,
Күймөнүп бүлөөв туткула.
Байлардан бакыт күтпөнөр,
Байлардан бакыт күтсөнөр,
Топодой болуп тозосун,
Таманың тилип курч чөнөр.

АЯЛЫНАН АЖЫРАШКАНДА

Алоолоп күйөт оттуктан,
Ар сөздү айттым шоктуктан.
Күч күйөө кирип үйлөндүм,

Күйөрман мага жоктуктан.
Эмгекти кылып далайга,
Эки жыл жүрүп малайга,
Катындуу болуп зоргодон,
Кайтаарымда Алайга.
Алда кандай күн болду,
Арылбас баштан муң болду.
Адаштырып акылдан,
Айланамда шум толду.
Кайнагам көнбөй баазима,
Каржымдын чакан азына,
Ажыратып зайыптан,
Айдатып барды казыга.
Казысы курсун, каз деди,
Кырк мүрү берсем аз деди,
Кайнагамдан пара алып,
«Койдум талак» жаз, – деди.
Тагдырга күйүп өрттөн деп,
Талак каты төрт сом деп,
Казысы мени коркутту,
Кошулат үстөк жортсоң деп.
Катып калган казыны,
Карап көзүн сиз дедим.
Карызга таап келем деп,
Көчөдөн сурап издедим.
Табалбай аргам кеткен сон,
Төлөйкөн көздөй «тыз» дедим.

БЕЙАРЖАН¹

Болом го депмин бейарман,
Воздотуп койдуң бейаржан.
Жүрөөрмүн депмин бейарман,

¹ Á â é à ð æ à í – àðÛ æí ê æàí , àðñÛç æàí äääáí ì ààí èää.

Жүдөтүп койдун бейаржан.
Эшиктен элдин баарынан,
Гап болдун го, бейаржан.
Эми мендей жарыңдан,
Жат болдун го, бейаржан.
Көкүрөктү сыздаткан,
Көксөнүмдү муздаткан
Дарт болдун го, бейаржан.
Бек менен тилди бекемдеп,
«Бечара эрден кетем» деп,
Мусапыр кылып таштадың.
Мурадына жетем деп.
Акылсыз ишти сен кылдың,
Акыркысын санабай.
Азгырылдын мал-пулга,
Алы-чагыма карабай.
Эми, барган жерде кар болгун,
Бала көрбөй зар болгун.
Күл болсун чирип тарагын,
Күндөштүн көзүн карагын.
Бекзаада - сенин жакканың,
Көрөйүн көзүң акканын.
Этегин жыртык,ийниң бөз,
Эчки болсун бакканын.
Отун да болсун тергениң,
Оору да болсун көргөнүн.
Жарадай ташсын арманың,
Жалчыбай өтсүн алганың.
Киргиче көргө оңбогур,
Көйнөгүң жаңы болбогур,
Как баш өткүн дүйнөдөн,
Карының ашка тойбогур.
Өз алганың бар туруп,
Ооп кетсең бөлөккө.
Өмүрүң акыр болгуча,
Ээрчибесин көлөкө.

Билбесең мейли баркымы,
Башына жетсин өз башың.
Уулантып кеткен күнүмдү,
Узата койбос көз жашым.

МАЙЫП БОЛГОНДО

Аягымдын арманын
Аян кылып айтайын.
Баштан-акыр бардыгын
Баян кылып айтайын.
Ааламды кезген ырчы элем
Аягым таза маалында.
Аргымак аттай жүрчү элем,
Алланын калдым каарына.
Астайдил элем оокатка,
Арыстан элем оо тапта.
Он алтынчы жылында

Орок оруп келем деп,
Оштон чыктым Ноокатка.
Мандикер түшүп туш келдим
Буудайды капка тирешке.
Нанга тоюп курсагым,
Авазман болдум күрөшкө.
Кайтарымда айылга,
Кайрылып калдым сайилге,
Курумуну эшип, бош байлап,
Күрөшкө түштүм кайылга.
Бирөөвүн чаап жыгытып,
Парвайым өсүп, кубандым.
Экинчисин ыргытып,
Эки-үч сомчо пул алдым.
Өмгөктөшүп сүрүшүп,
Үчүнчү менен күрөшүп,

Үндөбөстөн тек калдым.
Адебимди жеп калдым.
Акым жок айтар жалганга,
Алдап салып коюптур,
Айтылуу күчтүү палванга.
Турган бекен арманда,
Айлантип туруп как жерге,
Урган экен өзүмдү,
Аш пышым убак өтүптүр,
Араң кирдим дарманга.
Оң бутумдан айрылып,
Ошондо болдум шарманда.
Болбосума койбостон,
Белимден келип кармаптыр.
«Менин деле сага окшоп,
Күчүм аз» – деп алдаптыр.
Бир маалда карасам,
Жамбашына илинип,
Жалдыратып туруптур.
Жантайма жерге уруптур,
Жамбашым шондо сыныптыр.
Карс эткенин сөөктүн
Калктын баары угуптур.
Сайыпкерге көргөзсөм,

Сакайбайт өңдүү деп айтты.
Дарикерге көргөзсөм,
Даба жок деп кеп айтты.
Маазирет эле ырдашым,
Мындайдын билбей кам башым.
Манмандик кылып ошондо
Майып болгон жамбашым.

ЛИКБЕЗ

Ай асмандын боорунда,
Ак тайлак кетет соорунга.
Акылы болсо окусун
Ар ким жаштык доорунда.
Адеп менен тил сакта,
Адилет менен эл сакта.
Жашыңда билсең билимди,
Картайып, белден күч тайса,
Кадыры болот шол чакта.
Кадырын билбей билимдин
Кор болгонбуз бир чакта.
Кары-жашы, баарынар,
Кагаз-калем алыңар,
Караңгылыктан арылып,
Как маңдайың жарылып,
Бактылуу болуп калыңар.
Туура жолду, чап жолду.
Тайгылбачу ак жолду,
Билим менен тандайсың.
Багытыңды бак жолду.
Ошол үчүн, туугандар,
Ликбезге кирип окуңар.
Ыраакты көрүп жакындан,
Ыравшан күйөт отуңар.

КОЛХОЗГО КИРГЕНДЕР

Колхозго жаңы киргендер,
Катарыңды иргенер.
Бай, куулар пысып жүрүшөт,
Жолотпой күүсүн билгендер.
Жокчулуктун айынан
Жалданып байга жүргөндөр,

Мына, келди ооматын,
Абалкыдай болбостон.
Очор-бачар жайнасын,
Орозгерин-оокатын.
Артыктыгы билинип,
Артелге кирдин биригип.
Жеке кожо чарбалык
Жалгыздыкта калба бут.
Ортодо жүргөн озот дейт,
Оолакта калган тозот дейт.
Эми ынтымак болунар,
Бузулбасын тобунар.
Жеттиңер бүгүн тилекке,
Күч топтолсун билекке.
Жалкоолорду жолотпо,
Жамааттын мүлкүн коротпо.
Эртелеп чыккын эмгекке,
Энчиндин түбү эмгекте.
Кыз-келиндер иштесин,
Катарыңдан кемдетпе.
Алар да биздей макулук,
Аял деген заты улук.
Мектепке кирсин балдарың,
Мейнетиң тарткан залдарың.
Арылсын бейваа¹, бечара,
Арбысын баккан малдарың,
Паселке менен салынып,
Акталсын кирген тамдарың.
Эмгегине миң пуддан
Эгинге толсун амбарың.
Оо, камыгышып жүргөндөр,
Колхозума киргендер,
Аранардан бай, кууну,
Асти кууп, иргендер.

¹ А̇ а̇ е̇ а̇ а̇ – æ̇ñ̇è̇ð̇.

БАСМАЧЫЛАР

Калкожо деген бек чыкты,
Калктын баарын жеп чыкты.
Кулакка суук угулуп,
Күбүр-шыбыр кеп чыкты.
Мойдун деген бек чыкты,
Мунусунан шек чыкты.
Мусурман абад курамын,
Мен жакка өткүн деп чыкты.
Ишенбе буга калайык,
Ичинен бузук пөк чыкты.
Сындырып казан, табакты,
Союлу менен сабатты.
Алып келди бул элге
Айтып бүткүс санатты.
Бар тапканды колдогу
Басып алып, талатты.
Жаманын көрүп жийиркенип,
Жаами журт айтты наалатты.
Малдуудан союш, теке алды,
Малсыздан тартып мака алды.
Зар какшап көбү бу кезде
Зордукчул күнгө такалды.
Тынчы да кетти айылдын,
Кембагал түгүл байындын,
Талап алды оокатын,
Тебелеп нанды кайырдин.
Мусурманбы бул шумкар,
Ыманын жешип, элди алдап,
Ыпыратты бүт калкты,
Ынсабы кеткен бу жалдат.
Ак, караны ылгабас,
Ашкере болду бу сыры.
Жүзү жок бетпак шааримсиз,
Журтумдун урсун кусуру.

Андабай кичүү, улуусун,
Аялдын тартып сулуусун.
Шарият сыйбас иш кылды,
Шарманда, бети курусун.
Дин тутушу ушубу,
Не дейбиз эми мунусун?
Кайгыны кайра ыратты,
Калдайган калкты дүрбөттү.
Кол кайруу кылса атышты
Мылтыгы менен дүрмөттүү.
Беймарал ичпей ашынды,
Бетинди жууду жашың бу.
Басмарлап келип тынчылдай,
Басмачы шумкар ашынды.
Дооронатрат¹ келгенде
Дарага кирип жашынды.

ПАМИР ЖОЛУН КАЗГАНДАР

Баракелде, балбандар,
Памир жолун казгандар.
Большевик таптап өстүргөн
Колунда батман базгандар.
Кедери өсөр күндү ойлоп,
Келечекке жазмандар.
Алы-күчүн чыйралткан,
Аскалуу зоону кыйраткан.
Тасмадай жолду бүтүрүш
Түшөрү анык кыйматтан.
Тар капчыгай, татаал жол
Далайларды ыйлаткан,
Кеңеш өкмөт, көп жаша,
Калкыма шундай сый тарткан.

¹ Ä î î ð î î à ò ðà ò – äî äðî äî èüî üé î ðöüä.

Караган көздөр сүйүнүп,
Кыз кашындай чийилип,
Каарыкка¹ Ошту улаган,
Каармандардын күчүнө
Кулдук кылам ийилип.
Аралап өтүп барасын,
Адыр тоонун арасын.
Арылып ичтен кайгылар,
Ачып бактын ар кимдин,
Айыктырды жарасын.
Ат жүрө алгыс тоолорду,
Аркар жатчу зоолорду,
Аңтарып келип, жол курган,
Аягын жерге тийгизбей
Мактайын ушул зорлорду.
Баракелде, балбандар,
Кайратка кайрат улансын.

ШАЙЛООЧУЛАР

Бүгүн салтанаттуу күнүнөр,
Шайыр-шандуу түрүнөр.
Толкундайм мен да шайлоодо,
Тоо жаңыртып күлүнөр.
Эл ичинен табылган,
Эмгеги менен таанылган.
Эр-кызга добуш беребиз
Эш болуп тилге алынган.
Эски заман маалында
Эчендер түшкөн жалынга.
Эсепке башы кошулбай,
Эртелеп кеткен калыңга.
Бул күндө кыздар элге баш,

¹ Ё à à ð ù é è à – Ôġ ðġ ā (ĀĀĀĪ).

Баары текши теңде баш.
Бүлүтөн деген кагазды
Баарыңар колго алыңар.
Депутатка намзат деп,
Данктап, довуш салыңар.
Мен экиленип турамын,
Элиме көңүл бурамын.
Эбегейсиз өсүш бар,
Эне конуш турагым.
Гүл-бакка бүгүн орногон,
Гүлүстан көңүл төрөлгөн,
Келишет бизге мейманга
Кавказ менен Оролдон.
Узара берет бал сөзүм,
Уругу өскөн колхозум.
Мейнетке буудай, мака алып,

Малчылар козу, така алып,
Камдап жатат бар жогун
Каадалуу ушул колхозум.

КУЛАКТАР

Кулактар жүрөт кулжуйуп,
Кысыр иттей кынжыйып.
Колхозго басып келалбай,
Курсагына мун жыйып,
Ийинин кысып, шүмшүйүп,
Иштечү жерди билалбай.
Күркүрөп жүргөн мурдагы
Кулактардын жолу жок.
Илаажын таппай өкүттө,
Ичтеринде арман кеп.
Түз жолунан чаргытып,
Кээ бирөөнү дарбытып,

Бузукулук кылышат.
Бийлеп элди алууга,
Бүлгүнчүлүк салууга,
Алапайын табышпайт
Элди бузуп жарууга.
Кулжурайган кулактар?
Кетти оо, чак убактар,
Кедейдин иши жүрүштү,
Кеңешке кулак түрүштү.
Кебинди эми укчу жок,
Эч нерсе сенден жукчу жок.
Арадан айдап сүрүштү,
Багың куу чокойдой бурушту,
Кедейлер сага күлүштү.
Келген экен заманы,
Колуна тийип амалы.

КАСТАШКАН ЖООНУ ЖЕҢИП КЕЛ

Арыстан досум камыкпа,
Суу агат кайра арыкта.
Айланып келээр күнүн бар,
Гозону кайта чабыкта.
Канайым жалгыз калдың деп,
Кылчандабай баргын бек,
Каралашар эл-журт бар,
Казаның кайнап, кардың ток.
Касташкан жоону жеңип кел,
Кулатып аттан эңип кел.
Атагың кетип ааламга,
Алайдай чалкып, кенип кел.
Алаамат салган душмандын
Адебин колго берип кел.
Ноомарттын үйүн күйдүрүп,
Наспинди өлбөй терип кел.

Бабабыз Бакай, эр Манас,
Беттешсе жоосу жалтанбас
Арбайлары колдосун,
Фашисттин бузгун ордосун.
Бүлдүргөн бейпил турмушту
Бачагар түбү оңбосун.
Жеңил барып, оор кел,
Салмагын болуп коргошун.
Менин да
Душманга артып газабым,
Көтөрүп тагдыр мазагын.
Жамбаштан урган бул буттун
Жашымдан тарттым азабын.
Силерден калып, какшадым,
Солдатка жакпай майып деп,
Сол буттан сылтып аксадым.
Сак болсом мен да бармакмын,
Силердей мылтык асынып,
Кыргыз деп чууну салмакмын.
Кармашта женип чыкты деп,
Намысты колго алмакмын.
Кош, эмесе жакшы бар,
Көөдөндө жатат сыр жошуп,
Жеңиштүү кайтып, эсен кел,
Тосоюн шондо ыр кошуп.
Айланып келээр күнүң бар,
Гозону кайта чабыкта.

ӨЧ АЛАБЫЗ

Жоо жарагын камданып,
Жоокерлер кетти тандалып.
Жолотушпай душманын,
Жолун тороп, чамданып.
Жолборстой жойлоп киришти,
Желмогузду сүрүштү.

Эркелеткен энеси,
Ардактаган атасы
Узатышты балдарын.
Арыстандай шердентти
Алардын берген батасы.
Күйөөлөрүн сагынып,
Келет дешип камыгып,
Келиндер күндө жол карайт.
Күндөр да өтү саамыгып,
Элин коргоп, калкалап,
Эгешкен итти талкалап
Келээр күнү бар бекен
Кеткендерин чалкалап?
Жамааттын келди ачуусу,
Жугармак кетсин башчысы,
Таш тиштесин тилегиң,
Талкалансың билегиң.
Ойрон болсун башчысы,
Ошентип кетсин шаштысы.
Оопа кылбас адамга,
Оңбосун түбү башчысы.
Калкыма кылган катыгүн,
Катылгандын катыгын
Кайтарар эрлер акыры,
Каралуу коюп катынын.
Жетим кылып балдарын,
Жесир кылып жарларын.
Өч алаар эрлер душмандан,
Коргошуп намыс-арларын!

СОГУШ АЗАБЫ

Бул согуштун бай-бийин,
Барчабиз тарттык гайгайын,
Азамат эрлер жоо беттеп,

Аябай салды айгайын.
Арылам эми армандан,
Агүндүн айтып жагдайын.
Опуртал уруш жылында
Оорлук болду чынында.
Оомал-төкмөл дүйнөдөн,
Опур-топур дүрбөгөн,
Болуптур мынча кылымда.
Оңбогон Гитлер бейажал,
Ойрону чыкты зылында.
Айтылып жомок, эртектөр,
Айылда аздап эркектөр,
Төрөлбөй минтип балалар,
Тартылбай калды жээнтектөр.
Жетимиште жаш болуп,
Желпинчек кызга мас болуп,
Бузулду чалдар-тентектөр.
Кыйын да болуп чынында,
Кырк үч, кырк төрт жылында.
Катындар басып эр ордун,
Коргошту калкты тылында.
Абыры каптап жер-кокту,
Алээми артып, жер тепти.
Айрылып эрден көп жуван,
Асирет кылды эркекти.
Кетмен чаап, оруп орокту,
Келин, кыз иштеп, тер төктү.
Көбүнөн кайтты азыраак,
Кол-буттан кээси ажырап.
Өкүнүчкө жем болуп,
Өз теңдүүдөн кем болуп.
Өлбөй да келди кайрылып,
Өң-алеттен айрылып.
Көбүнөн кабар, дарек жок,
Кайгырып ата-энеси.
Көргөнүмдү күбөлөйт,

Кебимди катаа эмеси.
Көөдөнгө салып кара так,
Көбүнөн келди кара кат.
Келиндер зарлап тул калды,
Көзө менен кум калды.
Таалайы загзал шор болуп,
Тагдырынан мунканды.
Мунун бүт баарына күнөкөр,
Гирмандин Гитлер паашасы,
Түштү өзү гөргө казылган,
Түгөнүп акыр наашаси.

УЧУРАШУУ

Ассалоому алейкум,
Атанын уулу Абдувап,
Аман-эсен келдин ганиймат,
Эми, өмүрүндүн алды бак.
Душманга казат баштапсың,
Дүрмөттөп мылтык ачтапсын.
Бул медалга алмашып,
Бир бутунду таштапсың.
Ушул деле чоң эрдик,
Учурашып кол бердик.
Бар экенсин көрүштүк,
Балдарыңдын ырысы.
Аксак болуп келдим деп,
Арданбастан шүгүр кыл.
Майып болуп келдим деп,
Муңканбастан шүгүр кыл.
Өзүн барсың кутуң бар,
Бирөө да болсо бутуң бар.
Колтугундан сүйөөргө,
Ак-көгүнө куйөөргө,
Ага-ини тууган, журтуң бар.

Сенин таянып тураар балдагың -
Саргарып күткөн балдарың.
Танбасы анык зайбыңдын
Турмуштун тарткан залдарың.
Онкулдадык силерсиз,
Орозгер оокат биякта,
Оор болду, билерсиз.
Онбосун гирман азели,
Ойрон бол деп тилербиз.
Жигиттердин кыйматын,
Жувандар сактап зыйнатын.
Эмшиндешти жол карап,
Эншерип санаа кыйласын.
Тезирээк жениш болсо экен,
Душмандын көзү соолсо экен.
Кеткендер келип топурап,
Калкымдын кеми толсо экен!

ЖЕҢИШ КАБАРЫ

Оо, калайык, сүйүнчү,
Кез эмес эми күйүнчүү
Жеништин таңы жарк этти
Жергеме ушу бүгүнчү.
Берендер жоону жеңди дейт,
Берлинге жетип келди дейт.
Кызыл байрак илди дейт,
Кытаалар данкын билди дейт.
Жоолашкан пасык душмандын
Жонунан кайыш тилди дейт.
Жадырашып, жайнашып,
Жаами аскерлер күлдү дейт.
Кубанычтан ыйлашып,
Көз жашка бетти жууду дейт.
Каржалууну каалашпай,

Кайратка белди бууду дейт.
Генералдар баш болуп,
Командирлер каш болуп,
Гирманди айдап кууду дейт.
Жакшы кабар уккандан,
Жүрөккө дартти буккандан
Көздөрүмө жаш толуп,
Көөдөндө минтип шык жанган.
Кезерткен санаа кетти эми,
Кастарды артка тепти эми.
Учуруп көккө күлүн да,
Убалы элдин жетти эми.
Көп чыкпасын түтүнүн,
Кеткенди керек күтүнүүн.
Жан-канын салган кайылга
Жигиттер кайтып айылга,
Күлкүлөр кайта угулаар,
Кыз-улан чыгып сайылга.
Оо, калайык, сүйүнчү,
Өзүнөн эми жыйынчы.
Солдаттар жоону жеңиптир,
Салгылашта иттердин
Сазайын колго бериптир.

ЖАЛГЫЗ АТТАН АЙРЫЛГАНДА

Аркар сындуу жээренди
Алганымды айтайын.
Бешенелүү жээренге
Бергенимди айтайын.
Малабек деген адамдан
Музоолуу сыйыр, он койго
Алдым эле мен зорго.
Оңолсун деп отко айдап,
Тапшырдым бажам Солтонго,

Семирсин дел чөпкө айдап,
Чыгардым эле Чортонго.
Чыгарган атты караар деп,
Кары да болсо бай бажам
Бир кызматка жараар деп.
Жайытындан кечкенде
Жоргон менен бир тутуп,
Жоктой келсең болбойбу?
Кашкан менен бир тутуп,
Кармай келсең болбойбу?
Бажандын көөнү тойбойбу?
Кайнеже бизге күйбөптүр,
Кой багып, колу тийбептир.
Бул начары алымдын,
Бай бажа, сизге таарындым.
Куту да кетип үйүмдүн,
Күнү да учту короомдун,
Кашка күлүк жээреним,
Кайда кетип жоголдуң?
Сайда изи билинбейт,
Шамал бекен жээреним?
Кумда изи билинбейт,
Куюн бекен жээреним?
Как маңдайы кашка эле,
Күлүктөн чыккан башка эле,
Арам өлгөн жээреним,
Адал өлсөң кашки эле.
Чү дегенде жаныбар
Чыгат эле дүбүрттөн.
Чын толгон айдын он беши
Чыгып калды күбүрдөн.
Ажалы жетип, өлүптүр,
Ашырбай суудан көрүптүр,
Азиз баштан садага.
Казасы жетип, өлүптүр,
Калмурат суудан көрүптүр,
Кара баштан садага.

УУЛ ТОЙДОГУ ЫР

Дүбүрөтүп той кылып,
Дүнүйө чачтың Момункул.
Жүрөктөгү сөздөрдүн,
Калитин ачтың Момункул.
Сенин
Ортолоп өмүр курагын,
Октолуп турган убагын.
Отору менен кой багыш,
Перме бир болду турганын.
Уулундун урмат тоюнда,
Улуу тоонун боюнда,
Умсунбай ырдап турамын.
Түркүн куш сайрайт бадалдан,
Тапкан малың адалдан.
Ити-кушка алдырбай,
Илбээсинге чалдырбай,
Этият кылдың залалдан.
Ниетиң болуп жолдошун,
Жылдагыдай мол көзүн,
Сиңирген элге эмгектен
Сыйлады сени колхозун.
Бүгүн сен
Той кылууга акың бар,
Ой кылууга акың бар,
Мааракендин таарписин
Мактоого арзыйт акындар.
Аттуу, жөөлүү келишти
Алыс менен жакындар.
Дардандап кетти Момун деп,
Далдаа жерден ичи күйүп,
Сөз кылса мейли бакылдар.
Маарек болсун тойлорун,
Мунасиб болсун ойлорун.
Уулундан урмат көп көрүш,

Кесипти уулга өткөрүп,
Дүркүрөп өссүн койлорун.
Ушул уулун Момункул,
Керегин элге тийгизсин.
Карыганда өзүнө
Кымкаптан тандап кийгизсин.
Ушул уулун Момункул,
Улугбектей эр болсун.
Алышкан жоону койбогон
Алмамбеттей шер болсун!

АРМАН

Ат бастырган ырчы элем,
Ааламды кезген сынчы элем.
Деним таза убакта
Бир-эки күндүк жол болсо,
Аттай эле жүрчү элем.
Тапканымдын баарысын
Сарп кылат элем оокатка.
Мазасын татып, туугандар,
Түшүнүнөр шул гапка.

Он жетинчи жылында
Кымбатчылык жыл болгон.
Орокчулук мен кылып,
Буудай таап келем деп,
Барып калдым Ноокатка.
Барсам буудай пышыптыр,
Күзгү нанга мас болуп,
Мен абазган болуп күрөшкө
Жүргөн элем ошондо.
Бозону ичип, кайп болуп,
Боз балдар бирге чогулуп,
Чыгып калдык базарга.

Бала ырчы түзүк экен деп,
Түшүп калдым назарга.
Кан базарга барганда,
Барсам күрөш бар экен.
Белбагым эшип, бош байлап,
Ооматым келди ошондо.
Бир палванды жыгытып,
Бир-эки сом пул алдым,
Биринчи палван болуп калдым.
Экитасын жыгытып,
Эки сомчо пул алдым,
Эл назарында мен болдум.
Эгемди саал эстебей,
Эркелеп кеткен экемин,
Элик палван бир келсе
Эми койбойм деп калдым.
Үчүнчү палван чыкканда
Үндөбөстөн тек калдым,
Азабын саал жеп калдым.
Кыштын күндөй боруктум,
Күчөп кеткен экемин,
Бир күчтүүсүнө жолуктум.
Айландырып таш жерге
Урган экен оңбогур.
Арадан үч саат өтүштүр,
Араң кирдим дарманга.
Оң путуман айрылып,
Ошондо болдум шарманда.
Калпыс жерден жыгылып,
Ичимде калды арманым.
Ага дагы карабай,
Күрөшпөйм десем болбостон,
Белимден бекем кармаптыр,
Мени андан аябай,
Күчүн бар деп, алдаптыр.
Алдаганга ишенип,

Мында эсим калбаштыр,
Шондо Кудай каргаптыр.
Бир убакта карасам
Жамбашына чыгарып,
Жантайтып жерге уруптур,
Жамбашым шондо чыгыптыр.
Карс эткенин путумдун
Калктын көбү угуптур.
Байкабастан күрөшүп,
Майып болгон жамбашым.
Калпыс жерден жыгылып,
Тайган экен томугум.
Табыптарга көрсөтсөм,
Сакайбайсың, ырчы, дейт.
Ошондон бери путумдун
Азабын тартып жүрөмүн.

ЭРКИНДИК

Эркиндиктин нуруна
Эл, жерим түгөл чөмүлдү.
Кайгыны айдап, унутуп,
Кубаныч каптап көнүлдү.
Байларга чындап кеч кирип,
Кедейдин таны сөгүлдү.

ЖАҢЫ ЗАМАН

Баштакы өткөн заманда
Бай, манаптар «шер» эле.
Малай менен жалчыны
Мал катары дээр эле.
Канын соруп жалчынын,
Малдарын тартып жээр эле.

«Ушул бойдон жүрөбүз,
Биздин заман» дээр эле.
«Большевик деген чыкты» – деп,
Бардык жерге угулду.
Барар жерин биле албай,
Падыша тактан жыгылды.
Он жетинчи жылында
Жаны заман курулду.
«Компартия жол баштап,
Падышаны жыкты» – деп,
Жер жүзүнө угулду.

ЭШЕН ТУУРАЛУУ ЫР

Акын Сыдык гарыпмын,
Ар кай жерге барыпмын.
Ааламда ар кыл шайык чыкты,
Ажап-айран калыпмын.
Акыйкат анык шайык болсо,
Айтпадым жаман сөз менен.
Алдамчы бир кыл эшенди
Ар жерде көрдүм көз менен.

Мала тон кийип, маани айтып,
Самаа кылат эшендер.
Самап барып муруттан,
Тамаа кылат эшендер
Ак куржунун салынып,
Айылма-айыл кыдырып,
Жада болду эшендер.
Убара болуп напси үчүн
Ада болду эшендер.
Базарларда сайраган
Мада болду эшендер.
Мандайына беш танга

Азыр кылса муруту,
Беремин деп, кол менен
Назир кылса муруту,
Илип алат эшендер.
Курсант болуп жүзүнө,
Күлүп алат эшендер.
Арамдыгын ашкере
Билдирип алат эшендер.
Жарыя айтым калманы,
Жардай ороп салланы,
Ичинен киет малланы,
Тышынан киет жалланы.
Азар берет өзүнө,
Жалганды кошот сөзүнө.
Жалган жашык сөз айтып,
Илаа менен пул табат.
Мындай кылса эшендер
Муруту кайдан жол табат.
Колун ачып, оомин деп,
Бергенге берет батасын.
Акыр заман шайхтары,
Сөзүмдүн тапчы катасын.
Жалган айтып, мал жыйып,
Ажалын жетип өлгөндө
Көрүндө кантип жатасын?

САДЫБАКАС СААКЫ

Илгери Садыбакас саакы деген киши болгон экен.
Тапканын элге берип, Кудайдын жолуна зарп кы-
лып, саакылык менен өтүптүр.

Пайгамбарлар вахтыда
Сахабалар чогулуп,
Азирет Аалы баш болуп,

Окуп намаз багымдатын
Отурган экен куралып.
Амирине ынады,
Азирет мойнун бурбады.
Азирет Аалы шол жерде,
Пайгамбардын өзү деп,
Саакылардын сардалы
Ким болот деп сурады.
Пайгамбарым кеп айтты,
Саакылардын сардалы –
Садыбакас деп айтты.
Азирет Аалы шерибиз
Мени саакы дебейт деп,
Көөнүндө бир аз таарынды.
Үйүнө барып бир убакта
Аалынын капа болгонун,
Алганы пайгамбарымдын
Ордунан ыргып бир турду,
Шерди жудаа сурады.
Кандай капа болдунуз,
Күндөгүдөн башкача
Кыжаалатта келдиниз?
Он миң душман оросо,
Ондо капа болбогон.
Кырк миң душман каптаса,
Кыжаалаттык тартпаган,
Кандай капа болдуңуз,
Кандай оопа көрдүңүз,
Мага айткын деп айтты.
Шондо Аалы кеп айтты,
Фатимага муну айтты:
Атаңыздын алдында,
Отурат элек куралып,
Амирине ынадым,
Ар күн моюн бурбадым.
Саакылардын сардалы –

Ким болот деп сурадым.
Пайгамбарым кеп айтты,
Саакылардын сардалы,
Садыбакас деп айтты.
Мен он миң душман бир келсе,
Ойрон кылган Аалы элем.
Кырк миң душман бир келсе,
Кыргын салган Аалы элем.
Жүз миң душман бир келсе,
Жүдөткөн Аалы мен элем.
Аалы экеним билгизип,
Путканасын күйгүзүп,
Канчасын динге киргизип,
Урушта түшкөн олжомду,
Жетим менен жесирге
Бөлүп берген мен элем.
Пайдамды шундай тийгизип,
Ошондой кылган Аалы элем.
Мени саакы дебестен,
Садыбакас саакы дейт,
Саакылардын башы дейт.
Шундан капа болгонум,
Фатима шолдур деп айтты,
Ошондо Фатима туруп, кеп айтты.
Шондой болсо бул сөздөр,
Камбарды мындай чакырып,
Садыбакаска жумшады.
Сынап келсин деп айтты.
Саакы болсо шол киши,
Жалгыз уулу Абдылла,
Бир кесеге толтуруп,
Союп берсе каныны,
Сурап келсин деп айтты.
Камбарды жолго киргизди,
Дубана кылып сүрөтүн,
Жандалын чечип кийгизди.

Садыбакас саакыга
Барып келгин деп айтты.
Саакы болсо шол киши,
Сынап келгин деп айтты.
Жалгыз уулу Абдылла
Союп берсе каныны,
Бир кесеге толтуруп,
Сурап келгин деп айтты,
Сизге амир шул деди.
Баба Камбар алдияр

Садыбакас саакынын Эшигинин алдына Эртеси
барып «суф» деди,

Садыбакас алдияр,
Эшигине келдим деп,
Кайыр кылсан болот деп.
Бир топ акча толтуруп,
Дан алып чыкты Камбарга.
Анысын Камбар албады.
Аркасынан бир топ ат
Дагын чыкты, албады.
Алам шаар чел жерде
Мал алып чыкты, албады.
Садыбакас шондо кеп айтты,
Эй, дубана деп айтты,
Бир топ акча толтуруп,
Дан алып чыктым, албадың.
Аркасынан бир топ ат
Дагын алып чыктым, албадың.
Не аласың сен, деди,
Айт, берейин мен деди.
Шондо Камбар кеп айтты,
Менин даның менен ишим жок,
Малың менен ишим жок.
Эгер макул болсоңуз,
Жалгыз уулун Абдылла,

Бир кесеге толтуруп,
Союп бергин каныңы,
Шону аламын деп айтты.
Садыбакас Саакынын
Абдылла жалгыз баласы
Жүргөн экен мактапта,
Мунда кел деп чакырды.
Абдылла келди жүгүрүп,
Энеси идиш кармады,
Садыбакас пычак кайрады.
Уулунун кыйды жаныны,
Бир кесеге толтуруп,
Союп берди каныны.
Камбардын берди колуна,
Кайтып кетти жолуна.
Көтөрүп барды Аалыга,
Фатиманын койду жанына.
Шондо Фатима туруп кеп айтты,
Ия, Азирет Аалы, деп айтты.
Садыбакас ишини
Көрөсүзбү деп айтты.
Асан, Үсөн эки уулун,
Экөбүнүн бирөөсүн
Сурап келсе каныны,
Соёсузбу? – деп айтты.
Садыбакас Саакыдай
Болосузбу? – деп айтты.
Ошондо Аалы кеп айтты,
Фатимага муну айтты.
Асан, Үсөн эки уулум,
Экөбунун бирини
Сурап келсе каныны,
Жалдыратып жаныны
Союш кыйын, деп айтты.
Садыбакас Саакыдай
Болуш кыйын, деп айтты.

Мен ката кеткен экемин,
Саакы экен деп айтты.
Бул сөздөрдүн баарысы
Азали Амир калыкта.
Пайгамбарым бир күнү,
Улук мейман болмокко
Садыбакас саакынын
Эшигине барыптыр.
Садыбакас алдияр,
Пайгамбарым келди деп,
Мага Кудaa берди деп,
Кош жаздыктан койдуруп,
Кой семизин сойдуруп,
Тамак даяр болордо,
Дасторконду саларда,
Пайгамбарым деп айтты,
Садыбакаска муну айтты.
Абдылла кайда көрүнбөйт?
Азыр мында чакырын,
Бизге кылган оокатты
Бирге жесин деп айтты.
Садыбакас алдияр
Сойдум десем уулумду
Расулга малал келет деп,
Ойноп кеткен деп айтты.
Пайгамбарым шул жерде
Абдылланы чакырды.
Биринчи амир кыл деди.
Биринчи мартаm чакырса
Абдылладан дарек жок.
Экинчи мартаm чакырса
Абдылладан дарек жок.
Үчүнчү амир кыл деди,
Үчүнчү мартаm чакырса,
Билип келди Абдылла.
Салам айтып эшиктен,

Кирип келди Абдылла.
Көнүлүн күлдөй толтурду
Пайгамбардын алдында,
Абдылла кирип олтурду.
Пайгамбарым гап айтты,
Бя, Абдылла ботом, деп айтты,
Биринчи мартама чакырдык,
Мында дагы келбедин,
Кайда элениз? – деп айтты.
Экинчи мартама чакырдым,
Дарегиниз болбоду,
Кайда элениз? – деп айтты.
Учунчу абаз чыкканда,
Билип келдиң деп айтты.
Салам айттып эшиктен,
Кирип келдиң, – деп айтты.
Абдылла шондо гап айтты.
Бя, азиретим, – деп айтты.
Биринчи абаз чыкканда,
Абзы кобсар суунун
Боюнда элем, – деп айтты.
Кыздар менен биригип,
Оюнда элем, – деп айтты.
Экинчи жолу добуш чыкканда,
Жолго чыктым, – деп айтты.
Учунчу добуш чыкканда,
Билип келдим, – деп айтты,
Садам айтып, эшиктен
Кирип келдим, – деп айтты.
Сизге белек болсун деп,
Жаннатыдан шу гүлдү
Үзүп келдим, – деп айтты.
Жооп бергин, ыя Расул,
Кайтып кетем, – деп айтты.
Арка чачын кайрылып,
Тарап турат, – деп айтты.

Пирлер маган зарыгыш
Карап турат, – деп айтты.
Казатка белин байлаган,
Садыбакас алдияр,
Жалгыз уулу Абдылла
Амири менен Кудайдын
Тирилип келди ал бала.
Өлгөндөн соң тирүү жүрмөк жок,
Белгилүү нерсе эмеспи.
Ошондуктан Абдылла
Кайра кетти жаннатка.

ТҮШҮНДҮРМӨЛӨР

Санат, насыят, терме, казалдар

С. Алайчиевдин санат, насыят, казалдарынын бардыгын тексттеги биринчи сап менен атадык. Анткени кол жазмаларда «санат ыр», «казал ыр», «насаат» деп окшош атала берип, чаташууларга алып келген.

1. «Жез эскирсе дат болот». – Инв. № 653(5291). 1975-жылы 11-октябрда Ж. Таштемиров акындын өз оозунан жазып алган. Мурда «Болот» деп аталган.

2. «Дили бекем момундун». – Инв. № 653 (5291). 1975-жылы 11-октябрда Ж. Таштемиров акындын өз оозунан жазып алган. Мурда «Терме» деп аталган.

3. «Өткөн өмүр билинбейт». – Инв. № 653 (5291). 1970-жылы 11-октябрда Ж. Таштемиров акындын өз оозунан жазып алган. Мурда «Насаат» деп аталган.

4. «Ырдын башы кыз болот». – Инв. № 653 (5291). 1975-жылы 11-октябрда Ж. Таштемиров акындын өз оозунан жазып алган. Мурда «Кызыктык» деп аталган. Ушул эле терме Инв. № 682 (5319) да бар. 1978-жылы июнь айында К. Байжигитов акындын өз оозунан жазып алган. «Кыздар жөнүндө» деп аталат. Эки тексти салыштырып, текстологиялык иш жүргүздүк.

5. «Ай узарса түн кирет». – Инв. № 682 (5319). 1978-жылы июнь айында К. Байжигитов акындын өз оозунан жазып алган. Мурда «Санат ырлар» деп аталган.

6. «Ырчыдан түрдүү ыр чыгат». – С. Алайчиев «Ырлар» жыйнак. – Ф.: «Кыргызстан», 1981-жыл, 37-бет. Мурда аты жок болгон.

7. «Колума алдым каламды». – С. Алайчиев «Ырлар» – жыйнак. – Ф.: «Кыргызстан», 1981-жыл, 30-бет. Мурда аты жок болгон.

8. «А десем санат ыр келет». – С.Алайчиев «Ырлар» – жыйнак. – Ф.: «Кыргызстан», 1981-жыл, 31-бет. Мурда аты жок болгон.

9. «Боюна колун тийгизбес, боз шумкар сындуу наз болот». – С. Алайчиев «Ырлар» – жыйнак. Ф. «Кыргызстан», 1981-жыл, 37-бет. Мурда аты жок болгон.

10. «Сүйлөтөйүн тилимди». – Инв. № 682 (5319). 1978-жылы июнь айында К. Байжигитов акындын өз оозунан жазып алган. Мурда «Терме ырлар» деп аталган. Кайталанган саптар кыскартылды.

11. «Адамзаттын баласы». – Инв. № 682 (5319). 1978-жылы июнь айында К. Байжигитов акындын өз оозунан жазып алган. Мурда «Санат ырлар» деп аталган.

12. «Үйүндүн бала булбулу». – Акындын өздүк архивинен алынды. Анда «Терме казал» деп аталат.

13. «Калкыма айттым саламды». – Акындын өздүк архивинен алынды. Анда «Санаат казал» деп аталат.

14. «Тириглик» – Акындын өздүк архивинен алынды. Анда «Тириглик туурасында казал» деп аталат.

15. «Аялдар» – Акындын өздүк архивинен алынды. Анда «Аялдар жөнүндө ыр» деп аталат.

16. «Жакшы аял менен жаман аял». – С. Алайчиев «Ырлар» – жыйнак. – Ф. «Кыргызстан», 1981-жыл, 26-27-беттер.

17. «Жакшы ат менен жакшы аял». – С. Алайчиев «Ырлар» – жыйнак. – Ф.: «Кыргызстан», 1981-жыл, 28-29-беттер.

18. «Ат – жигиттин канаты». – Инв. № 682 (5319). 1978-жылы июнь айында К. Байжигитов акындын өз оозунан жазып алган. Мурда «Ат жөнүндө терме» деп аталган. Ырдын тексти айрым кыскартуулар менен берилди.

Ашыктык ырлары

19. «Ак Толгон» – Акындын өздүк архивинен алынды.

20. «Ашыглык ыры (1)» – Акындын өздүк архивинен алынды.

21. «Ак Чолпон» – Акындын өздүк архивинен алынды.

22. «Ашыглык ыры (2)» – Акындын өздүк архивинен алынды.

23. «Ыргал (1)». – Инв. № 653 (5291). 1975-жылы 11-октябрда Ж. Таштемиров акындын өз оозунан жазып алган.

24. «Ыргал (2)». – Инв. № 682 (5319). 1978-жылы июнь айында К. Байжигитов акындын өз оозунан жазып алган. Салыштырылып «Ыргал (1)» деги кайталанган саптар кыскартылды.

25. «Ыргал (3)». – С. Алайчиев «Ырлар» – жыйнак. – Ф. «Кыргызстан», 1981-жыл, 21–23-беттер.

26. «Лайликан». – Инв. № 598 (5236). 1971-жылы 8-9-октябрда Ж. Таштемиров акындын үйүндө өз оозунан жазып алган.

Ар түрдүү тематикадагы лирикалары

27. «Билим», «Ырчылыкты тапканмын», «Эсимде», «Каримжан байга арыз», «Малай жүргөндөгү ыр», «Өкүнүү», «Байларга», «Жетилгенде», «Аялынан ажырашканда», «Бейаржан», «Майып болгондо», «Ликбез», «Колхозго киргендер». «Басмачылар», «Памир жолун казгандар», «Шайлоочулар», «Кулактар», «Касташкан жоону жеңип кел», «өч алабыз», «Согуш азабы», «Учурашуу», «Жеңиш кабары», «Жалгыз аттан айрылганда», «Уул тойдогу ыр», – бул ырлар акындын өздүк архивинен алынды.

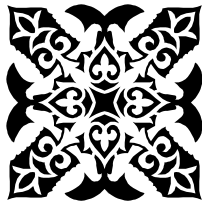
28. «Арман». – Инв. № 682 (5319). 1978-жылы июнь айында К. Байжигитов акындын өз оозунан жазып алган. Бул «Майып болгондо» деген ырдын экинчи варианты экен.

29. «Ленин жөнүндө ыр», «Эркиндик», «Жаны заман» – С. Алайчиев «Ырлар» – жыйнак. Ф. «Кыргызстан», 1981-жыл, 8-11-беттер.

30. «Эшен тууралуу ыр». – Инв. № 653 (5291). 1975-жылы 11-октябрда Ж. Таштемиров акындын өз оозунан жазып алган.

31. «Садыбакас Саакы». – Инв. № 682 (5319). 1978-жылы июнь айында К. Байжигитов С. Алайчиевдин үйүндө акындын өз оозунан жазып алган. Бул материал балдары жазып алган магниттик лентада да бар.

P.S: С. Айылчиевдин бул чыгармаларынын бардыгы 2003-жылы жарык көргөн. Сыдык Айылчиев (Бала ырчы) деген жыйнактан алынды.

**АБДЫЛЛАЕВ
КӨКӨН**

Абдыллаев Көкөн 1925-жылы Сузак районунун Кыз-Көл айылдык кеңешине караштуу Кашка-Терек айылынын Жаңы-Арыгында төрөлгөн. Уруусу багыш. Көкөн кичинекейинде эле ата-энесинен ажырап, балалыгы оор шартта өтөт. Атасы Абдылла ырга шыктуу, «Манас», «Семетейден» үзүндү айтып, өз чөйрөсүнө алымдуу, оозунда сөзү бар каддырман адам болгон экен. Көкөндүн жаш чагынан эле ырчылык өнөргө жакын болгону бекеринен эмес окшойт. Боз улан чагында айыл жергесиндеги тойлордун, оюн-зоок кечелердин көркү болуп, чыгармалары эл сынынан өтүп такшалат. Бирок турмуштук шартына байланыштуу ырчылыктын үстүндө үзгүлтүксүз иштей албайт. Башкача айтканда, эл аралап айтууга көңүл бөлө албай жүрүп күндөр өтө берет. Бул туурасында ырчы «Өкүнөм» деген ырында:

*Кен бар экен ичимде,
Казбаганга өтүнөм.
Ыр бар экен ичимде,
Жазбаганга өкүнөм.
Оор экен салмагы,
Тартпаганга өкүнөм.
Ордолуу элге жеткирип,
Айтпаганга өкүнөм.
Оргуп турса капкагын
Ачпаганга өкүнөм.
Чогулган жерде жайнатып,
Чачпаганга өкүнөм –*

деп арман кылат. Көкөн өзүнүн талантын бага албай, аны бапестеп өркүндөтүүгө маани бербей экинчи планга калтырат.

Ошентип ырлары айтылган, төгүлгөн жерде калып, аны топтоп кагазга түшүрүү оюна келбептир. 1976-жыл Көкөн ырчынын ырчылык өнөрүндөгү өзгөчө жыл, чыгармачылыгынын жаңы этабы болот. 1976-жылы июнь айында Кыргыз Республикасынын Илимдер Академиясынын Тил жана адабият институтунун кызматкерлери Сапарбек Закиров, Турдубай Абдыракунов, Жаңыл Мусаева, Сулайман Кайыповдор Сузак районуна фольклордук экспедицияга баришат. Ошондо Көкөн Абдыллаевге жолугуп, ырдагышат. Көкөндүн талантуу төкмө ырчы экендигине баа беришет. Ушул мезгилге чейин далай чыгармалары кагазга түшпөй жүргөндүгүнө өкүнүшөт. Илимпоздор К. Абдыллаевге ар бир чыгармасын кагаз бетине түшүрүп туруусун катуу тапшырышат. Ошондой эле ырчылыгына көңүл буруп, тынымсыз эл аралап ырда дешет. Ошол жолугушууда ырчынын аткаруусунда Токтосунов Сырга деген жигиттин УАМ согушка барганда ырдаган ырын жана 1949-жылы өз айлынан «Кыргызстандын 50 жылдыгы» деген совхозго көчүрмө болуп жер которуп баргандыгын, өз айлына болгон кусалыгын кошуп ырдаган ырын, «Акжайнак», «Санат», «Жаймачач», «Ноодайым» деген алты ырды жазып алышат. Мына ушул күндөп баштап Көкөн ырчынын чыгармачылыгында чоң бурулуш башталат. Ал кайрадан төкмөлүк өнөрдүн дүйнөсүнө аралашат. Ырларын тынымсыз кагазга түшүрөт, ар түрдүү той, салтанаттарда ырдай баштайт. Ошентип алгачкы жыйнагын акын Жолдошбай Абдыкалыков түзүп, 1984-жылы «Көк-Арт бели» деген ат менен «Кыр-

гызстан» басмасынан чыгарат. Экинчи жыйнагын фольклор жыйноочу, акын Асанбай Жусупбеков түзүп, 1995-жылы «Сармерден» деген ат менен «Кыргызстан» басмасынан жарык көрөт. Чыгармалары жалпы элге тарап, коомчулуктун акындын чыгармачылыгы менен таанышуусуна шарт түзүлөт.

Көкөн Абдыллаевдин чыгармалары туурасында кыскача айта турган болсок, төкмө ырчы сүйүү ырларын, санат-насыят, термелердин устаты. Бирларынын көркөмдүк өзгөчөлүгү, уйкаштыгы, улуттук этнопоэтиканын мыкты үлгүлөрүн терип колдонгон таланттуулугу өзүнчө изилдөөгө арзыйт. Колдо бар текстерди салыштырып отуруп ар кайсы мезгилде ырдаган бир эле аталыштагы ырдын тексти ар бир жолу бири-бирине окшобой айтылганына күбө болдук. Бул ырчынын оозеки төгүү, эркин ойлоо, жарата билүү мүмкүнчүлүгүн көрсөтөт. Кайсы чыгармасын албайлы көйкашка залкарлардан кем эмес жаратмандыкты байкоого болот. Мисалы, «Жаш курак», «Карылык» темасына кайрылбаган кыргыз акыны жокко эсе. Ар бир акын өзүнүн ой жүгүртүү деңгээлине, карылыктын табигыйлыгын сезе билүү баам-туюмуна жараша ырдаган. К. Абдыллаев да

Көзүңдүн чети ириңдеп,
Көкүрөгүң кирилдеп.
Кабар айтып карылык,
Келгендигин белгилеп.
Чекеңдин эти тырышып,
Желке-далың курушуп.
Балалык кездин бири жок,
Бүткөн боюң чүрүшүп –

деп кечээги жалындуу жаштык курагың өтүп, карылыкка аргасыз баш ийдирген мезгилдин таш боор-

дугун ырдайт. Жыйырма, отуз, кырк, элүү жашта карааны көрүнбөгөн карылык кайдан-жайдан чыга калып,

*Алтымышты утурлап,
Тосо келген карылык.
Жетимишке колтуктап,
Жетелеген карылык.
Сексенге жашың жеткенде,
Сылап турат карылык.
Секирип атка минчи деп,
Сынап турат карылык –*

дейт. Дегеле карылык темасы автобиографиялык мүнөздө болот. Ошондуктан тема жалпы болсо да, баяндоо, мүнөздөө, чагылдыруу жекече багытта болот. Көкөн ырчы табияты бир-бирине окшобой да бул теманы өз өзгөчөлүгү менен ырдаган.

К. Абдыллаев сүйүү ырларынын устаты. Анын «Гүл кыздар», «Ак Шайыр», «Пари кыз», «Сулуум», «Акжайнак», «Ак Седеп», «Жаймачач», «Бир сулуу», «Айым кыз» ж.б. көркөмдүгү мыкты, поэтикалуу ырлары бар. Андагы салыштыруунун, символдордун молдугу сулуулуктун, аруулуктун бардык кырларын ачып, сөздүн кудуретин көрсөтүп турат. Сүйгөнүңдү жана сүйүүңдү ушинтип гана даңазаласаң өлбөс-өчпөстүккө ээ болорун туюунтат.

К. Абдыллаевдин чыгармаларын атайын кеңири изилдөө иши күн тартибинде турат. Биз бул жыйнактын максатына ылайык, акынды тааныштырууну, чыгармаларын элге жайылтууну көздөдүк.

*Г. ОРОЗОВА.
ф.и.к., доцент.*

САНАТ, ТЕРМЕ ЫРЛАРЫ

АДАМ БОЛОМ ДЕГЕНИН

Укпаган менен билеби,
Уюган ички сырынды.
Күкүктөй сайрап көп акын,
Гүлдөтүп келген жыйынды.

Айткым келет жашырбай,
Элге арнаган ырымды.
Өмүргө тойбойт адамзат,
Жашаса деле кылымды.

Кексеген менен жете албай,
Барктабай өткөн бу күндү.
Өксүгөн менен ордуна,
Келтирүү кыйын өмүрдү.

Кайгыга салып кур бекер,
Кыйноого болбойт көңүлдү.
Чындыкты бузуп бурмалап,
Чыйралткан болбойт төгүндү.

Адам болом дегенин,
Аткаргын айткан сөзүндү.
Болбос ишке алданбай,
Бекем туткун өзүндү.

Чыры чыгат чуурулуп,
Чыт деп сатсаң бөзүндү.
Кызыгып бекер олжого,
Кызартпа аппак жүзүндү,
Ынтымакты качырып,
Ызы-чуу кылба үйүндү,
Көркүнө чыгар кулпунтуп,
Колдогу кызыл гүлүндү.

Өзгөгө артпа таңуулап,
Өз мойнундагы жүгүндү.
Өрнөгүң алсын башкалар,
Өстүргүн илим-билимди.
Адамдын көөнүн калтырып,
Агытпа суук тилиңди.
Ардактап өстүр жаш калса,
Агандан калган иниңди.

Адамдын көркү чүпүрөк,
Алып бер жаккан кийимди.
Мээнетинди кайтарат,
Мурунбу же кийинби.

Колдон келсе ызаттап,
Сыйлап өт бири-биринди.
Адамдан адам кем болбойт,
Ажыратпа жигинди.

Уруу бөлүп уланган,
Улуу сөз бар чиринди.
Кеп билбеген келжирек,
Келтирет кээде жининди.

Айырмасын биле албайт,
Ачуу менен ширинди.

Ою келте обу жок,
Оорутуп коёт дилинди.

Көңүлгө сактап баалабайт,
Көрсөткөн ызаат сыйынды.
Сомго айлантат эсептеп,
Зарп кылса сокур тыйынды.

Артык баалайт адамдан,
Акча менен буюмду.
Кенедей албай оюна,
Кемиген сенден чыгымды.

Билмексен киши болушат,
Башыңа түшкөн кыйынды.
Бош, чыңына көз салат,
Бел байлаган курунду.

Бикири бузук андайлар,
Бир сөзү жок жугумду.
Кыйраткандан баш тартпайт,
Куш кондурган туурунду.

Короздон баркын кем баалайт,
Күкүк менен булбулду.
Кырааны куштун карга дейт,
Кадырын билбейт туйгунду.

Кемтигин билбейт өзүнүн,
Кем акыл андай суу куйду.
Кеп ташып бири-бирине,
Кейитет жакын курбуңду.

Кыйшайса ишиң кылт этип,
Колго алмак жылуу ордунду.

Кыныр ою оң келип,
Кыскартмак узун жолунду.

Кылчалык албайт көңүлгө,
Кийгизген кымбат тонунду.
Күн карама жүзү жок,
Кайнатып коёт шорунду.

Капкан салып жолуна,
Карып кылат көңүлдү.
Бош келбей андай нааданга,
Бекем байла белинди.

Билек түрүп тон чечип,
Сүйө билгин жеринди.
Эр эмгегин жер жебейт,
Агызсаң маңдай теринди.

Кадырынды калк баалап,
Эки кылбайт кебинди.
Ааламга атың чыгарат,
Айлыңдан чыккан сөз билги.

Калкыңдан катып жашырба,
Колундан келген өнөрдү.
Көсөм атка коносуң,
Көрсөтсөң билген үлгүндү.

Көк жолборстой жалтанат,
Көргөндөр сенин сүрүндү.
Кымбат баалайт алтыңдан,
Көтөргөн белде жүгүндү.

Жаркылдайт жүзүң, күмүштөй,
Жалпыга болсоң күйүмдүү.

Жигиттин чечет жигити,
Чечилбес сырдуу түйүндү.

Башка күнгө калтырба,
Бүтөр ишти бүгүнкү.
Арзыбайт кылган ишиңе,
Айтылган арман кийинки.

Ардактап келген бабалар,
Ашкере балбан күлүктү.
Ар-намыс алып ар убак,
Айылын дайым сүйүнтчү.

Ала-Тоодой бел болуп,
Ал элдин болгон үмүтү.
Андыган жоосун кыйратып,
Алдыга тизе бүгүлтчү.

Кылданса элден андайлар,
Калкыңды кыйын бүлүнттү.
Кас санаган душманды,
Кайтарып мизин түнүлтчү.

Кайратынан жалтанып,
Калың жоо качып сүрүлчү.
Көлдөгүп бакыт-гаалайды,
Көрүнчү көзгө сүйүктү.

Көп бириксе көл деген,
Көл каптаса сел деген,
Көккө колу жеткен да,
Көмөр жайы жер деген.

Көп милдетин аркалап,
Көтөрүп келет эр деген.

Кадыр-баркын ааламга,
Кабарлап турат эл деген.
Кызыктыгын дүйнөнүн,
Көрүп турат көз деген.
Кыймылдатып жер жүзүн,
Кызмат эткен сөз деген.

Жан бүткөндүн баарына,
Жалпы тийген күн деген.
Жай жайына таратып,
Жан сергиткен түн деген.

Жаз мезгилин белгилеп,
Жайнап турат гүл деген.
Жаңылыкты жар салып,
Сайрап турат тил деген.

Жамынып жашыл көк шибер,
Жайлоонун көркү жай деген.
Жарпыңды жазып сыр чечкен,
Жаркырап тийген ай деген.

Жашыл дарак саргайып,
Жалбырак түшсө күз деген.
Жыргалы асыл өмүрдүн,
Жароокер сулуу кыз деген.

Каш кирпичке муз тоңуп,
Каары катуу кыш деген.
Көк жибек торго чалынып,
Колго конот куш деген.

Кеткен бойдон кайрылып,
Келбейт өмүр жаш деген.

Канча кылым өтсө да,
Козголбойт тура таш деген.

Көп өстүрсөн, саксайтып,
Көрктү бузат чач деген,
Көзгө сүйкүм көрсөткөн,
Кирпик менен каш деген.

Көп сөзүндү алыска,
Кабарлап турат кат деген.
Канаты болот бир эрдин,
Келишкен күлүк ат деген.

Короолош бирге турса да,
Кайгыңды билбейт жат деген.
Колдо барын аябайт,
Кең пейил болот март деген.

Кызыл өңдү саргайтып,
Кыйнап турат дарт деген.
Кымбат нерсе дүйнөдө,
Кол алышкан ант деген.

Кетириш кыйын тазалап,
Канга синген салт деген.
Козголоң салат кур бекер,
Кулакка жетсе калп деген.

Көл деңизге барабар,
Кайрат күчү калк деген.
Көпкө жетсе эмгегин,
Көкөлөтөт данк деген.

Көркөмү болот айылдын,
Көп жашаган кар деген.

Көнүлдү көккө көтөргөн,
Кызмат менен барк деген.

Кылымдар өтсө бузулбас,
Капкалуу шаар так деген.
Көрктөнтүп турган жеринди,
Күн тийбес калың бак деген.

Калыска түшөт кармашса,
Кара менен ак деген.
Кабылбай капкан тузака,
Кадиксиз өтөт сак деген.

Кызыл жүзүн саргайтып,
Кыйноого салат ор деген.
Көлдө ойногон ак чабак,
Колго салат тор деген.

Көздөгөн ишин аткарган,
Кең пейил болот зор деген.
Калкына калыс болбосо,
Канындын арты кор деген.

Карып кылат адамды,
Кейиштүү мээнет шор деген.
Кучагына алса куткарбас,
Кайырсыз болот гөр деген.

Каардуу бороон суукту,
Калканчы болот тон деген.
Караңгы түндө адашсаң,
Кайгынды билбейт жол деген.

Жаз мээрим келгенде,
Жер бети көктөп бүрдөгөн.

Жадырап жанды-жаныбар,
Жалпы эмгеке дүрбөгөн.

Жай мээrimi келгенде,
Жай калып жайлоо гүлдөгөн.
Жаншанып сайрайт булбул куш,
Жагымдуу назик үн менен.

Жалкоолукка берилип,
Жайдак өтпө дүйнөдөн.
Жакырлыктан бөлүнбөйт,
Жашынан эмгек сүйбөгөн.

Камкор өскөн азамат,
Калкынын кемин издеген.
Көрсөтүп билген өрнөгүн,
Көсөмдүк ишке үндөгөн.

ЫРЫС АЛДЫ – ЫНТЫМАК

Ынтымагы бар элдин,
Ачык болот эшиги.
Ак дасторкон жайылып,
Арзыганы табылып.
Асан-үсөн төрөлүп.
Ак бешике бөлөнүп.
Айылы өсүп көбөйүп.
Термелип дайым бешиги,
Төгүлүп ырыс-кешиги,
Ынтымагы жок элдин,
Ыпылас болот эшиги,
Биринин сөзүн бири укпай,
Бир жерден чыкпай чечими.

Баш-аламан наркы жок,
Башчысынын баркы жок.
Чын сөзүнөн калпы көп,
Чыйрагынан алпы көп.
Бүтүндөн көп тешиги,
Билинип турат кемтиги.
Ынтымагы бар элдин,
Токулуу турат жоргосу,
Теңирден сүйлөйт молдосу.
Түгөнбөс, байлык олжосу,
Жабдыктуу турат жоргосу,
Чар китеп окуйт молдосу.
Чачылбай турат олжосу.
Жыйынга толуп ордосу,
Жыйылып турат олжосу.

Ынтымагы жок элдин, –
Жайдак турат аттары,
Чачылып турат тапканы.
Байланбай турат аттары,
Билинбейт кайда тапканы.
Каяша сүйлөп басылбай,
Кабагы карыш ачылбай.
Чуру-чуусу басылбай,
Жүзүнөн каары ачылбай.
Оюна албай башканы,
Оолугуп сүйлөйт акмагы.
Желче көрбөй башканы,
Жээлигип сүйлөйт акмагы.

Ынтымагы бар элдин,
Ырыска сүрөйт башчысы.
Ызаттап сүйлөйт жакшысы,
Ыйманга сүрөйт жарчысы.

Калк кампасын кайтарып,
Адилет болот сакчысы.
Кан тагындай кол жеткис,
Бийик болот бактысы.
Ынтымагы жок элдин, –
Адамдык сапат жуулуп.
Алкымынан бузулуп.
Ичкилик деген илдетке,
Имерилген бурулуп.
Акыл, насаат сөздөрдөн,
Алыстап кеткен суурулуп.
Кенеш берер адамга,
Келтегин кезеп жулунуп.
Жоругун айткан адамга,
Жок кылам деп жулунуп.
Ариет менен намыстан,
Алыстап кеткен куулуп.
Арада жүргөн акмак кеп,
Адамзаттан туулуп.

Ынтымагы бар элдин –
Дүркүрөп өсөт жаштары.
Бир атанын уулундай,
Биригип турат баштары.
Ынтымак, ырыс, бак-таалай,
Баарысы ушул жактабы.
Унутпай илгин акылга,
Бул – улуулардын айтканы.
Ынтымак эл киришсе,
Уратат тура асканы.
Бир сөзүндө калет жок,
Бабанар айткан дастаны.
Арага душман жолотпойт,
Алардын азаматтары.

Ынтымагы жок элдин,-
Айылынан чыкпай султаны,
Ашка тойбойт курсагы.
Калкынан чыкпай султаны,
Кампайбай өтөт курсагы.
Жакшысын жоолап түгөтөт,
Жардылык менен күнү өтөт.
Көсөмүн жоолап түгөтөт,
Кедейлик менен күнү өтөт.
Кеп талашып кагышат,
Кездешкен жерде чабышат.
Кермесинде жылкы жок,
Көбөйбөй өтөт ыркы жок.
Жайытында жылкы жок,
Жоолашып өтөт ыркы жок.

Ынтымагы бар элдин,
Кенен болот конушу,
Кең пейил болот болушу.
Жайлуу болот конушу,
Жароокер болот болушу.
Акыл айтат жакыны,
Адилет болот акими.
Кенеш айтат жакыны,
Кесем болот акими.
Тукаба манат кийгени,
Туура сөз сүйлөйт бийлери.
Чыныгы жибек кийгени,
Чечилип сүйлөйт бийлери.

Ынтымагы жок элдин, –
Айылында куйту көп болот.
Жайы жок жерден чыр чыгып,
Жан сергип уйку жок болот.

Топтолуп арыз жазышат,
Түз жерден жалаа табышат.
Түбүнө сенин жетем деп,
Текшерчү жерге барышат.
Узартып арыз жазышат,
Уйгактан бетер жабышат.
Ушуну камап жок кыл деп,
Улукка тынбай барышат.
Ордунан чыкпай көп иши,
Оозун кармап калышат.

Ынтымагы бар элдин,-
Эл кошулат элине,
Дем кошулат демине,
Көрк кошулат жерине.
Оомат ооп келди деп,
Олуя берген белги деп.
Кабар берип бегине,
Кучак жайып достошуп.
Кур байлашат белине.
Казына ачып, зар чачып,
Кайыр кылат элине.
Кол жайып дуба кылышат,
Капсыласам пирине.
Ооматы келет элине,
Онуна эмес, миңине!

ДҮНҮЙӨ

Кызыктырып кылтыңдап,
Колго тийбей дүнүйө.
Колго тийсе эки бут,
Жолго тийбей дүнүйө.

Аз кезинде алы жок,
Бечел кылат дүнүйө.
Арбын кезде сайратып,
Чечен кылат дүнүйө.

Жок кезинде жолобой,
Карып кылат дүнүйө.
Көп кезинде көңүлдү,
Жарык кылат дүнүйө.

Жок кезинде аксатып,
Чолок кылат дүнүйө,
Көп кезинде колмо кол,
Конок кылат дүнүйө.

Жок кезинде жүдөтүп,
От үйлөтөт дүнүйө.
Бар кезинде күүлөтүп,
Чоң сүйлөтөт дүнүйө.

Жок кезинде тардыгын,
Ойго салган дүнүйө.
Бар кезинде бардыгын,
Оңго салган дүнүйө.

Жок кезинде ичинде.
Толгон арман дүнүйө.
Бар кезинде темирден.
Коргон салган дүнүйө.

Жок кезинде четтетип,
Бөлүп коёт дүнүйө.
Бар кезинде үймөлөп,
Төгүп коёт дүнүйө.

Жок кезинде көз жеткиз,
Бийик болот дүнүйө.
Бар кезинде бардыгын.
Үйүп коёт дүнүйө.

Жок кезинде уланды,
Үзүк болот дүнүйө.
Бар кезинде баа жеткис
Жүзүк болот дүнүйө.

Жок кезинде тили жок,
Дудук кылат дүнүйө.
Бар кезинде баркы зор,
Улук кылат дүнүйө.

Жок кезинде чилдедей.
Калтыратат дүнүйө.
Бар кезинде дилдедей.
Жалтыратат дүнүйө.

Жок кезинде жоролор.
Сейрек болот дүнүйө.
Бар кезинде туш-туштан.
Бермек болот дүнүйө.

Жок кезинде этегин,
Кымтынасын дүнүйө.
Бар кезинде түрлөнүп,
Кулпурасын дүнүйө.

Жок кезинде бириндеп,
Бөлүнөсүн дүнүйө.
Бар кезинде жамгырдай.
Төгүлөсүн дүнүйө.

Жок кезинде жетимдей.
Жол караткан дүнүйө.
Бар кезинде бүтүндөй
Кол караткан дүнүйө.

Жок кезинде жоголгон.
Жарактайсың дүнүйө.
Бар кезинде мөмөлүү,
Дарактайсың дүнүйө.

Жок кезинде таштанды,
Тарактайсың дүнүйө.
Бар кезинде сыланып,
Шарактайсың дүнүйө.

Жок кезинде купкурук.
Сары талаасың дүнүйө.
Бар кезинде деңиздей.
Чайпаласың дүнүйө.

Жок кезинде жатыркап.
Чыгынасың дүнүйө.
Бар кезинде баш уруп,
Сыйынасың дүнүйө.

Жок кезинде жолобой.
Жашынасаң дүнүйө.
Бар кезинде сан гүлдөй,
Ачыласың дүнүйө.

Жок кезинде кол карап,
Жагынасың дүнүйө.
Бар кезинде жолборстой,
Чамынасың дүнүйө.

Жок кезинде алачык,
Эшиги жок дүнүйө.
Бар кезинде ак сарай,
Кемтиги жок дүнүйө.

Жок кезинде көрүнбөй,
Бүлүнөсүн, дүнүйө.
Бар кезинде келиндей
Жүгүнөсүн дүнүйө.

Жок кезинде калтырган,
Журтка окшойсун дүнүйө.
Бар кезинде талпынган,
Кушка окшойсун дүнүйө.

Жок кезинде бузулган,
Жайга окшойсун дүнүйө.
Бар кезинде жаңырган,
Айга окшойсун дүнүйө.

Жок кезинде карандай,
Чайга окшойсун дүнүйө.
Бар кезинде бал кошкон,
Майга окшойсун дүнүйө.

Жок кезинде какшыган,
Чөлгө окшойсун дүнүйө.
Бар кезинде ташыган,
Көлгө окшойсун дүнүйө.

Жок кезинде үйүмө,
Бут баспайсың дүнүйө.
Бар кезинде тынчыраак,
Уклатбайсың дүнүйө.

Жок кезинде кейитип,
Бүлдүрөсүн дүнүйө.
Бар кезинде бөрү ичик,
Кийдиресин дүнүйө.

Жок кезинде чогулбай,
Тыркырайсын дүнүйө.
Бар кезинде куюлуп,
Шыркырайсын дүнүйө.

Жок кезинде бириндеп,
Суюласың дүнүйө.
Бар кезинде дирилдеп,
Куюласың дүнүйө.

Жок кезинде кашандап,
Чегинесин дүнүйө.
Бар кезинде күлүктөй,
Элиресин дүнүйө.

Жок кезинде артыңа,
Тартыңасың дүнүйө.
Бар кезинде алдыга,
Талпыңасың дүнүйө.

Жок кезинде куйругун,
Карматпайсың дүнүйө.
Бар кезинде төрүмдө,
Тайрактарың дүнүйө.

Жок кезинде көз ымдап,
Шылдыңдайсың дүнүйө.
Бар кезинде көңүлкөч,
Курбумдайсың дүнүйө.

ТУРБАЙБЫ

Карангы үйдүн жарыгы,
Чырак болот турбайбы.
Аталап турса балдарың,
Кубат болот турбайбы.
Атасы башка туулган,
Өбөк болот турбайбы.
Ага-ини, бир тууган,
Жөлөк болот турбайбы.
Акылмандын айтканы,
Өрнөк болот турбайбы.
Ай далынды жашырган,
Көйнөк болот турбайбы.
Убайымды көп тарткан,
Карып болот турбайбы.
Көп жыл мурун өткөн иш,
Тарых болот турбайбы.

Алтын, күмүш кендери,
Жерден чыгат турбайбы.
Акыл-насыят айткан сөз,
Элден чыгат турбайбы.
Бак-таалайга жеткирген,
Эмгек болот турбайбы.
Балалуу үйдүн энеси,
Сергек болот турбайбы.
Каз-өрдөктүн ордосу,
Көлдө болот турбайбы.
Жай саратан ысыгы,
Чөлдө болот турбайбы.
Жакшы адамдын сөздөрү,
Сылык болот турбайбы.
Бүтүн ийдиш бүлүнсө,

Сынык болот турбайбы.
Куйрук майды эритсең,
Сызык болот турбайбы.
Кууга момун достошсо,
Кызык болот турбайбы.

Сүт уюса коюлуп,
Айран болот турбайбы.
Өкүнүч салып өткөн иш,
Арман болот турбайбы.
Миң булактан чыккан суу,
Дайра болот турбайбы.
Эмгектен кирген киреше,
Пайда болот турбайбы.

Дукабанын асылы,
Манат болот турбайбы,
Ыр сабынын каймагы,
Санат болот турбайбы.
Аргымак буудан желеси,
Керме болот турбайбы.
Жан-жаныбар ырысы,
Жерде болот турбайбы.
Жыл он эки ай баспаса,
Бечел болот турбайбы.
Жылбай жатса сары оору,
Кесел болот турбайбы.

Акмактыктын белгиси.
Копол болот турбайбы.
Айткан тилин албаса,
Осол болот турбайбы.
Ак шумкар салсаң боосу.
Колдо болот турбайбы.

Аңгеме сөздүн кызыгы
Жолдо болот турбайбы.
Атың чыгып байге алса,
Олжо болот турбайбы.
Аргымак аттын бир түрү,
Жорго болот турбайбы.
Бууданыңды булкунткан,
Торбо болот турбайбы.

Эки балбан энишсе,
Эл чогулат турбайбы.
Эрегишсе мандайдан,
Тер согулат турбайбы.
Ар бир элдин ар башка,
Салты болот турбайбы.
Кашаң атты желдирген,
Камчы болот турбайбы.
Жарыя кылган аш-тойдо,
Жарчы болот турбайбы.
Жакшы менен бир жүрсөн,
Көнүл өсөт турбайбы.
Жашоо бүтүп бир күнү,
Өмүр өтөт турбайбы.

Жаман менен бир жүрсөн,
Жалаа болот турбайбы.
Кайгы түшүп башыңа,
Санаа болот турбайбы.
Бул дүйнөнүн жыргалы,
Өмүр болот турбайбы.
Өмүрүңдү жашарткан,
Көнүл болот турбайбы.
Баары жогун өксүткөн,
Өлүм болот турбайбы.

Элди өзүнө караткан,
Ырчы болот турбайбы.
Акылы толук азамат,
Сынчы болот турбайбы.
Той, жыйынды башкарган,
Көсөм болот турбайбы.
Көпчүлүктө сайраган,
Чечен болот турбайбы.

Баатырдын атын чыгарган,
Жарак болот турбайбы.
Барчындын атын чыгарган,
Канат болот турбайбы.
Чырпык эксең жетилип,
Чынар болот турбайбы.
Чыр чатакты чыгарган,
Кумар болот турбайбы.
Эчки теке кайберен,
Зоодо болот турбайбы.
Эр жигиттин сырттаны,
Жоодо болот турбайбы.
Алды, сатты базарда,
Соода болот турбайбы.

Эски салт өтсө жаңысы,
Мода болот турбайбы.
Кыз-келинди кулпункан,
Атыр болот турбайбы.
Көп олтуруп көчкөн журт,
Такыр болот турбайбы.
Жалкоо жигит жалтанчак,
Жакыр болот турбайбы.
Жарыбаган ичи тар,
Бакыл болот турбайбы.

Адамзатты башкарган,
Акыл болот турбайбы.
Асыл сөздү даана айткан,
Акын болот турбайбы.
Ата-бабаң нускасы,
Элде калат турбайбы.
Алтын башың бир күнү,
Жерде калат турбайбы.
Айыбы жок бирөөнү,
Сөккөн жаман турбайбы.
Адеби жок ыржандап,
Өскөн жаман турбайбы,
Бул заманда уурулук,
Кылган жаман турбайбы.
Алыс жакка айдалып,
Кеткен жаман турбайбы.
Жабыр жана кыйындык,
Чеккен жаман турбайбы.

Айлыңда акмак аталып,
Калган жаман турбайбы.
Кыйла жерге кылбырлык,
Кылган жаман турбайбы.
Атага наалат келтирген,
Тентек жаман турбайбы.
Болбос ишке кектенген,
Жөнтөк жаман турбайбы.
Өлүк өлгөн жерлерде,
Күлгөн жаман турбайбы.
Эч максатсыз өмүрдө,
Жүргөн жаман турбайбы.

ӨКҮНӨМ

Кен бар экен ичимде,
Казбаганга өкүнөм.
Бир бар экен ичимде,
Жазбаганга өкүнөм.
Оор экен салмагы,
Тартпаганга өкүнөм.
Ордолуу элге жеткирип,
Айтпаганга өкүнөм.
Оргуп турса капкагың,
Ачпаганга өкүнөм.
Чогоулган жерде жайнатып,
Чачпаганга өкүнөм.
Күлүк элем элирген,
Чаппаганга өкүнөм.
Кулпун ачпай ырымдын,
Сактаганга өкүнөм.
Кол чабышып көпчүлүк,
Мактаганга өкүнөм.
Кийинчерээк сырдашып,
Баштаганга өкүнөм.
Түрмөк-түрмөк түйүнүн,
Чечпегенге өкүнөм.
Терең экен толкуган,
Кечпегенге өкүнөм.
Кейиш тартып ичимен,
Эстегенде өкүнөм.
Көпчүлүккө угулуп,
Жетпегенге өкүнөм.
Кулак курчун кандырып,
Төкпөгөнгө өкүнөм.
Кумарланып турган эл,
Көксөгөнгө өкүнөм.

Насыятымды жаш балдар,
Укпаганга өкүнөм.
Нуска болуп басылып,
Чыкпаганга өкүнөм.
Алтымышка биздин жаш,
Ыктаганга өкүнөм.
Кабыргама кемпирим,
Муштаганга өкүнөм.
Оорлошуп кулагым,
Укпаганга өкүнөм.
Кармашканды кайырып,
Жыкпаганга өкүнөм.
Жакындашып карылык,
Кыстаганга өкүнөм.
Кол булгасаң күлгүн жаш,
Келбегенге өкүнөм.
Кежирленип баш чайкап,
Көнбөгөнгө өкүнөм.
Кеткен бойдон карааның,
Көрбөгөнгө өкүнөм.
Карылыкты жолотпой,
Бөлбөгөнгө өкүнөм.
Колунан эмне келмек деп,
Сездегенге өкүнөм.
Кырчын жаштын кеткенин,
Сезбегенге өкүнөм,
Каргаган менен карылык,
Кетпегенге өкүнөм.
Кылыч шилтеп ок атсаң,
Өтпөгөнгө өкүнөм.
Коюнундан жай алай,
Көчпөгөнгө өкүнөм.
Колго түшсөң бөлүнүп,
Чөкпөгөнгө өкүнөм.

Тизең сыздап бел муздап,
Баратканга өкүнөм.
Уйку качып түйшөлүп,
Таң атканга өкүнөм.
Түшкө кирбей күлгүн жаш,
Адашканга өкүнөм.
Курдаш болуп карылык,
Жанашканга өкүнөм.
Кур байласаң белине,
Жарашканга өкүнөм.
Кужулдашып кур бекер,
Талашканга өкүнөм.
Бардын колун жокторго,
Каратканга өкүнөм.
Барабар кылбай баарысын,
Жаратканга өкүнөм.
Күн өткөрүп кур бекер,
Жүргөндөргө өкүнөм.
Кулпун сууруп кээ үйгө,
Киргендерге өкүнөм.
Кыңыр ишти жанындай,
Сүйгөндөргө өкүнөм.
Өзүн билбей бирөөгө,
Күлгөндөргө өкүнөм.
Көрдүнбү деп билегин,
Түргөндөргө өкүнөм.
Болбос шике муштумун,
Түйгөндөргө өкүнөм.
Тим турганча катылып,
Тийгендерге өкүнөм.
Сыйрып алып кийимин,
Кийгендерге өкүнөм.
Сыртыңдан бир топ арызды,
Чийгендерге өкүнөм.

Ушундай ишке көңүлүн,
Бургандарга өкүнөм.
Уят-урмат намызын,
Ургандарга өкүнөм.
Укса да кулак жапырып,
Тургандарга өкүнөм.
Жакшылыкка жамандык,
Кылгандарга өкүнөм.
Жок кылууга жарагын,
Сунгандарга өкүнөм.
Жашатпастан өмүрүн,
Кыйгандарга өкүнөм.
Көрүп туруп көздөрүн,
Жумгандарга өкүнөм.
Көзү тойбой дүнүйө,
Жыйгандарга өкүнөм.
Насыят айтсаң акылга,
Илбегенге өкүнөм.
Жакшы жолду көрсөтсөн,
Кирбегенге өкүнөм.
Кулак салбай сөзүнө,
Жиндегенге өкүнөм.
Кайра каптап өзүндү,
Тилдегенге өкүнөм.
Сөз учугун чече албай,
Сүйлөгөнгө өкүнөм.
Өз айыбын өлгөнчө,
Билбегенге өкүнөм.
Арзан алып кымбатка,
Саткандарга өкүнөм.
Көптүн мүлкүн көмүскө,
Каткандарга өкүнөм.
Колго тийсе ой келди,
Чачкандарга өкүнөм.

Көзгө илинбей көңүл да,
Жаткандарга өкүнөм.
Көп ичинен бөлүнүп,
Качкандарга өкүнөм.
Көчө таптап бекерчи,
Баскандарга өкүнөм.
Орой өскөн обу жок,
Жаш балдарга өкүнөм.
Опсуз оозун толтуруп,
Мактанганга өкүнөм.
Жасап коюп кыңыр иш,
Актанганга өкүнөм.
Урмат кылбай улууну,
Көпкөндөргө өкүнөм.
Адам туруп айбанча,
Өскөндөргө өкүнөм.
Атасынын абийирин,
Төккөндөргө өкүнөм.
Карыганда карабай,
Кеткендерге өкүнөм.
Карып болуп жан кейип,
Өткөндөргө өкүнөм.
Кишисинтпей карыны,
Жек көргөнгө өкүнөм.
Колдо барын курутуп,
Жеп көнгөнгө өкүнөм.
Айыл ичин түн катып,
Жойлогонго өкүнөм.
Жыла басып жылаанча,
Сойлогонго өкүнөм.
Жеке өзүнүн жашоосун,
Ойлогонго өкүнөм.
Жеңил жерден жем таап,
Алгандарга өкүнөм.

Жеңил түрүп ченгелин,
Салгандарга өкүнөм.
Жеп ичкен деп ал жерден,
Айдалганга өкүнөм.
Алкымынан аракка,
Байланганга өкүнөм.
Адам туруп айбанга,
Айланганга өкүнөм.
Ушак укса улантып,
Жайнатканга өкүнөм.
Укмуштуудай уу тилин,
Сайратканга өкүнөм.
Калпы чыгып каныңды,
Кайнатканга өкүнөм.
Ак жеринен алыска,
Айдатканга өкүнөм.
Жалаа жаап жакаңа,
Жармашканга өкүнөм.
Жабыркатып сыздатып,
Зарлантканга өкүнөм.
Чырды улантып чатакка,
Айлантканга өкүнөм.
Эки-уч киши бир атка,
Учкашканга өкүнөм.
Эзилишип сырдашып,
Жытташканга өкүнөм.
Имерилип буфетке,
Ыкташканга өкүнөм.
Стакандар кагышып,
Тушташканга өкүнөм.
Ооздору оозуна,
Жупташканга өкүнөм.
Ич-ич дешип бири-бирин,
Кысташканга өкүнөм.

Кычык-кычык сөз козгоп,
Бірк качканга өкүнөм.
Кызыл чеке болушуп,
Мушташканга өкүнөм.
Мен кыйынмын баарынан,
Дегендерге өкүнөм.
Бетинде жок уяты,
Берендерге өкүнөм.
Укса даты укпаган,
Кереңдерге өкүнөм.
Заман нанын актабай,
Жегендерге өкүнөм.

КЫРК ПАРЫЗ

(Шарият ыры)

Алланын сөзү жарыя,
Аккан тунук дарыя.
Куданын сөзү жарыя,
Кубаты күчтүү дарыя.
Теңирдин сөзү жарыя,
Теңдеши жок дарыя.
Жашың менен карына,
Жалпы тууган баарына.
Авлиялар өзү айткан,
Адамзатка сөз айткан.
Муштайыптар өзү айткан,
Мына ушундай сөз айткан:
«Пенде кылып жараттым,
Бүт дүйнөгө тараттым.
Адам кылып жараттым,
Ай ааламга тараттым.
Эрк бердим өзүнө,

Эшитсин деп сөзүмө.
Кубат бердим өзүнө,
Кулак сал деп сөзүмө.
Асмандан таштап куранды,
Айтты бизге буларды.
Көктөн таштап куранды,
Көрсүн деди буларды.
Алланын сөзү бир болот,
Аткарса көңүл гүл болот.
Кудаанын сөзү бир болот,
Куштаса көңүл гүл болот.
Авлия окуп куранды,
Айтты бизге буларды.
Тахваалар окуп куранды,
Такты бизге буларды:
«Оозунда болсун калийман,
Орундалсын вазийфаң,
Ишиндин баарын таштагын,
Иллаладан баштагын.
Кул болом десен кудайга,
Кылбаттык жакка баспагын.
Иш көрөм десен убайдан,
Ыйманың тиле кудайдан.
Оо дүйнө деген пендеси,
Оозунда болсун келмеси.
Дин мусулман пендеси,
Дилинде болсун келмеси.
Кудаанын иши ушунда,
Кулфулоахад кураны,
Куралыптыр миң жылда.
Алланын иши ушунда,
Алхамдуу деген кураны,
Амир болду жүз жылда.
Дүйнөгө бир келдин,

Дилинди коюп үйрөнгүн.
Жарыктыкка бир келдин,
Жаныңды коюп үйрөнгүн.
Билсин дейм кары-жашыңа,
Бир өлүм бар башыңда.
Алланын атын атагын,
Алхамдүүдөн баштагын.
Кудаанын атын атагын,
Кулфулоахад баштагын.
А дүйнөдө бирөө бар,
Абдан катуу суроо бар.
А дүйнөдө тозок бар,
Абдан катуу азап бар.
А дүйнөдө бейиш бар,
Аткара турган көп иш бар.
А дүйнөдө жаннат бар,
Аткара турган сүннөт бар.
А дүйнөдө үрлөр бар,
Абдан сонун үйлөр бар.
Алланын көрүп жамалын,
Акибет көрөр күндөр бар.
Сегиз кабат бейиш бар,
Сенселе бышкан жемиш бар.
Бейиштин төрү жаннат бар,
Белегинди камдап бар.
Белин бекем таңып бар,
Беш убак намаз алып бар.
Ошондой сонун жерлер бар,
Орозонду камдай бар.
Мухаммед Аалы Мустафа,
Тозоктун тосуп жолунан,
Токтоотоор экен колунаң.
Мусулман менмин пендем деп,
Мага убада берген деп.

Кыйналып жүзү кызарып,
Кырк кулач тили узарып.
Чыдамы кетип абыдан,
Чыгаар экен алдындан.
Кыямат күнгө арнай бар,
Кичине белек камдай бар.
Мухаммеддин үмөтү,
Унутпай оку сүнөттү.
Ошол сенин белегин,
Ошондо тиет кереги.
Оо дүйнөдө турган бар,
Алланын ишин кылган бар.
Казы соттой текшерип,
Күнөөсү жокту өткөрүп,
Күнөөсү көптү жек көрүп.
Эки ийинде периште,
Турар экен шектенип.
Минкур-нанкур суракчы,
Кездешээр экен бет келип,
Чоюндан балка колунда,
Чок менен жалын оозунда.
Арсы-күрсү алдында,
Алтымыш миң ажыдаар,
Айкалышып жанында.
Көзү чоктой кызарып,
Көөрүгүн басып узанып.
Деги укмуштай көрүнүп,
Дененден жалын бөлүнүп.
Жарылып кетчү жүрөк жок,
Жакындайсың көнүгүп,
Суракка шондо алат дейт.
Сооп менен күнөөндү,
Таразага салат дейт.
Аз болсо кылган сообун,

Акылың айран калат дейт.
Ишенбей дилиң баарына,
Күбө издеп жолун чалат дейт.
Бисмилла кирбей оозуна,
Бушайман болуп калат дейт.
Арсы менен Күрсүгө,
Аябай ийлеп салат дейт,
Чымындай жаның чыркырап,
Чычала болуп жанат дейт.
Көзүңдүн жашы сел болуп,
Көл-дайрадай агат дейт.
Азаптуу тозок жакындап,
Ажыдаар болуп чагат дейт.
Кыл көпүрө жагына,
Кыйналтып сүйрөп барат дейт.
Күнөөңдү коюп мойнуна,
Күрсүсүн колго алат дейт.
Чокмору менен чозулат,
Чокудан нары салат дейт.
Алла кирсе оозуна,
Ажыратып алат дейт.
Мүнкүр-нанкүр сурайт дейт,
Мурунку сөзүн улайт дейт.
– Эй, алланын пендеси,
Насилиң ким досуң ким?
Маскабың ким, диниң ким?
– Азирет улук суракчым,
Ийнимде турат вакилим.
Дилимде турат акылым.
Адам ата насилем,
Достум расулаграм,
Азирети Чалыяр,
Салаалаху вассалам,
Уруумду мен айтсам,

Ибрахим Халулла,
Кудаанын аты жадымда,
Кураныны жат кылдым.
Кулфуловат бисмилла,
Имаамазам масхабым.
Кураны карим китебим,
Тилабат чыгат оозуман,
Диним ислам мусулман.
Аали Шери Шахаадат,
Дин мусулман кулумун.
Пайгамбарым Мухаммед,
Жана достум жана бар,
Аба-бакир, Сыдыктар,
Умар фарик усмандур*,
Али карамал улуктур.
Айтайын баарын угуп тур.
– Эй, алланын пендеси,
Токсон тогуз буроо бар,
Толуп жаткан суроо бар,
Мусулманмын дедиңиз,
Мунун камын жедиңиз.
Канча жашка толдуңуз,
Качантан бери айтыңыз.
Сиз мусулман болдуңуз?
– Азирет улук суракчым,
Анда айтайын кулак түр:
Алладан амир таралып,
Адам Ата жаралып,
Келген болсо жер жакка,
Мен мусулман пендеси, –
Алмустактан бер жакка,
– Ээй Алланын пендеси,

* *Ōñi àr – Ī ñi ĩr.*

Маанисини түшүндүр,
Алмустан деген эмнеси?
– Алланын ишин аткарган,
Азирет улук суракчым.
Алмустантын баянын,
Мен айтайын кулак түр.
Бул суроону пенденден,
Сурабадың сен бекер.
Арбактардын баарысын,
Жашы менен каарысын.
А, дүйнөдө тагдыры, –
Чечиле турган күн экен.
– Ээй, алланын пендеси, –
Бул суроону бүтүрдүн,
Ислам деген сөз эмне,
Ушуну мага түшүндүр?
– Ислам деген улук сөз,
Буйругу экен Алланын.
Так аткарып айтканын,
Парзи туура панданин.
Амири улук жараткан,
Кылба десе кылбагың.
Көкүрөкө кат кылып,
Жатка билгин курааның.
– Ээ-й, Алланын пендеси,
Амири улук жараткан,
Тозоктун жайын билсин деп,
Тооба таасир кылсын деп.
Аяздуу суук кыш берди,
Ал тозоктон бир белги.
Жаннаттын жайын билсин деп,
Жаныңан чыкпай жүрсүн деп,
Жайнаган жашыл гүл берди,
Ал жаннаттан бир белги!

Болуш үчүн мусулман,
Айтчы канча парз берди?
– Азирет улук суракчым,
Анда айтайын кулак түр:
Кырк парзи бар Алланын,
Кыркын тең айтам тындагын,
Беш парзи Исламда.
Жети парзи ыйманда,
Он эки парзи намазда,
Үч парзи гусулда,
Төрт парзи тааратта,
Төрт паризи таямумда,
Эки парз амри мункарда,
Эки парз хайиз нипаста.
Бир паризи билимде,
Ушулар дайым дилимде.
Гувалика тартамын,
Париштам турат ийнимде.
Бир кудаанын кулумун,
Мухаммеддин имадемдин,
Курааны карим үйүмдө.
– Эй, Алланын пендеси,
Оозуңда экен бисмилла.
Беш парз дедиң исламда,
Бешөөнү беш бөлөк
Айтыңызчы сиз анда?
– Азирети улук суракчым,
Анда айтайын кулак түр.
Биринчиси ыйманым,
Буйругун кылам кудаанын.
Экинчи намаз беш убак,
Окусам көнүм кушубак.
Үчүнчү жандын собу үчүн,
Орозо кармайм отуз кун.

Төртүнчү далат оокатым
Кол менен берген закатым.
Бешинчи тагдыр таажыма,
Колдон келер үмүт бар.
Барыш-келиш Ажыга,
– Ээй, Алланын пендеси,
Оозунда экен иллаала,
Жети парз дедин ыйманда.
Кулак түрүп турайын,
Кана, айтыңыз, сиз анда?
– Азирети улук суракчым,
Андай айтайын кулак түр.
Биринчи парзи мына бу:
Бар деп билүү кудааны,
Сүннөт парзга түшүнүү,
Паришталарга ишенүү.
Кудаанын сөзү бир демек,
Китептин сөзүн чын демек.
Падыша сөзүн кыл демек,
Кубаныч ишби, мүшкүлбү?
Башына келсе панданин,
Жакшылык менен жамандык,
Амири деп бил Алланын.
Бир кудаанын амири,
Бул дүйнөгө бир келмек.
Ар пандага парз экен,
Акырет күнгө ишенмек.
Пешенеде жазууну,
Кимдер окуп, ким билмек?
Ай менен күндөй ишенмек,
Өлгөндөн кийин тирилмек.
Үзүрүн көрүп бейиштин,
Үрлөр менен бир жүрмөк.
– Эй, алланын пендеси,

Оозумда сөзүм жаз дедин.
Беш убакты намаздын,
Он эки парзы бар дедин.
Уланта бергин бир-бирден.
– Он иракет пешиниң,
Алладан тилеп кечирим.
Ачкычын алып жаннаттын,
Ачаар экен эшигин.
Окусаң намаз шамыңды,
Оозурун көрүп жаныңы.
Ойлонот экен сиз үчүн,
Оо дүйнөнүн камыны.
Окуган намаз Асирин,
Оозунда сөзүн чакилин.
Орнотор экен алдына.
Оо дүйнөнүн асилин.
Куфтан намаз чоң тилеп,
Кубатымды көрсүн деп,
Канаттуу бурак минсин деп,
Келээр экен жетелеп.
Беш убак алган дааратин,
Бул экен билсең давлатин.
Жай алып жаннат төрүнөн,
Көрсөтөт экен урматын.
Беш убак намаз окусан,
Пешенеңде так болот.
Алланын ысмы жазылып,
Бүт гунайиң сап болот,
Беш убак намаз окусан,
Айтар сөздөн жаңылтпайт –
Мүнкүр-нанкүр суракчы,
Алты күндүк алыстайт.
Дин мусулман пендеге,
Беш убак намаз парз экен.

Кыямат күнгө алып барар,
Кечирилгиз парз экен.
Мен мусулман дегениң, –
Ойлонгун жанга керегин.
Бул дүйнөгө камдап ал,
Оо дүйнөнүн белегин.
Тирүүлүгүн зор давлат,
Өлгөн соң өчөт дайының.
Коробой тигил дүйнөдө,
Кол менен берген кайырын.
Алланын аты жуда көп,
Айта берсең күнаа көп.
Кудаанын аты жуда көп,
Көп сөз кылса күнаа жок,
Жараткан аты жудаа көп,
Жадында жүрсө күнаа жок.
Эгемдин аты жудаа көп,
Эсинде жүрсө күнаа жок.
Кудаанын сөзүн кат кылган,
Көнүлүнө жат кылгын.
Алланын сөзүн кат кылгын,
Акылына жат кылгын.
Тенирдин сөзүн кат кылган,
Дилиңе бекем жат кылгын,
Жараткан сөзүн кат кылгын,
Жадыңа бекем жат кылгын.
Эгемдин сөзүн кат кылгын,
Эсине бекем жат кылгын,
Аллам берген беш убак,
Намазыны үйрөнгүн.
Акырет күндө пайда жок,
Алтын, күмүш дүйнөңдүн,
Кудайым берген беш убак,
Намазы жыргал жаныңдын,

Кыямат күндө пайда жок,
Короо толгон малыңдын.
Жана айтайын пандалар,
Жанында болсун калманар.
Дагы айтайын пандалар,
Дилинде болсун калманар.
Көп айтамын пандалар,
Көңүлдө болсун калманар.
Оо, дүйнө деген пандалар,
Оозунда болсун калманар.
Жалганчы экен бул дүйнө,
Жанатта экен чын дүйнө.
Беш күндүк экен бул дүйнө,
Бейиште экен чын дүйнө,
Алдамчы экен бул дүйнө,
Акыретте чын дүйнө!
Опаасы жок бул дүйнө,
Ошол жакта чын дүйнө.
Көрсөң Алла жамаалын,
Көлкүлдөп ээрийт баданын.
Буюрса Алла жамаалын,
Булактай ээрийт баданын.
Алла деген пенденин,
Амири менен келменин.
Жанынын көрүп озурун,
Жанааттан алат орунун.
Пейилдин көрүп озурун,
Бейиштен алат орунун.
Атаа кылбай суракты,
Алдыңы тартат буракты.
Бергизбестен суракты,
Мингизет экен буракты.
Кыямат-кыйноо күчүнөн,
Кыл көпүрө үстүнөн,

Асан болсо сурагын,
Алып учат бурагын.
Жеңил болсо сурагын,
Желдей учуп бурагын.
Сегиз жаннат дээр экен,
Сиздерге салган турагын.
Алып жүрсөң дааратти,
Айта жүрсөң шариятты,
Амири менен Алланын,
Аралайт экен жаннатти.
Тууралап жүрсө дааратты,
Тута билсең шариятты,
Тенирим жалгап өзүндү,
Турак кылат жаннатти.
Жанылап жүрсө дааратти,
Жаттап жүрсөң шариятти,
Жараткан эгем буюруп,
Жай кылат экен жаннатти.
Сүйлөймүн сөздү калыстан,
Сүннөт менен париздан.
Ар түрлөнтүп сөз айтат,
Кыйын молдо даанышман.
Жети иман менен беш ислам,
Жеткире үйрөн мусулман!
Ибаадат кылып пенделер,
Үйрөнүп кал ушундан.
Анан бир парз илимден,
Айрылбагын дининден.
Чымындай жаның барында,
Чыгарбагын дилиңден.
Кырк парз бүттү тамаамат,
Үйрөнүп кал жамамат.
Сооп болчу иштерге,
Кылганда болот далаалат.

Шарият айтпа жунукка,
Молдонун сөзүн унутпа,
Молдонун сөзүн укпасан,
Порумуң окшош дудукка.
Азезилге алданба,
Азезилге алдансан,
Ара жолдо адашып,
Түшөсүң бир күн кудукка.
Жаннамдин үстүндө,
Жалгыз кыл турат чубалган.
Күнөөсү көп пенделер,
Күйгөн отко куланган.
Палбан болуп намазга,
Мусулман болсоң ынанган.
Буракка минип көрүнөө,
Гүл бейиштин төрүнө.
Күнөөсү жокко чыгарган,
Көнүлүн гүлдөп кубанган.
Жанаам тозок түбүндө,
Кудугу бар дейт го от жаккан.
Алланын жазган пендесин,
Арашан кылып кайнаткан.
Аргасыз кылып жанынды,
Ар түрдүү азап буюруп.
Оозунда миңден тиши бар.
Ажыдаарга чайнаткан,
Азезилге алданбай,
Арамдыкка кармалбай,
Ажыга барып өлгөнгө,
Алтын сарай жаннаттан.
Белиңди байлап мусулман,
Беш убакка кайраттан,
Акырет жолун ойлонуп,
Алгын билим аяттан.

Дин мусулман баласын,
Соопчулук үчүн жараткан.
Диниңди тутуп Алла деп,
Тилиңди тарткын гайбаттан.
Куранды көрүп көздөрүм,
Фуркандын оку сөздөрүн.
Алланын дилин аныктап,
Айтып жатам жөн-жөнүн.
Бурулуп дилим кайратым,
Булбулдай тилим сайраттым.
Белгисинен кабарлап,
Бейиш менен жаннаттин.
Толкундап дилим кайраттым,
Торгойдой тилим сайраттым,
Жол-жобосун айтайын,
Жаанам менен жаннагын.
Сегиз бейиш жаннатин, -
Шекери агат шылдырап,
Чынар терек башында,
Чымчыгы сайрайт чулдурап.
Алланын атын атасам,
Авазым чыгат зыңгырап.
Казай кадыр жеткенче,
Калайык журтун, аралап.
Көз жумулса пенденин, -
Көргө көмөт далдаалап.
Чын-чынына келгенде,
Чымындай жаның аманат.
Дениң сакта кам көрүп,
Тээп тарткын Алдалап,
Тээп тарткан пенденин.
Жанында жүрөр ыйманы.
Жаннаттан экен турагы,
Женил экен сурагы.

Оозунда айткан кураны,
Оо дүйнөнүн чырагы.
Олуядан кем болбойт,
Он келет экен сурагы.
Уйку деп жандын жыргалы,
Түш болгондо турганы.
Тообасыз жүргөн тоң моюн,
Тозоко жанын кыйганы.
Уктабай намаз окусан,
Учмактан тилек кылганың.
Шарими жок сүйлөсөн,
Шайтанга моюн сунганың.
Салам кылба шайтанга,
Сооптук иштен жалтанба.
Азамат болсоң эгерде,
Адамдын көөнүн калтырба.
Абыдан ишен өлмөкө,
Бата окугун өлүккө,
Тумар таккын күлүкө,
Туталанып өзүнчө,
Туруксуз ишке дүүлүкпө.
Душмандын сөзүн айтпагын,
Жетесиз жеңил ойлууга,
Жоругу курсун андайдын.
Жолтоо болот жолуна,
Амал кылба мансапка,
Акыл айтпа бузукка.
Арам заада нааданга,
Абийир сактап унчукпа.
Амал кылган аятка,
Азыр болгун дааратка,
Жакшылыкты ойлонуп,
Жакын болбо наалатка.
Долулукка байланып,

Досундун көөнүн оорутпа.
Досундун көөнүн оорутсаң,
Тептиресин сары атка.
Дос кудаанын бир аты,
Жамандын болбойт уяты.
Алты ай касал ооруса,
Адамдын калбайт кубаты.
Напси деген кысталак,
Сагызгандай сугалак,
Кылайып көзгө көрүнбөй,
Курсакта жүрөт чааналап.
Аныктап көзгө көрүнсө,
Алхамдуу менен дубалап,
Алтымыш жерин жараалап,
Айдаар элем кубалап,
Улуу кичүү карыңар,
Куш келипсиз барыңар,
Кулак менен укканды,
Көнүлгө жаттап алыңар...

КАРЫЛЫК

Көзүңдүн чети ириндеп.
Көкүрөгүң кирилдеп.
Кабар айтып карылык,
Келгендигин белгилеп.
Чекендин эти тырышып,
Желке-далын курушуп.
Балалык кездин бири жок,
Бүткөн боюң чүрүшүп.
Эки тизен былкылдап,
Эңкейсең белиң зырпылдап.
Балтыр эттен күч кетип,

Бүткөн боюн шылкылдап.
Отуз эки тишиндин,
Орду калган каңгырап.
Коңшусу көчүп кеткендей,
Кызыл тил жалгыз балдырап.
Жат болгон сенден алыстап,
Жалындуу жаштык курагың.
Жаныңда туруп сөз айтса,
Жалдырап укпай кулагың.

Кайдан келип калды деп,
Карылыкты жек көрүп,
Кайкайып белиң капкандай.
Карыш бассаң жөтөлүп,
Жолго чыксаң бир басып.
Колундан түшпөй таягың,
Арыктан аттап өтө албай,
Оорлоп калган аягың.
Он беш жашты ойлосоң,
Түшүндө көргөн сыяктуу.
Алмашар жолу болсоңчу,
Алжыган картаң чунакты.
Жыйырма беште курагың,
Бир келсе дейсиң кайрылып.
Чырмалган бүтүн денене,
Жылгысы жок карылык.
Каргасаң көөнүн оорутуп,
Калсачы сенден таарынып.
Кейпинди кошо кийгендей,
Кеткидей эмес айрылып.
Жалынат деп ойлобо,
Өлөмүн десең жарынып,
Кайрыла турган түрү жок,
Каргыш тийген карылык.

Колго тиер болсочу,
Өзөгүн үзө тепкидей,
Өлсөң да калбай артыңдан,
Өзүң менен кеткидей,
Өпкө менен жүрөктөн,
Орун алган карылык.

Баш ийдирип өзүңдү,
Колуна алган карылык.
Так өзүңдөй такылдап,
Сүйлөп турат карылык.
Тизгининди бек тартып,
Бийлеп турат карылык.
Аксакалсың төргө өт деп,
Сыйлап турат карылык.
Алдан күчтөн кетирип,
Кыйнап турат карылык.
Жылуу жерге киргенде,
Жыргап турат карылык.
Арка-белин кашылап,
Тырмап турат карылык.
Жаш кезинди жолотпой,
Болуп турат карылык.
Карегинден жашынды,
Төгүп турат карылык.
Кара чачың агартып,
Баштан кирди карылык.
Өңүң бузуп өзгөртүп,
Каштан кирди карылык.
Чет жакасын кызартып,
Көздөн кирди карылык.
Аттиң ай деп улантып,
Сөздөн кирди карылык.
Кокуйлатып эңкейтип,

Белден кирди карылык.
Так сүйлөтпөй тантытып,
Тилден кирди карылык.
Каруу кетип, эт качып,
Колдон кирди карылык,
Козголо албай ордуна,
Бойдон кирди карылык.
Бирден-бирден көчүрүп,
Тиштен кирди карылык.
Кырчын жашты жолотпой,
Ичтен кирди карылык.
Өйдө бассаң өпкөндү,
Демиктирди карылык.
Ылдый бассаң бел сыздап,
Кейиттирди карылык.
Билдирбестен бир батман,
Жүгүн артты карылык.
Бөлүнбөскө түбөлүк,
Чынын айтты карылык.
Өзөк менен тамырым,
Бирге деди карылык.
Төгүн эмес бул чындык,
Күлбө деди карылык.
Болгон менен өмүрлөш,
Жапасы жок карылык.
Сен кыйналсаң кылчалык,
Капасы жок карылык.
Көлөкөндөй артындан,
Калбай жүрөт карылык.
Алыстабай ар дайым,
Жандай жүрөт карылык.
Отузунда от болуп,
Бойго келбей карылык.
Ойрон болгон бул шүмшүк,

Ойго келбей карылык.
Кырчын жаштык жыйырма,
Желдей өттү карылык.
Кыян жүрүп асмандан,
Селдей өттү карылык.
Кырка жашың жеткенче,
Билинбеген карылык.
Көзгө урунуп карааны,
Илинбеген карылык.
Элүүдөн жашың өткөндө,
Пайда болгон карылык.
Ага чейин көрүнбөй,
Кайда болгон карылык?

Ак басканда чачыңды,
Кошо келген карылык.
Алтымышты утурлап,
Тосо келген карылык.
Жетимишке колтуктап,
Жетелеген карылык.
Сексенге жашың жеткенде,
Сылап турат карылык.
Секирип атка минчи деп,
Сынап турат карылык.
Кемпири менен келишпей,
Жатпай калган карылык.
Кызыкчылык кулакка,
Жакпай калган карылык.
Үшкүрүнүп ой түшүп,
Болбой калган карылык.
Кемтик жери бүтүндөй,
Толбой калган карылык.
Бардык күчү тилине,
Барып калган карылык.

Заманасы куурулуп,
Тарып калган карылык.
Кубанычтан алыстап,
Кейип калган карылык.
Очорулуп ордунан,
Турбай калган карылык.
Көп иштерге көңүлүн,
Бурбай калган карылык.
Тонгон муздай катырып,
Жылдырбаган карылык.
Андан ары кулагы,
Укпай калган карылык.
Сапар тарткан алыска.
Чыкпай калган карылык.

ДЕБЕ

Жел дебе, көкүл сылап, көөдөндү сергитпесе,
Ыр дебе, жүрөк жылып, көңүлдү эргитпесе.
Дыйкан дебе, дың бузуп, чекесин тердетпесе,
Жигит дебе, Мекендин бир ишине көздөшпөсө.
Адам дебе, пастык кылып, барганда үндөбөсө,
Коңшу дебе, алың сурап, үйүнө киришпесе.
Дарак дебе, көрктөнүп, жаз алдында бүрдөбөсө.
Курдаш дебе, чер жазып кумарыңды жаза албаса,
Дары дебе, ооруң тарап, онтоонду баса албаса.
Шайыр дебе, күлкү куруп, көңүлдү ача албаса.
Мерген дебе, мелжегенин мерт кылып ата албаса,
Балбан дебе, кармашканды кайырып, ала албаса
Тапкыч дебе, ачыла элек сырыңды таба албаса,
Сырттан дебе, тике карап, душманга бара албаса.
Сүйүү дебе, жүрөгүңдө от болуп жана албаса,

Атам дебе, мээрим төгүп, асырап,
ач-тогуна карабаса,
Балам дебе, эрезеге жеткенде эмгегинди
баалабаса!..

БАЛА ДЕП

Жаралгандан бери жака,
Келе атабыз санаа жеп.
Бар тапканың жыйнайсын,
Кор болбосун бала деп.

Ооруп калса кичине,
Ой бөлүнөт санаа жеп,
Күлүп турса жүрөгүн,
Как жарылат бала деп.

Эрезеге жеткенче,
Айланасың бала деп.
Боор этинден бүткөн да,
Байланасың бала деп.

Сапар тартсаң алыска,
Илинесиң бала деп.
Мөмөсү бышкан дарактай,
Ийилесиң бала деп.

Ой-максатың баарысын,
Быйгарасың бала деп.
Ойдогусун кылуу үчүн,
Кыйналасың бала деп.

Жокту таап бер десе,
Изденесиң бала деп,

Токсон жолу бутпөсө,
Жүз келесиң бала деп.

Жараткандан жалбарып,
Сурангансың бала деп.
Төрөлгөндө көз жарып,
Кубангансың бала деп.

Ак тилегиң ар дайым,
Арнагансың бала деп.
Асыл буюм дүнүйө,
Камдагансың бала деп.

Кадам шилтеп басканда,
Сүйүнгөнсүң бала деп.
Жыгылат деп артынан,
Жүгүргөнсүң бала деп.

Тил чыкканда чулдурап,
Толкугансың бала деп.
Болбосо да өзүндө,
Болтургансың бала деп,

Күлүп койсо бүткөн бой,
Эригенсиң бала деп.
Келбей калса кечигип,
Кейигенсиң бала деп.

Түн уйкундан толгонуп,
Ойгоносун бала деп.
Таман этиң туурулуп,
Чор болгонсун бала деп.

Жыл он эки ай айланып,
Тегерендиң бала деп,

Жүрөк ийип жамгырдай,
Себелендин бала деп.

Ала-Тоодой бел кылып,
Сүйөнгөнсүң бала деп,
Ак шумкардай талпынып,
Күүлөнгөнсүң бала деп.

Канат бүтүп боюна,
Шаттангансың бала деп,
Коюн толуп кубаныч,
Мактангансың бала деп.

Ак жолборстой чамынып,
Шерденгенсиң бала деп.
Арбын дүнүйө артынып,
Теңденгенсиң бала деп.

Эт жүрөгүн элжиреп,
Берилгенсиң бала деп.
Күн нурундай чачырап,
Төгүлгөнсүң бала деп.

Өзүң ачка болсоң да,
Сактагансың бала деп.
Жалындаган өрттөн да,
Качпагансың бала деп.

Эски кийип жаңысын,
Жыйнагансың бала деп,
өз жаныңдан артыкча.
Сыйлагансың бала деп.

Бар мүлкүңдү аябай,
Колду ачкансың бала деп.

Окутам деп жетелеп,
Жол баскансың бала деп.

Эмгегинди билбесе,
Кайгыргансың бала деп.
Конгон бакыт ырыстан,
Айрылгансың бала деп.

Ушак, айың сөз кылса,
Чыдагансың бала деп.
Санаа тартып ичинден,
Урагансың бала деп.

Акыл-насыят асыл сөз,
Айтып келдиң бала деп.
Далай азап тозокту,
Тартып келдиң бала деп.

Жакшылыгын укканда,
Компойгонсуң бала деп.
Жамандыгын укканда,
Сомсойгонсуң бала деп.

Кагып көңүл оорутса,
Каргабадың бала деп,
Камкордуктан башканы,
Каалабадың бала деп.

Кемчилигин кечирип,
Кабыл алдың бала деп.
Киши болоор бекен деп,
Сабыр кылдың бала деп.

Алыс жүр деп арактан,
Зар какшадың бала деп,

Сапырылган самандай,
Бар тапканың бала деп.

Кара чачың кайгыдан,
Ак бастырдың бала деп.
Аргымак буудан арытып,
Баспас кылдың бала деп.

Түркүн жемиш гүл бакча,
өстүргөнсүн бала деп.
Бешенеден мончок тер,
Төктүргөнсүн бала деп,

Көз уялткан көркөмдүү,
Үй салгансың бала деп.
Жогун издеп жол жүрүп,
Кыйналгансың бала деп.

Үйдөй жүгүн жеңилдей,
Көтөргөнсүн бала деп.
Ак мамыктай алдына,
Төшөлгөнсүн бала деп.

Не бир асыл сөздөрдү,
Айткың келет бала деп.
Оорубаса эт жүрөк,
Чапкың келет бала деп.

Чарк айланып жер жүзүн,
Баскың келет бала деп.
Көз жетпеген аска зоо,
Ашкың келет бала деп.

Дайра болуп ташкындап,
Аккың келет бала деп.

Жыйган мүлкүн жайнатып,
Чачкың келет бала деп.

Кем жерине бүтөлүп,
Толгун келет бала деп.
Эмне ойлосо ошондой,
Болгун келет бала деп,

Жетилсе да өзүндөй,
Кам көргөнсүн бала деп.
Энчи берип башкалап,
Мал бөлгөнсүн бала деп.

Үйлөнтүүгө мал мүлкүн,
Сарп кылгансың бала деп.
Кол жукарып кокоюп,
Чарпылгансың бала деп.

Санаа тартып саргайып,
Үшкүргөнсүн бала деп.
Түйшүк тартып түн уйкуң,
Үч бөлгөнсүн бала деп.

Аш келет да колунан,
Иш келбеген бала көп.
Айла канча ата-эне,
Багып келет бала деп,

Түшкө чейин уйкудан,
Козголбогон бала көп,
Түйшүк тартып ата-эне,
Багып келет бала деп.
Кыйналганын ата-эне,
Ойлобогон бала көп,

Кылча көрбөй пайдасын,
Багып келет ата-эне.

Кемпир чалдын пенсиясын,
Күтүп жүргөн бала көп,
Кейиш тартып ичинен,
Багып келет бала деп.

Эч бир жерде иштебей,
Ээн өскөн бала көп.
Издеп таппай караанын,
Көңүл чөккөн бала деп.

Уулбу, кызбы билинбей,
Таң калтырган бала кеп.
Аттиң-ай – деп тил тиштеп,
Арман кылган бала деп.

Бели чыкпай бешиктен,
Кылт эттирген бала көп.
Тил укпастан жүрөктү,
Бүт кесилген бала деп.

Насыят айтсаң акылга,
Сактабаган бала көп.
Толгон арман ичинден,
Таркабаган бала деп.

Ата-эненин колунан,
Иш албаган бала көп.
Ал жок кезде тамагын,
Иче албаган бала деп.

Оң сүйлөбөй орондоп,
Ич муздаткан бала көп.

Көрбөй калса караанын,
Издеп тапкан бала деп.

Эти калың өгүздөй,
Сөз укпаган бала көп.
Көзүн карап көңүлүн,
Оорутпаган бала деп.

Айырмасы айбандан,
Ашып түшпөс бала көп.
Алты ай айтса жомогу,
Айтып бүтпөс бала деп.

Док урунуп коркутуп,
Долу кыял бала көп.
Курчу кеткен көзүндүн,
Кайгы муңдан бала деп.

Окуу билим үйрөнүп,
Доктор болгон бала көп.
Кубангандан бүткөн бой,
Оттой жанган бала деп.

Тарбия алып жаныча,
Үлгү болгон бала көп.
Айланып конду тууруна,
Күткөн олжоң бала деп.

Жибектей назик созулуп,
Сылык өскөн бала көп.
Толкуган көлдөй көңүлүн,
Жылуу сөздөн бала деп.

Кимдин уулу дедиртип,
Атак алган бала көп.

Кейиш тартып кээ бирөө,
Чачы агарган бала деп.

Ашыктайында эл бийлеп,
Алкыш алган бала көп.
Ай ааламга өчпөстөн,
Атың калган бала деп.

Томуктайында топ жарып,
Токтоо өскөн бала көп.
Келди бакыт ырыскы,
Көптөн күткөн бала деп.

Кара кылды как жарган,
Адилет-калыс бала көп.
Калган салт ата-бабадан,
Ариет намыс бала деп.

Калкына дайым кам көргөн,
Кең пейил кенен бала көп.
Айылыңдан алкыш сөз учуп,
Кеңиген денең бала деп.

Жоого аттанса жолборстой,
Сүр көрсөткөн бала көп.
Мекендин мыкты уулу деп,
Көнүл өскөн бала деп.

Чоң билимге ээ болуп,
Завод курган бала көп.
Далай жерге дүңгүрөп,
Данкын угулган бала деп.

Кемтик ишиң бүтүргөн,
Сөзгө бекем бала көп.

Көтөрүлүп кадыр-барк,
Көккө жеткен бала деп.

Жалпыга жаккан кызматы,
Туруктуу, чынчыл бала көп.
Жалындаган жаш кездей,
Жүрөк курчуң бала деп.

Дүйнөгө кеткен атагы,
Жазуучу-акын бала көп,
Тарыхта калат жазылып,
Өчпөс атың бала деп.

Эр оодарып олжо алган,
Балбан билек бала көп.
Көңүл эргип толкундап,
Каккан жүрөк бала деп.

Эл бактысын ойлогон,
Даанышман ишмер бала көп.
Өмүрү узун болушун,
Тилейсиң ичтен бала деп.
Урматтап дайым карысын,
Сыйлап өткөн бала көп,
Арманың болбос кылчалык,
Жыргап өтсөң бала деп.

Теңдеши жок дүйнөдө,
Терең ойчул бала көп.
Көтөрүлгөн көңүлүн,
Көлдөй толкуп бала деп,

Көк тиреген көз жеткис,
Үй-жай курган бала көп.

Орундалып ой-максат,
Көнүл тынган бала деп.

Эрме чөлдү гүлдөтүп,
Бак өстүргөн бала көп.
Чынар болуп жетилди,
Чырпык эккен бала деп.

Ич бикириң айттырбай,
Билип турган бала көп.
Өчпөй дайым үмүтүң,
Күйүп турган бала деп.

Ай-ааламга жарыгы,
Тийип турган бала көп.
Агын суудай мээримин,
Ийип турган бала деп.

Көз ирмебей Мекенин,
Коргоп турган бала көп.
Көрбөсө да карааның,
Ойлоп турган бала деп.

Өз жанынан да өлкөсүн,
Артык көргөн бала көп.
Өлбөс, өчпөс түбөлүк,
Алкыш көргөн бала деп.

Көп кыдырып жер жүзүн,
Сырын билген бала көп.
Көктөн күткөн ой-тилек,
Колго тийген бала деп.

Ай жылдызга кол салып,
Арбын иш бүткөн бала көп,
Калбаса керек кыпындай,
Арманың ичтен бала деп.

АШЫКТЫК ЫРЛАРЫ

ГҮЛ КЫЗДАР

Жазгы баар көктөмдө,
Жер чымырап көпкөндө.
Байчечекей баш болуп,
Жерден чыгат гүл кыздар.
Күн аптабы жаркырап,
Белден чыгат гүл кыздар.
Күмүштөй жүзү жаркырап,
Атыр жыттуу алкымы ак,
Пейли жумшак сиздейлер,
Элден чыгат гүл кыздар.
Бул дүйнөнүн кызыгы,
Силерсинер гүл кыздар.
Бук болгонун жигиттин,
Билерсинер гүл кыздар.
Агарып аткан ак тандын,
Шооласысың гүл кыздар.
Азамат эрди тербелткен,
Соодасысың гүл кыздар.
Өтүп жаткан турмуштун,
Жыргалысың гүл кыздар.
Өмүр шерик бозойдун,
Курбалысың гүл кыздар.
Кайгы мунду тараткан,
Шайырсыңар гүл кыздар.
Кайсы кезде жазылат,
Сагынчыңар гүл кыздар?
Жаш уланды жаңшатып.
Ырдатасың гүл кыздар.
Жүрөктөгү жашынган,
Сырды ачасың гүл кыздар.

Жазга маал гүл болуп,
Көрүнөсүн гүл кыздар.
Жалын болуп денеге,
Төгүлөсүн гүл кыздар.
Жай саратан ысыкта,
Салкынсынар гүл кыздар.
Жаш өмүрдүн жыргалы,
Алтынсынар гүл кыздар.
Күздө бышкан гүл бурак,
Жытысынар гүл кыздар.
Берекеси бир үйдүн,
Кутусунар гүл кыздар.
Жасалгалуу жайыңдын,
Сарамжалы гүл кыздар.
Мөмөсү бышып төгүлгөн,
Бак алмалуу гүл кыздар.
Кыштын ызгаар түнүндө,
Жылуусунар гүл кыздар.
Кылыгы кымбат, кымча бел,
Сулуусунар, гүл кыздар.
Кош жабылма эшиктин,
Берекеси гүл кыздар.
Тили ширин баландын,
Энекеси гүл кыздар.
Бапестеп багып өстүрөт,
Уул-кызынды гүл кыздар.
Бак таалайга жеткирет,
Турмушунду гүл кыздар.
Күн аптабы биз болсок,
Ай шооласы гүл кыздар.
Кумарын жазган жигиттин,
Таң шооласы гүл кыздар.
Жибек була иштетип,
Килем кылат гүл кыздар.

Бар тамагың жайнатып,
Белен кылат гүл кыздар.
Эккен дарак гүлдөбөйт,
Тигээр менен гүл кыздар.
Оюн-күлкү тамаша,
Силер менен гүл кыздар,
Бирге бассаң колтуктап,
Сыр чечишкен, гүл кыздар.
Бул өмүрдүн дайрасын,
Бир кечишкен гүл кыздар.
Эр жигиттин атагын,
Бийик кылган гүл кыздар.
Өчпөс жарык үйүндө,
Күйүп турган гүл кыздар.
Азып келсең алыстан,
Ардактаган гүл кыздар.
Ар-намысын алтынга,
Алмашпаган гүл кыздар.
Жеке өзүндү жергелүү,
Элге айланткан гүл кыздар.
Тамчы суунду толкутуп,
Көлгө айланткан гүл кыздар.
Ич пикириң айттырбай,
Билип турат гүл кыздар.
Кайгы черин, таратып,
Күлүп турат гүл кыздар.
Сапар тартсаң алыска,
Жолго узаткан гүл кыздар.
Саламат барып, сак кел деп,
Колду узаткан гүл кыздар.
Көп кечикпей келсең деп,
Оң караган гүл кыздар.
Кайгы тартып ичинен,
Жол караган гүл кыздар.

Көп ойлонсоң ар күнү,
Түштөн кетпей гүл кыздар.
Жүрөгүңдү жаралап,
Ичтен кетпей гүл кыздар.
Кабак чытып кез-кезде,
Таарынышат гүл кыздар.
Жазгы күндөй кайра эле,
Жазылышат гүл кыздар.
Бир мүлкүңдү чачпастан,
Жыйнап өткөн гүл кыздар.
Бүт өмүрүң өткөнчө,
Сыйлап өткөн гүл кыздар.
Оор, жеңил жүгүңдү,
Тең бөлүшкөн гүл кыздар.
Күндөн күнгө гүл ачып,
Түрлөнүшкөн гүл кыздар.
Урмат жетип өзүңдөн,
Ийменишкен гүл кыздар.
Атыңды алып мамыга,
Байлап турган гүл кыздар.
Күлө багып назданып,
Жайнап турган гүл кыздар.
Сиздер жокто ак өргөн,
Бош тургансыйт гүл кыздар.
Көркү кетип сан дүйнө,
Чачылгансыйт гүл кыздар.
Сырдап салган сымбаттуу,
Жай көрүнгөн гүл кыздар,
Көксөп келсең көктөгү.
Ай көрүнгөн гүл кыздар.
Жеке болсоң жергелүү,
Эл көрүнгөн, гүл кыздар.
Чаңкап келсең чалпыган,
Көл көрүнгөн гүл кыздар.

Көркү сулуу көрүнгөн,
Бак көрүнгөн гүл кыздар.
Арып келсең аргымак,
Ат көрүнгөн гүл кыздар.
Кайгы түшсө башыңа,
Эс акылың гүл кыздар.
Карап турсаң дүйнөдө,
Эң жакының гүл кыздар.

АК ШАЙЫР

Каздым жолдун забирин,
Тутпадым пирдин амирин.
Биле албадым туугандар,
Көп жерлерди кыдырып,
Ашыглыктын табгирин.
Алаңгазар жаш чакта,
Алып учкан мас чакта.
Азезилге алданып,
Адашканым айтайын.
Ак Шарапат сулууга,
Жанашканым айтайын.
Арада душман ушактап,
Алтай өтпөй тез эле,
Айрылганым айтайын.
Артынан издеп табалбай,
Кайгырганым айтайын.
Ак Шайыр сенин айыңан,
Болот калем колго алып.
Болжодум сөздүн орунун,
Кыргыз тил менен зарлантып.
Түзөттүм сөздүн борумун.
Ашыктыкка чыдабай,

Алаам кылды жоругун.
Чыдай албай ойлонуп,
Чыгардым сөздүн сонунун.
Алтын буйла нар тайлак.
Тиздегеним айтайын.
Ак Шапа атың өчүрүп,
Ак Шайыр атка көчүрүп,
Ат арытып жер кезип,
Издегеним айтайын.
Элимден кеткен сулуунун,
Эрмегин бир аз айтайын.
Эки оромол кештелеп,
Бергенин бир аз айтайын.
Журтумдан кеткен сулууну,
Чубалтып бир аз айтайын.
Жуп оромол кештелеп,
Бергенин бир аз айтайын.
Калкымдан кеткен сулууну,
Кадырын бир аз айтайын.
Кабыргам чымчып каш каккан,
Азилин бир аз айтайын.
Гүлдүү жоолук булгаап,
Жер болжошун айтайын.
Күлгөнүнө жүз келин,
Тең болбосун айтайын.
Терезе чертип дегдетип,
Каш какканын айтайын.
Туурдук чийдин тушунан,
Баш бакканын айтайын.
Көгүчкөндөй кулпуруп,
Сыланганын айтайын.
Коргошундай эриткен,
Кыялдарын айтайын.
Аваны тозгон булуттай,

Этинди бир аз айтайын.
Аялдардан артыкча,
Эсинди бир аз айтайын.
Үркүттөн келген кундуздай,
Үстүмдө чолпон жылдыздай,
Үч бүктөлүп кулпурган,
Чачынды бир аз айтайын.
Калмак кырчын дөөдүрдөн,
Издеп таппай жөн жүрдүм.
Тамга-Терек, Чайырды,
Теңирим сенден айырды.
Чоң-Таш менен Бел-Саздан,
Жок сурап издеп таппадым.
Ак Шайыр сенин айыңдан,
Карааныңа зар болуп,
Караңгы кепе сактадым.
Ийри-Суу менен Ор-Казган,
Иликтедим шол жактан.
Издеген жогум табылбай,
Мен кудайга не жазгам.
Чоң-Сары-Булак таш кечүү,
Жол чалдым Шайыр бир нече.
Жер кыдырып жок издөө,
Оор иш тура дүйнөдө.
Канжыгадан табалбай,
Кайрылып кабар ала албай,
Кара көзүм талыды,
Карааныңды көрө албай.
Суук-Кыр чыгып адаштым,
Сүйгөндөн сага көз арттым.
Азапка мынча салгыдай,
Ак Шайыр сага не жаздым?
Үңкүр-Айрык, Кулданбес,
Кайрылып түштүм ичине.

Ак Шайыр сенден ажырап,
Жатпадым тынчып кичине,
Обек менен Көл-Кайын,
Табармын деп бир дайнын.
Озондоп ырдап үн салам,
Оюма түшүп муң кайгың.
Өлөңдүү жайлоо көк муздан,
Өтө элек жашың отуздан.
Карадым кара булунду,
Калбасын деп кокустан.
Ойдуң-Көл менен Кетинди,
Жоготтум сен деп эсимди.
Ак пери болуп кубулуп,
Айдың-Көл жакка кеттиңби?
Көп жерлерди кыдырып,
Көзүмдөн жашым сыдырып,
Көйгөпкө түшүп кеттиңби?
Көгүчкөн болуп куулуп,
Аскалуу белди кыдырып,
Арманым ичте сыгылып.
Айчылык алыс кеттиңби?
Ак шумкар болуп кубулуп,
Ожубак менен Чокморду.
Оодарып издеп таппадым,
Кана электе ойнуна,
Кайда кеттиң апагым.
Төбөй менен төөлөстү,
Төрт күн жүрдүм аралап.
Убайга салды жанымды,
Уккан душман табалап.
Отуз Адыр, өзгөндү,
Ушунда деген сөз болду.
Толкундап көңүл кубанып,
Токуп миндим жоргомду.

Сагызган учпас сай экен,
Шалысы бышкан маал экен.
Чиркей менен пашасы,
Чыпалактай бар экен.
Камыштуу сазын карасам,
Кашкалдак учту таранып,
Сай бойлоп кетип баратам.
Сайгагына таланып.
Ушул кабар жалганбы?
Убара кылып салганбы?
Тагдырга Шайыр не жаздым,
Табалбай турам айламды.

ПАРИ КЫЗ

Айлымдан чыккан Пари кыз,
Айткан сөзү дары кыз.
Элимден чыккан Пари кыз,
Э деген сөзү дары кыз.
Таңда туруп окуймун,
Багымдат намаз парзини.
Таңда эсимден кетпедиң,
Тамшанып сага жетпедим.
Ашыглык күйгөн арзымы,
Айталбай жүрөм дартими.
Бел чечип окуйм бешимди,
Бөлүп кеттиң эсимди.
Адашып окуйм асирди,
Алып кеттиң акылды.
Иреттеп окуйм шамымы,
Ичиме салдың жалынды.
Беш убак намаз окусам,
Пешенемде турасың,

Периште болуп көрүнүп.
Пейилимди бурасын.
Арзымды жазсам даптарга,
Азгырылам шайтанга.
Жоругуң жазсам даптарга,
Жолугамын шайтанга.
Кыялың жазсам даптарга,
Кеп боломун шайтанга.
Пейилиң жазсам даптарга,
Берилемин шайтанга.
Сүйүүмдү жазсам даптарга,
Сөз боломбу шайтанга.
Суу аласың авыздан,
Суктанып карайм дализдан.
Сиз десем – намаз бузулат,
Суурулам качан карыздан.
Оронгон башта селдем бар,
Оозум толо келмем бар.
Өнүмдөн аздым карасам,
Оюмдан кетпей сиздей жар.
Кийинген башта селдем бар,
Карийма шарип келмем бар.
Кусадар болдум карасам,
Көнүлдөн кетпей сиздей жар.
Оору айыкпайт дарысыз,
Ойлонттуң го Пари кыз.
Сак болуш кыйын дарисиз,
Зарланттын го Пари кыз.
Он даптарга толтуруп,
Оюмду жаздым Пари кыз.
Оюнуң эстеп олтуруп,
Өнүмдөн аздым Пари кыз.
Бой тумарын толтуруп,
Күндө жаздым дубаны.

Боздоп жүргөн жарыңдын,
Кимге болот убалы?
Ак кагазга толтуруп.
Айда жаздым дубаны.
Ашык болгон жарыңдын.
Кимге болот убалы?
Алтын бердим заргарга,
Ак билекке салганга.
Аргымак жок алдымда.
Айда кабар алганга.
Күмүш бердим заргарга,
Кулак сырга салганга.
Күлүгүм жок алдымда,
Күндө кабар алганга.
Арабча жазып кат бердим,
Окуй турган киши жок.
Арманда болуп мен жүрөм,
Тышым жалын, ичим чок.
Бой тумар жазып кат бердим,
Биле турган киши жок.
Боздоп жүрөт ашыгың,
Боюм – жалын, ичим – чок.

СУЛУУМ

Астананды аттасам,
Бутум тиет сулуум.
Арманың айтып жете албай,
Ичим күйөт сулуум,
Короондун четине,
Келип кетем сулуум,
Карааныңды алыстан,
Көрүп кетем сулуум,

Айылыңдын четине,
Келип кетем сулуум,
Ак жүзүңдү алыстан,
Көрүп кетем сулуум.
Аргымагым токунуп,
Дегдеп келем сулуум.
Аласа доомат ишим жок,
Сен деп келем сулуум.
Тобурчагым токунуп,
Дегдеп келем сулуум.
Токтоно албай элиме,
Сен деп келем сулуум.
Жоготконум таба албай,
Издеп келем сулуум.
Жолуман чыга калса деп,
Сиз деп келем сулуум.
Аргымагым качырып,
Издеп келем сулуум.
Алдыман чыга калса деп,
Сиз деп келем сулуум.
Элиң конгон сары журт,
Турагыңа келемин.
Эртели кеч суу алган,
Булагыңа келемин.
Айылың конгон ак чатыр,
Конушуңа келемин.
Арманың айтып үн салган,
Комузуңа келемин.
Селкинчек салып топтолгон
Дарагыңа келемин.
Сезимимди ойготкон,
Жамалыңа келемин.
Кызгалдактын гүлүндөй,
Ачыласың сулуум.

Кылыктанып сырынды,
Жашырасың сулуум.
Бүлдүргөсүн камчымды,
Толготосун сулуум.
Болжогон жерге келбестен,
Ойнотосун сулуум.
Кыр ашкан кызыл түлкүдөй,
Кылактайсың сулуум.
Кыйналып келсем көргөнү,
Ыраактайсың сулуум.
Айылың алыс көчөт дейт,
Билгени келдим сулуум.
Ак жүзүндү сагынып,
Көргөнү келдим сулуум.
Аргымагым башында,
Алтын жүгөн сулуум.
Алыстап кетсең мен жалгыз,
Кантип жүрөм сулуум.
Күлүгүмдүн башында,
Күмүш жүгөн сулуум.
Күнчүлүк кетсең мен жалгыз,
Кантип жүрөм сулуум?
Көчкөн элиң Көк-Ташка,
Конор бекен сулуум?
Көч айдашып мен барсам,
Болоор бекен сулуум?
Айылың көчүп Ак-Ташка,
Коноор бекен сулуум?
Аралашып мен барсам,
Болоор бекен сулуум?
Аргымагым байласам,
Тек турабы сулуум?
Айылыңдан көргөндөр,
Кеп кылабы сулуум?

Күлүгүмдү байласам,
Тек турабы сулуум?
Келип кетип көргөндөр,
Кеп кылабы сулуум?
Ат жөткүрсө алкымы,
Тандай болот сулуум.
Ажырап калсам өзүндөн,
Кандай болот сулуум?
Эл чогулса топтолуп,
Жыйын болор сулуум.
Эндеп кетсем өзүндөн,
Кыйын болоор сулуум.
Караанынды көрүүгө,
Зарланамын сулуум.
Кара башым бир сен деп,
Арнагамын сулуум.
Ак жүзүндү көрүүгө,
Зарланамын сулуум.
Асыл башым бир сен деп,
Арнагамын сулуум.
Ак жүзүндү жашырган,
Гүл оромол сулуум.
Асыл белек менде бар,
Гүлгө орогон сулуум.
Кулагында жарк эткен,
Алтын сырга сулуум.
Кер аргымак кишинейт,
Акурунда сулуум.
Тамагында жарк эткен,
Бермет шуру сулуум.
Титиреткен жүрөктү,
Эрдин сүрү сулуум.
Аргымагың кишинейт,
Жем бергенде сулуум.

Айылында иттер бүт үрөт,
Мен келгенде сулуум.
Жашынаарга жер таппай,
Айлам кетет сулуум.
Жарым жүрөк коркоктор,
Жандан кечет сулуум.
Токулгамды жазданып,
Түн күзөтөм сулуум.
Туталанып туралбайм,
Сизди десем сулуум.
Түн күзөтүп алдыман,
Сыз өттү го сулуум.
Жолуга албай өзүнө,
Күз өттү го сулуум.
Ак булутту аралып,
Ай өттү го сулуум.
Арманымды айта албай,
Жай өттү го сулуум.
Өрдөк, чүрөк аралаш,
Каз өттү го сулуум.
Өксүп жетпей өзүнө,
Жаз өттү го сулуум.
Узундугу жомоктой,
Иш өттү го сулуум.
Убара болуп жете албай,
Кыш өттү го сулуум.
Адырдан кызыл гүл терсем,
Жыттайсызбы сулуум?
Ада болбос арман бар,
Укпайсызбы сулуум?
Белестен кызыл гүл тердим,
Жыттайсызбы сулуум?
Безилдетпей бозойду,
Чыкпайсызбы сулуум?

Ак шайы кийип күнүгө,
Түрлөнөсүң сулуум.
Ак зоодон учкан улардай,
Үндөнөсүң сулуум.
Көк шайы кийип күнүгө,
Түрлөнөсүң сулуум.
Көк зоодон учкан улардай,
Өндөнөсүң сулуум.
Жортуп келген жогортон,
Жел окшойсун сулуум.
Жоругун элден башкача,
Пери окшойсун сулуум.
Кылт деп соккон кыбладан,
Жел окшойсун сулуум.
Кыялың элден башкача,
Пери окшойсун сулуум.
Жыттасаң кумар кандырган,
Гүл окшойсун сулуум.
Жоругун элден башкача,
Үр окшойсун сулуум.
Искесе кумар кандырган,
Гүл окшойсун сулуум.
Илебиң элден башкача,
Үр окшойсун сулуум.
Үр болбосоң колума,
Тиймек элең сулуум.
Өрттөнгөнүм сиз үчүн,
Билмек элең сулуум.
Гүл болбосоң колума,
Тиймек элең сулуум.
Күйгөндүгүм сиз үчүн,
Билмек элең сулуум.
Ак дептердей талпынып,
Тордо калдым сулуум.

Арманда болуп жете албай,
Жолдо калдым сулуум.
Көк кептердей талпынып,
Тордок калдым сулуум.
Көп зарланып жете албай,
Жолдо калдым сулуум.
Көөдөнүмдөн аш өтпөйт,
Табитим жок сулуум.
Көнүлүм эңсейт жете албайм,
Канатым жок сулуум.
Тамагымдан аш өтпөйт,
Табитим жок сулуум.
Талпынамын жете албай,
Канатым жок сулуум.
Ак жалама зоодогу,
Кийиктейсиң сулуум.
Асманда чолпон жылдыздай,
Бийиктейсиң сулуум.
Көк жалама зоодогу,
Кийиктейсиң сулуум.
Көктөгү Чолпон жылдыздай,
Бийиктейсиң сулуум.
Түрмөк-түрмөк булутсун,
Түпөйүл кылып куруттун.
Айды жапкан булутсун,
Арасат кылып куруттун.
Арманын айтып ай өтү,
Билсең боло сулуум.
Алышып ойноп аз күнчө,
Жүрсөң боло сулуум.
Күйүтүң айтып күн өттү,
Билсең боло сулуум.
Күрөшүп ойноп аз күнчө,
Жүрсөң боло сулуум.

Ашыгым деп ак уруп
Кургап болдум сулуум.
Арманымды топтосом
Бир кап болду сулуум.
Көп ойлонуп ак уруп
Кургап болдум сулуум.
Күйүтүмдү топтосом,
Бир кап болду сулуум.
Упа койгон жүзүнө,
Убалым жетсин өзүнө,
Эндик койгон жүзүнө.
Ыйым жетсин өзүнө.

АК ЖАЙНАК

Төбөдөгү булуттай,
Сүрүлбөйлүк, Жайнагым.
Кол кармашып түбөлүк,
Бир жүрөлүк, Жайнагым.
Асмандагы булуттай,
Сүрүлбөйлүк, Жайнагым.
Асыл жанды жыргатып,
Бир жүрөлүк, Жайнагым.
Жамгыр менен мөндүрдөй,
Жерге түшсөк, Жайнагым.
Өрдөк менен чүрөктөй, –
Көлгө түшсөк, Жайнагым.
Жылжытып жорго салдырып,
Жолго түшсөк, Жайнагым.
Жайкалган шибер жашыл төр,
Ойго түшсөк, Жайнагым.
Булбул болуп токойдо,
Сайрап турсак, Жайнагым.

Самаварда чайга окшоп,
Кайнап турсак, Жайнагым.
Кызыл гүлдөй ачылып,
Жайнап турсак, Жайнагым.
Күкүк менен Зейнептей,
Сайрап турсак, Жайнагым.
Дайра менен деңиздей
Агып өтсөк, Жайнагым.
Асыл жанды жыргатып,
Багып өтсөк, Жайнагым.
Алтын менен күмүштү,
Чачып кетсек, Жайнагым.
Адам билбес бир жайга,
Качып кетсек, Жайнагым?
Калың кара дарактын,
Барки болсок, Жайнагым.
Арзанчылык сооданын, -
Наркы болсок, Жайнагым.
Темир менен болоттой,
Ийилбесек, Жайнагым,
Аңдып жүргөн душманга,
Билинбесек, Жайнагым.
Элик менен кийиктей,
Ташта ойносок, Жайнагым.
Бузукуга жолобой,
Башка ойносок, Жайнагым.
Көпөлөк болуп гүлдөрдү,
Соруп жүрсөк, Жайнагым.
Көк шиберден жай алып,
Конуп жүрсөк, Жайнагым.
Бүт дүйнөнү аралап,
Текшербедик, Жайнагым.
Сагынышып жүргөндө,
Кез келбедик, Жайнагым.

Кымбаттыгын алтындын,
Баасындай Жайнагым.
Түз басканын мергендин,
Жаасындай Жайнагым.
Булакка чыккан камыштай,
Бураласың Жайнагым.
Сууга түшкөн суусардай,
Чубаласың, Жайнагым.
Аркар менен Кулжадай,
Жайыласың, Жайнагым.
Апта сайын келбейт деп,
Сагынасың, Жайнагым.
Ичи кара бузуку,
Күтпөй өтсөк, Жайнагым.
Ымдап бирөө уу берсе,
Ичпей өтсөк, Жайнагым.
Көк шибери жайкалган,
Төрдө ойносок, Жайнагым.
Көк деңиздей чалкыган,
Көлдө ойносок, Жайнагым.
Кара чачын жайкалган,
Өрбөй өтсөк, Жайнагым.
Бул аманат дүйнөдөн,
Өлбөй өтсөк, Жайнагым.
Азап менен тозокко,
Түшпөй өтсөк, Жайнагым.
Асыл буюм дүнүйө,
Жүктөй өтсөк, Жайнагым?
Колтукташып сүйлөшүп,
Кошо жүрсөк, Жайнагым.
Өлбөй турган жан болбойт
Ойноп жүрсөк, Жайнагым.
Кара-Кыр менен Айры-Бел,
Абасындай, Жайнагым.

Гүлдөгөнүн Көк-Арттын,
Талаасындай, Жайнагым.
Карала-Арча, Суук-Кыр,
Шамалындай, Жайнагым.
Жазгы баар көктөмдүн,
Амалындай Жайнагым.
Көр жылгадай жайлоого,
Көчүп келсең, Жайнагым.
Көп сагынып артыңдан,
Учуп келсем, Жайнагым.
Көрүнбөс жайлоо Күрөбөс,
Малың кетти, Жайнагым.
Жүрөгүмдүн башына,
Жалын кетти, Жайнагым.
Чал жайлоого тигилген,
Чатырыңдан, Жайнагым.
Ардагым деп сөз айткан,
Акылыңдан, Жайнагым.
Аксы менен Таластан,
Акын көрдүм, Жайнагым.
Талабыма бир сизди,
Жакын көрдүм, Жайнагым.
Кетмен-Төбө, үч-Терек,
Шаарын көрдүм, Жайнагым.
Көп кыдырып булардын,
Баарын көрдүм, Жайнагым.
Базар-Коргон, Акмандын,
Пахтасындай Жайнагым.
Барктуулугуң кыргыздын,
Акчасындай, Жайнагым.
Кенендигин Кара-Суу,
Базарындай, Жайнагым.
Мундуулугуң жаштардын,
Казалындай, Жайнагым.

Бийиктигин Ала-Тоо,
Тоосундай, Жайнагым.
Мукамдыгың булбулдун,
Доошундай, Жайнагым.
Караганың кара таш,
Уларындай, Жайнагым.
Эгиз туулган козунун,
Сыңарындай, Жайнагым.
Ийилгениң алчанын,
Шагына окшойт, Жайнагым.
Жасанганың Алматы,
Багына окшойт, Жайнагым.

Мени карап көп күлсөң,
Күйүп жүрөм, Жайнагым.
Айткан сөзүң акылга,
Түйүп жүрөм, Жайнагым.
Сергектигин сыртындан,
Сынап жүрөм, Жайнагым.
Сени алыска кетти деп,
Сурап жүрөм, Жайнагым.
Күйүтүндөн ичкеним,
Суу болду го, Жайнагым.
Суудан башка оокатым,
Уу болду го, Жайнагым.
Сен деп жүрөм акылым,
Жарым болду, Жайнагым.
Ичим күйүп өрттөнүп,
Жалын болду, Жайнагым.
Агарган менин ыраңым,
Сары болду, Жайнагым.
Чолпон бетиң актыгы,
Дары болду, Жайнагым.
Кыйналсам да кыр ашып,

Бел деп келем, Жайнагым.
Көңүлүмө сыр катып,
Сен деп келем, Жайнагым.
Конок кылса чакырып,
Жатпай келем, Жайнагым.
Күйүтүндү бир жанга,
Айтпай келем, Жайнагым.
Бышып турган тамакты,
Ичпей келем, Жайнагым.
Чала таштап ишимди,
Бүтпөй келем, Жайнагым.
Сары санаанын түбүнө,
Жетпей келем, Жайнагым.
Бардык оюн өзүндө,
Эстей берем, Жайнагым.
Белегинди бекитип,
Сактап жүрөм, Жайнагым.
Бир күлүктү сизге арнап,
Таптап жүрөм, Жайнагым.
Түлкүлөрчө түн катып,
Жойлоп келем, Жайнагым.
Түндүк тартса көрсөм деп,
Ойлоп келем, Жайнагым.
Атыңды эстеп күкүктөй,
Зарлап келем, Жайнагым.
Ак сүйүүмдү өзүнө,
Арнап келем, Жайнагым.
Айылыңдан айланып,
Кетпей жүрөм, Жайнагым.
Арзыганым бир өзүң,
Жетпей жүрөм, Жайнагым.
Конушуна мал жайып,
Жердеп жүрөм, Жайнагым.
Карааныңды көрүүгө,

Дегдеп жүрөм, Жайнагым.
Жылгаларын кыдырып,
Өрдөп жүрөм, Жайнагым.
Каз өрдөктөй көл издеп,
Чөлдөп жүрөм, Жайнагым!..

ЭКИ АЯЛДУУ КИШИНИН АЯЛДАРЫН МАКТАГАНЫ

Бириң шекер, бириң бал,
Бириң кайың, бириң – тал.
Бириң күмүш, бириң – зар,
Бириңди айтсам, бириң – бар.
Бириң кыздын жылуусу,
Бириң кыздын сулуусу.
Бириң кыздын селкиси,
Бириң кыздын эркеси.
Бириң кыздын шурусуну,
Бириң кыздын дурусуну.
Бириң кыздын асылы,
Бириң кыздын акылы.
Бириң кыздын келбети,
Бириң кыздын бермети.
Бириң тоонун булагы,
Бириң тоонун улары.
Бириң үйдүн ынагы,
Бириң үйдүн чырагы.
Бириң үйдүн ырысы,
Бириң үйдүн чынысы.
Бириң үйдүн туткасы,
Бириң үйдүн устаты,
Бириң тоонун гүлүндөй,
Бириң булбул үнүндөй.

Бириң чайым кайнатсаң,
Бириң жүзүм жайнатсаң.
Бириң тонум каптасаң,
Бириң жонум таптасаң.
Бириң колдон камчы алсаң,
Бириң буттан маасы алсаң.
Бириң туруп жай салсаң,
Бириң жөлөп алпарсаң.
Бириң болсоң – койнумда,
Бириң болсоң – мойнумда.
Бириң желпип уктатсаң,
Бириң бетин жыттатсаң.
Бириң аарчып теримди,
Бириң кашып белимди.
Бириң консоң колума,
Бириң консоң жонума.

АК СЕДЕП

Ээй, Чалыкенин ак терек,
Чалкалайсың Ак Седеп.
Ак желеке жарашкан,
Ай чырайлуу Ак Седеп,
Асмандап учат топ өрдөк,
Айланып конор көл издеп.
Айлыңа келем ар убак,
Ашыгым сулуу сени издеп.
Көкөлөп учат топ өрдөк,
Куушуп ойнор көл издеп.
Күнүгө келем айлыңа,
Күдөрүм үзбөй сени издеп.
Оймогуң боосу жибектен,
Ойлонттуң кетпей жүрөктөн.

Койчусу болом бир байдын,
Кой жайып жүрүп ырдаймын.
Кулпусун ачар күн барбы,
Кедейге келер жыргалдын.
Малайы болом бир байдын,
Мал багып жүрүп ырдаймын.
Эшигин ачар күн барбы,
Эркиндик, теңдик жыргалдын?
Атым Керим бир жарды,
Арылбай ичтен муң кайгы.
Адилет заман жарк этип,
Азаттык көрөр күн барбы?
Өкүнтөт заман тардыгы,
Өксүткөн кедей жардыны.
Кейитет заман тардыгы,
Кемиткен кедей жардыны.
Айдап келер малым жок,
Айры өркөчтүү нарым жок.
Арзыган жарга жете албай,
Арманда жүргөн элде көп.
Сүрүп келер малым жок,
Сүйрү өркөчтүү нарым жок,
Сүйгөнүнө жете албай,
Сыздаган мендей элде көп.
Адырга чыккан текеймин,
Арманда жүргөн кедеймин.
Күңгөйгө чыккан текеймин,
Күйүттө жүргөн кедеймин.
Саздакка чыккан жалбызмыш,
Санаага баткан байкушмун.
Арыкка чыккан жалбызмыш,
Азапка баткан байкушмун.
Ак шумкар куштай талпынып,
Ак темир тордон өтө албай.

Арманда жүрөм зарланып,
Арзыган жарга жете албай.
Көк шумкар куштай талпынам,
Көк темир тордон өтө албай,
Күйүттө жүрөм зарланып,
Көксөгөн жарга жете албай.
Күндө салган төлгөмүн,
Төп түшкөнүн көрбөдүм.
Керме тоону аралап,
Сиздей сулуу көрбөдүм.
Айда салган төлгөмүн,
Ак түшкөнүн көрбөдүм.
Аксы, Талас аралап,
Сиздей сулуу көрбөдүм.
Келбетинди жашырган,
Кең өзгөндүн шайсы.
Көкүрөктө кош алман,
Көнүл кеч бозой дарысы.
Ак жүзүндү жашырган,
Айтылуу Оштун шайысы.
Акыректе кош алман,
Асылкеч бозой дарысы.
Жытын жыпар жыттанат,
Жете албай бозой мунканат,
Алкымың алма жыттанат.
Арманда бозой мунканат,
Кыялы жумшак жайдарым,
Кырандан чыккан айдайым,
Пейили жумшак жайдарым,
Белестен чыккан айдайым.
Жаркырап тийген күндөйүм,
Жайнаган кызыл гүлдөйүм.
Сыр чечкен бейпил түндөйүм,
Сайраган булбул үндөйүм.

Сары-Челек көлдөйүм.
Жыпар жыт салкын төрдөйүм,
Асмандан тийген нурдайым,
Ак сандык толгон пулдайым.
Көшөгөнө гүл салдын,
Көк жибектен келептеп,
Күйүттө жүрөм зарланып.
Көңүл кеч сулуу сени эстеп.
Ак өргөнө гүл салдын,
Ак жибектен келептеп.
Азапта жүрөм зарланып,
Азылкеч сулуу сени эстеп.
Көлөкөлүү саябан,
Тал болоюн, Ак Седеп.
Күн чырайлуу жүзүнө,
Кал болоюн, Ак Седеп.
Алтын, күмүш жүктөсөн,
Нар болоюн, Ак Седеп!
Ай чырайлуу жүзүнө,
Кал болоюн, Ак Седеп.
Ак чыныга куюлган,
Бал болоюн, Ак Седеп.
Айдаым десен Анжиян,
Зар болоюн, Ак Седеп.
Кол кармашсаң түбөлүк,
Жар болоюн, Ак Седеп!
Кыймылдаткан жүрөктү,
Кан болоюн, Ак Седеп
Атилес кымкап кыл торко,
Шай болоюн, Ак Седеп.
Артыкча салган аземдеп,
Жай болоюн, Ак Седеп.
Ак булуттан кылайган,
Ай болоюн, Ак Седеп,

Чанкоонду кандырган,
Чай болоюн, Ак Седеп.
Жапыс десең көз жеткис,
Жар болоюн, Ак Седеп.
Жөлөнөөргө куш жаздык,
Пар болоюн, Ак Седеп.
Жай саратан ысыкта,
Кар болоюн, Ак Седеп.
Караңгыда олтурсан,
Шам болоюн, Ак Седеп.
Күн көрүнбөй түн түшкөн,
Бак болоюн, Ак Седеп.
Көрөм десең ааламды,
Так болоюн, Ак Седеп.
Кол алыпсаң түбөлүк,
Ант болоюн, Ак Седеп.
Асыл даам, ак нават.
Кант болоюн, Ак Седеп.
Алтын күмуш, зар чачкан,
Март болоюн, Ак Седеп.
Алты айлык жолго арыбас,
Ат болоюн, Ак Седеп.
Арманың жазсаң ак кагаз,
Кат болоюн, Ак Седеп.
Оң далыңа оролгон,
Чач болоюн, Ак Седеп.
Камчы саптай белиңе,
Кур болоюн, Ак Седеп.
Кызыл кагаз жүз сомдук,
Пул болоюн, Ак Седеп.
Кыямат сапар тартканча,
Кул болоюн, Ак Седеп?
Кызыл десең кубулуп,
Сур болоюн, Ак Седеп.

Өткүр десен жарыгы,
Нур болоюн, Ак Седеп.
Жибек килем токусан,
Түр болоюн, Ак Седеп,
Эшигине эгилген,
Гүл болоюн, Ак Седеп.
Булбул назик мукамдуу,
Тил болоюн, Ак Седеп.
Бул дүйнөдөн өткөнчө,
Бир болоюн, Ак Седеп.
Жан жыргаткан жагымдуу,
Үн болоюн, Ак Седеп.
Кадик кылсаң караңгы,
Түн болоюн, Ак Седеп.
Аземи артык жасалган,
Үй болоюн, Ак Седеп.
Ак өргөнө чырмалган,
Чий болоюн, Ак Седеп.
Ак дасторкон жайнаган,
Сый болоюн, Ак Седеп.
Чабак урсаң чалкыган,
Көл болоюн, Ак Седеп.
Араласаң арчалуу,
Төр болоюн, Ак Седеп.
Сергийм десен Аксайдан,
Жел болоюн, Ак Седеп.
Казам десен уюган,
Кен болоюн, Ак Седеп.
Болуп турсаң какырда,
Сел болоюн, Ак Седеп.
Ооруп турсаң онтолоп,
Эм болоюн, Ак Седеп.
Ооп турган жагыңа,
Тең болоюн, Ак Седеп.

Каныша болсон, жакана,
Чен болоюн, Ак Седеп.
Жалгыз болсон жанында,
Мен болоюн, Ак Седеп.
Көчүп келип айлыңа,
Эл болоюн, Ак Седеп.
Кызыл алтын, кымбат баа,
Зер болоюн, Ак Седеп.
Кара чаар кабылан,
Шер болоюн, Ак Седеп.
Караган тикен чытырман,
Чер болоюн, Ак Седеп.
Кас душманың өтө албас,
Бел болоюн, Ак Седеп.
Салкын десең саратан,
Чөл болоюн, Ак Седеп.
Баскың келсе төшөлүп,
Жол болоюн, Ак Седеп.
Көлгө чөксөң көк жибек,
Тор болоюн, Ак Седеп.
Кийгиң келсе бөрү ичик,
Тон болоюн, Ак Седеп.
Жалгыз десең жер жайнап,
Мол болоюн, Ак Седеп.
Жоого аттансаң кылкылдап,
Кол болоюн, Ак Седеп.
Чабал десең Чаткалдай,
Зор болоюн, Ак Седеп.
Чачам десең дүйүнө,
Той болоюн, Ак Седеп.
Кенеш салсаң кеменгер,
Ой болоюн, Ак Седеп.
Кол узатсаң аскага.
Бой болоюн, Ак Седеп.

НООДАЙЫМ

Жазында эмес күзүндө,
Кең Көк-Арттын түзүндө,
Кичи пейил Ноодайым,
Келбетин окшош жүзүмгө.
Анжыян бардым соодага,
Ашык болдум Ноодага.
Кокон бардым соодага,
Куштар болдум Ноодага.
Эчки-теке зоодайым,
Элимде жок Ноодайым.
Элимде жок сулуунун,
Эрмегин бир аз ырдайын.
Аркар-кулжа зоодайым,
Айлымда жок Ноодайым.
Айлымда жок сулуунун,
Арманын бир аз ырдайын.
Күлсөң тишин жарк этет,
Ай нурундай Ноодайым.
Күрөшүп кумар жазалы,
Тай кулундай Ноодайым.
Колоттун башы кош таштан,
Кол булгадың Ноодайым.
Коён куумай ойнойлу,
Кел жыргайлы Ноодайым.
Белестен башы беш таштан,
Кол булгадың Ноодайым.
Бекинбечек ойнойлу,
Кел жыргалым, Ноодайым.
Терезендин тушунан,
Баш багамын, Ноодайым.
Дегдетпечи көңүлүн,
Жаш баланын, Ноодайым.

Каалгандын тушунан,
Баш багамын, Ноодайым.
Калтырбачы көңүлүн,
Жаш баланын Ноодайым
Түн түшүмдөн толгонуп,
Ойгономун Ноодайым.
Түбөлүккө бир өзүн,
Ойлогонум Ноодайым.
Жеке жатсам, толгонуп,
Ойгономун, Ноодайым.
Жер жүзүндө бир өзүн,
Ойлогонум Ноодайым.
Айылындан чекелеп,
Кырдап өтөм Ноодайым.
Арманымды укса деп,
Ырдап өтөм Ноодайым.
Конушундан чекелеп,
Кырдап өтөм Ноодайым.
Күйгөнүмдү укса деп,
Ырдап өтөм Ноодайым.
Бууданымды чубатып,
Айдап келем Ноодайым.
Булбул куштай басылбай,
Сайрап келем Ноодайым!
Күлүктөрүм чубатып,
Айдап келем Ноодайым.
Күкүк куштай басылбай,
Сайрап келем Ноодайым.
Короондон кой сурап,
Жоктоп өтөм Ноодайым.
Карааныңды көрсөм деп,
Токтоп өтөм Ноодайым.
Айылындан ат сурап,
Жоктоп өтөм Ноодайым.

Ак жүзүндү көрсөм деп,
Токтоп өтөм Ноодайым.
Алтын иймек ийдирдим,
Билегине Ноодайым.
Ак тикендей сайылдын,
Жүрөгүмө Ноодайым.
Күмүш иймек ийдирдим,
Билегине Ноодайым.
Көк тикендей сайылдын,
Жүрөгүмө Ноодайым.

АППАГЫМ

Элүүдөн жашым өткөндө,
Ээликтирдик Аппагым.
Элесин турат өзүң жок,
Зериктирдин Аппагым.
Кырк жашымда кыйчалыш,
Өткөн экен Аппагым.
Кызыл гүлдөй жайкалып,
Өскөн экен Аппагым.
Жыйырма беш чагымда,
Гүл ачыпсың Аппагым.
Жаш жигитке биринчи,
Сырдашыпсың Аппагым.
Андан бери бир топ жыл,
Кырды ашыптыр Аппагым.
Ашык болуп карт жүрөк,
Сырдашыптыр Аппагым.
Сүйүүдө болбойт карылык,
Тартынбагын Аппагым.
Капа кылып көңүлдү,
Калтырбагын, Аппагым.

Көзүң түшсө көзүмө,
Жалтанамын Аппагым.
Киргин жашты жаңылап.
Кайталадың Аппагым.
Жыйырмада курагым,
Кайра келди Аппагым.
Чолпон жылдыз жанашып,
Айга келди Аппагым.
Он сегизди кайырып,
Ойго салдың Аппагым.
Оолактаган жаштыкты,
Бойго салдың Аппагым.
Асылзаада аялдан,
Ашыгымсың Аппагым.
Айтып бүтпөс түйүндүү,
Ачтың сырдын капкагын.
Улуу заада аялдан,
Зирегимсиң Аппагым.
Улууларды жашарткан,
Мүрөгүмсүң Аппагым.
Кызгалдактын ичинен,
Кызылысың Аппагым.
Кыз бүткөндүн ичинен,
Кызыгымсың Аппагым.
Жыпар гүлдүн ичинен,
Жыттуусуң Аппагым.
Жаш келиндин ичинен,
Мыктуусуң Аппагым.
Топ келиндин ичинен,
Эстүүсүң Аппагым.
Жараланган жүрөктүн,
Жарымысың Аппагым.
Жанашканда айыккан,
Дарысың Аппагым.

Кымбат баалуу буюмдун.
Сайымысың Аппагым.
Кыз-келиндин ичинен,
Шайырысың Аппагым.
Асыл заттын ичинен,
Улугусуң Аппагым.
Аккан булак ичинен,
Тунугусуң Аппагым.
Алмаштырып атыңды,
Аппагым деп айтканым.
Ашыглыктын милдетин,
Аткаргансың Аппагым.
Алтын менен күмүштүн,
Өлчөмүсүң Аппагым.
Асылзаттын ичинен,
Көркөмүсүң Аппагым.
Жарк эткендин ичинен,
Улугусуң Аппагым.
Жан бүткөндүн ичинен,
Сулуусуң Аппагым.
Кен бүткөндүн ичинен,
Тереңисиң Аппагым.
Кыз бүткөндүн ичинен,
Кененисиң Аппагым.
Жүрөгүмдүн эң жакын,
Керегисиң Аппагым.
Жез оймоктун ичинен,
Чеберисиң Аппагым.
Айдын-көлдүн ак чабак,
Балыгысың Аппагым.
Он бешинде толгон Ай,
Жарыгысың Аппагым.
Бой бүткөндүн ичинен,
Сымбатысың Аппагым.

Кен бүткөндүн ичинен,
Кымбатысың Аппагым.
Кымча белдин ичинен,
Борумусуң Аппагым.
Гүлзааданын ичинен,
Сонунусуң Аппагым.
Жыйнагандын ичинен,
Асылысың Аппагым.
Жүрөгүмдүн эң сүйгөн,
Жакынысың Аппагым.
Арча менен кайыңдай,
Бураласың Аппагым.
Ак кептердей кулпунуң,
Сыланасың Аппагым.
Жайлоонун жашыл төрүндөй,
Жайкаласың Аппагым.
Жар-Таштын Чатыр-Көлүндөй,
Чайпаласың Аппагым.
Кырда кызыл түлкүдөй,
Кылактайсың Аппагым.
Сүйгөнүңдөн башкага,
Сыр ачпайсың Аппагым.
Жазга маал ачылган,
Гүлгө окшойсуң Аппагым.
Жаннаттагы жасанган,
Үргө окшойсуң Аппагым.
Жаркырап тийген Ааламга,
Күнгө окшойсуң Аппагым.
Кумар жазып, сыр чечкен,
Түнгө окшойсуң Аппагым.
Артыкча салган аземдеп,
Жайга окшойсуң Аппагым.
Ак булуттан белүңгөн,
Айга окшойсуң Аппагым.

Ак сотосу жайкалган,
Төргө окшойсуң Аппагым.
Алтын, күмүш аралаш,
Жерге окшойсуң Аппагым.
Ашуусу бийик ак карлуу,
Белге окшойсуң Аппагым.
Ачыла элек, уюган,
Кенге окшойсуң Аппагым.
Көкүрөктү сергиткен,
Желге окшойсуң Аппагым.
Көңүлүмдү сергиткен,
Пенде окшойсуң Аппагым.
Аргымак, буудан чидерлеш,
Керме окшойсуң Аппагым.
Күн көрүнбөй түн түшкөн,
Бакка окшойсуң Аппагым.
Көк тиреген көз жеткис,
Аска окшойсуң Аппагым.
Алтын таажы, зар төккөн,
Такка окшойсуң Аппагым.
Ачыла элек түйүндүү,
Бакка окшойсуң Аппагым.
Кылым өтсө өзгөрбөс,
Затка окшойсуң Аппагым.
Көзгө сүйкүм жагынан,
Башка окшойсуң Аппагым.
Ачыла элек жашырган,
Сырга окшойсуң Аппагым.
Айтыла элек катылган,
Бирга окшойсуң Аппагым.
Асмандан тийген жаркырап,
Нурга окшойсуң Аппагым.
Алтын, күмүш ширеткен,
Курга окшойсуң Аппагым.

Он эки Айда жаңырган,
Жылга окшойсун Аппагым.
Ойрон кылган жалганды,
Чынга окшойсун Аппагым.
Сүйө бербейм селкинин,
Кез келгенин Аппагым.
Чыгарам деп атыңды,
Сөз бергемин Аппагым!

АЙЫМКЫЗ

Атаңыз койгон ат бекен,
Авлия жазган кат бекен?
Энеңиз койгон ат бекен,
Эшендер жазган кат бекен?
Тандап койгон ат бекен,
Такваалар койгон ат бекен?
Мундашың койгон ат бекен,
Молдолор койгон ат бекен?
Атаңыз салган Ак-коргон,
Акылман келип топтолгон.
Энеңиз жайган дасторкон,
Эстүүлөр келип топтолгон.
Алтымыш уруу акылман,
Айымкыз деп ат койгон.
Акылманды ойлонткон,
Айымкыз деген атыңыз,
Асыл бойго жарашкан.
Ак жибектей чачыңыз,
Эстүүлөрдү ойлонткон.
Элге жаккан атыңыз.
Эндик жүзүң жашырган,
Эки өрүм кара чачыңыз.

Он эки пакса Ак-Коргон,
Аша албадым Айымкыз.
Ордолуу үйдүн эшигин,
Ок жыландай толгонтуп,
Жата албадым, Айымкыз.
Бурум-бурум Ак-Коргон,
Аша албадым Айымкыз.
Бурама кулптуу көк эшик,
Ача албадым Айымкыз
Ашыктык оту кыйын бейм,
Байланамын Айымкыз.
Ак-Коргонду ар күнүн,
Айланамын Айымкыз.
Кызыглык оту кыйын бейм,
Байланамын Айымкыз.
Куу коргонду кырк жолу,
Айланамын Айымкыз.
Жолун тапшай коргондун,
Байланамын Айымкыз.
Жолун тапшай коргондун,
Шайым кетти Айымкыз.
Жоругун эстеп жүрөкө,
Жалын кетти Айымкыз.
Кулпу ачылбай коргондун,
Шайым кетти Айымкыз.
Кылыгың эстеп жүрөкө,
Жалын кетти Айымкыз.
Бурама кулптун калити,
Кимде турат Айымкыз.
Бозойдун ойлоп көңүлү,
Сизде турат Айымкыз.
Сырдуу кулптун ачкычы,
Кимде турат Айымкыз.
Сыздаган бозой көңүлү,

Сизде турат Айымкыз.
Кара кулпту кайгыртпай,
Ачпайсызбы Айымкыз.
Купуя сырды бекитпей,
Ачпайсызбы Айымкыз.
Сырдуу кулптун тетигин,
Ачпайсызбы Айымкыз.
Зарланган сырды бекитпей,
Ачпайсызбы Айымкыз.
Сырдуу коргон эшиги,
Бекем экен Айымкыз.
Сүйгөнүң бозой тилеке,
Жетер бекен Айымкыз.
Ак коргондун эшиги,
Бекем экен, Айымкыз.
Ашыгын бозой тилеке,
Жетер бекен Айымкыз.
Ак кептер сенин айыңдан,
Айлыңа келем куш салып.
Арманда жүрөм жете албай,
Ак жүзүмдөн жаш тамып.
Көк кептер сенин айыңдан,
Күнүгө келем куш салып.
Күйүттө жүрөм жете албай,
Кара көздөн жаш тамып.
Кызыл алтын ак теңге,
Белимде жок Айымкыз.
Кыялы жумшак бир сиздей,
Элимде жок Айымкыз.
Жамбы аралаш ак теңге,
Белимде жок Айымкыз,
Жоругу жумшак, бир сиздей,
Элимде жок Айымкыз.
Ак өргөнө эл толсо,

Жыйын экен Айымкыз.
Ашыгына жетпеген,
Кыйын экен Айымкыз.
Супаңызга эл толсо,
Жыйын экен Айымкыз,
Сүйгөнүнө жетпесе,
Кыйын экен Айымкыз.
Аптиек окуп аз күндө,
Молдо болдум Айымкыз.
Арманым айтып кудайга,
Жолдо болдум Айымкыз.
Көп китеп окуп аз күндө,
Молдо болдум Айымкыз.
Күйүтүм айтып кудайга,
Жолдо болдум Айымкыз.
Бууган менен белимди,
Буулугуп сага жетпедим.
Кемеримди чечпедим,
Кейиген менен жетпедим.
Күлүгүм бели талыды,
Кимге айтам ичте зарымы.
Бууданым бели талыды,
Билбедиң ичте зарымы.

ЖАЙМАЧАЧ

Кашка-Терек, Кадыма,
Кара чач түштү жадыма.
Кара чачка арнаган,
Казалдын түштүм сазына.
Кара чач өзү кандай жан?
Кант кошкон ширин балдай жан.
Жаймачач өзү жайдары,

Жаннаттан чыккан ак пери,
Ак пери дебей не дейин,
Жан эритет сөздөрү.
Кашка-Терек, Жаңы-Арык,
Сенин жериң Жаймачач.
Алмалуу-Булак топ кыштак,
Сенин жериң Жаймачач.
Алмадай болуп ийилген,
Сенин белиң Жаймачач.
Майлуу-Колот, Кур-Колот,
Көргөндө көңүл жай болот.
Зыңгыраган Жаймачач,
Көргөндө көңүл шай болот.
Шамалды-Сай, Сары-Камыш,
Санаамдан кетпей сен алыс.
Оюма түшсөн, кылт этип,
Олтура албай мен жалгыз.
Караңгы токой четки бет,
Каршы чыксаң бетме-бет.
Арманым болбос дүйүнөдө,
Жанымда турсаң эркелеп.
Сары-Коо менен Таштакты,
Самаркан кире качсакпы?
Санаалаш болуп экөөбүз,
Сайрандап ойноп жатсакпы.
Кызыл-Кыя барсакчы,
Кызыктуу оюн салсакчы.
Кыйналып жетпей жүргөнчө,
Кырктырып закзи алсакчы.
Ак-Ташка ашып кетели,
Ай менен Күнгө жетели.
Акмактар кылса каршылык, —
Азабын тартып нетели.
Кара-Мартты как жарып,

Жүр кетели Жаймачач.
Кас санаган душманды,
Күйдүрөлү Жаймачач.
Кызыл-Кыя, Ортокту,
Кыдыралы, Жаймачач.
Кызыглык ишти бир сабак,
Бир кылалы Жаймачач
Майлуу-Колот, Кур-Колот,
Мал жайып барып эл конот.
Жалынга күйгөн кезимде,
Жанымда турсаң не болот.
Узун-Жылга, Кең-Жылга,
Уйкуда жатат эл мында.
Убайым тартып үшкүрүп,
Олтурам жалгыз мен мында.
Дүкөн-Булак, Кара-Таш,
Диркиреп агат көздөн жаш.
Жалынга салдың мына сен,
Жароокер сулуу Жаймачач.
Сууга чыккан камыштай,
Суйсаласың Жаймачач.
Суктандырып адамды,
Куйкалайсың Жаймачач.
Көк-Зоодон учкан улардай,
Үн саласың, Жаймачач.
Кайгыга салып бозойду,
Куйкалайсың Жаймачач.
Тескейдин бети терме таш.
Дегдетесиң Жаймачач.
Дегдеп бозой келгенде,
Телмиртпей эрте койнуңду ач.
Күнгөйдүн бети күймө таш,
Күйгүздүн мынча Жаймачач.
Көнүлкөч бозой келгенде,

Көп кыйнабай койнунду ач.
Боюнду жапкан кара чач,
Боз балдар эстен адашат.
Боз уланды күйгүзгөн.
Ботогөз сулуу Жаймачач.
Көркүндү жапкан кара чач,
Көргөндөр эстен адашат.
Көп уланды күйгүзгөн,
Карай көз сулуу Жаймачач.
Ак-Арттын суусун кече албай,
Айланып алыс кете албай,
Арман да жүргөн андан көп
Ашыгым сага жете албай.
Кыз-Арттын суусун кече албай.
Көз артып сенден кете албай.
Күйүттө жүргөн андан көп.
Көңүлкөч сага жете албай.
Суу көтөргөн баканың,
Сулуу деп ырдап жатамын.
Суунду коюп келбесен,
Сулуум, сага капамын.
Суу көтөргөн челегин,
Сулуу деп ырдап келемин.
Суунду коюп, эрте кел,
Сулуум тийди керегин.
Аркада чачың төгүлдү,
Аппагым, аччы көңүлдү.
Көрктөнүп чачың төгүлдү,
Күмүшүм, аччы көңүлдү.
Ак барчын куштун улуусу,
Жаймачач кыздын сулуусу.
Арманга салган бозойду,
Айтылган сөздүн жылуусу.
Көк барчын куштун улуусу,

Жаймачач кыздын сулуусу.
Көксөткөн нечен бозойду,
Күйгүзгөн сөздүн жылуусу.
Көк-Зоонун башы кар бекен,
Көкөлөп учкан зар бекен.
Көнүлкөч жарга жете албай,
Күйгөндөн биздей бар бекен.
Ак-Зоонун башы кар бекен,
Асмандап учкан зар бекен.
Асылкөч жарга жете албай,
Армандуу биздей бар бекен.
Салмагың оор жез бекен,
Зарланат жүрөк эстесем,
Бейпаада, өтөр өмүрүм,
Бир өзүнө жетпесем.
Жасатин – оор жез бекен,
Жалындайт жүрөк эстесем,
Жапаада өтөр өмүрүм, -
Жароокер сизге жетпесем.
Сылап чачың өрбөдүм,
Сулуудан сиздей көрбөдүм.
Буладай чачың өрбөдүм,
Пендеден сиздей көрбөдүм.
Тулпар минип туйлатып,
Турагыңа көп бардым.
Тунук жүзүң чайыган,
Булагыңа көп бардым.
Аргымак минип туйлатып,
Булагыңа көп бардым.
Айдай жүзүң чайыган,
Булагыңа көп бардым.

БИРСУЛУУ

Ай чыккан түнү түн сулуу,
Айга окшойсун, Бирсулуу.
Аземдеп салган көркөмдүү,
Жайга окшойсун, Бирсулуу.
Таттуулугун бал кошкон,
Майга окшойсун, Бирсулуу.
Кара-Алмада бир тойдо,
Көргөн элем, Бирсулуу.
Көңүлүмдү өзүнө,
Бөлгөн элем, Бирсулуу.
Ак булуттан бөлүнгөн,
Ай көрүндүн, Бирсулуу.
Аялзаттан бир башка,
Жан көрүндүн, Бирсулуу.
Ак жүзүндүн ажарын,
Ачкым келди, Бирсулуу.
Ак кагазга түшүрүп,
Жазгым келди, Бирсулуу.
Көркөм жүзүн, ажарын,
Ачкым келди, Бирсулуу.
Көк кагазга түшүрүп,
Жазгым келди, Бирсулуу!
Тилектерди бир кылып,
Баскым келди, Бирсулуу.
Максаттын зор ашуусун,
Ашкым келди, Бирсулуу.
Сени менен деңиздей,
Ташкым келди, Бирсулуу!
Алмасы бышып эзилген,
Жерде экенсин, Бирсулуу.
Аялдан чыккан бир башка,
Пенде экенсин, Бирсулуу.

Жемиши бышып эзилген,
Жерде экенсин, Бирсулуу.
Жез оймактон бир башка,
Пенде экенсин, Бирсулуу.
Оордугуң он батман,
Коргошундай, Бирсулуу.
Он алты болуш эл баткан,
Ордосундай, Бирсулуу.
Шыр кеткениң Шырдакбек,
Жоргосундай, Бирсулуу.
Ормон кандын топтогон,
Олжосундай, Бирсулуу.
Бийиктигин Көк-Арттын,
Тоосундай, Бирсулуу.
Мундуулугуң булбулдун,
Доошундай, Бирсулуу.
Көркөмдүгүң Ак-Таштын,
Зоосундай, Бирсулуу.
Көк шумкардын мойнунда.
Боосундай, Бирсулуу.
Кулпурганың кундуздун,
Баласындай, Бирсулуу.
Курма өрүктүн ичинде,
Данасындай, Бирсулуу.
Элиргениң эликтин,
Баласындай, Бирсулуу.
Эки өрүктүн ичинде,
Даанасындай, Бирсулуу!
Суйсалганың суусардын,
Келбетиндей, Бирсулуу.
Сиздей сулуу көрбөдүм,
Жер бетинде Бирсулуу.
Тунуктугуң Турмандын,
Күзгүсүндөй, Бирсулуу.

Дүйнө кезип, көрбөдүм,
Бир өзүндөй, Бирсулуу.
Кайсы сөздү айтпайын,
Хоп дечү элен, Бирсулуу.
Көңүлүмдө башка жан,
Жок дечү элен, Бирсулуу.
Жийде бурак гүлүндөй,
Жыттанчы элен, Бирсулуу.
Жетер бекем, Сизге деп,
Суктанчу элем, Бирсулуу.
Гүлкайырдын гүлүндөй,
Жыттанчы элен, Бирсулуу.
Көрөр бекем, Сизди деп,
Суктанчу элем, Бирсулуу.
Жүрөгүмдү жөн койбой,
Бийлеп алдың, Бирсулуу.
Бир тынымды бербестен,
Кыйнап алдың, Бирсулуу.
Көңүлүмдү көтөрүп,
Эргитесин, Бирсулуу.
Көк-Арттан соккон жел болуп,
Сергитесин, Бирсулуу.
Кыялымды көтөрүп,
Эргитесин, Бирсулуу.
Кыз-Арттан соккон жел болуп,
Сергитесин, Бирсулуу.
Белиңизди бекиткен,
Кур болоюн, Бирсулуу.
Мойнунузга оролгон,
Шуру болоюн, Бирсулуу.
Ооруп калсаң, онтолоп,
Эм болоюн, Бирсулуу.
Ооп турган жагына,
Тең болоюн, Бирсулуу.

Тердеп турсаң тектирден,
Жел болоюн, Бирсулуу.
Казам десең, түгөнбөс,
Кен болоюн, Бирсулуу.
Кара чаар кабылан,
Шер болоюн, Бирсулуу.
Кас душманың өтө алгыз,
Бел болоюн, Бирсулуу.
Жалгыз болсоң жаныңда,
Мен болоюн, Бирсулуу.
Кенендигиң Ташкендин
Базарындай, Бирсулуу.
Тариэл-Нестан Дарежан,
Казалындай, Бирсулуу.
Айдарбектей датканын,
Ак-Жалындай, Бирсулуу.
Кыз-Жибек менен Төлөгөн,
Арманындай, Бирсулуу.
Алты шаар мунара,
Коргонундай, Бирсулуу.
Амирбектин ашыгы,
Толгонундай, Бирсулуу.
Жети шаар мунара,
Коргонундай, Бирсулуу.
Жолболдунун зарланткан,
Чолпонундай, Бирсулуу.
Алты айчылык айдың көл,
Жолдорундай, Бирсулуу.
Ойноп-күлө албадык,
Ойдогудай, Бирсулуу.
Кучак жая албадың,
Тойдогудай, Бирсулуу.
Кумарыбыз канбады,
Ойдогудай, Бирсулуу.

Узатам деп колунду,
Бере албадың, Бирсулуу.
Убада кылган жерлерге,
Келе албадың, Бирсулуу.
Аарчынарга ак жоолук,
Бере албадың, Бирсулуу.
Антташкан жерге атайлап,
Келе албадың, Бирсулуу.
Жүзаарчы сайып берерге,
Чоркоктук кылдың, Бирсулуу.
Жүрөктүн отун басарга,
Коркоктук кылдың, Бирсулуу.
Кол аарчы сайып берерге,
Чоркоктук кылдың, Бирсулуу.
Көңүлдүн отун басарга,
Коркоктук кылдың, Бирсулуу.
Айылыңды чекелеп,
Кырдап келем, Бирсулуу.
Арманымды укса деп,
Ырдап келем, Бирсулуу.
Конушунду чекелеп,
Кырдап келем, Бирсулуу.
Күйгөнүмдү укса деп,
Ырдап келем, Бирсулуу.
Белеске чыккан гүл болуп,
Жайнап келем, Бирсулуу.
Булбул куштай басылбай,
Сайрап келем, Бирсулуу.
Күнгөйгө чыккан гүл болуп,
Сайрап келем, Бирсулуу.
Күкүк куштай басылбай,
Сайрап келем, Бирсулуу.
Алтын иймек ийдирдим,
Билегине, Бирсулуу.

Ак тикендей сайылдын,
Жүрөгүмө, Бирсулуу.
Күмүш иймек ийдирдим,
Билегине, Бирсулуу.
Көк тикендей сайылдын,
Тилегиме Бирсулуу.
Үргөнчтүн кирген суусундай,
Шарпылдайсың, Бирсулуу.
Уютуп койгон алтындай,
Жаркылдайсың, Бирсулуу.
Кыз-Арттын кирген суусундай,
Шарпылдайсың, Бирсулуу.
Көк сандык толгон алтындай,
Жаркылдайсың, Бирсулуу.
Көк деңизге дайрадай,
Куюласың, Бирсулуу.
Көк-Дөөнүн кызы Гүлайдай,
Чоюласың, Бирсулуу.
Ак деңизге дайрадай,
Куюласың, Бирсулуу.
Акундун кызы Чүрөктөй,
Чоюласың, Бирсулуу.
Жол боюнда электр,
Жагылгандай, Бирсулуу.
Жоготконум жолумдан,
Табылгандай, Бирсулуу.
Жолугушпай жүргөнүм,
Сагынгандай, Бирсулуу.
Жароокериң жол карап,
Сабылгандай, Бирсулуу.

САРДАЛЫМ

Барчын куштай айланып,
Бардык элге жар салып.
Жагоолуу куштай айланып,
Жалпы журтка жар салып.
Ада болсо мейли эле,
Алдымдагы бар малым.
Ааламда болсо бирөөдүр,
Аты жакшы Сардалым.
Кырылса да мейли эле,
Колумдагы бар малым.
Кең дүйнөдө бирөөдүр,
Кыялы жакшы Сардалым.
Аземдеп салган жайыңдын,
Айнегиндей, Сардалым.
Азизкандай падышанын,
Чайнегиндей, Сардалым.
Көркөмдөп салган жайыңдын,
Сымбатындай, Сардалым.
Көк сандык толгон датканын,
Тилласындай, Сардалым.
Айдың, көлдүн бетинде,
Ак куусун, Сардалым.
Айткан сөзүм шекер, бал,
Таттуусун, Сардалым.
Суусар менен калтардай,
Кылактайсың, Сардалым.
Сүйгөнүңдөн башкага,
Сыр ачпайсың, Сардалым.
Алтын сандык бекиткен,
Кулпуң сонун, Сардалым.
Ак жүзүңө жарашкан,
Күлкүң сонун, Сардалым.

Каш-кирпигиң алдында,
Көзүң сонун, Сардалым.
Көңүл кушун эргиткен,
Сөзүң сонун, Сардалым.
Суу боюнда чынардай,
Бураласын, Сардалым.
Сурма, эндиксиз кулпунуп,
Сыланасын, Сардалым.
Күкүк менен Зейнептей,
Үн аласың, Сардалым.
Колтугума баш коюп,
Кыналасың, Сардалым.
Канты, нават, аселдей,
Ширинимсиң, Сардалым.
Колум жетпес бийикте,
Жүзүмүмсүң, Сардалым.
Жанымда жок жолдошум,
Гаш боломун, Сардалым.
Жамалыңды көргөндө,
Мас боломун, Сардалым.
Күндө кабар албасаң,
Гаш болмун, Сардалым.
Күн чырайлуу жүзүнө,
Мас боломун, Сардалым.
Ай чырайлуу Сардалым,
Алтының, бар бүчүндө.
Айлыбыз бирге болбоптур,
Арманым көп ичимде.
Күн чырайлуу Сардалым,
Күмүшүң бар бүчүндө.
Корообуз бирге болбоптур,
Көп арманым ичимде.
Ак Сардалдын жамалы,
Ак өргөөнүн үртүктөй.

Ак тамагы ак сүттөй
Ак бети айдын жүзүндөй.
Көздөрү чилги жүзүмдөй.
Күкүк куштун үнүндөй.
Кыз-Арттын кызыл гүлүндөй.
Кашкар килем түрүндөй.
Канзааданын үйүнөй.
Кара чачы кундуздай,
Көктөгү Чолпон жылдыздай.
Гүлбактагы үр кыздай.
Кырк миң үйлүү мундуздай.
Кашы кара биликтей.
Кара кашка күлүктөй.
Көк Зоодогу кийиктей.
Көлдөн чыккан сүлүктөй.
Кара шумкар түлөктөй,
Кагазга тарткан сүрөттөй.
Карчыга конгон түлөктөй.
Карала моюн чүрөктөй.
Суутуп күлүк таптадым,
Сан жылдар айтып ырдасам,
Сардалымдын дастанын.
Кантарып күлүк таптадым,
Калкымдан сиздей таппадым.
Кылымдар айтып ырдасам,
Кыз Сардалдын дастанын.
Атан төөгө жүк артып,
Тиздейинчи, Сардалым.
Ааламда чыкса өзүндөй,
Издейинчи, Сардалым.
Каранарга жүк артып,
Тиздейинчи, Сардалым.
Калк кыдырып өзүндөй,
Издейинчи, Сардалым.

Айдын көлгө ак шумкар,
Салалбадым, Сардалым.
Ак-Коргон, Аксуу, Алайдан,
Таба албадым, Сардалым.
Аргымак атым суутуп,
Тер албадым, Сардалым.
Арка, Анжиян аралап,
Көрө албадым, Сардалым.
Кара-Кол, Бишкек, Чүй, Талас,
Жер кыдырдым, Сардалым.
Түркмөн, казак, өзүбек,
Эл кыдырдым, Сардалым.
Тандап минген күлүгүм,
Солуктады, Сардалым.
Турпаты сиздей бир пенде,
Жолукпады, Сардалым.
Көк кептерге куш салсам,
Серметпеди, Сардалым.
Көп ичинен бир сиздей,
Кездешпеди, Сардалым.
Ак кептерге куш салсам,
Серметпеди, Сардалым.
Аялзаттан бир сиздей,
Кездешпеди, Сардалым.
Асман, жерди көтөргөн,
Тирөөсүнбү, Сардалым.
Аялзаттан жаралган,
Бирөөсүнбү, Сардалым.
Уктап жатып, түшүмдө,
Үрдү көрдүм, Сардалым,
Ошол үргө окшогон,
Сизди көрдүм, Сардалым.
Ак бетине жарашкан,
Меңди көрдүм, Сардалым.

Алтын сандык дүнүйө,
Зерди көрдүм, Сардалым.
Зерге көзүн салбаган,
Сени көрдүм, Сардалым.
Ак өргө жасап кынаган,
Узду көрдүм, Сардалым.
Өргөдөн чыккан буралып,
Сизди көрдүм, Сардалым.
Жазда келсем айылын,
Көчкөн экен, Сардалым.
Жаш кезинен адептүү,
Өскөн экен, Сардалым.
Күздө келсем айылын,
Толгон экен, Сардалым,
Кыз кезинен адептүү,
Болгон экен, Сардалым.
Саралалуу сан жылкы,
Сазга толгон желеси.
Сарамжалы келишкен,
Сардалымдын энеси.
Көкалалуу көп жылкы,
Көк ойго толгон желеси.
Келишимдүү, мээримдүү,
Кең пейил экен энеси.
Уламадан үлгү алган,
Катынды айтам, Сардалым.
Сан жигитти танданткан,
Атынды айтам, Сардалым.
Согончоко орологон,
Чачынды айтам, Сардалым
Солто бийден тараган,
Затынды айтам, Сардалым.
Капкалуу шаар, кара бак,
Элинди айтам, Сардалым.

Камчы саптай бир тутам,
Белинди айтам, Сардалым.
Короо-короо чубалган,
Коюнду айтам, Сардалым,
Гүлкайырдай буралган,
Боюнду айтам, Сардалым.
Кызыл манат кынаган,
Өргөөндү айтам, Сардалым.
Көп өтүрүк болбосун,
Көргөндү айтам, Сардалым.
Индустандан алдырган,
Чайың айтам, Сардалым.
Имерилген кош коргон
Жайыңды айтам, Сардалым.
Алты канат ак ордо,
Үйүндү айтам, Сардалым.
Ал үй толгон кымбат баа,
Буюмду айтам, Сардалым.
Кызыл тилла, ак күмүш,
Мүлкүндү айтам, Сардалым.
Назик булбул үнүндөй,
Күлкүндү айтам, Сардалым.
Жагалмай куштун тузагы,
Торунду айтам, Сардалым.
Жыпар мончок жыттанган,
Койнунду айтам, Сардалым.
Кыргыек куштун тузагы,
Торунду айтам, Сардалым.
Кашты серпип көз кыскан,
Ойнунду айтам, Сардалым.
Оромолуң кызыл чок,
Ойротто сендей сулуу жок.
Булуттан чыккан Айга окшоп,
Пендеде сендей сулуу жок.

Жолборс ичик жонунда,
Илбирс ичик ийнинде,
Сарп кылсаң жанда калгандай,
Сага кеткен дүнүйө.

АКЖАЙНАК

(II вариант)

Ээй, асмандагы булуттай
Сүрүлөйлү Жайнагым
Алты бир кылым өткөнчө
Бир жүрөйлү Жайнагым.
Төбөдөгү булуттай
Сүрүлөйлү Жайнагым
Төрт жүз бир кылым өткүчө
Бир жүрөйлү Жайнагым
Жамгыр менен мөндүрдөй
Жерге түшсөк Жайнагым.
Өрдөк менен чүрөктөй
Көлгө түшсөк Жайнагым.
Булбул болуп токойдо
Сайрап турсак Жайнагым.
Самабарда чайга окшоп
Кайнап турсак Жайнагым.
Дайра менен деңиздей
Агып өтсөк Жайнагым.
Асил бир жанды жыргатып
Багып өтсөк Жайнагым.
Байчечекей кызкалдак
Гүлү болсок Жайнагым.
Менменсиген жаштардын
Бири болсок Жайнагым.
Күкүк менен Зейнептей

Алыс болсок Жайнагым
Калба бир чыккан жерлерге
Калыс болсок Жайнагым
Кыштын күнкү суукта
Ысык болсок Жайнагым.
Калың бир кара дарактын
Парки болсок Жайнагым
Арзанчылык сооданын
Наркы болсок Жайнагым.
Кыяматка барганча
Кызык болсок Жайнагым.
Колтукташып сүйлөшүп
Кошо жүрсөк Жайнагым
Өлбөй турган жан болбойт
Ойноп кулсөк жайнагым.
Кара бир чачты жайкалтып
Өрбөй өтсөк Жайнагым.
Бул аманат дүйнөдөн
Өлбөй өтсөк Жайнагым.
Алтын менен тиллэни
Чачып кетсек Жайнагым.
Адам көрбөс бир жерге
Качып кетсек Жайнагым.
Темир менен болоттой
Ийилбесек Жайнагым
Андып жүргөн душманга
Билинбесек Жайнагым.
Элик менен кийиктей
Ташта ойносок Жайнагым
Бузукуга жолобой
Башка ойносок Жайнагым.
Көпөлөк болуп гүлдөрдү
Соруп жүрсөк Жайнагым.
Көк шиберден жай алып

Конуп жүрсөк Жайнагым.
Ээй... Кара-Кыр менен Кайкы-Бел
Абасындай Жайнагым.
Гүлдөгөнүң Көк-Арттын
Талаасындай Жайнагым.
Карала-Арча, Суук-Төр
Шамалындай Жайнагым.
Жазгы бир баар көктөмдүн
Амалындай Жайнагым.
Көк-Жылгадай жайлоого
Көчүп келсек Жайнагым.
Көп сагынып артындан
Учуп келсек Жайнагым.
Көрүнбөс жайлоо Күрөбөс
Малым кетти Жайнагым.
Жүрөгүмдүн башына
Жалын кетти Жайнагым.
Чал жайлоого тигилген
Чатырындан Жайнагым.
Ардагым деп сөз айткан
Акылындан Жайнагым.
Талас бир менен Жумгалдан
Акын көрдүм Жайнагым.
Талабыма бир сизди
Жакын көрдүм Жайнагым.
Кетмен-Төбө, үч-Терек
Шаарын көдүм Жайнагым.
Көп кыдырып булардын
Барын көрдүм Жайнагым.
Майлы-Сай менен үч-Бескен
Муну көрдүм Жайнагым.
Ак мандайы жарк эткен
Сулуу бир көрдүм Жайнагым.
Ийилгениң алчанын

Шагына окшойт Жайнагым.
Жайнаганың жашыл гүл
Багына окшойт Жайнагым.
Мени карап көп күлсөн
Күйүп жүрөм Жайнагым.
Айткан сөзүң акылга
Түйүп жүрөм Жайнагым.

САНАТ

(II вариант)

Аргымак аттын баласы,
Буудан болот турбайбы.
Баатыр жигит эл үчүн,
Курман болот турбайбы.
Адаштырган кишини,
Туман болот турбайбы.
Айткан сөздүн болжолу,
Шундан болот турбайбы.
Короодон малың уурдатсаң,
Күмөн болот турбайбы.
Буудай сепсен береке,
Үнөм болот турбайбы.
Кыдырып басса кайберен,
Кырда болот турбайбы.
Кызык бир сөздүн түйүнү,
Ырда болот турбайбы.
Эки бир чапан тең кийсен,
Кабат болот турбайбы.
Эли бар жердин шаары,
Абад болот турбайбы.
Аттуулунун алыска,
Даңы болот турбайбы.

Жибекти сатсаң дүкөндө,
Шайы болот турбайбы.
Кичикке чоңдун бергени,
Таалим болот турбайбы.
Ким жакшы да ким жаман,
Жүрүп-жүрүп бир күнү,
Маалим болот турбайбы,
Казыгы болот чатырдын,
Калканы болот баатырдын,
Пайдасы жок кишиге,

Кыскача кеңеш акылдын.
Ойну болот кызыктын,
Онолбойт пейли бузуктун.
Кайыры болбойт катыктын,
Сөзү элге жакпайт тантыктын.
Касиети жок болот,
Пулга ойногон кумардын.
Орозгерге куту жок,
Эр сүйбөгөн жубандын .
Дармани болбойт бечелдин,
Мүргүбөйт сөзү чечендин.
Кылайын десе иш жакпайт,
Кээ бир көчөдө жүргөн бекердин.
Эр жигиттин жакшысы,
Сөзүндө болбойт жалганы.
Оймок ооз, калем каш,
Өзүнө теңтуш алганы,
Ичинде калбайт арманы.
Эр жигиттин жакшысы,
Кенешин элге билгизет,
Береке пейил киргизет,
Артык доор сүргүзөт,
Ардайым айлына пайда тийгизет.

Жигиттердин жаманы,
Жаш башын мурда карытат,
Жакындарын кейитет,
Түйшүктү жаман көргөзөт.
Көп адамды күйгүзөт,
Көрүнө залал тийгизет,
Карды тойсо мардандайт,
Көчөгө батпай дардандайт.
Тойгон күнү шаттанат,
Оңой оокат кылам деп,
Көрүнгөнгө мактанатат.
Кокондун үстү Пайзабат,
Коону болот ак нават
Атан төөнү иштететип,
Азамат эрлер мал табат.
Калган көңүл чыккан жан,
Издеген менен ким табат.
Мусапырга жай берген,
Бузулбасын Нурабат.
Бүтө турган ишине,
Мурунтан кылгын аракет.
Мурунтан ишке урунсаң,
Акыры болбойт парасат.
Мөмөлү дарак көгөртсөн
Көчөтүн тигип көбөйтсөн,
Кошулат пайиз баракат.
Мөмөсү бышып жетилсе,
Өткөндөрдүн баары жейт,
Өксүгөнгө дари дейт.
Мөмөлү жердин баары бак,
Армандуу элдин баары дак.
Жакшы чыкса элинден,
Жалпы журттун көөнү чак.
Болжогон жерге жеткирген,

Аргымак күлүк буудан ат.
Сүйлөштүрөт кишини,
Жанагы ак кагазга жазган кат.
Айып өтсө өзүндөн,
Аракет кылып оңдо бат.
Жаман адам элге кас,
Акылсыз жигит жолдо мас,
Акылсызга ар качан,
Айтканыңдын бары аз.
Ар намыстуу эр жигит оой,
Ар качан болот элге баш.

ЖАЙМАЧАЧ

Ээй... Кашка бир терек Кадына,
Карачач түштү жадыма.
Карачачка арнаган,
Казалдын түштүм сазына¹.
Карачач өзү кандай жан,
Кант кошкон ширин балдай жан.
Жаймачач өзү жайдары,
Жаннаттан² чыккан ак пери.
Акпери дебей не дейин,
Жан эритсе гэблэри³
Кашка-Терек, Жаны-Арык
Сенин жериң Жаймачач
Кармаса талдай ийилген
Сенин белиң Жаймачач
Алмалуу-Булак жон кыштак
Сенин жериң Жаймачач

¹ *сазына* – мыктысы, жакшысы.

² Бейиштен.

³ *Гэблэри* – сөздөрү.

Алмадай болуп ийилген,
Сенин белиң Жаймачач.
Сары-Коо менен Таштакты,
Самаркан кире качсакпы.
Санаалаш болуп экөөбүз,
Сайрандап ойноп жатсакпы.
Кызыл-Кыя барсакчы,
Кызыктуу оюн салсакчы.
Кызыгып жетпей жүргөнгө,
Кырк күнү жатып алсакчы.
Ак-Тоок ашып кетели,
Ай менен күнгө жетели.
Акмактар кылса каршылык,
Азабын тартып нетели.
Кара-Мартты кыдырып,
Жүр кетели Жаймачач.

НООДАЙЫМ

Ээй... жазында эмес күзүндө,
Кең-Колоттун түзүндө,
Акноода деп ыр чыккан.
Аркар бир кулжа зоодайым,
Айлымда жок Ноодайым.
Ак ноодадай сулууну,
Арманын бир аз ырдайын.
Анжиян бардым соодага,
Ашык болдум Ноодага.
Кокон бардым соодага,
Куштар болдум Ноодага.
Көнүлүңдү табам деп,
Көп кыйналды Ноодайым.
Бир өзүңдү алам деп,

Кек кылгамын Ноодайым.
Акылыңды табам деп,
Ант кылгамын Ноодайым.
Картайсам да алам деп
Кек кылгамын Ноодайым.

АРНОО ЫРЛАРЫ

КЫРГЫЗ АКЫНДАРЫ

Ала Тоонун боорунан,
Алла Таала жолунан.
Адам Ата доорунан,
Ак калпак кыргыз чогуудан.
Ак боз үйлүү журт өткөн.
Акылман ойчул, сынчы өткөн.
Ааламга кеткен атагы,
Ак таңдай нечен ырчы өткөн
Калк чогултуп гүлдөткөн,
Кызыл тилин сүйлөткөн.
Кылымга атым калсын деп,
Кеп-кеңешин үйрөткөн.
Молдо Кылыч кеп айтты,
Молдо Нияз деп айтты.
Кудаа деген пендени,
Куугунга алды деп айтты.
Инсап кетип пендеден,
Ыйман качты жергеден.
Адал мал тапкан адам аз,
Ак пешене тер менен.
Куран окуп, келме айткан,
Кудаанын жолун элге айткан.
Молдо аттууга асылды,
Жок кыл деп ураан чакырды.
Канча куран китептин,
Күлүн көккө сапырды.
Ислам динин дегендер,
Ийинге кирип жашынды.
Кордуктан көбү көз жумду,
Көргөндө заман акырды.

Тополону тоз болду,
Топ жакшылар атылды.
Кетирдик колдон неченин,
Кыргыздан чыккан асылды.
Калк бийлей турган кыраандар,
Кез келген жака чачылды.
Көлгө оодарып салганбыз,
Колдогу кызыл алтынды.
Арстанбек бала, Калыгул,
Айтыптыр сөздүн тунугун.
Адамзат кайдан өнүксүн,
Адилет болбой улугун.
Акмак да болсо падышан,
Аткарбай көрчү буйругун.
Кылт этсең башың алынып,
Кыркылып калат куйругун.
Наадандар элден көп чыгып,
Нанга тойбойт жумурун.
Жардылык басып калкынды,
Желеге толбойт кулуну.
Орозаалы, Найманбай,
Ойлорун айткан тайманбай.
Чер жазылчу ырына,
Чечекейге сайгандай.
Топтолгон жерге келчү экен,
Токтобой ырдап берчү экен.
Капшыттан төргө өтчү экен,
Какшанып ырын төкчү экен.
Жай алып төргө өтчү экен,
Жаншанып ырын төкчү экен.
Жыргасын десең элиңи,
Жайлоосун кылгын кенири.
Көбөйсүн десең элиңи,
Конушун кылгын кенири.

Башчыңдын уккун акылын,
Болбосун элде бакылың.
Жакшынын уккун акылын,
Жүрбөсүн элде бакырын.
Өргөндү жаппа кулпулап,
Элинде болсун ынтымак.
Жайыңды жаппа кулпулап,
Журтунда болсун ынтымак.
Туяк, Ташмат, Чөп ырчы,
Дүйнөдөн өткөн көп ырчы.
Алмустактан бер жака,
Адамзаттан кеп урчу.
Он сегиз миң Ааламдын,
Учу-кыйрын сөз кылчу.
Элирген Ташмат, Туягым,
Элиндин жазчу кумарын.
Насият, накыл сөздөрдүн,
Нускалуу жерин улагын.
Калайык, калың журтундун,
Кандырчы бүгүн кулагын.
Чөп ырчы деген мен болом,
Чечилчү сырын угайын.
Аккан суудай ташкындап,
Соолбосун булагын.
Ырчынын пири колдосун,
Ырыстуу элдин уларын.
Менин атым Чөп ырчы,
Маани бербейт көп ырчы.
Чөп менен чарды ырдайт деп,
Чангандай болот топ ырчы.
Он сегиз миң Ааламга,
Чөп жараткан машайык.
Ойдолобой тынч туруп,
Оюмду уккун, калайык.

Таалим, накыл ырларым,
Билсеңер элим, табарик.
Ыракмат айтып кетээрсиң,
Ичинден бугун таралып.
Өлбөгөн пенде көрдүнбү,
Бул дүйнөгө жаралып,
Бул беш күндүк көр дүйнө,
Пендени турган азгырып.
Өлбөгөн пенде ана ошол,
Тарыхта калса жазылып.
Эл түшүрбөйт оозунан,
Эсенаман, Чондуну.
Аныктап ага баа берсек,
Ала Тоодой чондугу.
Алтындай сөздөр куюлуп,
Ачканда адеп оозуну.
Айтышкан акын накта алчу,
Ал экөөнөн жообуну.
Ажарын аччу Эсекең,
Ашың менен тоюну.
Жамгырдай төкчү жайнатып,
Жүрөктөн чыккан оюну.
Аябай элге толчу эле,
Ак чатыр өргө коюну.
Айтса бүтпөс чоң дастан,
Алардын кылык-жоругу.
Жез тандай ырчы Жеңижок,
Айтышарга теңи жок.
Жети жыл арман кылсак да,
Арабызда эми жок.
Аттиң дүйнө бири кем,
Бирин айтсаң бири жок!
Асылзаада акындын,
Ак куржун толгон ыры жок.

Кумга синген дайраны,
Кайгырган менен таппайбыз,
Калк ичинен табылса,
Казына мүлктөй сактайбыз.
Көзү өткөн менен аларды,
Кылымдар бою данктайбыз.
Карамырза, Накендер,
Калкымдан өттү нечендер.
Калийма Шаарип келме айткан,
Калпа, молдо эшендер.
Тандайынан чаң чыккан,
Таасын сынчы, чечендер.
Сөздөрү шингил жүзүмдөй,
Шилекейи ширин, шекерлер,
Калк айтат Карамырзаны,
Каймактуу эле дейт ырлары.
Кекчил төөдөй кармашып,
Көңтөрө сайчу кыйланы.
Кагазда жок, катта жок,
Казал, жомок ырлары.
Кайрандар өткөн арманда,
Катуу багыт жылдары.
Кеп, сөзү калбай артында,
Кыргыздын кымбат султаны.
Бекназар, Нишан, Курманды,
Бүтүндөй кыргыз сыйлады.
Өрнөктүү мыкты сөздөрүн,
Өзүбек, казак тыңдады.
Магниттей тартып өзүнө,
Миң деген элди жыйнады.
Ыр укканы келчү экен,
Тиги Кең Кокондон бер жагы.
Чийилип калса кагазга,
Чыкмак экен жыйнагы.

Ак калпак кыргыз элимдин,
Арманы экен бул дагы.
Элине мурас болбостон,
Ичинде кетти сырлары.
Ташка салса тайгылбас,
Тобурчак аттын дулдулу.
Толкуган элди гүлдөткөн,
Токтогул экен булбулу.
Алты айлык жолдо талыбас,
Аргымак аттын дулдулу.
Ак калпак элди танданткан,
Акындын Током булбулу.
Боордошум кыргыз эл,
Булбул деп койгон атыңды.
Арбагына сыйынып,
Ийемин Токо башымды.
Айчылык жолдо талыбас,
Адамдан чыккан жоргосун.
Акындардын пири элең,
Арбагың бизди колдосун
Ырдадың ырдын сонунун,
Сындадың элдин жоругун.
Пейили кенен асылзат,
Бейиштен болсун орунун.
Айдараалы, Эшмамбет,
Айтбаптыр элим бекер кеп.
О деп оозун ачканда,
Оргучу экен шекер кеп.
Тер чачкан нечен күлүктөр,
Тамашасына жетем деп.
Турмуштун туюк сырларын,
Таанытчу элге чечмелеп.
Келбес жайга кыйындар,
Кетишкен тура эртелеп.

Калтырган мурас ырларын,
Кеп кылып дайым эскерет.
Кылымдар бою унутпай,
Туулган күнүн өткөрөт.
Кызылчеке, Аптокур,
Булар да элдин шайыры.
Айта берсең түгөнбөс,
Абыдан узун тарыхы.
Атактуу мындай акындар,
Алыска кеткен дайыны.
Эл жыйылып эсепсиз,
Экөөнүн конгон айылы.
Атагы калган айтылуу,
Канаттуу куштун барчыны.
Кара жаак, жез таңдай,
Калк сыйлаган Барпыны.
Турмушта калган айтылуу,
Төкөрлүү куштун барчыны.
Талантын айтсаң, түгөнбөйт,
Таасын ырчы Барпыны.
Көрбөгөн менен көздөрү,
Калкында калды өрнөгү.
Көшүлткөн уккан адамды,
Көөдөндөн чыккан сөздөрү.
Ак шумкар эле туурунда,
Ак кептер учса сермеген.
Ак таңдайдын бир эле,
Айтышып акын жеңбеген.
Көк шумкар эле туурунда,
Көк кептер учса сермеген.
Көк жалы эле ырчынын,
Кездешип эч ким жеңбеген.
Тоголок Молдо, Нурмолдо,
Пендени баштап оң жолго.

Улуу, кичүү уланды,
Үйрөтүп намаз куранды.
Белек деп берди тумарды,
Бек сакта деди ыманды.
Тагын деп берди тумарды,
Так сакта деди ыманды.
Шарият болсун дилиңде,
Периште болсун ийниңде.
Жамалы курсун шайтандын,
Жазгырылба тилине.
Түбөлүк жайың башка жак,
Бул беш күндүк дүнүйө.
Бийманды колдон кетирбей,
Ызатташып жүргүлө.
Казына казал Калыгың,
Санаты тарых Сарыгул.
Жетимиш ата тегиндин,
Чечмелеп айткан аныгын.
Жөргөлөп келген деп айтат,
Жер шаарынын жарымын.
Кылымга жазып калтырган,
Кыргыз элдин тарыхын.
Бабан Манас болчу дейт,
Башчысы болгон баарынын.
Улантсак сөзүн билгенден,
Ырыстуу мындай карынын.
Бааласак баркын унутпай,
Бабалардын кадырын.
Кылымга атын калтырсак,
Кыргыз элдин шайырын.
Кыялымда, жадымда,
Кызыкчу элем ыр десем.
Эки ырчы кетпейт оюмдан,
Кырк жетинчи жыл бекен

Алымкул менен Осмонкул,
Айтышканын көргөмүн.
Араандай оозум ачылып,
Аябай көңүл бөлгөмүн.
Чымын учса дың дебей,
Жыйылган эл кың дебей.
Уюган элек тынчтыкка,
Уйкуга кеткен эмедей.
Осокең оозун ачканда,
Ойлорун айтты жаштарга.
Алыкең оозун ачканда,
Акылын айтты жаштарга.
Айрыкча көңүл бөлдү эле,
Арак ичкен мастарга.
Белгилүү болду ичкичтер,
Бир-бирин түртүп капталга.
Таасын ыры акындын,
Тарбия болду жаштарга,
Урматтуу элдин кубанчы,
Угулуп жатты асманга.
Токтонаалы, Ысмайыл,
Урматтачу экен устатын.
Тартынбай элге төкчү эле,
Дилинде оюн, максатын.
Акындар менен айтышса,
Аячу эмес дейт атасын.
Ташка тамга баскандай,
Тапчу экен анын катасын.
Беттешкен ырчы безилдеп,
Карманчу экен жакасын.
Улуулар сыйлап урматтап,
Берчү экен дайым батасын.
Жагымдуу ырдан көп ырдап,
Жазчу экен элдин капасын.

Эки жүз жыл жашаса,
Элдери сүйгөн жакшы акын.
Ордолу Оштун жанынан,
Кара-Суу деген айылдан.
Тунук сөздүү так ырчы,
Токтобой кеткен шак ырчы.
Ботобайдан үлгү алган,
Атагы дайын бала ырчы.
Акындардын тунугу,
Алайчынын Сыдыгы.
Жетимиш алтынчы жылында,
Жык толгон чоң зал жыйында,
Толкуган эл кол чаап,
Тосуп алган абамды.
Токомдой төгүп термесин,
Тобуна айткан саламды.
Бадыратып кол чаап,
Бардык эл тоскон абамды,
Барпыдай төгүп термесин,
Баарына айткан саламды.
Ошондогу абам жок,
Ошондон бери кабар жок.
Айтсам ичте арман көп,
Алтын сөздүү абам жок.
Баатыралы белдүү иним,
Менден бир кабар алган жок.
Бул болгон чындык окуя,
Бир сөзүмдө жалган жок.
Жүзгө жашы толсо да,
Той өткөрөр адам жок.
Алты уулу бар эле акындын,
Алардан деле кабар жок.

Көкөн Абдыллаевдин чыгармаларына түшүндүрмөлөр

Акындын жыйнакка кирген чыгармалары 1995-жылы чыккан «Сармарден» деген жыйнагынан жана КР Илимдер академиясынын Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун Кол жазмалар фондусунда сакталып турган материалдардан (Инв. №660(5297) тандалып алынды.

М А З М У Н У

Ырчылык феномени (баш сөз)	3
Авторолор тууралуу	13
Балыкооз (Бекмурат) Кумар уулу	21
Солтобай Токтоболот уулу	57
Жаныш акын	92
Төлөнбай (Төлөбай) Акынбеков	104
Тайгара Жумаев	115
Шоорук Мырзакматов	155
Мамасейит Базарбаев	173
Саттар Алибаев	215
Алтымыш Мундусбаев	232
Сыдык Алайчиев (<i>Бала ырчы</i>)	252
Көкөн Абдыллаев	347

Адабий-көркөм басылма

«Залкар акындар сериясы»

БАЛЫК, СОЛТОБАЙ, ЖАНЫШ ЖАНА СОВЕТ ДООРУНДАГЫ АЙРЫМ ТӨКМӨ АКЫНДАРДЫН ЫРЛАРЫ

8-том

Т ү з г ө н д ө р: *Нуржан Нарынбаева, Гүлбара Орозова*

Техн. редактору *Жусупбекова А.*

Корректору *Н. Нарынбаева, Г.Орозова, Н. Шаршенова*

Компьютердик калыпка салган *Абдыкалыкова А.*

Терүүгө 04.05.16. берилди. Басууга 16.07.16 кол коюлду.

Форматы 84x108^{1/32}. Көлөмү 30,75 басма табак.

Нускасы 500. Заказ 03.

Бишкек, «Принт-экспресс» басмасы